

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่ง ตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

A Model for Transitioning from a Market-dependent Economy to a Self-
sufficiency Economy based on the Sufficiency Economy Philosophy

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี¹ พระมหาประกาศิต ฐิติปสฺสทิกฺกร² พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ³ และ
อภากร ปัญโญ⁴

Phramaha Boonlert Chauythane, Phramaha Prakasit Thitipassitthikron,
Phrapalad Prapoj Yusamran and Apakorn Panyo

Received: November 26, 2022

Revised: January 12, 2023

Accepted: February 01, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรอาสาสมัคร จำนวน 20 ครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ในเรื่อง “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม และ “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” ที่มุ่งให้เกษตรกรได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทำการออกแบบพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและทดลองปลูกผัก

¹⁻⁴ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buddhapanya Si
Dvaravati Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: prakasit.mcu@gmail.com

สำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่า 10 ชนิด ในภาพรวมได้มีจัดสรรพื้นที่เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตเกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับค่าผักที่ใช้ประกอบอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน และยังสามารถเพิ่มรายได้จากการขายผักเฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ที่ร่วมกันตั้งขึ้นและร้านค้าในชุมชน ทำให้กลุ่มเกษตรกรแกนนำได้มีอาหารที่ปลอดภัยสำหรับใช้บริโภค สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และสร้างความสุขในชุมชนผ่านการเรียนรู้ส่งต่อสุขภาพที่ดีด้วยการแบ่งปันอาหารที่ปลอดภัยแก่กันและกัน

คำสำคัญ: เกษตรกรอาสาสมัคร, เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด, เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research article aimed to drive the change of livelihood from a market-dependent economy to a self-reliant economy based on the sufficiency economy philosophy of sugarcane and cassava farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province. It was a participatory action research. Data were analyzed by contextual analysis. An analytical descriptive report was presented. The research results showed that volunteer farmers, 20 families, participated in the life-changing farmers training course on "Stepping to a Sufficient Life" aimed at farmers to understand the sufficiency economy philosophy and be able to apply it effectively suitable and "food security action" that aimed to allow farmers to create a change towards sustainable self-reliance according to the sufficiency economy philosophy by designing an empty area around the house, sugarcane and cassava fields as an area to create food security and to experiment with growing more than 10 types of vegetables for household consumption. Overall, an average area was allocated for each family of 59 square wah. When receiving product, farmers could reduce their expenses on vegetables used to cook an average of 54 baht per family per day and could also increase income from selling vegetables on average 150 baht per day by selling product through organic farming groups that had jointly set up and shops in the

community. It made the main group of farmers had food that was safe for consumption. It could take advantage of the available space to generate extra income for the family, and create happiness in the community through learning to contribute to good health by sharing safe food with each other.

Keywords: Volunteer Farmers, Market-dependent Economy, Self-reliant Economy, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

บริบทของภาคเกษตรในปัจจุบัน เป็นรูปการทำการเกษตรแผนใหม่ที่รับเอาวิธีการที่เต็มไปด้วยวิถีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัว (Self-sufficient Economy) ให้กลายเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (Market Economy) เปลี่ยนแบบแผนการผลิตเดิมชนิดพึ่งตนเอง (Self-reliance) ให้กลายเป็นชนิดพึ่งคนอื่น หรือพึ่งระบบภายนอก คือ พึ่งทุน พึ่งเทคนิค และพึ่งนโยบายและเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมของเกษตรกรแบบจากการเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลผลิตและการดำเนินชีวิต ให้กลายเป็น “ผู้หลงทาง” ไปกับกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (แสง รัตนมงคลมาศ, 2534; พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, 2546) การเกษตรแผนใหม่ นำประเทศไทยไปสู่วิกฤตต่าง ๆ อาทิ วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตความเหลื่อมล้ำ วิกฤตความยากจน วิกฤตด้านอาหารเป็นพิษ วิกฤตสุขภาพ เป็นต้น โดยเฉพาะวิกฤตความยากจน พบว่า ตามสถิติของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) มีมูลค่า 15 ล้านล้านบาท แต่กลับพบว่า ภาคเกษตรกรรมมีเพียง 7 แสนล้านบาทเท่านั้น ในขณะที่แรงงานภาคการเกษตรกลับมีจำนวนมากถึง 1 ใน 3 ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ หรือจำนวน 12.4 ล้านคน หากพิจารณาจากตัวเลข GDP ภาคการเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง คนจนจากภาคเกษตรกรรมกำลังจะล้มละลาย นานวันเข้าคนในภาคเกษตรจะลดลงและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาประเทศ และการถดถอยของวิถีเกษตรกรรม (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ตำบลภูน้ำหยด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเขตการปกครองเป็น 16 หมู่บ้าน มีประชากร 7,356 คน รวม 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด

, 2564) ชาวบ้านร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทำเกษตรไร่อ้อย และไร่มันสำปะหลัง ตำบลภูน้ำหยดมาจากชื่อของหมู่บ้านภูน้ำหยด ซึ่งเป็นภูเขาและป่าไม้หนาทึบ มีสัตว์ป่านานาพันธุ์หลายชนิด ในอดีตบริเวณนี้ไม่มีแหล่งน้ำใช้อุปโภค บริโภคชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำหยดซึ่งออกมาจากชั้นหินตลอดทั้งปี ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่าหมู่บ้าน “ภูน้ำหยด” และนำมาเป็นชื่อตำบลภูน้ำหยด แม้ว่าในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดจะมีการค้นพบเปลือกหอยโบราณอายุนับล้านปีนับว่าเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โลกที่สำคัญ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ประชาชนซึ่งประกอบอาชีพทำเกษตรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมาในอดีตจนมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากเวทีสะท้อนปัญหาร่วมกับชาวบ้าน พบว่า การทำเกษตรของในตำบลภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังตกอยู่ในวงจรที่ผลิตได้แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน คือ เกษตรกรได้ประสบปัญหานี้สินอยู่ 2 ประเภท คือ หนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยทุ่นแรงในการทำเกษตร และหนี้สินจากต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซื้อวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วกู้ยืมเพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไปใหม่ อีกทั้งในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดไม่พบต้นแบบบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านเพื่อสร้างแหล่งอาหารมีจำนวนน้อย ส่วนมากต่างพึ่งพาอาหารจากภายนอกชุมชน จึงถือได้ว่าเกษตรกรขาดความมั่นคงทางอาหาร จากสภาพบริบทดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาระบบและกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารและขยายผลในพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมีอาชีพโดยทางอาหารที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีกลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติการที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งทำการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 20 คนจาก 20 ครัวเรือน

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงกำหนดให้ตัวคณะผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการวิจัย นอกจากตัววิจัยเองผู้วิจัยก็ยังเลือกใช้เครื่องมืออื่น ๆ เช่น บันทึกภาคสนามของผู้วิจัย โดยในบันทึกนี้ผู้วิจัยได้รับรู้ระหว่างการสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยแบบสภากาแฟ (World Café) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการจัดเก็บข้อมูลทุกระยะของการดำเนินการวิจัยที่ทำร่วมกับเกษตรกร

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในภาคสนาม ทำความคุ้นเคย และพูดคุยกับชาวบ้าน โดยเริ่มทำงานตั้งแต่การรับทราบประเด็นปัญหาเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอการวิจัย จนเกษตรกรในพื้นที่ได้เริ่มเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงทำให้ในขั้นตอนของการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการรับรู้ปัญหา มีความคล่องตัวสะดวกมากขึ้น แต่ในกระบวนการเก็บข้อมูลในวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม อันประกอบด้วย เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC เทคนิค Time Line เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค Participatory Mapping เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building) เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) เทคนิค Facilitators และเทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG) เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในกระบวนการเชิงปฏิบัติการ

สำหรับการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ การเตรียมการ (Pre-Research) การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ดังนี้

1) ระยะเตรียมการ (Pre-Research) มีกิจกรรมคือ การจัดประชุมสัมมนา เพื่อสร้างความคุ้นเคย และชี้แจงแผนที่การทำงานโดยใช้เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC และเทคนิค Time line ทั้งนี้ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร และสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มแกนนำเกษตรกร

2) ระยะเวลาวางแผน (Planning) มีกิจกรรม คือ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย โดยเครื่องมือที่ใช้ คือ เทคนิค Participatory Workshop และ Participatory Mapping และใช้เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

3) ระยะเวลาปฏิบัติการตามแผน (Action) มีกิจกรรม คือ นำแผนจากขั้นตอนที่ 1 ไปสู่การปฏิบัติตาม ได้แก่ 1) กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ 2) กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ 3) กิจกรรมสร้างเครือข่ายร่วมจัดการ เช่น จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ ร่วมกับภาคีเครือข่าย 4) กิจกรรมพัฒนาระบบการสนับสนุน เช่น การจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งตลาดชุมชนรองรับผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ โดยใช้เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) และ เทคนิค Facilitators

4) ระยะเวลาสังเกตผล (Observation) มีกิจกรรม คือ การนิเทศ ติดตาม สนับสนุน การดำเนินงาน จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งสร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง สร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)

5) ระยะเวลาสะท้อนผล (Reflection) มีกิจกรรม คือ กระบวนการมีส่วนร่วม พัฒนาข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การจัดประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน สรุปผลการดำเนินงานและวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานและวางแผนในการแก้ไขปัญหาในครั้งต่อไป พัฒนาข้อตกลงร่วมกันอย่างยั่งยืน ให้สอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น ระบบงาน ทีมงาน ความต้องการที่เกิดจากคนในชุมชน

ทั้งนี้ ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง อำเภอยะบوري จังหวัดเพชรบูรณ์ ระดับครอบครัว มีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การคัดเลือกผู้เข้าอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการคัดเลือกผู้เข้าอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” โดยกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าอบรมไว้แบบ

เจาะจง คือ (1) เป็นเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและไร่มั่นสำปะหลัง จาก 300 ครัวเรือนที่ได้ผ่านการอบรมในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ใน Module ที่ 1-3 แล้ว (2) เป็นเจ้าของบ้านที่มีพื้นที่หรือมีพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ (3) เป็นผู้ประสบภาวะหนี้สินในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและไร่มั่นสำปะหลัง และ (4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (5) สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ใน Module ที่ 4-5 และสามารถอยู่ร่วมการอบรมจนเสร็จสิ้นกระบวนการตามวัน เวลา สถานที่ตามที่กำหนดได้

ขั้นตอนที่ 2 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการใน Module ที่ 4-5 นี้ จัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 16-18 ตุลาคม 2563 ณ วัดวังลึก มีคณะวิทยากร จำนวน 5 รูป/คน และมีเกษตรกรผู้ผ่านการคัดเลือกเข้าอบรม จำนวน 20 ครัวเรือน รวม 26 คน โดยกิจกรรมฝึกอบรมใน Module ที่ 4-5 นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นพลังขับเคลื่อนขยายผลกิจกรรมต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลสำเร็จของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ เป็นการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน หลังจากได้สำรวจพื้นที่จริงที่เกษตรกรเตรียมการไว้ โดยผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารที่ไม่ปลอดภัย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ซื้อมักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือน เป็นการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง และผู้ผ่านการอบรมเป็น “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ยังทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายเผยแพร่ผลสำเร็จไปยังชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์ 3 วิธี ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมโดยการนำข้อมูลที่ได้อามาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป
- 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดตามลักษณะของแนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบแนวคิดในการวิจัย
- 3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปทั้งนี้ขึ้นตอนในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ (1) การจัดกระทำกับข้อมูล (Data Making) ประกอบด้วยการจัดทำหน่วยวิเคราะห์ (Utilization) การกำหนดตัวอย่าง (Sampling) การบันทึก (Recording) (2) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) คือ การเลือก การจับสาระสำคัญของข้อมูลและการปรับเปลี่ยนข้อมูลให้ชัดเจนและง่ายต่อการเข้าใจ (3) การสกัด (Inference) คือการอ้างอิงสรุปสาระ (4) การวิเคราะห์ (Analysis) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมโค้ดคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สรุปผลการวิจัย

การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอยะบوري จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยและผ่านการอบรมเป็นครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ได้ร่วมกันกำหนดพันธกิจ คือ 1) ทำหน้าที่เป็นต้นแบบในการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และ 2) เป็นแกนนำแม่ข่ายขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองขยายผลไปยังกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ผ่านเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนต่อไป

สำหรับกิจกรรมในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอยะบوري จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากหลักสูตรการฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ประกอบด้วยกิจกรรมการ

เรียนรู้ คือ Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวความคิดการสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน โดยกิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม ประกอบด้วย (1) การบรรยายให้ความรู้ ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขที่ยั่งยืน” (2) เกษตรกรปฏิบัติการจัดทำแผนพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัย โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัว (3) การสำรวจพื้นที่ความครัวต้นแบบในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน พร้อมกับการแจกเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว แก่ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 ครัวเรือน เพื่อนำไปเพาะปลูกในพื้นที่ของตน (4) แนะนำการทำ “แบบบันทึกการปลูกพืช” และกิจกรรมการเรียนรู้ใน Module 5: ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จาก Time line จัดการเวลาการผลิตเกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำ 20 ครอบครัวสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรมประกอบด้วย (1) การบรรยายให้ความรู้ และ สร้างความเข้าใจเรื่องการทำแบบประเมินผล “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” (2) การระดมความคิดเห็น และถอดบทเรียน “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 20 ครอบครัว และสร้างความเข้าใจ แบบติดตาม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” สู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” (3) การร่วมกันวางแผนเพื่อขยายผลพันธกิจ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” และกำหนดปฏิทิน (Time line) ในการติดตาม และการรายงานผลการเปลี่ยนแปลง เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิค Participatory Mapping และเทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

ผลการเปลี่ยนแปลงกับเกษตรกรจากกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรจาก “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ผลจากการทำบัญชีรายรับรายจ่าย หรือบัญชีต้นทุนชีวิต ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2563 ถึงเดือนพฤษภาคม 2564 เป็นเวลา 7 เดือน จำนวน 20 ครัวเรือนของเกษตรกรอาสาสมัคร รวมปลูกไร่อ้อย จำนวน 103 ไร่ ปลูกมันสำปะหลังจำนวน 329 ไร่ รายได้จากการทำไร่อ้อย เมื่อปีที่ผ่านมา รวม 494,400 บาท รายได้จากการทำไร่มันสำปะหลัง เมื่อปีที่ผ่านมา

มา รวม 1,694,350 บาท รวมรายได้ทั้ง อ้อยและมันสำปะหลัง จำนวน 2,188,750 บาท จำนวนสมาชิกครัวเรือน รวม 20 ครัวเรือน จำนวน 64 คน มีทั้งผู้สูงอายุ วัยแรงงาน เยาวชน ตลอดจนวัยเด็ก ซึ่งมีรายรับ 20 ครัวเรือน รวม 1,652,000 บาท รายได้หมายถึง เงินที่ได้จากการรับจ้าง ค่าขายและเบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ ส่วนรายจ่าย 20 ครัวเรือนรวม 842,100 บาท คงเหลือเป็นเงินหมุนเวียนและเงินออม เก็บไว้ใช้จ่ายยามเกิดวิกฤตหรือเหตุสุดวิสัย รวมทั้งสิ้น 809,900 บาท เฉลี่ยรายครัวเรือน ต่อเดือน เป็นเงินจำนวน 5,785 บาท และเมื่อเกษตรกรปลูกผักกินเอง ขาย แบ่งปัน แลกเปลี่ยน คิดเป็นเงินภาพรวม 20 ครัวเรือน ในระยะเวลา 3 เดือน ช่วงเก็บผลผลิตได้ ประหยัดถึง 62,500 บาท เฉลี่ยต่อครัวเรือน ต่อเดือน 1,041 บาท

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตรพบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอยซื้อผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่ายและการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าอบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านการลดรายจ่าย เกษตรกรมีการการปลูกผักสวนครัว แต่ละครอบครัวไม่น้อยกว่า 10 ชนิด ซึ่งได้รับเมล็ดพันธุ์จากโครงการวิจัย และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค เช่น หนู ไก่ ปลา ดุก นอกจากนั้นในทางการทำเกษตรยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2) ด้านการเพิ่มรายได้ เกษตรกรมีการนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย และมีการรวมกลุ่มแปรรูปถั่วอินคาที่นายคมล นามบุญเรือง ปลูกในพื้นที่ของตนและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์แก่สมาชิก มาผลิตเป็นชาถั่วอินคาจำหน่าย

3) ด้านปัจจัยการดำรงชีวิต เกษตรกรได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหอยด มีกิจกรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนหลักคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมเปลี่ยนลอตเตอรี่เป็นเงินออม กิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพที่ทำให้สมาชิก

ในกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดเป็นความสามัคคีของกลุ่ม รวมถึงมีการเพื่อแผ้วผลิไปยังชาวบ้านในชุมชน

4) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรได้ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในขณะเดียวกันก็มีการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรปลอดภัย

5) ด้านการเอื้ออาทร การแบ่งปัน/การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำเกษตรปลอดภัยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการเอื้ออาทรกันในรูปแบบการมีส่วนร่วม ดังปรากฏว่า ให้มีชาวบ้านเป็นเจ้าของต้นไม้ในไร่ เช่น มะพร้าว 100 ต้น ให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ 1 ครอบครัว 1 ต้น มีกระบวนการเข้าร่วมสวดมนต์ด้วยกันในไร่ในบางโอกาสโดยนิมนต์พระจากวัดมาร่วมกิจกรรม และมีการบริจาคปุ๋ยคอกจากชาวบ้านมาใช้ในการดูแลต้นไม้ในไร่

ในการขยายผลกิจกรรม คณะผู้วิจัยได้ ร่วมกับ ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมขยายผลขับเคลื่อนการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ ในกิจกรรม “การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพกับพืชผักสวนครัวของเกษตรกร” มีผลสำเร็จของกิจกรรม คือ 1) ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพกับพืชผักสวนครัว และได้สูตรปุ๋ยหมักชีวภาพ 8 สูตร ที่เหมาะสมกับพืชผักสวนครัวประเภทต่าง ๆ 2) ชาวบ้านที่ปลูกผักสวนครัวเพื่อไว้รับประทาน ได้มีผักที่สะอาด ปลอดภัยไว้บริโภค สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักในชุมชน และได้บริโภคผักปลอดภัยที่ปลูกเอง สามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้านได้ รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนผักสวนครัวอื่น ๆ กับเพื่อนบ้านได้ 3) เกษตรกรอาสาสมัครจากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง สามารถเป็นแบบอย่างในการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเกษตรแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเกษตรแบบพึ่งตนเองที่สามารถลดต้นทุนบางส่วนในการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชร่วมกับปุ๋ยหมักชีวภาพ และมีผักปลอดภัยไว้รับประทานและแบ่งปันให้ชาวบ้านได้บริโภค

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของเกษตรกรอาสาสมัคร จำนวน 20 ครอบครัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตในเรื่อง “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ

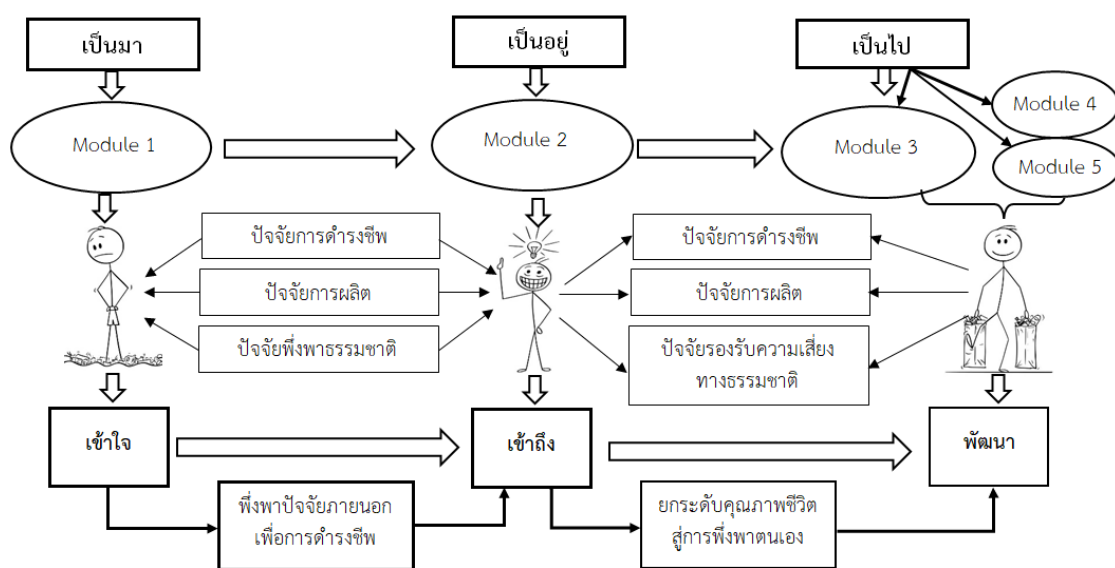
สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม และ “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” ที่มุ่งให้เกษตรกรได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทำการออกแบบพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน ไร่ อ้อย และ ไร่ มัน สำปะหลัง ให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและทดลองปลูกผักสำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่า 10 ชนิด ในภาพรวมได้มีจัดสรรพื้นที่เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตเกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับค่าผักที่ใช้ประกอบอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน และยังสามารถเพิ่มรายได้จากการขายผักเฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ที่ร่วมกันตั้งขึ้นและร้านค้าในชุมชน ทำให้กลุ่มเกษตรกรแกนนำได้มีอาหารที่ปลอดภัยสำหรับใช้บริโภค สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และสร้างความสุขในชุมชนผ่านการเรียนรู้ส่งต่อสุขภาพที่ดีด้วยการแบ่งปันอาหารที่ปลอดภัยแก่กันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรหม จาระณะ และคณะ (2553) พบว่า องค์ความรู้ในการลดต้นทุนในการผลิตอ้อย และองค์ความรู้ในการลดต้นทุนการผลิตมันสำปะหลังนั้นเป็นความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นการนำเอาปุ๋ยชีวภาพ มูลสัตว์ มาใช้ในไร่ร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมี ช่วยลดค่าใช้จ่าย ปรับสภาพดิน พบแนวทางองค์ความรู้การจัดการภายในครัวเรือนและการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่สอดคล้องต่อการลดต้นทุนในการทำการผลิตจากภายนอกชุมชน ด้านองค์ความรู้ในการจัดการภายในครัวเรือนก็เป็นการจัดการอาหารในครัวเรือน/การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ครัวเรือน การทำผลิตภัณฑ์โดยแปรรูปจากพืชสมุนไพรในชุมชนเพื่อใช้ในครัวเรือน และชยุต อินทร์พรหม (2561) พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ไปดำเนินการจนเกิดความสำเร็จในระดับหนึ่ง จำเป็นต้องมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) เงื่อนไขตัวบุคคล/เกษตรกรเกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น ทุ้มเท ขยัน อดทน เรียนรู้เกิดการระเบิดจากภายใน ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการเสริมสร้างให้บุคคลมีพฤติกรรมความพอเพียง เพื่อที่จะจัดการที่ดินทำกินของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการวางแผนจัดการพื้นที่ทำกิน เกษตรกรต้องเข้าใจเหตุปัจจัยที่มีส่วนเกื้อหนุนและเป็นอุปสรรคต่อการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ แสวงหาความรู้นำมาพัฒนาปรับปรุงการทำเกษตรให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปฏิเสธการใช้สารเคมีอย่างเด็ดขาด ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศธรรมชาติ และผลผลิตที่มีคุณภาพต่อการบริโภคของมนุษย์ ช่วยฟื้นฟูและป้องกันการขาดสารอาหารที่จำเป็น การลดปริมาณสารพิษที่ตกค้างสะสมในร่างกาย 2) เงื่อนไขทำการตลาด เกษตรกรมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย สร้างช่องทางการตลาดด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือถูกรวบงาตามกลไกระบบตลาด 3) เงื่อนไขทางการสืบทอดความรู้สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะช่วยให้เครือข่ายมีการขยายตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 4) เงื่อนไขเครือข่าย เกษตรกรแสดงให้เห็นถึงการเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มี

จิตสำนึกของการเป็นผู้ให้ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น ไม่มีการหวงความรู้ 5) เงื่อนไขการพึ่งตนเองของเกษตรกร ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน ลดหนี้สินและลดรายจ่ายในครัวเรือน ทางด้านเริงวิชัย นิลโคต และคณะ (2564) พบว่าด้านแนวปฏิบัติในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการทางสายกลางที่สามารถบูรณาการสู่ความยั่งยืนได้บนหลักการพื้นฐานที่เป็นหัวใจจากคำว่า “พอมี พอกิน พอใช้” และเงื่อนไขการ คือ “วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ” ภายใต้มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 มิติ กล่าวคือ มิติการเจริญเติบโตทางด้วยเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการดำรงชีพของเครือข่ายเกษตรกร เกิดการสร้างงานให้กับสมาชิกทั้งในกลุ่มและชุมชน เป็นการหนุนเสริมเครือข่ายให้เกิดโครงสร้างการเกื้อหนุนกันและกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นทุนศักยภาพสำคัญของพื้นที่ มิติการพัฒนาคน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงทางอาหารโดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรที่เป็นผลผลิตของเครือข่ายในพื้นที่ การพัฒนากลุ่มเครือข่ายเป็นการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้เกิดกับสมาชิกทั้งด้านการผลิต กระบวนการพัฒนาคุณภาพ การปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลา มิติด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเกษตรกรจังหวัดนครปฐมเป็นสร้างกลไกการผลิตบนฐานของการผลิตตามหลักเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good agricultural practice: GAP) ซึ่งสะท้อนถึงการรับมือถึงปัญหาคุณภาพการเกษตรในปัจจุบันและการจัดการเชิงนิเวศวิทยาของพื้นที่ผสมผสานการจัดการแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นประสบการณ์ของเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ และมิติความยุติธรรมและสันติภาพ มุ่งสร้างความเกื้อกูลกันและกันสร้างความสุขให้เกิดระดับครอบครัว เครือข่าย และผู้บริโภค ทุกคนมีความเท่าเทียมในการเข้าถึงกลไกผ่านการสื่อสารและการสนับสนุนจากภาคีต่าง ๆ และมุ่งรับผิดชอบสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นกระบวนการพัฒนากิจกรรมเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับเกษตรกรอาสาสมัครทำการวิเคราะห์บริบทของชุมชน สภาพปัญหา การสร้างฉันทักศน์ความคาดหวัง และต้นแบบความสำเร็จ ที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมจนประสบผลสำเร็จที่

แสดงถึงกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านการออกแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวิเคราะห์สภาพบริบทของการประกอบอาชีพการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยอ้อยในปัจจุบันผ่านกระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมออกแบบกระบวนการแก้ไขปัญหาร่วมกันสร้างฉากพิมพ์การเปลี่ยนแปลง (Transition) ผ่านการสร้างต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต ทดสอบความเห็นและขจัดปัจจัยความกังวลที่เกิดจากการทำเกษตรแบบพึ่งพาสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของเกษตรกร โดยกระบวนการเริ่มจากต้นน้ำ คือ “การวางแผนและประเมินโอกาส” กลางน้ำ คือ “แบ่งรับแบ่งสู้เข้าสู่การทดลอง” และปลายน้ำ คือ ร่วมปฏิบัติจนเกิดความเปลี่ยนแปลง เพื่อขจัดปัญหาหลักของเกษตรกรถอนวิถีชีวิตจากการยึดติดการทำเกษตรแบบเดิม บนฐานคิดการสร้างต้นแบบความสำเร็จ คือ “ลดรายจ่าย สร้างรายได้” ของเกษตรกรครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ดังแผนภูมิที่ 1 และ แผนภูมิที่ 2

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต”
กับการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกร

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ ใน Module 1: วิจารณ์ชีวิตในไร่

อ้อยและมันสำปะหลัง ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและอ้อยผ่านกิจกรรมเรียนรู้ใน หลักสูตร Module 2: เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ Module 3: สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผักผลไม้ที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5: ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรสนับสนุนให้การสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรการบริหาร ด้านงบประมาณและการสร้างระบบกลไกในการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการสร้างความเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเป็นต้นแบบและขยายผลสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอกให้แก่ชุมชนได้

2. องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลังนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต และสนับสนุนช่องทางในการบริหารผลผลิตจากการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนต้องร่วมกันสร้างผู้นำ ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต ขยายผลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ชุมชนต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันที่ส่งเสริมการสร้าง ความเชื่อและความศรัทธาในตน เพื่อให้เกิดการมุ่งมั่นและศรัทธาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สัญญาเลขที่ วช.อว.(อ)(ภอ)/185/2563

เอกสารอ้างอิง

- ชยุต อินทร์พรหม (2561). เศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ ทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสน. *วารสารพัฒนาลังคม*, 20(2), 1-16.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี. (2546). *การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาลังคม). คณะพัฒนาลังคม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พรม จาระณะ และคณะ. (2554). *ศึกษารูปแบบการลดต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาพืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหูกำนบ อำเภอบะคำ จังหวัดบุรีรัมย์*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เริงวิชัย นิลโคตร. (2564). การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเครือข่ายเกษตรอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดนครปฐม. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 8(6), 14-29.
- สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *รายงานประจำปี 2561 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (อัดสำเนา)
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2534). *ทฤษฎีสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ชมรมนักพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด. (2564). *ประวัติ/สภาพทั่วไปตำบลภูน้ำหยด*. เข้าถึงได้จาก <https://www.phunamyod.go.th>

การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

Development of Local Wisdom for Tourism Promotion of Noen Maprang
District, Phitsanulok Province

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)¹ และพระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว)²

Phrakrurattanasutaphorn (Teeradet Photong) and Phrarajrattanasudhi (Khaunrak
Gaesonbau)

Received: October 29, 2022

Revised: December 21, 2022

Accepted: December 23, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก 2) ส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ 3) สร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย บ้านน้ำปาด บ้านมุงเหนือ บ้านลำภาศ บ้านหัวเขา และบ้านผารังหมี ซึ่งเป็นชุมชนในที่ราบหุบเขา ผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาวอีสานอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวภาคกลาง วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาจึงคล้ายกับชาวอีสาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนใหญ่ผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งมีมะม่วงเป็นวัตถุดิบสำคัญและมีชื่อเสียงอย่าง

¹⁻² วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Buddhachinaraj Buddhist College

มาก 2) การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้สมบูรณ์และเป็นระบบ และ 3) ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง

คำสำคัญ: การพัฒนาชุดความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ส่งเสริมการท่องเที่ยว, อำเภอเนินมะปราง

Abstract

The purposes of the research article were 1) to study the context and local wisdom that had the potential to promote tourism in Noen Maprang District Phitsanulok Province; 2) to promote and develop local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang district Phitsanulok Province; and 3) to create local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province. It was a qualitative research by semi-structured in-depth interviews with 40 key informants and focus group discussions with 10 experts using content analysis techniques. The research findings were as follows: 1) the context and local wisdom that had the potential to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province consisted of Ban Nam Pad, Ban Mung Nuea, Ban Lam Phat, Ban Hua Khao, and Ban Pha Rang Mee which were communities in the valley plains. Most people were Isan immigrants to settle together with people in the central region, so their culture, traditions and wisdom were similar to Isan people. Most community products were produced from natural resources available in the communities which had mangoes as an important raw material and were very famous; 2) promoting development of local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang

District, Phitsanulok Province had guidelines or procedures to promote development of local wisdom knowledge to promote tourism, namely knowledge determination, knowledge acquisition, knowledge sharing, knowledge storage, and knowledge transfer to develop local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province and; 3) local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province consisted of the history, tourism resources, the important local wisdom, and products from local wisdom of Noen Maprang District as well as community tourism routes in Noen Maprang District.

Keywords: Knowledge Development, Local Wisdom, Tourism Promotion, Noen Maprang District

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านาน และด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็ว ส่งผลต่อการเป็นจุดหมายหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า 50 ปี โดยในปี พ.ศ. 2562 ก่อนการเกิดวิกฤตไวรัสโควิด-19 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด 3.06 ล้านล้านบาท เป็นประเทศที่รายได้จากนักท่องเที่ยวมากที่สุดในภูมิภาค โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย 39.77 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 12 ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการ เพื่อตอบสนองต่อโจทย์ การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา , 2561)

องค์กรภาครัฐได้มีแนวทางในหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยได้ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิต ภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมโดยกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ ความเป็นธรรม การลดความเหลื่อมล้ำ ที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อสนับสนุนส่งเสริมยกระดับผลิตภัณฑ์และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถจำหน่ายได้และมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) หนึ่งในแนวคิดดังกล่าวของภาครัฐเพื่อสนองโจทย์ดังกล่าวนั้น พบว่าการพัฒนาชุมชนได้ริเริ่มแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ชวนกันคิดชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือน เพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชนอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จในบางพื้นที่มาโดยลำดับ

อย่างไรก็ดี นับจากการเกิดวิกฤตการระบาดทั่วของไวรัสโคโรนา พ.ศ. 2562-2563 ที่เกิดการระบาดทั่วโลกที่กำลังดำเนินไปของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยมีสาเหตุมาจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 และประเทศไทยเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์ อันนำมาสู่การประกาศตรับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจำกัดการเดินทางท่องเที่ยวของผู้คนเป็นเวลาหลายเดือนในกลางปี พ.ศ. 2563 (ราชกิจจานุเบกษา, 2563) เพื่อสนองต่อการป้องกันการดำเนินของโรคดังกล่าว ทำให้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจจากภาคบริการที่ประสบกับวิกฤตภาคบริการและทำให้ขาดรายได้ไปจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควรภายใต้วิกฤตที่มีการจำกัดการเคลื่อนย้ายของผู้คน แต่จากการรายงานผลการแพร่ระบาดของโรคในประเทศไทยดังกล่าวในกลางปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยอยู่ในจุดที่ได้รับการยอมรับเรื่องการป้องกันโรคระบาดจากนานาชาติ และวิถีชุมชนชนบทเป็นส่วนหนึ่งที่โอภาไกรฐานของการดำเนินไปของเศรษฐกิจในฐานรากภายใต้วิกฤต ทำให้พบว่าจุดแข็งของชุมชนบนฐานของการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในชนบทไทยทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับ

สิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคม จึงแสดงได้ ประจักษ์ชัดว่าภายใต้วิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจหรือสาธารณสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงและอยู่รอดของชุมชนไทย

ดังนั้น ภายใต้ปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอรอยต่อกับจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดพิจิตรนั้น มีตัวอย่างของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการจนอยู่รอดได้ภายใต้วิกฤติดังกล่าว อีกทั้งบริบทพื้นที่ยังมีความหลากหลายมีทั้งอุทยานแห่งชาติ แหล่งท่องเที่ยวและจุดแข็งด้านภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมาศึกษา โดยเริ่มจากการพัฒนาชุดองค์ความรู้ เพื่อนำความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในบริบทต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งบุคคลหรือเอกสาร (Tacit Knowledge) มาพัฒนาให้เป็นระบบ และให้มีสภาพเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นชุดความรู้ หรือการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อให้สามารถเข้าถึงได้ และสามารถนำไปพัฒนา ต่อยอด เพื่อการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดการพัฒนาคู่มือความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการ ค้นหาคัญภาพ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของอำเภอเนินมะปรางจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริงต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง นวัตกรรมของชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นการทำโครงการวิจัยที่มีผลจากการต่อยอดงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่พบว่า อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมีส่วนร่วมในการวางแผน รับผิดชอบในบทบาท และหน้าที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาโรค และทักษะในเรื่องต่าง ๆ คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ทว่ายังขาดการรวบรวมและจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา

ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติพันธุ์วรรณนาในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง ที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการ OTOP นวัตกรรมของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 40 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งมีนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 10 คน ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนา

กลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้พัฒนาชุดความรู้ โดยการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ จัดเก็บความรู้และถ่ายทอดความรู้ แล้วได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation)

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากเอกสารและการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย ดังนี้

1. สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 5 พื้นที่ ดังนี้

1.1 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำปาด หมู่ที่ 2 ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาที่มีลำคลองพาดผ่านและมีป่าปกคลุมหนาแน่น ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอ นครไทย และเพชรบูรณ์ บ้านน้ำปาดเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมและมีประชากรที่ย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย พร้อมกับชาวบ้านที่นี่มีศรัทธาที่เหนียวแน่นต่อพระพุทธศาสนา และมีหลักธรรมเป็นแก่นในการยึดเหนี่ยวจิตใจและหล่อหลอมความเป็นชุมชน ทำให้ประเพณีที่เกี่ยวข้องและยึดโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา บ้านน้ำปาดมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนอันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรม ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้ออบเนย โตก พวงกุญแจบ้าน ไคไฟไหม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย 3 ถดู น้ำพริกป่า ผาชีตอกพิกุล และแยมกล้วย

1.2 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านมุงเหนือ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวบ้านที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบ้านมุงเหนือมีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติและทำการเกษตรกรรม ประเพณีและความเชื่อจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและธรรมชาติเป็นหลัก ชาวบ้านที่นี่จึงมีความเชื่อในเรื่องของเจ้าพ่อ เจ้าป่าเจ้าเขา ที่นี่จึงมีประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อ ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงเม็ก เนื้ตูป้างควาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไส้กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้nardเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

1.3 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านลำภาศ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า เป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านได้พัฒนามาทำสวนมะม่วงกันมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ ภูเขาถ้าม่วง และเนื่องจากบ้านลำภาศไม่ได้เป็นชุมชนดั้งเดิมแต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพของคนหลายพื้นที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของที่นี่ค่อนข้างมีความหลากหลายและความหลากหลายที่มาาร่วมกันได้อย่างลงตัวแบบนี้จึงเป็นอีกเสน่ห์ของบ้านลำภาศที่ไม่เหมือนกับหมู่บ้านใด ผลผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหิวกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับปะรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ

1.4 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหัวเขา หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนาและทำไร่ ชาวบ้านที่นี่มีต้นทุนทางวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอิงอาศัยอยู่กับป่าคนในหมู่บ้านจึงช่วยกันดูแลและรักษาเป็นอย่างดี ประกอบกับกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้ตั้งพื้นที่รอบ ๆ เขาหัวโค้งให้เป็น “เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล” ทำให้หมู่บ้านนี้ยังมีเสน่ห์เพราะการได้มาเยือนที่นี่ก็เหมือนกับการทำให้นักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตที่ติดเขาและเข้าไปค้นหาเสน่ห์ของถ้ำที่มีอยู่มากมายที่บ้านหัวเขา ผลผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านหัวเขา ได้แก่ ทอฟฟี่มะม่วงกวน ทอฟฟี่กล้วยกวน มะม่วงหิวกวนเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสตั้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ทุ่งผ้ารักขโลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแพนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต

1.5 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านผาเรียง หมู่ที่ 3 ตำบลไทรย้อย อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคอีสาน เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานี บ้านผาเรียงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ล้อมรอบด้วยภูเขาหินปูนที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวิถีชีวิตของคนอีสาน หมู่บ้านมีความเข้มแข็งคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่แบบเรียบง่าย โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชีวิตประจำวัน บ้านผาเรียงจึงเป็นสถานที่ดูงานที่หน่วยงานจากหลายภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน ผลผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แยมพุดสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื่อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปกผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชริบมะปราง ไชริบมะม่วง กระเป๋ผ้า และปุยมูลไส้เดือน

2. การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

2.1 การกำหนดความรู้หรือการจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปรางจากโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำปาด บ้านมุงเหนือ บ้านลำภาศ บ้านหัวเขา และบ้านผาเรียงหมี่ โดยมีแนวทางในการกำหนดความรู้ซึ่งกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาไปต่อยอดทางด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการแข่งขันทางด้านการท่องเที่ยวชุมชนสูงสุด

2.2 การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้หรือข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยสัมภาษณ์ในประเด็นองค์ความรู้ของภูมิปัญญา จุดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าของภูมิปัญญา ลักษณะของภูมิปัญญาและการถ่ายทอด สภาพการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา และความคิดเห็นเกี่ยวกับการต่อยอดภูมิปัญญาในอนาคต

2.3 การแลกเปลี่ยนความรู้ มีการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาสรุปและนำเสนอในการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ Stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปรูปแบบ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.4 การจัดเก็บความรู้ คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ขึ้นมา เป็นที่รวบรวมความรู้เรื่องราวความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมา

อย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติ พันธุ์พรรณในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอด การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็น นโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถ พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง

2.5 การถ่ายทอดความรู้ เป็นการเรียกกระบวนการแบ่งปันความรู้ถูกถ่ายทอดจาก คนหนึ่ง ไปยังอีกคน กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม หรือจะเป็นจากองค์กรหนึ่งไปยังอีกองค์กร กล่าวคือเป็น การถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้ ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยได้จัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อเป็นที่รวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ ประวัติความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี รูปแบบผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม และโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

3. ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัด พิษณุโลก พบว่า

3.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า พื้นที่ของ อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้ มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมา มีกลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ 50 ปี ปัจจุบันอำเภอเนิน มะปรางมีเนื้อที่ประมาณ 11,029.55 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเนินมะปราง สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบชายเขา ไม่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในฤดูแล้งมักจะเกิดการขาดแคลนน้ำใน การอุปโภคบริโภค เป็นพื้นที่ราบชายเขา ร้อยละ 55.23 และเป็นพื้นที่ภูเขา ร้อยละ 44.77 ตาราง กิโลเมตร ท้องที่อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่ เทศบาล ตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลไทรย้อย เทศบาลตำบลบ้านมุง องค์การบริหารส่วนตำบล

ชมพู่ องค์การบริหารส่วนตำบลวังโพร่ง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะปราง และองค์การบริหารส่วนตำบลวังยาง

3.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ 45 เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า 300 ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 68 กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล ซึ่งเป็นภูเขาหินปูน มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่าง ๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนเรศวร ถ้ำเรือที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคนบนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรรณไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มักพบระหว่างทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังสามารถชมฝูงค้างคาวที่บินออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านตัวที่บ้านมุง อำเภอเนินมะปราง

ชาวอำเภอเนินมะปรางมีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลาว/อีสานกับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ซึ่งมีรูปแบบประเพณีที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง ซึ่งจัดในวันอังคารข้างขึ้นของเดือนแปด ก่อนวันเข้าพรรษา 1 สัปดาห์ ประเพณีนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีของอำเภอเนินมะปรางถือว่าการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง การทำปราสาทผึ้งมีการพัฒนารูปแบบลดทอนองค์ประกอบให้วิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น เพื่อถวายแด่องค์พระพุทธรเจ้า ประดับตกแต่งมีทั้งแบบหล่อแกะลาย และแบบติดพิมพ์สมัยใหม่

3.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่สำคัญได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอมะปราง ของชุมชนบ้านผาไร่หมี ตำบลไทรย้อย มีการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองลายขอมะปรางที่ต่อยอดความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติของหมู่บ้านซำร้าง แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวิถีธรรมชาติที่ใช้ย้อมสีเส้นใยส่วนใหญ่ ได้มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุดิบหรือพันธุ์ไม้ป่าที่มีหรือเกิดขึ้นเองในธรรมชาติตามความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทำมะม่วงกวนหรือส้มลิ้ม มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวอำเภอเนินมะปรางมานานแล้ว และปลูกกันเป็นจำนวนมาก เมื่อมะม่วงสุก ส่งขายไม่ทันหรือรับประทานไม่ทัน ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้สูงวัยก็จะช่วยกันกวนมะม่วงถนอมอาหาร และส่งขายสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตมะม่วงที่ราคาตกต่ำในขณะนี้ เนื่องจากผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างงานให้คนในพื้นที่ ภูมิปัญญาการทำซาลาเปาไส้มะม่วง หากมะม่วงเหลือจากการส่งขาย และสุกงอมเต็มที่ ทำได้อย่างดีก็แค่ส้มแผ่นหรือส้มลิ้ม แต่ได้เกิดภูมิปัญญาโดยการนำเนื้อมะม่วงสุกมากวนปรุงรสให้ออกหวาน เพื่อใส่ไปเป็นไส้ในซาลาเปา ส่วนใหญ่จะใช้น้ำดอกไม้มะม่วงเพราะเวลาสุกงอมจะหวานฉ่ำมาก โดยมีกลุ่มแม่บ้านบ้านคลองซั้บรัง ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง เป็นผู้ผลิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกก มีความสืบเนื่องจากชาวเนินมะปรางส่วนใหญ่ในอดีตอพยพมาจากภาคอีสานและนำภูมิปัญญาการทอเสื่อกก การทำผ้ามัดหมี่มาจากบรรพบุรุษ โดยใช้ต้นกกที่ขึ้นเองตามคลองหนองบึงมาทำเป็นเสื่อกก แต่ปัจจุบันมีการปลูกต้นกกไว้ในแต่ละบ้านด้วย ชุมชนที่มีชื่อเสียงในการทอเสื่อกก คือ ชุมชนบ้านผารังหมี่

3.4 ผลผลิตภัณฑจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอเนินมะปรางมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านในอำเภอเนินมะปรางใช้สิ่งที่มีธรรมชาติมอบให้มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มชุมชนซึ่งมีชาติพันธุ์บรรพบุรุษที่แตกต่างกัน เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้อบเนย โตก พวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย 3 ถดู น้ำพริกป่า ผ่าชี ดอกพิกุล และแยมกล้วย ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็ก เน้ตูปค่างควา กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไส้กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวน สับปะรด ขนมห้วหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมห้วพระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านหัวเขา ได้แก่ ทอพื้มะม่วงกวน ทอพื้กล้วยกวน มะม่วงหยิกเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสต้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถังผ้ารักษ์โลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแพนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต และผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านผารังหมี่ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้า

ฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แคมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื่อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปก ผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชร์ปมะปราง ไวรปมะม่วง กระเป๋าคอผ้า และปุ๋ยมูลไส้เดือน

3.5 เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่อำเภอเนินมะปรางได้มีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสำคัญจำนวน 5 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สามารถนำข้อมูลมาเพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เช่น กิจกรรมท่องเที่ยว “หัวเขา...ผาทำพล 2 วัน 1 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านหัวเขา ตำบลบ้านม่วง อำเภอเนินมะปราง กิจกรรมท่องเที่ยว “นอนค้างบ้านเรา ไม่เหงาแน่นอน 2 วัน 1 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผาธงหมี่ กิจกรรมท่องเที่ยว “มาเที่ยวไทรย้อย น้อยกว่านี้ได้ 3 วัน 2 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผาธงหมี่ และกิจกรรมท่องเที่ยว “กอดเขา...กอดฉัน...กอดกันที่บ้านม่วง 2 วัน 1 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านม่วงเหนือ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละโปรแกรมท่องเที่ยวก็น่าจะมีกิจกรรมที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงทั้ง 5 ชุมชน นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสทั้งความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม และได้ร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมกับชาวบ้าน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบว่า เดิมพื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมาเริ่มมีคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านม่วง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยชุมขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ 50 ปี สอดคล้องกับการศึกษาของกรมการพัฒนาชุมชน (2562) ที่ระบุว่า ชุมชนบ้านน้ำปาดและบริเวณใกล้เคียงย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญก็สัมพันธ์กับวัฒนธรรมภูมิปัญญาของภาคอีสาน ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยว นั้น ล้วนเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม

สอดคล้องกับจิรณี สินุช (2543) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาเกิดจากการใช้ความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และ กระบวนการทางสังคม เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอด กระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน

2. การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้สมบูรณ์และเป็นระบบ การพัฒนาชุดความรู้ได้อาศัยข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมาจากประสบการณ์ของชาวบ้าน และ ความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการมีความรู้ที่ลึกซึ้ง สอดคล้องกับแนวคิดของ Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995) ที่ระบุว่าความรู้มี 2 ประเภท คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ

3. ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง ชุดความรู้ภูมิปัญญานี้เป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และไม่ขาดสายเป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมามิได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2552) ที่ระบุว่าภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรมคือปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี หัตถกรรม และสิ่งอื่นๆซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มาช้านานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคม ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง ซึ่งมีความหลากหลายของเส้นทางและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยที่มาของชุดความรู้ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของสุจิตราภรณ์ จุสปาโล (2554) ที่พบว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับ

ชุมชนบ้านบากันใหญ่ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสันติภาพสิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายพรรณนาง ปลุกหญ้าทะเลอาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว และการนำแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ยังสอดคล้องกับวัชรารณ จันทรขำ (2547) พบว่าชุมชนได้ร่วมกันจัดการท่องเที่ยวขึ้นโดยใช้ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก และกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษา สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์รูปแบบชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์รูปแบบชุดความรู้ โดยการพัฒนาชุดความรู้ และการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”

2. องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จะประกอบไปด้วยเนื้อหาสำคัญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่นำข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเนินมะปรางอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ บ้านน้ำปาด หมู่ที่ 2 ตำบลชมพู บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ 1 บ้านลำภาศ หมู่ที่ 4 บ้านหัวเขา หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านมุง และบ้านผารังหมี หมู่ที่ 3 ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สามารถนำชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกับแผนปฏิบัติการที่โครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการไว้แล้ว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในท้องที่อำเภอเนินมะปรางอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก เป็นต้น และมีการสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมมือกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2562). *ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด หมู่ที่ 2 ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก*. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- จิรณี สินุทธ. (2543). *วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องถิ่นออกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 (Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2563. (2563, 22 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 137. ตอนพิเศษ 93 ง, หน้า 16.
- ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561, 13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 135. ตอนที่ 82 ก, หน้า 21.

- วัชรารณณ์ จันทรักษา. (2547). ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. (2554). การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล. (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2552). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company*. Oxford, NY: Oxford University Press.

“แม่น้ำพิจิตร” วัดในพระพุทธศาสนา: กับเส้นทางการท่องเที่ยวในจังหวัดพิจิตร

“Phichit River” Buddhist Temples: Travel Routes in Phichit Province

พระครูวินวรกิจ¹ พระครูอุทัยกิจารักษ์² พระครูโพธิวรคุณ³ ปริญา นิกรกุล⁴
และณฐยา ราชสมบัติ⁵

Pherakhru Wasinworakit, Pherakhru Uthaikitjaruk, Pherakhru Phothiworakhun
Parinya Nikorunkul and Nathaya Rajsombat

Received: October 06, 2022

Revised: November 29, 2022

Accepted: December 05, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาตำนาน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตร 2) วิเคราะห์ เรื่องเล่าปรัมปรา และบทบาทของตำนาน และ 3) เสนอรูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยววัดใน พระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานของกลุ่มน้ำพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหา และอธิบายด้วยวิธีพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) วัดมีภูมิประเทศที่อยู่ติดกับถนนและแม่น้ำพิจิตรซึ่งมีตำนาน เรื่องเล่า เช่น วัด นครชุมเป็นวัดเก่าแก่อายุราว 800 ปี อุทยานเมืองเก่าพิจิตร พระยาโคตรบอง ศาลหลักเมือง วัด มหาธาตุ ถ้ำขาละวัน และเกาะศรีมัลลา วัดโพธิ์ประทับช้าง พระพุทธเจ้าเสือ หลวงพ่อโตหรือหลวง พ่อยิ้ม วัดท่าบัวมีวนอุทยานลานธรรมหลวงพ่ोजิน วิหารหลวงพ่อบ้างสร้างขึ้นด้วยอิฐศิลาแลงหนึ่งเดียว ในพิจิตร 2) เรื่องเล่าจากชาวบ้าน/การไม่จ่ายอม มีสองมิติ คือ การย้ายหลวงพ่อพะชรจากวัดนครชุม ไปประดิษฐานที่วัดท่าหลวง แต่คนในชุมชนจึงรวมตัวกันสร้างหลวงพ่อพะชรและอุโบสถจำลองไว้ที่ วัดนครชุม ชาวบ้านและวัดโพธิ์ประทับช้างทำสังกรรม งานบุญ งานบวชในโบสถ์ (โบราณสถาน) วัดท่าบัวโดยใช้ศิลาแลงมาทำเป็นวิหาร ในเชิงเศรษฐกิจวัดนครชุมจุดขายคือวิหารเก่าที่มีมนต์ขลังใน

¹⁻⁵ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkhorrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Email: nathaya.raj@mcu.ac.th, Tel. 092-4424263

สถาปัตยกรรม วัดโพธิ์ประทับช้างมีนกแก้วโฌง มหกรรมล่องเรือดูหิ่งห้อย วัดท่าบัวมีประเพณีลอยกระทง และ 3) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนาการท่องเที่ยวผ่านแม่น้ำพิจิตรและถนนสายรอง เช่น สถานีรถไฟพิจิตร วัดท่าหลวง บึงสีไฟ เมืองเก่า วัดนครชุม วัดโพธิ์ประทับช้าง ชมสวนส้มโอ เยี่ยมชมวิถีชีวิตริมแม่น้ำเที่ยววัดท่าบัว ไร่หลวงพ่อบึงวัดบางคลาน และชมจุดบรรจบแม่น้ำพิจิตรและแม่น้ำยม เป็นต้น

คำสำคัญ: แม่น้ำพิจิตร, วัด, พระพุทธศาสนา, การท่องเที่ยว, จังหวัดพิจิตร

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the story of the Phichit River; 2) to analyze the myths and the role of legend; and 3) to propose patterns and routes of Buddhist temple tourism related to the myths and legends of the Phichit River Basin people. It was a qualitative research consisting of in-depth interviews, focus group discussion with 15 key informants. checking the triangular data on how to collect data, analyzing content and explaining in a descriptive way were used. The results of the research revealed that 1) the temple had terrain adjacent to the road and the Phichit River which had legends, stories, such as Wat Nakhon Chum, an old temple about 800 years old, Phichit Old City Park, Phraya Khodtrabong, City Pillar Shrine, Wat Mahathat, Chalawan Cave, Sri Mala island, Wat Pho Prathap Chang, Phra Buddhachao Sua, Luang Pho Toh or Luang Pho Yim. Wat Tha Bua had Luang Pho Ngoen's Lan Dhamma Forest Park. Vihara of Luang Pho Chuen was built with the only laterite brick in Phichit; 2) stories from villagers/non-compassion had two dimensions, namely, the transfer of Luang Pho Phet from Wat Nakhon Chum to be enshrined at Wat Tha Luang. But the people in the community gathered together to build Luang Pho Phet and a replica of the chapel at Wat Nakhon Chum. Villagers and Wat Pho Prathap Chang performed Sanghakamma, religious ceremonies, ordination ceremonies in Buddhist chapel (ancient site). Wat Tha Bua used laterite as a Vihara. Economically, the selling point of Wat Nakhon Chum was an old temple that was magical in architecture. Wat Pho Prathap Chang had an Alexandrine Parakeet, cruise

festival for watching fireflies. Wat Tha Bua had Loi Krathong tradition and; 3) historical and religious tourism through the Phichit River and secondary roads such as Phichit Railway Station, Wat Tha Luang Bueng Si Fai, the old city, Wat Nakhon Chum, Wat Pho Prathap Chang to see a pomelo orchard, visit the riverside lifestyle, visit Wat Tha Bua, pay homage to Luang Pho Ngern of Wat Bang Khlan and see the confluence of the Phichit and Yom rivers.

Keywords: Phichit River, Wat, Buddhism, Tourism, Phichit Province

บทนำ

การค้นหาวรรณคดีท้องถิ่นไทยเป็นเสมือนการเดินทางเข้าไปในป่าลึกแห่งอดีตที่นำหลงใหลเพราะเป็นอาณาบริเวณที่มีทั้งความซับซ้อนหลากหลายและกว้างขวางยิ่ง จนบางครั้งทำให้รู้สึกกรังเกรง หวาดหวั่นในความไพศาลของพรมแดนความรู้ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย” ช่วยให้คนรุ่นใหม่มองเห็นตัวเอง และคุณค่าของพื้นที่ที่สำคัญบางส่วนที่อาจจะละเลยหรือมองข้ามกันมานานก่อนอย่างก้าวไปข้างหน้าพร้อมกับอดีตอย่างมั่นคง (ยงยุทธ ชูแว่น, 2562)

ตำนานและเรื่องเล่าปรัมปราท้องถิ่นโดยทั่วไป “ตำนาน” มักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องเล่าปรัมปรา ลึกลับ เหนือธรรมชาติที่เชื่อถือไม่ได้ บ้างก็ว่าเป็นเรื่องของโบราณ จึงมักถูกมองว่าคร่ำครึหรือล้าสมัย แต่ในอีกความหมายหนึ่ง ตำนานกลับผูกพันตัวเองอยู่กับความขริบขลิบ คัดค้านที่นำเชื่อถือ และควรค่าแก่การยกย่อง อันที่จริงตำนานเป็น “ความรู้สึกนึกคิด” ของปัจจุบัน (ที่มีการเล่าตำนานนั้น ๆ) มากกว่าอดีต ตำนาน คือ การ “ทบทวน” กันของอดีตกับปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ตำนานจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงและส่งให้อดีตความหมายต่อปัจจุบันมากกว่าที่อดีตจะมีความหมายต่อตัวของอดีตเอง มโนทัศน์วัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) ที่ใช้วิเคราะห์ดับทตำนานท้องถิ่นภาคใต้ เช่น อิกายัตชายแดนใต้/มาเลเซียตอนเหนือ และตำนานผสมผสานระหว่างคติพุทธ ฮินดู และคติมลายู ในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม (Cultural Text) โดยสร้างคำอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องวาทกรรมอำนาจของนักคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ตำนานท้องถิ่นหาใช่แค่เพียงนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาเพื่อความบันเทิงหรือสื่อเนื้อหาสาระแต่เพียงผิวเผินเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่และเครื่องมือในการต่อสู้ช่วงชิงการนิยามความหมายตัวตนทางวัฒนธรรมและการเมืองของคนภาคใต้ในอดีต ตำนานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มชนชายขอบมีมโนทัศน์ต่ออำนาจอย่างไร และส่งผลให้การเมืองในประวัติศาสตร์ของคนภาคใต้ดำเนินไปอย่างไร คนท้องถิ่นที่ดูเหมือนไร้อำนาจใน

คำอธิบายทางประวัติศาสตร์การเมืองกระแสหลัก แท้จริงแล้วไม่ได้ไร้อำนาจ พวกเขาสร้างอำนาจในแบบของตนเองขึ้นมาต่อสู้เพื่อตัวตนในทางวัฒนธรรมและการเมือง พวกเขามีอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตทางประวัติศาสตร์ โดยวิธีของพวกเขาเอง (พิเชฐ แสงทอง, 2559)

“ตำนาน” เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เก่าแก่ยาวนาน สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ยิ่งถ้าเรื่องไหนมีเนื้อหารายละเอียดมาก ก็จะพบกับความไม่น่าเชื่อถือ จึงทำให้นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์บางท่าน ไม่นำมาใช้เป็นหลักฐานในการศึกษา ทั้งที่เราสามารถนำมาตรวจสอบเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่น ๆ ได้ จึงทำให้ตำนานถูกประเมินค่าจนต่ำไปกว่าที่ควรจะเป็น หรือนำข้อมูลจากเรื่องราวในตำนาน แล้วชี้ให้เห็นว่าเรื่องนั้นได้เกิดขึ้นจริง ๆ โดยไม่ได้ศึกษาทำความเข้าใจในความหมายอย่างถ่องแท้ จึงทำให้ใช้ตำนานผิดไปเพื่อใช้ข้อมูลจากตำนานได้ถูกต้อง แสดงถึงวิธีการใช้ตำนาน โดยเฉพาะตำนานที่เกี่ยวกับการกำเนิดของบ้านเมืองผู้คน เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยอธิบายถึงแนวคิดอันเป็นพื้นฐานที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตำนาน (พิเศษ เจริญพันธุ์พงษ์, 2555) เช่นเดียวกับการเดินทางค้าขายในอดีตกระทำผ่านแม่น้ำ ในจังหวัดพิจิตรเอง ก็มีวัด/แม่น้ำที่สำคัญในทางทางประวัติศาสตร์และมีตำนานควบคู่กันอีกด้วย

แม่น้ำพิจิตร คือทางเดินเก่าของแม่น้ำน่าน ต้นกำเนิดของแม่น้ำพิจิตรนั้นไหลแยกจากแม่น้ำน่านที่บ้านวังกระดี่ทอง ในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร มีทิศทางการไหลของน้ำอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ สภาพลำน้ำคดเคี้ยว บางแห่งร่องน้ำตื้นเขินและแห้งในฤดูแล้ง เนื่องจากมีฝายกั้นน้ำไว้เป็นช่วงๆ เพื่อสูบน้ำขึ้นมาใช้ทำสวนผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะส้มโอในเขตโพธิ์ประทับช้าง (จังหวัดพิจิตร, 2555)

วัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นสถานที่ของพระพุทธศาสนามีพระสงฆ์จำพรรษามีขนาดพื้นที่ทั้งความกว้าง ความยาวที่ชัดเจน สำหรับใช้ทำศาสนกิจวัตรของพุทธบริษัท มีลักษณะเป็นส่วนป่าอันนารัณรมย์ มีทั้งตัวอาคารและเสนาสนะ เป็นสัปปายะเหมาะแก่การบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท วัดคามวาสี และวัดอรัญวาสี นอกจากนี้ในประเทศไทยยังได้แบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดที่ได้วิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง วัดถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า เป็นบ่อเกิดแห่งพระสัทธรรม เป็นที่อาศัยอยู่ของพระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ เป็นสถานศึกษาวิชาการต่าง ๆ เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลทานศีลภาวนา และเป็นสถานสังคมสงเคราะห์สำหรับประชาชน (พระศรีสิทธิวิเทศ (ธวัชชัย รสเลิศ) และพระมหา มิตร์ ฐิตปญโญ, 2563)

แม่น้ำพิจิตรนับว่าเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สัมพันธ์กับวิถีของคน เรื่องเล่า ตำนานในจังหวัดพิจิตร และใช้ในการเดินทางคมนาคมทางน้ำในสมัยอดีตถึงปัจจุบัน การคมนาคมในแม่น้ำพิจิตรก็ได้ลดลงเนื่องจากการมีคมนาคมทางถนนและรถยนต์เพิ่มมากขึ้น แต่เรื่องราวจากอดีตจนถึงปัจจุบันของแม่น้ำพิจิตรนั้นยังตราตรึงอยู่กับเรื่องเล่าของ “พญาชาละวัน” และสัมพันธ์กับคนในจังหวัดพิจิตรเช่นนั้นแล้วแม่น้ำพิจิตรไหลจากเหนือจากบ้านวังกระดี่ทองลงไปใต้สุดหมู่บ้านบางคลาน แม่น้ำพิจิตรจึงสัมพันธ์กับวัดที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำของจังหวัดพิจิตร ที่มีวัดที่โดดเด่นและสำคัญ นั่นก็คือวัดนครชุมเป็นวัดเก่าแก่และมีวิหารมหาอุดที่เป็นศิลปกรรมที่เก่าแก่ที่เป็นน่านศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวในอำเภอเมือง ปัจจุบันนี้วัดโพธิ์ประทับช้างเป็นวัดที่สร้างในสมเด็จพระเจ้าเสือที่สร้างไว้อยู่ข้างแม่น้ำพิจิตรและปัจจุบันนี้ก็ได้มีโบราณสถานเก่าแก่ที่ทรงคุณค่าที่มองในเรื่องของสถาปัตยกรรมและเรื่องเล่าโบราณที่สัมพันธ์กับคนในพื้นที่ปัจจุบันนี้อยู่ในการควบคุมและดูแลโดยกรมศิลปากร หน้าโบสถ์เป็นแม่น้ำพิจิตรถือว่าเป็นแม่น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์พอสมควรสิ่งที่เอ่ยอ้างมานั้นไม่มากจนเกินไปเพราะมีดัชนีชี้วัดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั่นก็คือ มี “เทศกาลล่องเรือดูหิ่งห้อย” ตามลำน้ำพิจิตรที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง วัดท่าบั่วที่เป็นวัดเก่าแก่ที่มีวิหารเก่าแก่ที่ทรงคุณค่าในเรื่องของศิลปกรรมและเรื่องเล่าคนโบราณที่สัมพันธ์กับคนท่าบั่วและตั้งอยู่ข้างแม่น้ำพิจิตรที่มีวิถีชีวิตในคนหาปลาที่สดและสัมพันธ์กับวัดพระพุทธศาสนาและวิถีชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวผ่านเรื่องเล่าของแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาที่เป็นรูปแบบในการจัดการการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมตำนานของแม่น้ำพิจิตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงและสร้างเรื่องเล่ามากมายที่เป็นพลวัตของชุมชนท้องถิ่น และมีวัดในพระพุทธศาสนาที่ทำให้คนได้ซึมซับ “ความสุขทางกาย” นั่นก็คือรูปแบบของการท่องเที่ยว “ความสุขทางใจ” ที่สัมพันธ์กับวัดและพระพุทธศาสนาที่สร้างความอึดอ้อมอีกรูปแบบหนึ่ง ผ่านเส้นทางของแม่น้ำพิจิตรที่คดเคี้ยวจากเหนือลงใต้และมีวัดสองฝั่งนับว่าเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นรูปแบบใหม่ของพื้นที่ที่สมควรที่จะสนับสนุนและส่งเสริมเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่สามารถท่องเที่ยวทางรถยนต์ที่สัมพันธ์กับวัดและพระพุทธศาสนาของจังหวัดพิจิตรสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาด้าน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตร

2. เพื่อวิเคราะห์เรื่องเล่าปรัมปรา ตรวจสอบข้อเท็จจริงและบทบาทของตำนานแม่น้ำพิจิตรกับวัดในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์

3. เพื่อเสนอรูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา “แม่น้ำพิจิตร” วัดในพระพุทธศาสนา: กับเส้นทางการท่องเที่ยวในจังหวัดพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มในการเก็บข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

แหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา คือ เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป และปราชญ์ชาวบ้าน พื้นที่ลุ่มน้ำจังหวัดพิจิตร รวมทั้งสิ้น 15 รูป/คน โดยการใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลและวิธีการสร้างเครื่องมือ พร้อมทั้งการหาคุณภาพ เครื่องมือดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ในประเด็นตำนาน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตร วิเคราะห์เรื่องเล่าปรัมปรา (Myth และ Mythology) ตรวจสอบข้อเท็จจริงและบทบาทของตำนานแม่น้ำพิจิตรกับวัดในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) รูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตรเป็นต้น

2. แบบสนทนากลุ่ม ประเด็นดังนี้ เรื่องเล่าปรัมปรา (Myth และ Mythology) แม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตร ข้อเท็จจริงและบทบาทของตำนานแม่น้ำพิจิตรและวัดในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) ที่เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองและชุมชน (Myth of Places) รูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานในฐานะประวัติศาสตร์ของคนที่ท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตร ปัญหา อุปสรรค และเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานในฐานะประวัติศาสตร์ของคนที่ท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตรเป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากการรวบรวมเอกสารต่างๆ ทัศนคติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าปรัมปรา (Myth และ Mythology) แม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตร มาศึกษาวิเคราะห์และนำมาศึกษาในรูปของการอธิบายพรรณนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น และสร้างสรรค์แนวทางการคิดในการศึกษา

2. การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำจังหวัดพิจิตร

3. การสนทนากลุ่มเฉพาะโดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระระหว่างผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เข้าร่วมด้วยกันเองโดยใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยขออนุญาตใช้โทรศัพท์บันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลการสัมภาษณ์ที่ครบถ้วนนอกจากการบันทึกในแบบสัมภาษณ์ การขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปบันทึกภาพขณะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และบันทึกภาพการสนทนากลุ่มเพื่อนำมาเป็นหลักฐานส่วนหนึ่งของการวิจัยในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีซักถามควบคู่ไปกับการสนทนากลุ่ม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ด้วยการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ (Typologies) คำว่า (Typologies) ใช้ในที่นี้หมายถึงขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปการจำแนกแบบที่ใช้แนวคิดทฤษฎีเรื่องเล่าปรัมปรา (Myth และ แนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) แนวคิดทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาในพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวทางศาสนา สภาพทั่วไปของจังหวัดพิจิตร รวมถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง แล้วจำแนกชนิดในเหตุการณ์หนึ่งๆ โดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนก แล้วใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และผู้วิจัยได้วางเค้าโครงข้อมูลโดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์และแบ่งไว้เป็นประเภท (Categories) การทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินใจได้ว่าจะดึงคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบท (Text) และนอกจากนี้ยังใช้ตารางช่วยในการวิเคราะห์อีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

ในส่วนนี้ขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนและวัด “แม่น้ำพิจิตร” วัดและชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยว ตำนาน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนา ข้อเท็จจริงและบทบาทของตำนาน วัด และแม่น้ำพิจิตร และเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า

1. ตำนาน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตรพบว่า เมื่อกล่าวถึงจังหวัดพิจิตร ทุกคนต้องกล่าวขวัญถึง “ตำนานไอ้ไข่” หรือ “พญาชาละวัน ไกรทอง ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง” ที่เป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความผูกพันกับตำนานและเรื่องเล่าของแม่น้ำพิจิตรเดิมทีนั้นแม่น้ำพิจิตรเป็นเส้นทางเก่าของแม่น้ำน่าน เมื่อนึกถึงเมืองพิจิตรในมิติของพระพุทธศาสนาก็มีตำนานเรื่องเล่าของหลวงพ่อพะชรที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองประจำจังหวัดพิจิตร อีกด้วย และมีหลักฐานที่เชื่อมโยงกันถึงการตั้งถิ่นฐานของคนนั้นก็คือ เมืองเก่าพิจิตรที่มีเรื่องเล่าของการสร้างเมืองหรือ “พญาโคตรตะบอง” ที่สัมพันธ์กับนครไชยบุรีและยังมีหลักฐาน คือ คูเมืองเก่าในปัจจุบันและมีโบราณสถานนั้นก็คือวัดมหาธาตุ และเป็นที่ตั้งของศาลหลักเมืองในปัจจุบันอีกด้วย เมื่อเรากล่าวถึงวัดนครชุมเป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 800 กว่าปีปัจจุบันมีวิหารเก่าและมีพระพุทธรูปเก่าอยู่ในพื้นที่ที่มีพื้นที่ติดกับเมืองเก่าพิจิตร เมื่อกล่าวถึงวัดโพธิ์ประทับช้างที่มีเรื่องเล่าของ “พระเจ้าเสือ” และแม่น้ำพิจิตรแล้วปัจจุบันยังเป็นที่ตั้งของอุโบสถหรือโบสถ์ที่ใช้ทำสังฆกรรม ณ ปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงวัดท่าบัวก็มีเรื่องเล่าของแม่น้ำพิจิตรและ “หลวงพ่อขึ้น” และการเดินทางการสัญจรที่เชื่อมโยงกับนครไชยบุรีและวัดหิริญญารามหรือ “วัดหลวงพ่อเงิน” ในปัจจุบัน

2. การวิเคราะห์เรื่องเล่าปรัมปรา ตรวจสอบข้อเท็จจริงและบทบาทของตำนานแม่น้ำพิจิตรกับวัดในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ พบว่า เมื่อเราวิเคราะห์ถึงเรื่องเล่าปรัมปรานอกจากที่เป็นเรื่องเล่าหลักไม่ว่าจะเป็นเรื่องเมืองเก่า เรื่องหลวงพ่อพะชร พระเจ้าเสือ นครไชยบุรี หรือหลวงพ่อเงินเองก็ตามสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อมองมิติของชุมชนบวกกับเศรษฐกิจและรายได้ของคนในชุมชนท้องถิ่นก็ยังมีเรื่องเล่าของชุมชนที่ติดค้างจากอดีตนั้นก็คือวัดนครชุมที่เป็นวัดเก่าที่เป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อพะชรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐสยามส่วนกลางเมื่อครั้งอดีตและยังมีการย้ายหลวงพ่อพะชรไปไว้ ณ วัดท่าหลวงในปัจจุบัน และเชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานเมืองเก่า คูเมืองเก่าและในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับวัดโรงช้าง บึงสีไฟ และวัดท่าหลวง เป็นต้น วัดโพธิ์ประทับช้างเองมีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากรนั้นก็คือโบสถ์เก่า ณ ปัจจุบันนี้ก็ยังคงใช้ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์อยู่เมื่อเรามองการเชื่อมโยงในปัจจุบันก็มีกลุ่มในเรื่องของ

การจัดการท่องเที่ยวเรื่องของหิงห้อย เรื่องของส้มโอโพธิ์ประทับช้าง เรื่องของการดูนกวัดโพธิ์ประทับช้างนกแก้วโม่ง เป็นต้น วัดวัดท่าบัวก็ยังมีเรื่องเล่าของหลวงพ่อซึ่งการจัดการท่องเที่ยวผ่านแม่น้ำพิจิตรการสร้างวิหารเก่าและพระพุทธรูปเก่าแต่มีการผสมผสานในเรื่องของวัสดุที่เป็นสมัยใหม่แต่อาจมองย้อนยุคกลับไปในสมัยอดีตนั้นก็คือวิหารที่สร้างด้วยศิลาแลงพร้อมกับการสร้างเส้นทางนั้นก็คือการไหว้พระที่อยู่จุดบรรจบของแม่น้ำพิจิตรและแม่น้ำยมหรือคนในท้องถิ่นเรียกว่า “วัดหลวงพ่อกเงินและนครไชยบุรี” ก็ยังมีแหล่งของเก่าอยู่บริเวณนั้น เช่น เตาเผาโบราณปรากฏอยู่ ณ ปัจจุบัน

3. รูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนานของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตร พบว่า การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวจะวัดที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาที่ปลูกจิตชิตแนบกับแม่น้ำพิจิตรและถนนเรียบแม่น้ำพิจิตรนักท่องเที่ยวสามารถไปเที่ยวไหว้วิหารเก่าในวัดนครชุมและสามารถเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวไหว้ศาลหลักเมืองไหว้วัดมหาธาตุและพญาโคตรตะบองและสามารถเดินชมสวนรุกขชาติในพื้นที่เมืองเก่าพิจิตรได้ไม่ไกลจากนั้นสามารถท่องเที่ยวบึงสีไฟที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านทางธรรมชาติของจังหวัดพิจิตรอีกด้วยและเชื่อมร้อยเชื่อมโยงไปถึงวัดท่าหลวงที่มีหลวงพ่อพชรประดิษฐานอยู่และอีกหนึ่งสถานที่ที่น่าสนใจนั้นก็คืออาคารสถาปัตยกรรมเก่าแบบสไตล์นีโอคลาสสิก สถานีรถไฟจังหวัดพิจิตร ที่ติดอันดับ 1 ใน 10 สถานีรถไฟที่สวยงามที่สุดในประเทศ พร้อมกับการเดินทางท่องเที่ยวแหล่งโบราณสถานนั้นก็คือวัดโพธิ์ประทับช้างที่อยู่ติดกับแม่น้ำพิจิตรสามารถดูนกแก้วโม่งที่ออกหากินและกลับมาในเวลา 17:00 น ของทุกวันเมื่อตกกลางคืนเราสามารถท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนนั้นก็คือล่องเรือชมหิงห้อยในแม่น้ำพิจิตร (เดือนพฤศจิกายน) ต่อจากนั้นไหว้พระในวิหารเก่าวัดท่าบัวสักการะหลวงพ่อกเงินพร้อมกับการเที่ยวชมจุดบรรจบของแม่น้ำพิจิตรและแม่น้ำยมที่อยู่ไม่ไกลจากวัดศิริบุญรามหรือวัดหลวงพ่อกเงินอีกด้วย พร้อมกับการท่องเที่ยวในมิติของอุทยานเมืองเก่านั้นก็คือนครไชยบุรีแล้วพบกับเตาเผาโบราณที่ยังคงมีร่องรอยในการประกอบอาชีพของคนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมานั้นเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาที่อยู่บริเวณแม่น้ำพิจิตรและถนนเพื่อความสุขทางกายและความสุขทางใจในการท่องเที่ยววิถีใหม่ของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

“ของกินไม่กินมันก็เน่า ของเก่าไม่เลา มันก็ลืม”

คณะทำงานวิจัยต้องการทำความเข้าใจ “แม่น้ำพิจิตร” วัดในพระพุทธศาสนา: กับเส้น การท่องเที่ยว (หลังโควิด 19) ในจังหวัดพิจิตรงานชิ้นนี้ต้องการชุดตำนาน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตรของ ท้องถิ่น (ไม่ใช่ของชนชั้นนำ) ที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนา (ถึงแม้จะถูกกำหนดด้วยอำนาจ ผู้ปกครองจากส่วนกลางที่สามารถชี้นำชุมชนท้องถิ่นได้ เช่น การย้ายพระพุทธรูปที่สำคัญของ ชาวบ้าน) ก็ตามแต่ยังมีกลิ่นไอของชาวบ้านอยู่มาก จากการวิเคราะห์เรื่องเล่าปรัมปรา (Myth และ Mythology) ในการตรวจสอบตำนานในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) แต่ฝั่ง ชาวบ้านแล้วนำมาเสนอเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่า ตำนาน ของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตรอีกแบบ

ตำนาน เรื่องเล่าแม่น้ำพิจิตรที่สัมพันธ์กับวัดในพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตร พบว่า แม่น้ำพิจิตรเป็นแม่น้ำสายธรรมชาติที่ไหลมาจากแม่น้ำน่าน สมัยก่อนใช้สัญจรทำการค้าขายตลอด สองข้างทางแม่น้ำพิจิตรจะมีการสร้างวัด มีชุมชนอาศัยอยู่ แต่เมื่อแม่น้ำได้เปลี่ยนทิศทางการไหลวิถี ชีวิตก็เปลี่ยนไปด้วย และแม่น้ำพิจิตรยังได้มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาละวันไกรทองเพราะเชื่อว่าสมัยก่อน มีพระเจ้าจำนวนมากตามวัดต่าง ๆ ได้มีการประดิษฐานหลวงพ่อดังตั้งแต่สมัยอยุธยา มีแหล่ง ท่องเที่ยวทางศาสนา มีโบราณสถาน อุโบสถเก่า วิหารเก่า เพราะวัดส่วนใหญ่เกิดในสมัยเมืองเก่า โบราณ มีการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ คือ การชมหิ่งห้อยช่วงเดือนพฤศจิกายน การชมสวนส้มโอ ของชาวบ้าน เป็นต้น

การวิเคราะห์เรื่องเล่าปรัมปรา (Myth และ Mythology) ตรวจสอบข้อเท็จจริงและ บทบาทของตำนานแม่น้ำพิจิตรกับวัดในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) พบว่า บทบาทของแม่น้ำพิจิตรตั้งแต่สมัยโบราณมาเชื่อว่ามียู่งจริง เนื่องจากการค้นพบวัตถุโบราณเมืองเก่า ต่าง ๆ (มีตำนานพระยาศรีโคตรบอง) การสร้างสิ่งปลูกสร้างตลอดสองข้างทางแม่น้ำ เช่น การสร้าง วัดและวัดส่วนใหญ่จะอยู่ริมแม่น้ำ รูปแบบการปลูกบ้านเรือน การใช้แม่น้ำในการดำรงชีวิต มีการใช้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการประดิษฐ์ของใช้ต่าง ๆ ในการใช้ชีวิตริมแม่น้ำ เช่น ไม้คานเอาไวกาบน้ำ มี การสานกระบุง และอุปกรณ์ในการหาปลาที่หลากหลาย เป็นต้น

รูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าตำนาน ของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำพิจิตร พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศาลหลักเมือง เจ้าพ่อเสือ เป็นต้น เมื่อมีการขุดค้นพบโบราณวัตถุต่าง ๆ จึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อ มากขึ้น และยังเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นอยู่ตั้งแต่สมัยอดีตที่ชาวบ้านได้ใช้ชีวิตคู่กับแม่น้ำ เช่น การใช้สัญจร ค้าขาย ทำการเกษตร อุบาสกบิโศกต่าง ๆ ดังนั้นจึงอยากให้มีการส่งเสริมการฟื้นฟู

แม่น้ำให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งและยังส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ทั้งนี้จากการศึกษา พบว่า งานวิจัยนี้มีความเห็นสอดคล้องกับงานวิจัยของอ้อมบุญทิพย์สุนา (2563) พบว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านพึ่งพาทรัพยากรแม่น้ำโขงเป็นหลักในฐานะแหล่งอาหาร แหล่งสร้างรายได้ และแม่น้ำโขงคือพื้นที่ทางวัฒนธรรมสำคัญมากเห็นได้พิธีกรรมแข่งเรือ และ ตำนานความเชื่อร่วมเรื่องยักษ์ที่สัมพันธ์กับแม่น้ำโขง งานวิจัยของสุรัชย์ ชินบุตร (2563) พบว่า พระยาศรีโคตรบองเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีบทบาทอยู่ในดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง เรื่อยไปถึงดินแดนภาคกลางของประเทศไทยในแถบจังหวัดพิจิตร ลพบุรี สุโขทัย และยังเข้าไปมีอิทธิพลในเมืองพระตะบอง ประเทศกัมพูชา และผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพ่อเมืองพิจิตรจะต้องมากราบไหว้พระยาศรีโคตรบอง พระยาศรีโคตรบองได้กลายเป็นผีอารักษ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเมืองสะท้อนให้เห็นว่าในขณะที่ไม่มียุทธชาติเกิดขึ้นพระยาศรีโคตรบองได้รับการยกย่องเป็นวีรบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนสุวรรณภูมิ ดังนั้นพระยาศรีโคตรบองจึงเรียกได้ว่าเป็น วีรบุรุษกลุ่มมอญ-เขมร และชาวลัทธิ เหล่าฤทธิ (2558) ได้ทำการศึกษาเรื่องเที่ยววัด: แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย จากการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมาของวัด ในพื้นที่จังหวัดหนองคายมีความเกี่ยวข้องกับประวัติชาติพันธุ์ของฝั่งโขงปรากฏหลักฐานจากเอกสาร โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งราชอาณาจักรล้านช้าง ระยะต่อมามีความผูกพันกับทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของราชอาณาจักรสยามปัจจุบัน วัดเหล่านี้มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ พุทธปฏิมา และภูมิทัศน์ของวัด งานวิจัยของธนู ศรีทองและคณะ (2563) พบว่า การสร้างมูลค่าเพิ่มทรัพยากรการท่องเที่ยวของหมู่บ้านท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ มี 8 แนวทาง ได้แก่ (1) การตอบสนองรสนิยมของผู้บริโภค (2) การเน้นตัวผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่น (3) การจัดการทุนทางวัตถุดิบ (4) กระบวนการผลิต (5) การนำเสนอผลิตภัณฑ์ (6) การให้บริการ (7) การสร้างแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ (8) การเข้าถึงผู้บริโภค และงานวิจัยของวนิดา ขำเขียว (2562) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงแสงบุญทางพระพุทธศาสนา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะการท่องเที่ยวที่สรุปได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวแบบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา 2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา 3) รูปแบบการท่องเที่ยวแบบปฏิบัติธรรม ทั้ง 3 รูปแบบนี้นักท่องเที่ยวได้หลักธรรมสำคัญ คือ ทาน ศีล ภาวนาและปัญญาแต่ระดับความเข้มข้นของหลักธรรมในแต่ละรูปแบบนั้นความเด่นชัดแตกต่างกันไป ถึงกระนั้นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงแสงบุญทางพระพุทธศาสนาทั้ง 3 รูปแบบนี้ แสดงออกถึงการบูชาพระรัตนตรัยทั้ง 2 ประการ คือ อามิสบูชา

และปฏิบัติบูชา การท่องเที่ยวแบบนี้จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักและเสริมด้วยวิชาการประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่น

ในที่นี้คณะผู้วิจัยขอยกสรุปลงานของยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิ์ (2558) สรุปได้ว่า วัดนอกจากจะเป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วยังมีสิ่งที่น่าสนใจที่สามารถปรับปรุงพัฒนาให้มีคุณค่าทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

วัดนอกจากจะเป็นที่พักของพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่แล้วยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงงานประวัติศาสตร์ งานสถาปัตยกรรม และพุทธศิลป์ ที่มีความสัมพันธ์อยู่ในแต่ละวัดแล้วยังเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันกับประวัติศาสตร์ของชุมชนและพื้นที่ ที่เป็นการก่อตั้งชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวถึงการสร้างเมืองพิจิตรจากอดีตที่เคยรุ่งเรืองและส่งผลมาถึงยุคปัจจุบันกับการสร้างบ้านแปลงเมืองดังกล่าว ยังมีนิทานเรื่องเล่าปรัมปราที่เป็นของคนท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์แบบเฉพาะตัวที่เชื่อมโยงถึงวิถี ชีวิต และผู้คนที่มีสัมพันธ์กับแม่น้ำนั้นก็คือ แม่น้ำพิจิตร ที่บ่งบอกได้ถึงวิถีและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนลุ่มน้ำพิจิตร จากการตั้งบ้านเรือนที่อยู่ริมแม่น้ำสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ของสังคมที่เป็นชาวพุทธ คือ วัด ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและใช้ประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชนวัดแต่ละวัดบ่งบอกถึงสถานะทางเศรษฐกิจและความแข็งแรงของคนในชุมชนได้และแต่ละวัดก็มีเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์หรือเรื่องเล่าจากการสร้างวัดเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวของตนเอง ณ ปัจจุบันนี้วัดเองต้องปรับตัว คนในชุมชนก็ต้องปรับตัวที่จะสอดคล้องกับการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกมิติหนึ่งนั่นก็คือ การท่องเที่ยว เมื่อมีการท่องเที่ยวที่เริ่มจากวัตถุประสงค์ของหรือสถาปัตยกรรมพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างที่เพิ่งสร้างขึ้นมาก็ตาม สิ่งเหล่านี้ดึงดูดให้คนมาเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจและได้สัมผัสและอบอวลกับการจัดการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาที่สร้างความอึ้งอัมพรใจในด้านจิตใจ ความสวยงาม และประวัติศาสตร์ของวัดแต่ละวัดที่ส่องสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิจิตร

ภาพที่ 1 “แม่น้ำพิจิตร” วัดในพระพุทธศาสนา: กับเส้นทางการท่องเที่ยวในจังหวัดพิจิตร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- ชุมชน

๒. ได้นอกจากสถาปัตยกรรมในวัด

3. วัดและชุมชนต้องจัดการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับสถานที่บริเวณวัดและต้องไม่จำกัดเฉพาะการท่องเที่ยวในวัดตนเองเท่านั้น

4. ภาครัฐ/เอกชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม่น้ำพิจิตรและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในจังหวัดพิจิตรได้

เอกสารอ้างอิง

- จังหวัดพิจิตร. (2555). *ภูมิประเทศจังหวัดพิจิตร*. เข้าถึงได้จาก <http://www.phichit.go.th>
- ธนู ศรีทองและคณะ. (2563). การใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา จังหวัดสุรินทร์. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 11(2), 392-409.
- พระศรีสิทธิวิเทศ (ธวัชชัย รสเลิศ) และพระมหามิตร จิตปณฺโญ. (2563). วิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนา. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 7(3), 74-85.
- พิเชฐ แสงทอง. (2559). *ตำนานและเรื่องเล่าปรัมปราท้องถิ่นภาคใต้: อัตลักษณ์ วัฒนธรรม อำนาจ และการต่อต้าน ในประวัติศาสตร์ความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: ยิปซีกรุ๊ป.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2555). *ตำนาน คิดให้ดี ชีให้เห็น กับเรื่องเล่าเก่าแก่ ที่สืบทอดกันมา*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2562). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: ยิปซีกรุ๊ป.
- เยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิ. (2558). เที่ยววัด: แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมริมฝั่ง แม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย. *วารสารบัณฑิตศึกษา*, 12(57), 165-176.
- วนิดา ขำเขียว. (2562). การท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 11(21), 123-134.
- สุรัชย์ ชินบุตร. (2563). พระยาศรีโคตรบอง: วีรบุรุษมอญ-เขมร. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 27(2), 41-77.
- อ้อมบุญ ทิพย์สุนา. (2563). การใช้ประโยชน์ ผลกระทบ และการฟื้นฟูแหล่งอาหารของชุมชน: กรณีศึกษาบ้านศรีสมบุรณ์ ตำบลขานูมาน อำเภอขานูมาน จังหวัดอำนาจเจริญ. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 16(2), 64-88

รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน

The Promotion Model of People Participation on Buddhist Way in Anti-Corruption Work and Building the Sustainable Anti-Corruption Network

พระครูอาทรวรชिरกิจ¹ พระโกศล มณिरตนา² และพระครูใบฎีกาสุทัศน์ ธมมปาโล³

Phrakhru Athornvachirakit, Phrakosal Maniratana and PhrakhrubaidikaSuthat
Thammapalo

Received: November 14, 2022

Revised: January 10, 2023

Accepted: January 17, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต 2) พัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และ 3) สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 635 คน และสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน 2) พัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการมี

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Kamphaeng Phet Buddhist College

Corresponding author, e-mail: khmerkosal999@gmail.com, Tel. 064 198 6799

ส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต คือ 2.1) รูปแบบการส่งเสริมจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต การเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริต การส่งเสริมกลไกและเครื่องมือต่อต้านการทุจริต และ การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงต่อต้านทุจริต 2.2) กิจกรรมการเสริมสร้างต้นกล้าคุณธรรม จริยธรรม และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต การเสริมสร้างพลังการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนพลัง “บ-ว-ร” ต่อต้านการทุจริต การเสริมสร้างบทบาทพระสงฆ์ในการป้องกันการทุจริต และการส่งเสริมวัฒนธรรมการดำเนินวิถีชีวิตของเศรษฐกิจพอเพียง 3. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยเครือข่ายภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา โดยมีการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเครือข่าย ได้แก่ 1) การให้ข้อมูลข่าวสาร รับฟังความคิดเห็น คำปรึกษาหารือ วางแผนร่วมกัน มีบทบาทร่วมปฏิบัติ 2) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่าย คือ กระบวนการความคิดร่วมกัน ตระหนักร่วมกันสร้าง ร่วมกันพัฒนา

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, วิถีพุทธ, ทุจริต, การสร้างเครือข่าย

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the people participation according to the Buddhist way in anti-corruption work; 2) to develop forms and activities of people participation according to the Buddhist way in anti-corruption work; and 3) to create a network of people participation according to the Buddhist way in sustainable anti-corruption work. This was a mixed methods research, namely documentary research, quantitative research, qualitative research and action research. The collection of data, questionnaires, interviews, focus groups and organizing workshops were conducted by collecting data with 635 key informants. The statistics used to analyze the data were frequency, percentage, mean and standard deviation. The content analysis was used. The results of the research revealed that 1) in terms of the people participation according to the Buddhist way in anti-corruption work, overall, it was at a high level. When considering the details in each aspect, it was at a high level in every aspect; 2) in the aspect of developing forms and activities of the people participation according to the Buddhist way in anti-corruption work, they were 2. 1) anti-corruption awareness promotion model, strengthening the anti-corruption power, promoting the mechanism and anti-corruption

tools, and promoting sufficiency economy against corruption; 2.2) activities to promote seedlings of morality, ethics and strengthen awareness against corruption, and raising awareness against corruption, enhancing the participation of partners in the network to drive the power of "Bor-Wor-Ror" against corruption, strengthening the role of monks in preventing corruption and promoting the culture of sufficiency economy way of life; 3) creating a network of people participation according to the Buddhist way in sustainable anti-corruption work, consisted of government networks, local government organization, and educational institutions with potential development and networking processes, namely 3.1) news information, listening to opinions, consultation, planning together, having a collaborative role; 3.2) network building, namely a collaborative thought process, realizing and creating awareness together, and developing together.

Keywords: Participation, Buddhist Way, Corruption, Networking

บทนำ

ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศ และเป็นบ่อเกิดของปัญหาอื่น ๆ มากมาย และในขณะเดียวกันการคอร์รัปชันก็เป็นภาวะสะท้อนความรู้ประสิทธิภาพของระบบ จึงต้องมองว่า ปัญหาการทุจริต ปัญหาความยากจน ปัญหาการศึกษา ปัญหาการบริหารใน ภาครัฐราชการ ปัญหาความไม่โปร่งใสในการประกอบธุรกิจ หรือแม้แต่ปัญหาความไม่เข้มแข็งในภาค ประชาสังคมเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่แยกออกจากกันไม่ได้ เพราะฉะนั้นการแก้ไขปัญหาทุจริต จะต้อง คำนึงถึงบริบทของปัญหาอื่น ประกอบไปด้วย การแก้ปัญหของระบบ ก็ต้องคำนึงถึงเงื่อนไขอิทธิพล และบทบาทของการทุจริตคอร์รัปชันที่มีต่อสภาพปัญหานั้น ๆ จึงจะแก้ไขปัญหได้อย่างครบวงจร (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2549) ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันนั้น คุณค่าความมั่นคงของประเทศทั้งด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาและความเจริญของประเทศ ซึ่งเป็นประเด็น ปัญหาที่สำคัญของสังคมไทย นักการเมืองและข้าราชการประจำทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ได้รับการกล่าวหาว่า มีพฤติกรรมในเชิงทุจริตคอร์รัปชันในหลายรูปแบบ ดังเช่นข้อมูลจากสภาที่ ปรีक्षाเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ได้ศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ ก่อให้เกิดปัญหาการคอร์รัปชันในสังคมไทย โดยการสำรวจความคิดเห็นของผู้นำประชาชนทุก จังหวัด จังหวัดละ 100 คน รวม 7,191 คน พบว่า รูปแบบและวิธีการคอร์รัปชันที่กระทำกันมาก

ที่สุด ได้แก่ การรับสินบน ร้อยละ 43.9 และการวิ่งเต้นขอตำแหน่งในราชการร้อยละ 42.7 และอื่นๆ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

การทุจริตในสังคมไทยระหว่างช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมาส่งผลเสียต่อประเทศอย่างมหาศาลและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกมิติรูปแบบการทุจริตจากเดิมที่เป็นการทุจริตทางตรงไม่ซับซ้อน อาทิ การรับสินบน การจัดซื้อจัดจ้าง ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนเป็นการทุจริตที่ซับซ้อนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การทุจริตโดยการทำลายระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การกระทำที่เป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์หรือผลประโยชน์ทับซ้อน และการทุจริตเชิงนโยบาย ประเทศไทยมีความพยายามแก้ไขปัญหาการทุจริตโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันสร้างเครื่องมือกลไก และกำหนดเป้าหมายสำหรับการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เริ่มตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2551จนถึงปัจจุบัน การดำเนินงานได้สร้างความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตตามบทบาทของแต่ละหน่วยงาน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับฐานความคิดและสร้างความตระหนักรู้ให้ทุกภาคส่วนของสังคม (สำนักงาน ป.ป.ช., 2564)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560) พุทธศักราช 2560 กำหนดในหมวดที่ 4 หน้าที่ของประชาชนชาวไทยว่า “บุคคลมีหน้าที่ ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริต และประพฤติมิชอบทุกรูปแบบ” ถือได้ว่าเป็นครั้งแรกที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตเป็นหน้าที่ของประชาชนชาวไทยทุกคน และในยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริต อันมีกลยุทธ์ว่าด้วยเรื่องของการปรับฐานความคิดทุกช่วงวัยตั้งแต่ปฐมวัยให้สามารถแยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม ส่งเสริมให้มีระบบและกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคมเพื่อต้านทุจริต ประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือต้านทุจริต และเสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community) และบูรณาการทุกภาคส่วนเพื่อต่อต้านการทุจริต (สำนักงาน ป.ป.ช., 2561) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน เน้นกระบวนการส่งเสริม สนับสนุน และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม และต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ เพื่อสร้างจิตสำนึก การสร้างความร่วมมือให้กับประชาชน และสังคมให้มีทัศนคติและค่านิยมในการต่อต้านการทุจริตและป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบ และการเฝ้าระวังปัญหาการทุจริต เพราะว่าปัญหาการทุจริตส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อความมั่นคงของรัฐ ความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติและความผาสุกของ

ประชาชน ทั้งยังเป็นสาเหตุของปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องตามมาก่อให้เกิดสภาวะการถดถอยของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมที่เพิ่มมากขึ้น การเลือกปฏิบัติและให้สิทธิแก่บุคคลที่เอื้อผลประโยชน์ในภาครัฐ การทุจริตเกิดขึ้นทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2550) พุทธศักราช 2550 ตามมาตรา 87 จึงได้ให้ความสำคัญกับแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ 1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ 3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ทุกระดับในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น 4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดง ความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ และ 5) ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยสุจริตและเที่ยงธรรม

แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะได้บัญญัติให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติแล้ว แต่ภายใต้เงื่อนไขสถานการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีปัญหาดังเช่น 1) ประชาชนยังคงถูกกีดกันและไม่ได้มีโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื่องจากส่วนหนึ่งรัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติเทคนิคและวิธีการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมไว้แต่เป็นหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดขึ้น 2) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการกระจายอำนาจ และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) ประชาชนมีส่วนร่วมในลักษณะ “รัฐจัดวาง” คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเอกสิทธิของพลเมือง แต่มักจะถูกครอบงำโดยระบบราชการ ดังจะเห็นได้จากที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในเวทีประชุมในโอกาสต่างๆ และการประชุมสภาท้องถิ่น ในฐานะเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้เสนอความคิดเห็น หรือตัดสินใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าถูกวางตำแหน่งให้เป็นฉากของเวทีหรือถูกซื้อเสียงไปได้โดยง่ายซึ่งส่งผลให้สิทธิหรือความเป็นเอกสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนถูกครอบงำ หรือถูกชักจูงหรือถูกบังคับ 4) ประชาชนไม่ตระหนัก ไม่เข้าใจ ขาดความรู้และไม่รับรู้ถึงสิทธิพลเมืองที่สามารถมีส่วนร่วมในด้าน

ต่าง ๆ เท่าที่ควร การมีส่วนร่วมของประชาชนมักถูกครอบงำทางความคิด ถูกกลืนรอนสิทธิเพื่อผันไปเป็นผลประโยชน์ทางการเมืองหรือกลุ่มบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง 5) ความเข้มแข็งของภาคประชาชน ซึ่งถือเป็นต้นทุนที่สำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนถูกมองข้าม ได้แก่ กลุ่มองค์กรชุมชน หรือเครือข่ายภาคประชาชนต่าง ๆ ในทางปฏิบัติยังไม่มีแนวทางการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนมีสิทธิและปราศจากการถูกครอบงำได้อย่างชัดเจนแต่อย่างไร (สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองเก่าที่นับว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง เช่น เมืองนครชุม ไตรตรังษ์ เทพนคร และคนที นอกจากนี้เมืองกำแพงเพชรยังเป็นเมืองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ครองเมือง ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ได้เปลี่ยนเมืองกำแพงเพชรเป็นจังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันจังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง เพราะมีโบราณสถานเก่าแก่ซึ่งก่อสร้างด้วยศิลาแลงหลายแห่งรวมอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก รวมทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและน่าสนใจอีกด้วย (สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร, 2561) คณะผู้วิจัยได้เลือกจังหวัดกำแพงเพชรเป็นพื้นที่การศึกษาวิจัย เนื่องจากจังหวัดกำแพงเพชรมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่ง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง เทศบาลตำบล 22 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 64 แห่ง และสำหรับการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีทั้งในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าว มักถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมภายนอกกว่า มีการทุจริตคอร์รัปชัน ถูกจับตามอง และวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นองค์กรที่เอื้อต่อการทุจริตคอร์รัปชัน และมักจะปรากฏข่าวการทุจริตตามสื่อและรายงานของทางราชการอยู่เสมอ จึงเห็นว่าไม่เป็นผลดีต่อภาพลักษณ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจมีผลกระทบถึงความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจต่อกระแสการกระจายอำนาจและความศรัทธาต่อระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญถึงประโยชน์และความจำเป็นในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน” เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในต่อต้านการทุจริต และอีกอย่างเล็งเห็นความสำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการ ความร่วมมือของเครือข่ายประชารัฐ และความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อ

สังคมชุมชนประเทศชาติ และประโยชน์เชิงนโยบายในระยะยาวที่จะบูรณาการเชิงปฏิบัติการเพื่อให้
เกิดความสอดคล้องกับการพัฒนาตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย 4 ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุมระดับชาติ รายงานการประชุมระดับนานาชาติ เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต 2) พัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่วิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนด ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย พระสงฆ์ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณาจารย์ครู นิสิตนักศึกษา นักเรียนและประชาชนทั่วไป โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน โดยใช้เครื่องในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเน้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากกลุ่มประชากรในพื้นที่

จำนวน 200 คน โดยสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร เทศบาลเมืองกำแพงเพชร เทศบาลเมืองหนองปลิง เทศบาลตำบลนครชุม เพื่อทำการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ประชาชนทั่วไปในพื้นที่การวิจัย จำนวน 20 รูป/คน และการจัดสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติที่มีต่อรูปแบบกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ในการหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น จำนวน 10 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการส่งเสริมมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน โดยจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการจำนวน 4 โครงการ/กิจกรรม ได้แก่ 1) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ การเสริมสร้างต้นกล้าคุณธรรมจริยธรรม และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต 2) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ การเสริมสร้างพลังการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนพลัง “บ-ว-ร” ต่อต้านการทุจริตตามแนววิถีพุทธ 3) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการป้องกันการทุจริต และ 4) โครงการอบรมให้ความรู้เรื่อง การส่งเสริมวัฒนธรรม วิถีชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรือผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ พระสังฆาธิการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น คณะอาจารย์ครู ข้าราชการ พนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เยาวชน นิสิตนักศึกษา นักเรียนและประชาชนทั่วไปในพื้นที่ของการวิจัย จำนวน 405 รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.365) เมื่อพิจารณา

รายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตตามหลักสุจริต 3 ($\bar{X}$ = 4.386) ด้านการเสริมสร้างกลไก และเครื่องมือต่อต้านการทุจริตตามหลักประธาน 4 ($\bar{X}$ = 4.368) ด้านการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้านทุจริต ($\bar{X}$ = 4.365) และด้านการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริตตามหลักพล 4 ($\bar{X}$ = 4.344)

2. รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) รูปแบบการส่งเสริมจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต การปลูกและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การประยุกต์ใช้หลักสุจริตธรรม การสร้างสังคมที่มีความละเอียดละอและไม่ทนต่อการทุจริต การปรับฐานความคิดแยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม และการส่งเสริมกระบวนการกล่อมเกลாதาสังคมเพื่อปลูกและปลูกจิตสำนึกในการต่อต้านการทุจริต รูปแบบการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริต มีการเสริมสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมบทบาทภาคประชาชน และการประยุกต์ใช้พล 4 ปัญญาพล 4 วิริยพล 4 อนวัชพล 4 สังคหพล 4 รูปแบบการเสริมสร้างกลไก และเครื่องมือต่อต้านการทุจริต มีการประยุกต์ใช้หลักประธาน 4 คือ สังวรประธาน การเสริมสร้างความเพียรระวังยับยั้งการทุจริตที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ปหานประธาน การเสริมสร้างความเพียรละ หรือการกำจัดทุจริตที่เกิดขึ้นแล้ว ภวานาประธาน การเสริมสร้างความเพียรทำสุจริตธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้นมา อนรุทธานาประธาน การเสริมสร้างความเพียรรักษาสุจริตธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมและบำเพ็ญให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ รูปแบบการส่งเสริมการประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือด้านทุจริต เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง และ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม การส่งเสริมการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง คือ ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว ความพอเพียงระดับชุมชน ภาคธุรกิจเอกชน ระดับประเทศ และการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยจิตพอเพียง การภูมิคุ้มกันทางสังคม ภูมิคุ้มกันให้กับธุรกิจ ภูมิคุ้มกันผู้ปฏิบัติงานภาครัฐ 2) กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน คือ กิจกรรมการเสริมสร้างต้นกล้าคุณธรรม จริยธรรม และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต กิจกรรมการเสริมสร้างพลังการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนพลัง “บ-ว-ร” ต่อต้านการทุจริตตามแนววิถีพุทธ กิจกรรมการเสริมสร้างบทบาทพระสงฆ์ในการป้องกันการทุจริต และ กิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย เครือข่ายภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา

เพื่อการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับเปิดรับฟังความคิดเห็น การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับของการให้คำปรึกษาหารือ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับให้เข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ 2) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การส่งเสริมกระบวนการทางความคิดร่วมกัน การส่งเสริมกระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และการส่งเสริมกระบวนการร่วมกันพัฒนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านการส่งเสริมจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตตามหลักสุจริต ด้านการส่งเสริมกลไก และเครื่องมือต่อต้านการทุจริตตามหลักประธาน ด้านการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้านทุจริต และด้านการส่งเสริมพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริตตามหลักพล 4 ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร และคณะ (2561) พบว่า จากผลการวิเคราะห์ระดับการปลูกฝังความสุจริตของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรายข้อส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าการปลูกฝังความสุจริตของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ มีการปลูกฝังด้านความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่เยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ ถึงแม้จะมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนใต้ ทำให้เยาวชนบางส่วนขาดผู้ปกครองดูแล และอบรมเลี้ยงดู แต่เมื่อเยาวชนได้เข้ารับการศึกษในโรงเรียน ครูผู้จัดการเรียนการสอน ก็ได้เป็นสื่อกลางในการอบรม ปลูกฝังให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาัดเอาเปรียบเพื่อนที่มีการนับถือต่างจากศาสนาของตนเอง

2. การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน คือ 1.1) การปลูกและปลูกจิตสำนึกการต่อต้านการทุจริต 1.2) การเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริต 1.3) การส่งเสริมกลไก และเครื่องมือต่อต้านการทุจริต และ 1.4) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านทุจริต 2) กิจกรรมการมีส่วนร่วม

ของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริต อย่างยั่งยืน คือ 2.1) การปลูกและปลูกจิตสำนึกการต่อต้านการทุจริต มีการจัดกิจกรรมการ เสริมสร้างต้นกล้าคุณธรรม จริยธรรม และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต 2.2) การ เสริมสร้างพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริต มีกิจกรรมการเสริมสร้างพลังการมีส่วนร่วมของภาคี เครือข่ายขับเคลื่อนพลัง “บ-ว-ร” ต่อต้านการทุจริตตามแนววิถีพุทธ 2.3) การเสริมสร้างกลไก และ เครื่องมือต่อต้านการทุจริตมีกิจกรรมการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการป้องกันการทุจริต และ 2.4) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้านทุจริต มีกิจกรรมการส่งเสริม วัฒนธรรม วิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิทยา โพธิ์นอก และคณะ (2564) พบว่า ผู้ตอบส่วนใหญ่มีความภาคภูมิใจในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน และการประกอบอาชีพของตน แต่อำนาจข้างหน้ายังอยากเห็นการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและ โครงสร้างพื้นฐานที่เข้าถึงทุกพื้นที่ ส่วนความคิดเห็นด้านสิทธิและการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด ขณะที่การแสดงด้านสิทธิและการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากซึ่งภาครัฐควรส่งเสริมพื้นที่การ แสดงออกเพื่อให้สอดคล้องต่อการรับรู้และความคิดเห็นของประชาชน ส่วนตัวแบบที่พัฒนาขึ้นยัง ต้องมีการดำเนินการต่อเพื่อพิสูจน์ว่าได้ทำให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร

3. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการ ทุจริตอย่างยั่งยืน โดยศึกษาภาพเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในการทำงาน ต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน พบว่า มีเครือข่ายประกอบด้วย เครือข่ายภาครัฐ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา โดยมีการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเครือข่ายการมีส่วนร่วม ของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพ ของเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับเปิดรับฟังความคิดเห็น การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับของ การให้คำปรึกษาหารือ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมของ เครือข่ายในระดับให้เข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ และ 2) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการมีส่วน ร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน ได้แก่ การส่งเสริม กระบวนการทางความคิดร่วมกัน การส่งเสริมกระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และ การส่งเสริม กระบวนการร่วมกันพัฒนา ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของปริยานุช วัฒนกุลและคณะ (2563) พบว่า 1) รูปแบบของกระบวนการสร้างค่านิยมสุจริตและการต่อต้านคอร์รัปชัน ได้แก่ รูปแบบของการกระตุ้นความสนใจในเรื่องของความซื่อสัตย์สุจริต โดยมีสถาบันการศึกษาเป็น

สถาบันที่ทำหน้าที่ในการให้การศึกษา อบรมบ่มสร้างนิสัย ให้ความรู้ ควบคู่กับการพัฒนาทักษะด้านปัญหา ประกอบกับมีองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการสร้างนิสัยความซื่อสัตย์สุจริต 2) ต้นแบบกิจกรรมการส่งเสริมค่านิยมสุจริตและการต่อต้านคอร์รัปชันนี้เป็นรูปแบบของกิจกรรมเชิงวิชาการพร้อมทั้งกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชน โดยเริ่มจากชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัย และแสวงหาโอกาสในการขยายไปสู่ชุมชนรอบข้างที่กว้างขึ้นในระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัดตามที่มีปัจจัยเอื้ออำนวย

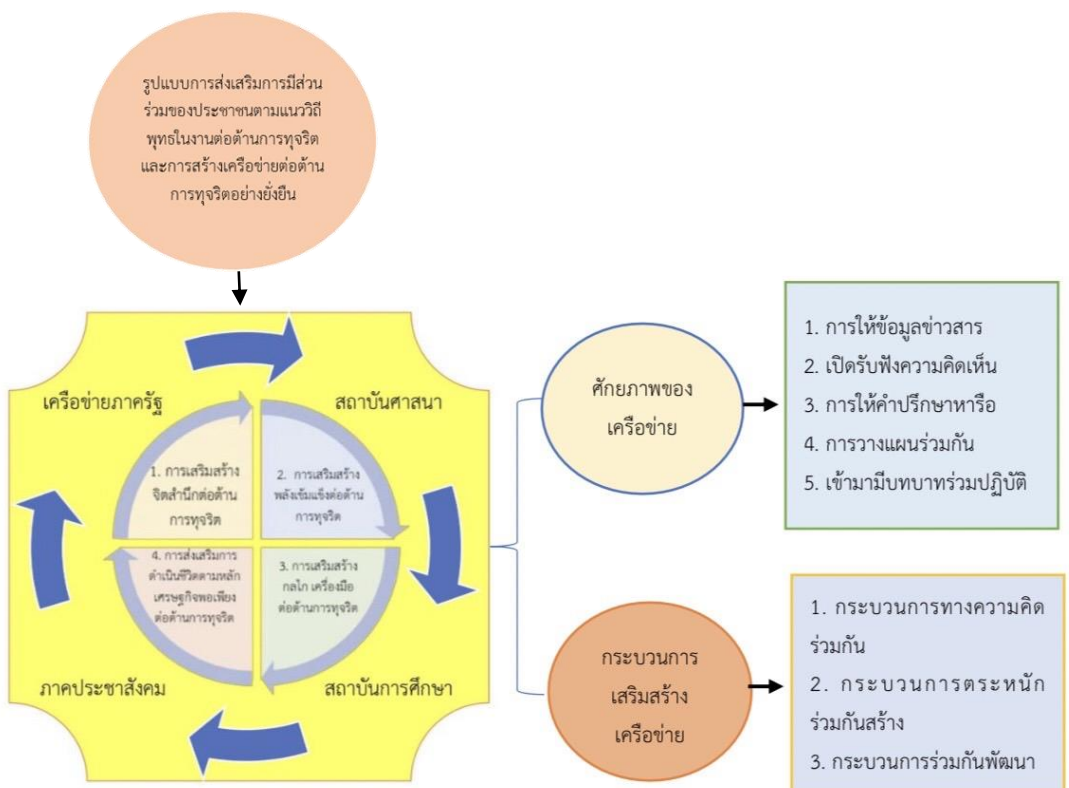
องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน คณะผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต ประกอบด้วย รูปแบบการส่งเสริมจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต โดยการเสริมสร้างการปลูกและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกจิตสาธารณะ การประยุกต์ใช้หลักสุจริตธรรม การสร้างสังคมที่มีความละเอียดละอและไม่ทนต่อการทุจริต การปรับฐานความคิดแยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวม และ การส่งเสริมกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมเพื่อปลูกและปลูกจิตสำนึกในการต่อต้านการทุจริต รูปแบบการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งต่อต้านการทุจริต มีการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนต่อต้านการทุจริต การส่งเสริมบทบาทภาคประชาชนต่อต้านการทุจริต และการประยุกต์ใช้ผล 4 ได้แก่ 1) ปัญญาผล กำลังความรู้ 2) วิริยผล กำลังความเพียร 3) อดวิชชผล กำลังความสุจริต และ 4) สังคหผล กำลังการสงเคราะห์ รูปแบบการเสริมสร้างกลไก และเครื่องมือต่อต้านการทุจริต มีการประยุกต์ใช้หลักปธาน 4 คือ 1) สังวรปธาน การเสริมสร้างความเพียรระวังยับยั้งการทุจริตที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น มีทุจริต 3 อย่าง คือกายทุจริต วาจิทุจริต มโนทุจริต 2) ปหานปธาน การเสริมสร้างความเพียรละ หรือการกำจัดทุจริตที่เกิดขึ้นแล้ว 3) ภavanaปธาน การเสริมสร้างความเพียรทำสุจริตธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้นมา มี ความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่น ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ 4) ออนุรักษนาปธาน การเสริมสร้างความเพียรรักษาสุจริตธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมและบำเพ็ญให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูรณ์ รูปแบบการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้านทุจริต ประกอบด้วย 1) ประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดยมี

เงื่อนไขคือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม 2) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ระดับบุคคลและครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ 3) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการภูมิคุ้มกันทางสังคม ภูมิคุ้มกันให้กับธุรกิจ ภูมิคุ้มกันผู้ปฏิบัติงานภาครัฐ

2. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต การทุจริตอย่างยั่งยืน มีเครือข่ายภาครัฐ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม โดยมีการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเครือข่าย ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็น ระดับของการให้คำปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนร่วมกัน ในระดับให้เข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ 2) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย การส่งเสริมกระบวนการทางความคิดร่วมกัน การส่งเสริมกระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และการส่งเสริมกระบวนการร่วมกันพัฒนา ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนววิถีพุทธในงานต่อต้านการทุจริต และการสร้างเครือข่ายต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐหรือในระดับนโยบายควรกำหนดให้มีนโยบายในการสร้างความเชื่อมั่นต่อกลไกและกระบวนการยุติธรรม และการพัฒนากฎหมายการตรากฎหมายและปรับปรุงกฎหมายให้กระบวนการปราบปรามการทุจริตมีประสิทธิภาพ

2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และในระดับท้องถิ่นควรนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการปลูกฝังจิตสำนึก คุณธรรมจริยธรรมค่านิยมสุจริต และการต่อต้านการทุจริต

ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

1. หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาควรสร้างความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังค่านิยม วัฒนธรรม วิธีคิดและกระบวนการทัศน์ให้คนมีความตระหนักและมีพฤติกรรมไม่ยอมรับการทุจริต

2. หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาควรมีการส่งเสริมกระบวนการกล่อมเกลாதองศาทางสังคมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตอย่างเป็นระบบ

3. หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาควรมีการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรการป้องกันการทุจริตตามแนวคิดแยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

โกวิท พวงงาม. (2553). *ธรรมาภิบาลท้องถิ่น: ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส*. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก็อบบี้.

นิตยา โพธิ์นอกและคณะ. (2564). *การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านสิทธิและการมีส่วนร่วมแก่ประชาชน : กรณีศึกษาการพัฒนา นโยบายจากภาคประชาชน จังหวัดจันทบุรี*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

- ปริญานุก วัฒนกุลและคณะ. (2563). การศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายเยาวชนเพื่อส่งเสริมค่านิยมสุจริตและการต่อต้านการคอร์รัปชัน จังหวัดมหาสารคาม. (รายงานการวิจัย). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ภมรรัตน์ ชุมภูประวิโร และคณะ. (2561). การปลูกฝังความสุจริตของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). รายงานประจำปี 2551. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2549). คอร์รัปชันแบบเบ็ดเสร็จ. กรุงเทพฯ: รวมด้วยช่วยกัน.
- สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร. (2561). แผนพัฒนาจังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. 2561-2565. (อัดสำเนา)
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2550). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงาน ป.ป.ช. (2561). หลักสูตรโค้ชเพื่อการรู้คิดด้านทุจริต. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ป.ป.ช..
- สำนักงาน ป.ป.ช. (2564). หลักสูตรด้านทุจริตศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ป.ป.ช..

**การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2**

The Learning Management in Economics Subject on Sufficiency Economy
based on Iddhipada for the 5th Primary School Students at Lan Sak
Kindergarten School under Uthai Thani Secondary Education Service Area,
Office 2

พระสมุห์ตฤณภัทร จินตามโย (รุ่งเรืองดี)¹ พิสมัย รบชนะชัย พูลสุข² และดิเรก ดั่งลอย³
Phrasamu Tanoophat Cintamayo (Rungraengdee), Pitsamai Robchanachai Poolsuk
and Direk Duangioy

Received: September 10, 2022

Revised: December 07, 2022

Accepted: December 23, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ และ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 ที่เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ จำนวน 1 ห้อง คือ ชั้น ป.5/1 จำนวน 36 คน สุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Tanoophat22@gmail.com, Tel. 089-2602670

จำนวน 4 แผน และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ได้ค่า IOC เท่ากับ 1 ทุกข้อ จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มาเป็นแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ วิเคราะห์หาค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบรายข้อโดยเลือกแบบทดสอบที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง 0.20-0.80 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไปมาเป็นแบบทดสอบ วิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.89 และนำมาวิเคราะห์ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากหลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางชัดเจนในการจัดการเรียนรู้แก้ปัญหาการเรียนการสอนได้ตรงประเด็นมีความพยายามในการร่วมกิจกรรม เอาใจใส่ในกิจกรรมนั้น รวมไปถึงตรวจสอบความผิดพลาดของตนเองให้สมบูรณ์เป็นการนำเอาหลักธรรมมาใช้ และ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย (μ) = 15.23 หลังเรียนมีค่าเฉลี่ย (μ) = 20.50 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ก่อนเรียน = 2.329 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) หลังเรียน = 3.627

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์, เศรษฐกิจพอเพียง, หลักอิทธิบาท 4

Abstract

The purposes of this research article were 1) to develop learning management plan in Economics Subject; and 2) to compare the achievements before and after using learning management in economics subject on sufficiency economy based on Iddhipada 4. This research was an experimental research. The sample group used in the research was Prathomsuksa 5 students at Lan Sak Kindergarten School under the Office of Uthai Thani Primary Education Service Area 2, semester 1, academic year 2021, with one room studying Economics Subject, namely grade 5/1, totaling 36 people by simple random sampling. The research tool was a learning evaluation test, Learning management plan in economics subject on sufficiency economy based on Iddhipada 4 in social studies learning subject group, religion, and culture, 4 plans and a learning achievement form, 30 items, which the tool used as a learning assessment test received an IOC value of 1 for all items from all 5 experts that was used as a learning outcome test, difficulty analysis and the discriminant power of each item test by selecting a test with a difficulty value between 0.20-0.80

and a discrete power value of 0.20 upwards as the test. The confidence value was 0.89 and was analyzed to find the mean, standard deviation. The results of the research revealed that 1) learning activities were organized effectively because Iddhipada 4 was a framework for setting clear guidelines for learning management, solving teaching and learning problems directly to the point, making efforts to participate in activities, paying attention to that activity, including completely examining one's own mistakes that was the application of Dhamma; and 2) in terms of learning achievement, before learning, it had the mean (μ) = 15.23, after school, it had the mean (μ) = 20.50, in the aspect of standard deviation (S.D.) before school it was = 2.329, after school it was = 3.627.

Keywords: Learning Management in Economics Subject, Sufficiency Economy, Iddhipada 4

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564 ในส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ แนวทางการพัฒนาให้ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ความมีวินัย จิตสาธารณะ รวมทั้งเร่งสร้างสภาพแวดล้อมภายในและโดยรอบสถานศึกษาให้ปลอดจากอบายมุขอย่างจริงจัง การพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาในหมวด 4 มาตรา 22 ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตาม ธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” และมาตรา 24 ได้ระบุไว้ว่า การจัดเนื้อหาสาระกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การเผชิญสถานการณ์ และการ

ประยุกต์ความรู้ เพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาฝึการปฏิบัติให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการเป็นคนเก่ง ดี มีสุข อีกทั้งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นให้ครูลดการเรียนรู้ทางด้านวิชาการลง แต่ไปเพิ่มการพัฒนาทักษะต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งด้านทักษะในการใช้ชีวิต ทักษะการคิดและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ (ICT) ซึ่งสอดคล้องและสัมพันธ์กับสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 โดยเฉพาะทักษะการคิดของผู้เรียน ที่มุ่งเน้นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม แต่การจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันยังพบว่า รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนการสอนยังใช้วิธีการสอนแบบเดิม โดยเน้นด้านวิชาการ เน้นการอธิบาย การท่องจำและมีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนไม่ได้ฝึกทักษะความสามารถในการคิดเท่าที่ควร ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจในเรื่องที่เรียนรู้อย่างแท้จริง

กระบวนการจัดการเรียนรู้การศึกษาในแต่ละระดับชั้นนั้นจะต้องมีการวัดและประเมินผลเพื่อใช้ในการตัดสินผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อาจมีวิธีการหลากหลายรูปแบบทั้งการสอบ การตอบคำถาม การทำรายงาน เพื่อให้รู้ได้ว่านักเรียนแต่ละคนนั้นมีพัฒนาการในการเรียนรู้เป็นอย่างไร โดยมีเกณฑ์หรือคะแนนที่ครูกำหนดขึ้นเพื่อนำมาเทียบระดับผลการเรียนรู้นั้น โดยการวัดจากแบบทดสอบที่ทดสอบความรู้ความเข้าใจ ทั้งด้านความจำ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ เป็นต้น ในการจัดการเรียนรู้ของวิชาเศรษฐศาสตร์จะมีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงและให้นักเรียนเข้าใจได้มากขึ้นจากการทำกิจกรรมกลุ่ม การบรรยาย การทดลอง และการออกแบบการทดลอง เป็นต้น ในการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ในรูปแบบวิธีการต่าง ๆ นั้น เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียน (ระเบียบการวัดและประเมินผล ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560))

การเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นักเรียนทุกคนจะประสบความสำเร็จในการเรียนจะต้องมีการเสริมสร้างทักษะต่อของตนเป็นสำคัญ เพราะนักเรียนที่มีการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ย่อมทำทุกอย่างตามเป้าหมายได้สำเร็จ เกิดความก้าวหน้าในการเรียน รวมถึงการได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น แต่ถ้าขาดการเสริมสร้างทักษะแล้วจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้และขาดความเชื่อถือจากคนอื่น จึงนับว่าการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้มีความสำคัญและควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคนจากการเรียน ผลของคะแนนสอบตามรายวิชา ยากทราบ่านักเรียนที่มีคะแนนที่ต่ำเพราะเกิดเหตุปัจจัยอะไร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ธรรมที่ทำ

ให้บุคคลประสบความสำเร็จได้นั้น คือ หลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการนำหลักอิทธิบาท 4 อันเป็นธรรมทาง พระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อศึกษาวิธีการใช้และพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อฝึกให้ผู้เรียนเกิดความสนใจใฝ่เรียนรู้ทุกรายวิชา และขยันรับผิดชอบในงานที่ทำ คิด ไตร่ตรองถึง จุดบกพร่องของตัวเอง และตรวจสอบให้ถูกต้อง จึงจะสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจและมีองค์ความรู้ที่เหมาะสมจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้อง ทำการศึกษาค้นคว้า เรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการศึกษาปัจจัย และเพื่อ เสนอแนะให้ผู้เกี่ยวข้องใช้หลักอิทธิบาท 4 เสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนให้มากขึ้น เพื่อให้ นักเรียนของโรงเรียนอนุบาลลานสัก มีผลการเรียนที่ดีขึ้น มีความสำเร็จในการศึกษาตามหลักสูตร เป็นนักเรียนที่มีประสิทธิภาพทั้งคุณธรรมจริยธรรม ความรู้ ความสามารถในการศึกษาต่อในระดับที่ สูงขึ้น ในการเป็นคนดีของสังคมและกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเป็นการวิจัยเชิงทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 ที่เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ จำนวน 1 ห้อง คือ ชั้น ป.5/1 จำนวน 36 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Sample Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ

วัฒนธรรม จำนวน 4 แผน และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ได้ค่า IOC เท่ากับ 1 ทุกข้อ จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มาเป็นแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ วิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบรายข้อโดยเลือกแบบทดสอบที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง 0.20-0.80 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไปมาเป็นแบบทดสอบ วิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบเท่ากับ 0.89 และนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Division) (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์, 2543) โดยทำการรวบรวมคะแนนแบบทดสอบ ใบกิจกรรม และใบงานทุกใบงานเพื่อมาหาค่าประสิทธิภาพระหว่างเรียน ทำแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้หลังเรียนโดยใช้พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อหาค่าประสิทธิภาพหลังเรียน โดยนำคำตอบของนักเรียนทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ และนำผลการวิเคราะห์มาทำการเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนเรียน (Pre-test) หลังเรียน (Post-test) ของนักเรียนที่เรียนด้วยตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง นักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 โดยใช้สถิติ t-test แบบ Dependent

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 พบว่า การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากหลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางชัดเจนในการจัดการเรียนรู้ แก้ปัญหาการเรียนการสอนได้ตรงประเด็นความพยายามในการร่วมกิจกรรม เอาใจใส่ในกิจกรรมนั้น รวมไปถึงตรวจสอบความผิดพลาดของตนเองให้สมบูรณ์เป็นการนำเอาหลักธรรมมาใช้

2. ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 พบว่า ก่อนเรียนและหลังเรียนเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย

และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่า t-test โดยรวมคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนทั้งหมดได้จากการนำหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง มาจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 จำนวน 4 ชั่วโมง ดังนี้ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 1 ชั่วโมง 2) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 1 ชั่วโมง 3) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง การผลิตสินค้าและบริการในชุมชน จำนวน 1 ชั่วโมง 4) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง กิจกรรมเสริมทักษะความรู้ท้ายหน่วยการเรียนรู้ จำนวน 1 ชั่วโมง

จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 หน่วยที่ 1 เรื่อง หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 แผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย (μ) = 15.23 หลังเรียนมีค่าเฉลี่ย (μ) = 20.50 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ก่อนเรียน = 2.329 เบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) หลังเรียน = 3.627 และผลการทดสอบ t-test ก่อนเรียนและหลังเรียนมีค่าทางสถิติ 7.808 มีค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ .000 เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

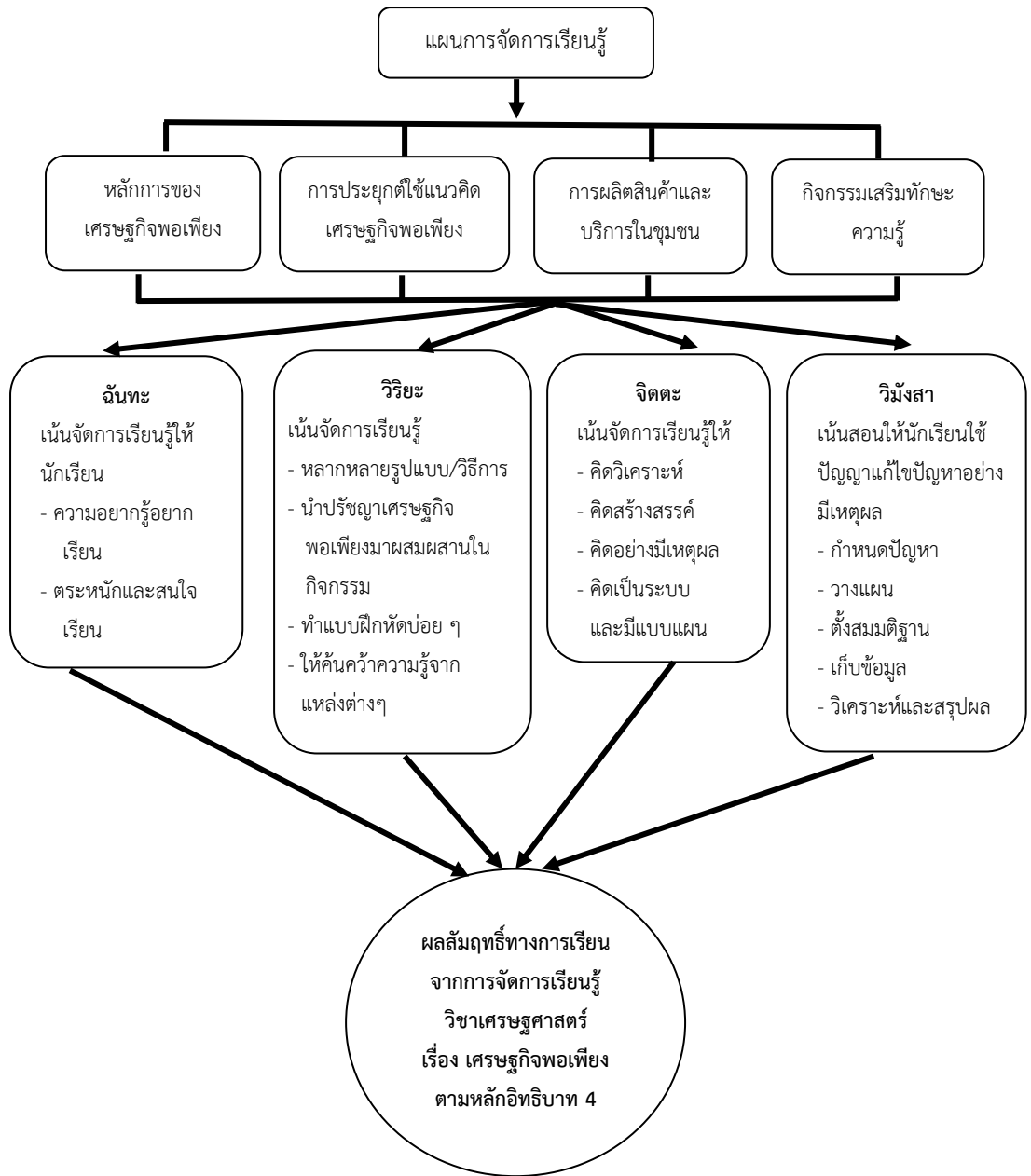
อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่า การจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางชัดเจนในการจัดการเรียนรู้ แก้ปัญหาการเรียนการสอนได้ตรงประเด็นมีความพยายามในการร่วมกิจกรรม เอาใจใส่ในกิจกรรมนั้น รวมไปถึงตรวจสอบความผิดพลาดของตนเองให้สมบูรณ์เป็นการนำเอาหลักธรรมมาใช้ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น โดยวิเคราะห์จากนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 อภิปรายได้ว่า การที่ผู้สอนนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียน เพราะฉันทะ (ความพอใจ)

มุ่งเน้นจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนเกิดความอยากรู้ อยากเรียน ตระหนักและสนใจในการเรียน วิริยะ (ความเพียร) มุ่งเน้นจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบ/วิธีการ น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาผสมผสานในกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ จิตตะ (ความคิด) มุ่งเน้นสอนให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผล เป็นระบบและมีแบบแผน วิมังสา (ความไตร่ตรอง) มุ่งเน้นสอนให้นักเรียนใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุกฤษ สุภทฺทจารี (สืวนคำ) และคณะ (2563) พบว่า อิทธิบาท 4 นั้นจะมีความสอดคล้องกัน คือ เมื่อมีฉันทะ พอใจที่จะเรียนแล้ว ก่อให้เกิดความเพียรพยายามเกิดขึ้นเพราะหวังที่จะเรียนให้ได้ผลดีตามที่ตนเองปรารถนา เมื่อขณะที่เรียนก็มีความเอาใจใส่ เชื่อฟังตามที่ครูสอน ไม่หยอกล้อเพื่อเล่น ไม่ละทิ้งงานที่ได้รับมอบหมายจากครู เมื่อส่งงานให้ครูแล้วเห็นความบกพร่องหรือผิดพลาดเกิดขึ้นก็พิจารณาหาข้อผิดพลาดนั้น แล้วก็แก้ไขเพื่อที่จะทำให้งานนั้น สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ซึ่งผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้การสอนตามหลักอิทธิบาท 4 กับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า หลังเรียนมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุวรรณา อินทโชโต (เพื่อน) และมานพ นักการเรียน (2563) พบว่า ผลการวิเคราะห์คุณค่าการใช้ อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งคุณค่าการใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละด้านมีดังนี้ 1) คุณค่าด้านการเรียนรู้ที่สูงขึ้น คือ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น 2) คุณค่าความเป็นเลิศด้านวิชาการของโรงเรียน เป็นการยกระดับผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด และ 3) คุณค่าการนำหลักธรรมไปบูรณาการในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยครูมีการสอดแทรกหลักธรรม เพื่อให้มีพุทธิปัญญาที่จะนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพรพัฒน์ กิตติวิโร (สุโข) (2561) พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย เรื่องการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางชัดเจนในการจัดการเรียนรู้ แก่ปัญหาการเรียนการสอนได้ตรงประเด็น ถือว่าเป็นหลักการ

จัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาและแก้ปัญหาของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อนำผลด้านต่าง ๆ คือ ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความพากเพียร จิตตะ คือ ความคิด วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง เป็นการประสานความเชื่อแนวคิดในเชิงจริยธรรม ให้เกิดประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล และสอดคล้องกับการผสมผสานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนอนุบาลลานสัก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 จากการที่ผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงเห็นว่า เมื่อมีปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น สามารถแก้ปัญหาได้รวดเร็วตรงประเด็น ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจตระหนักถึงการพัฒนาตนเอง การแก้ไขปรับปรุงตัวเอง โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ยึดถือหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4

แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้านฉันทะ คือ ความพอใจ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนของผู้สอนและผู้เรียนการปฏิบัติงานตามตามที่ได้รับมอบหมาย คือ สร้างคุณค่าในตัวเองจากความรับผิดชอบและนำไปเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้เรียน

แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้านวิริยะ คือ ความเพียร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูผู้สอน และผลสัมฤทธิ์หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับดีขึ้น

แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้านจิตตะ คือ ความคิด ตั้งใจรับรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ สร้างความตระหนักและเห็นความ สำคัญของจิตสาธารณะและการเอาใจใส่ ตั้งใจในการเรียนรู้อย่างเต็มความสามารถ ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่องานจะทำให้ผลการเรียนดีขึ้น

แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้านวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ทดลองตรวจตราใคร่ครวญหา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน วิธีการถ่ายทอดความรู้ว่าเกิด ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อผู้สอน และผลลัพธ์ต่อผู้เรียนในระดับดีขึ้น ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล และต้องไตร่ตรองหาข้อบกพร่องในการเรียนรู้ของตน แล้วนำไปปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับมาตรฐาน ตัวชี้วัด เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างเต็ม ศักยภาพในบริบทของสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการ จัดการเรียนรู้ในทุกรายวิชาเพื่อพัฒนาผู้เรียน
2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในด้านการบริหารงาน วิชาการในโรงเรียน และการจัดการเรียนรู้
3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครูประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ใน การจัดการเรียนรู้ในทุกๆ รายวิชา

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอนควรนำแผนการจัดการเรียนรู้วิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจ พอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4 มาปรับใช้กับหน่วยการเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียน อย่างต่อเนื่อง
2. โรงเรียนควรนำรูปแบบ “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท 4” นี้ มาปรับใช้ในการพัฒนา คุณภาพการศึกษาของโรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางให้ครูผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ ได้ ปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
3. ช่วยพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และยังเป็น การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียนไปพร้อมๆ กับการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- บุญเชิด ภิญโญนันตพงษ์. (2543). การวัดและประเมินผลการศึกษาทฤษฎีและประยุกต์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวรพัฒน์ กิตติวิโร (สุโข). (2561). *การจัดการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาด้วยหลักอิทธิบาท 4 มุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดนวลนรดิศ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เขต 1. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระมหาสุฤกษ์ สุภทฺทจารี (สีวันคำ) และคณะ. (2563). *การสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยหลักอิทธิบาท 4 ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์. วารสารการสอนสังคมศึกษา, 2(1), 44-55.*
- พระสุวรรณา อินทโชโต (เหือน) และมานพ นักการเรียน. (2563). *การใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 10(3), 97-108.*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษานครพนม

The Factor of Sustainable Leadership for School Administrators under the
Educational Service Area Office Nakhon Phanom

ธีระนันต์ โมธม¹ วาโร เฟ่งสวส์ตี² และเอกลักษณ์ เพียสา³

Theeranan Motham, Waro Phengsawat and Akkaluck Pheasa

Received: November 15, 2022

Revised: December 30, 2022

Accepted: January 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครพนม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นักวิชาการ ผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครพนม มี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความหลากหลาย มีตัวบ่งชี้ 5 ตัว คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายในทางความคิด ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายทางความสามารถ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายทางทักษะ ผู้บริหารสร้างแนวทางการปฏิบัติงานให้มีความสอดคล้องกัน ผู้บริหารสร้างสภาพแวดล้อมให้บุคลากรเกิดการพัฒนา 2) การกระจาย มีตัวบ่งชี้ 4 ตัว คือ ผู้บริหารมีการกระจายความรับผิดชอบงานที่ปฏิบัติ ผู้บริหารมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจในการดำเนินงาน ผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ผู้บริหารมีการกระจายผล

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร; Sakon Nakhon Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: theerananpop@gmail.com, Tel. 062-9837030

ประโยชน์แก่สมาชิกในองค์กร 3) การมีวิสัยทัศน์ มีตัวบ่งชี้ 4 ตัว คือ ผู้บริหารกำหนดเป้าหมายของการบริหารองค์กรอย่างชัดเจน ผู้บริหารเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่แน่วแน่ มุ่งมั่นทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารร่วมกำหนดกลยุทธ์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ที่เป็นจริง ผู้บริหารมีการสื่อสารให้สมาชิกในองค์กรและชุมชนได้ทราบเป้าหมายที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ 4) การรู้เท่าทันสื่อ มีตัวบ่งชี้ 3 ตัว คือ ผู้บริหารสามารถตีความ วิเคราะห์ แยกแยะสื่อได้ตามข้อเท็จจริง ผู้บริหารมีสติในการตอบโต้กับสื่อได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และผู้บริหารตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสื่อในอนาคต

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน, ภาวะผู้นำ, โรงเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This research article aimed to study the components of sustainable leadership of school administrators under the Secondary Educational Service Area Office Nakhon Phanom. Informant group was academics, education executives, and school administrators, 10 people. Research tools were interview forms and questionnaires. Data were analyzed by content analysis, mean and standard deviation. The results of the research revealed that the sustainable leadership of secondary school administrators had 4 main components: 1) in terms of diversity, there were 5 indicators: the administrators encouraged personnel to be diverse in their ideas, the administrators encouraged personnel to have a variety of abilities, the administrators encouraged personnel to have a variety of skills, the administrators created operational guidelines to be consistent, the administrators created an environment for personnel development; 2) in the aspect of distribution, there were 4 indicators: the administrators had distribution of work responsibilities, the administrators had decentralized decision-making power in operations, the administrators allowed personnel to participate in operations, the administrators had distributed benefits to members in the organization; 3) in terms of vision, there were 4 indicators: the administrators set clear organizational management goals, the administrators had vision to determine to achieve the goals set, the administrators

joined in formulating strategies, the administrators joined in formulating strategies to make changes in vision that came true, the administrators had communicated to members of the organization and the community to know the goals they wanted to achieve; 4) in terms of media literacy, there were 3 indicators, namely, the administrators can interpret, analyze, distinguish media based on facts, the administrators were conscious in responding to the media appropriately to the situation, and the administrators were aware of the potential impact of the media in the future.

Keywords: Sustainable Leadership, Leadership, Secondary School

บทนำ

การศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนด้านสังคมและวัฒนธรรม การจะพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า สิ่งสำคัญยิ่งที่จะต้องพัฒนาประการหนึ่งคือ ทรัพยากรมนุษย์ เพราะการศึกษาจะช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นกลไกการพัฒนา อันจะเป็นพลังผลักดันให้ชาติเจริญก้าวหน้าไปในทิศทางอันพึงประสงค์ โรงเรียนเป็นองค์กรหนึ่งที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในชาติ ผู้บริหารโรงเรียนเปรียบเสมือนหัวใจของการศึกษาที่จะสามารถบันดาลให้การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนเกิดขึ้นได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนในกระบวนการ เพราะผู้บริหารโรงเรียน คือ ผู้นำที่จะชี้แนะ สั่งการ และวางกรอบทิศทางการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนที่เป็นไปตามกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐ ครูยุคใหม่ที่กำลังทำการปฏิรูปการเรียนรู้ย่อมปรารถนาผู้บริหารโรงเรียนยุคใหม่ที่มีแนวการบริหารตอบสนองต่อการปฏิรูปการเรียนรู้เช่นเดียวกัน ผู้บริหารยุคใหม่จะมีบทบาทอย่างสำคัญในการบริหารโรงเรียนตามแนวการบริหารแบบใหม่ มีปรัชญา แนวคิด วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และวิธีการทำงานที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พระมหาสมบุญ สุธมโม, 2557)

ผู้บริหารของโรงเรียนควรมีภาวะผู้นำเพราะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นความสำเร็จของโรงเรียน งานจะดำเนินไปได้ด้วยดี ภาวะผู้นำของผู้บริหารถือเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการขับเคลื่อนให้สถานศึกษามีคุณภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (นราธิป โชคชัยสุนทร, 2562) ซึ่งภาวะผู้นำแบบยั่งยืนเป็นภาวะผู้นำที่กำลังได้รับความสนใจจาก

วงการต่าง ๆ ทั่วโลก เพราะผู้นำทุกคนต่างมีเป้าหมายว่าจะบริหารเพื่อนำองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร แต่เหนือขึ้นไปกว่านั้นคือการต้องการให้องค์กรประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนและยังคงอยู่เมื่อเวลาผ่านไป ทำอย่างไรให้องค์กรประสบความสำเร็จเช่นเดิมเมื่อองค์กรต้องเปลี่ยนผู้นำคนใหม่ (ทิวากานต์ ศรีสวัสดิ์, 2558) ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนยังเป็นรูปแบบการบริหารจัดการแนวใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสการพัฒนาของโลกที่มุ่งไปสู่ความยั่งยืน โดยมีองค์การสหประชาชาติเป็นองค์กรแรก ๆ ที่กำหนดให้เป็นวาระที่สำคัญขององค์กรและมุ่งรณรงค์ให้ทุกประเทศทั่วโลกให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบยั่งยืน รวมทั้งทางด้านการศึกษาโดยได้กำหนดให้ปี พ.ศ.2548-2558 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาการศึกษาสู่ความยั่งยืน จากกระแสดังกล่าวนี้ นักการศึกษาจึงได้ตื่นตัวและเริ่มทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความยั่งยืนทางด้านการศึกษารวมถึงภาวะผู้นำแบบยั่งยืนซึ่งถือเป็นพื้นฐานเพื่อหลักในการขับเคลื่อนพันธกิจด้านการศึกษา

จากสภาพปัญหาการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครพนม ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีการปรับเปลี่ยนโยกย้ายโรงเรียน ทำให้การบริหารงานในโรงเรียนไม่ต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน เพราะมีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายและแผนกลยุทธ์ในการดำเนินงาน โรงเรียนในฐานะที่เป็นองค์การระบบเปิดย่อมได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพราะหากสิ่งแวดล้อมภายนอกมีการเปลี่ยนแปลง สถานศึกษาจะต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อการดำรงอยู่ขององค์กร ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนมีความสำคัญในการกำหนดกรอบแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำที่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะผู้นำไม่ใช่เพียงต้องมีภาวะผู้นำที่ถูกต้องหรือการฝึกอบรมให้พวกเขาเหล่านั้นมีสมรรถนะ แต่เป็นการสร้างระบบและสภาพแวดล้อมของความเป็นภาวะผู้นำที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครพนม

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 วิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร ตามแนวคิดของนักวิชาการ 10 แหล่ง ได้แก่ ศิลปชัย สุวรรณณัติ (2555); ปภาวี พิพัฒน์ลักษณ์ (2557); ทิวากานต์

ศรีสวัสดิ์ (2558); วาราดา ปวีณวัชร (2561); พา อักษรเสื่อ (2562); สุนทรีพร อัมพลพร (2564); Lambert, S. (2011); Kross, K. & Kitazume, K. (2013); Norlia, G. and Jamil, A. (2014); Stanekzai, A. I. (2016) วิเคราะห์องค์ประกอบจากแบบศึกษาเอกสาร โดยการแจกแจงความถี่จากหลายแหล่งข้อมูล และสรุปผลโดยใช้เกณฑ์ค่าความถี่ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป ซึ่งเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 50 ของความถี่ทั้งหมด

ระยะที่ 2 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เกี่ยวกับประเด็นองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียน

2. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

2.1 ผู้วิจัยจัดร่างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับประเด็นองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา และนำร่างแบบสัมภาษณ์ให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์

2.2 ผู้วิจัยปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะ ของประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ระยะที่ 3 ยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียน โดยทรงคุณวุฒิ 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ขององค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียน

2. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

2.1 ผู้วิจัยนำองค์ประกอบที่สังเคราะห์ได้จากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์ มาร่างแบบสอบถามเพื่อหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้

2.2 นำร่างแบบสอบถามให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์

2.3 ผู้วิจัยปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของประธานกรรมการและ

สรุปผลการวิจัย

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร

[illegible]

องค์ประกอบ ภาวะผู้นำ แบบยั่งยืน	นักการศึกษา	ศึกษาจากเอกสาร										ความถี่	สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ					ความถี่	องค์ประกอบที่ศึกษา
		คิลปชัย สุวรรณเมณี (2555)	ปภาวี พัฒนลักษณ์ (2557)	ทิวากานต์ ศรีสวัสดิ์ (2558)	วราดา ปรีณวัชร (2561)	พา อักษรเชื้อ (2562)	สุนทรพร อ่ำพลพร (2564)	Lambert, S. (2011)	Kross, K. & Kitazume, K. (2013)	Norlia, G. and Jamil, A. (2014)	Stanekzai, A. I. (2016)		พนมศักดิ์ ไชยธงยศ	ประหยัด วงวร	ทิพวรรณ แสนจันทร์ดิษฐ์	ภานุมาศ สุวรรณมาโจ	ไกรศรี ภิรมย์		
แบบ																			
9. ความยุติธรรม											4								
- ความยุติธรรม		✓					✓				✓								
- คำนึงถึงความเป็นธรรม			✓																
10. ความพร้อมด้านทรัพยากร											3								
- ความพร้อมด้านทรัพยากร		✓					✓												
- มีความสามารถในการพัฒนาทรัพยากร			✓																
11. การอนุรักษ์		✓						✓			1								
12. การมีวิสัยทัศน์											6						5		✓
- มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน					✓														
- การมีจุดยืนที่มั่นคง มีจุดก้าวเดินที่ยาวไกล						✓		✓											
- การมองไปข้างหน้า										✓									
- มีวิสัยทัศน์							✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓			
13. ความสามารถของบุคลากร											2								
- การสร้างขีดความสามารถของบุคลากร								✓											
- ความสามารถ										✓									
14. มองเป้าหมายระยะยาวจากเป้าหมายระยะ											2								

องค์ประกอบ ภาวะผู้นำ แบบยั่งยืน	นักการศึกษา	ศึกษาจากเอกสาร										ความถี่	สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ					ความถี่	องค์ประกอบที่ศึกษา
		คิลป์ชัย สุวรรณเมณี (2555)	ปภาวี พัฒนาลักษณ์ (2557)	ทิวกานต์ ศรีสวัสดิ์ (2558)	วราดา ปรีณวัชร (2561)	พา อักษรเชื้อ (2562)	สุนทรีพร อัมพลพร (2564)	Lambert, S. (2011)	Kross, K. & Kitazume, K. (2013)	Norlia, G. and Jamil, A. (2014)	Stanekzai, A. I. (2016)		พนมศักดิ์ ไชยธงยศ	ประหยัด วงวร	ทิพวรรณ แสนจันทร์ดิษฐ์	ภานุมาศ สุวรรณมาโจ	ไกรศรี ภิรมย์		
สั้น																			
- มองเป้าหมายระยะยาวจากเป้าหมายระยะสั้น							✓												
- ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ในอดีต		✓																	
15. กระตือรือร้น		✓									1								
16. เฝ้ารอวังสภาพแวดล้อม		✓									1								
17. มีความเชี่ยวชาญ								✓											
18. มีความสามารถในการแก้ปัญหา								✓											
19. สร้างความเปลี่ยนแปลง								✓											
20. มีไหวพริบในการบริหาร								✓											
21. ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้		✓									1								
22. ผู้นำทางจริยธรรม				✓							1								
23. ผู้นำทางการพัฒนา				✓							1								
24. ความซื่อสัตย์											2								
- ความซื่อสัตย์									✓										
- สร้างความไว้วางใจ						✓													
25. ประสิทธิภาพของตนเอง									✓		1								

องค์ประกอบ ภาวะผู้นำ แบบยั่งยืน	นักการศึกษา	ศึกษาจากเอกสาร											สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ						
		คิลป์ชัย สุวรรณณีนี (2555)	ปภาวี พัฒนาลักษณ์ (2557)	ทิวากานต์ ศรีสวัสดิ์ (2558)	วราดา ปรีณวัชร (2561)	พา อักษรเสือ (2562)	สุนทรีพร อ่ำพลพร (2564)	Lambert, S. (2011)	Kross, K. & Kitazume, K. (2013)	Norlia, G. and Jamil, A. (2014)	Stanekzai, A. I. (2016)		ความถี่	พนมศักดิ์ ไชยธงยศ	ประหยัด วงวร	ทิพวรรณ แสนจันทร์ดิษฐ์	ภานุมาศ สุวรรณมาโจ		
26. ความอดทน											3								
- อดทนเพื่อผลสำเร็จ ที่แท้จริง		✓																	
- ความอดทน						✓					✓								
27. มีการสื่อสารที่ดี											✓	1							
28. ให้คุณค่า บุคลากรทุกคน											✓	1							
29 ความกล้าหาญ และเด็ดขาด						✓						1							
30. การรู้เท่าทันสื่อ												-						2	✓
- การรู้เท่าทันสื่อ															✓				
- การเข้าใจสื่อ สมัยใหม่													✓						
รวม		7	10	6	4	4	10	6	5	4	7		3	2	3	2	3		

จากตารางที่ 1 จากการสังเคราะห์เอกสาร พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารมีทั้งหมด 30 องค์ประกอบ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พิจารณาองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร ที่มีค่าความถี่สูงตั้งแต่ 5 ขึ้นไป หรือร้อยละ 50 ขึ้นไป จะได้ องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความหลากหลาย 2) การกระจาย และ 3) การมีวิสัยทัศน์

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารเพิ่มเติมจากการสังเคราะห์เอกสาร จำนวน 1 ด้าน คือ การรู้เท่าทันสื่อ โดยสรุป องค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความหลากหลาย 2) การกระจาย 3) การมีวิสัยทัศน์ และ 4) การรู้เท่าทันสื่อ โดยสรุปผลองค์ประกอบ นิยามปฏิบัติการ ตัวบ่งชี้ของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร ดังนี้

ตารางที่ 2 องค์ประกอบ นิยามปฏิบัติการ ตัวบ่งชี้ ของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร

องค์ประกอบ	นิยามปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้
1. ความหลากหลาย	การให้ความสำคัญกับกระบวนการหรือวิธีการของผู้บริหารในการส่งเสริมให้มีความหลากหลายในทางการคิด ความหลากหลายทางความสามารถ และความหลากหลายทางทักษะ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันในทางปฏิบัติ มีการบ่มเพาะสร้างสภาพแวดล้อมให้บุคลากรเกิดการพัฒนายอย่างต่อเนื่อง	1. ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายในทางการคิด
		2. ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายทางความสามารถ
		3. ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายทางทักษะ
		4. ผู้บริหารสร้างแนวทางการปฏิบัติงานให้มีความสอดคล้องกัน
		5. ผู้บริหารสร้างสภาพแวดล้อมให้บุคลากรเกิดการพัฒนา
2. การกระจาย	พฤติกรรมของผู้บริหารในการกระจายความรับผิดชอบในการดำเนินงานภายในโรงเรียน มีการกระจายอำนาจและการกระจายผลประโยชน์ โดยการให้โอกาสบุคลากรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและตัดสินใจร่วมกัน เพื่อหาวิธีการหรือแนวทางที่เหมาะสมที่สุด	1. ผู้บริหารมีการกระจายความรับผิดชอบงานที่ปฏิบัติ
		2. ผู้บริหารมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจในการดำเนินงาน
		3. ผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
		4. ผู้บริหารมีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกในองค์กร
3. การมีวิสัยทัศน์	ความสามารถของผู้บริหารในการกำหนดเป้าหมายของการบริหารการศึกษาโดยการวิเคราะห์แนวโน้มอนาคต มีวิสัยทัศน์แน่วแน่ที่จะมุ่งมั่นทำให้สำเร็จ กำหนดแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามทิศทางที่วางไว้กำหนดกลยุทธ์การเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้วิสัยทัศน์กลายเป็นจริง และแสดงวิสัยทัศน์ที่สื่อสารให้ชุมชนหรือสังคมทราบถึงการบริหารโรงเรียน	1. ผู้บริหารกำหนดเป้าหมายของการบริหารองค์กรอย่างชัดเจน
		2. ผู้บริหารเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่แน่วแน่มุ่งมั่นทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
		3. ผู้บริหารร่วมกำหนดกลยุทธ์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ที่เป็นจริง
		4. ผู้บริหารมีการสื่อสารให้สมาชิกในองค์กรและชุมชนได้ทราบเป้าหมายที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ
4. การรู้เท่าทันสื่อ	ความสามารถของผู้บริหารในการตีความออกมาได้อย่างหลากหลาย วิเคราะห์เนื้อหาของสื่อที่น่าเสนอ แยกแยะข้อเท็จจริงและความคิดเห็น มีการตอบโต้กับสื่ออย่างมีสติ	1. ผู้บริหารสามารถตีความ วิเคราะห์ แยกแยะสื่อได้ตามข้อเท็จจริง
		2. ผู้บริหารมีสติในการตอบโต้กับสื่อได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

องค์ประกอบ	นิยามปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้
	และรู้ตัว รวมถึงการตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากสื่อ ทั้งสื่อดั้งเดิม เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อใหม่ เช่น เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์	3. ผู้บริหารตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสื่อในอนาคต

ผลการสังเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร พบว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร มี 4 องค์ประกอบ 16 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

1. ความหลากหลาย มีตัวบ่งชี้ 5 ตัว คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายในทางความคิด ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายทางความสามารถ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความหลากหลายทางทักษะ ผู้บริหารสร้างแนวทางการปฏิบัติงานให้มีความสอดคล้องกัน ผู้บริหารสร้างสภาพแวดล้อมให้บุคลากรเกิดการพัฒนา

2. การกระจาย มีตัวบ่งชี้ 4 ตัว คือ ผู้บริหารมีการกระจายความรับผิดชอบงานที่ปฏิบัติ ผู้บริหารมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจในการดำเนินงาน ผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ผู้บริหารมีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกในองค์กร

3. การมีวิสัยทัศน์ มีตัวบ่งชี้ 4 ตัว คือ ผู้บริหารกำหนดเป้าหมายของการบริหารองค์กรอย่างชัดเจน ผู้บริหารเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่แน่วแน่ มุ่งมั่นทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารร่วมกำหนดกลยุทธ์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ที่เป็นจริง ผู้บริหารมีการสื่อสารให้สมาชิกในองค์กรและชุมชนได้ทราบเป้าหมายที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ

4. การรู้เท่าทันสื่อ มีตัวบ่งชี้ 3 ตัว คือ ผู้บริหารสามารถตีความ วิเคราะห์ แยกแยะสื่อได้ตามข้อเท็จจริง ผู้บริหารมีสติในการตอบโต้กับสื่อได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และผู้บริหารตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสื่อในอนาคต

โดยองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร ได้ยืนยันองค์ประกอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ดังนี้

ตารางที่ 3 การยืนยันองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร

ที่	ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหาร	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1	ความหลากหลาย	4.87	0.67	มากที่สุด	4.13	0.75	มาก
2	การกระจาย	4.73	0.67	มากที่สุด	4.40	0.72	มาก

3	การมีวิสัยทัศน์	5.00	0.73	มากที่สุด	4.47	0.79	มาก
4	การรู้เท่าทันสื่อ	5.00	0.69	มากที่สุด	4.40	0.73	มาก
	รวม	4.90	0.66	มากที่สุด	4.35	0.72	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ขององค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครพนม มีความเหมาะสมในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ การรู้เท่าทันสื่อ ($\bar{X} = 5.00$) การมีวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 5.00$) และความหลากหลาย ($\bar{X} = 4.87$) และความเป็นไปได้ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ การมีวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 4.47$) การกระจาย ($\bar{X} = 4.40$) และ การรู้เท่าทันสื่อ ($\bar{X} = 4.40$)

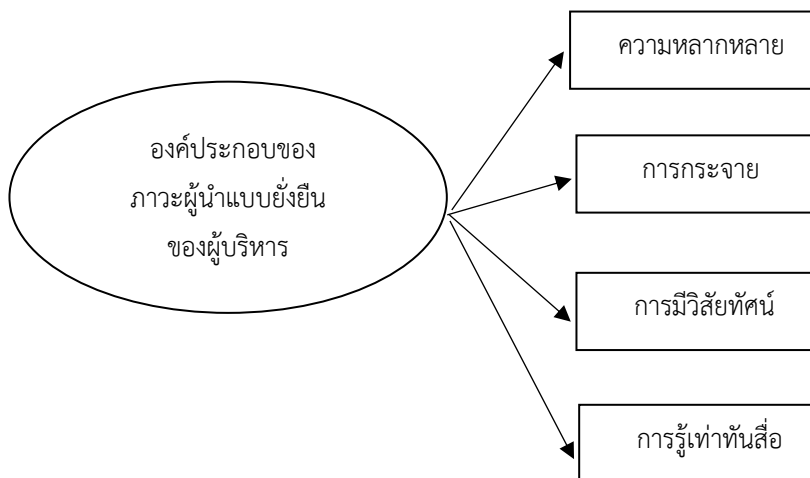
อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานครพนม ในครั้งนี้ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่มีความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานครพนม พบว่า ผลการวิจัยที่ออกมาเช่นนี้ เนื่องมาจากผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนอย่างหลากหลายและรัดกุม พบว่า การรู้เท่าทันสื่อ เป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่มีความเหมาะสมมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารที่ต้องการบริหารงานแบบยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับสื่อ ต้องสามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะสื่อได้ ซึ่งเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันที่สื่อเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการบริหารโรงเรียน นอกจากนั้นองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่เหมาะสมรองลงมาก็คือการมีการมีวิสัยทัศน์ แสดงว่า ผู้บริหารที่บริหารงานอย่างยั่งยืนต้องสามารถทำให้อุบลการณ์ของภาพความสำเร็จของโรงเรียนได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการบริหารงานอย่างมีจุดหมายซึ่งจะทำให้โรงเรียนสามารถพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารต้องมีส่งเสริมความหลากหลายในโรงเรียน ซึ่งเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่เหมาะสมรองลงมา เพราะการบริหารงานบนความหลากหลายสามารถต่อยอดความคิดที่แตกต่างได้ สามารถหาวิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่หลากหลาย นำมาสู่วิธีการที่ดีที่สุด และองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่เหมาะสมอีกด้านหนึ่ง คือ ผู้บริหารต้องมีการกระจาย ทั้งในด้านความรับผิดชอบในการดำเนินงานภายในโรงเรียน ทั้งการกระจายอำนาจและการกระจายผลประโยชน์ โดยการให้โอกาสบุคลากรได้เข้ามามี

ส่วนร่วมในการดำเนินงานและตัดสินใจร่วมกัน เพื่อหาวิธีการหรือแนวทางที่เหมาะสมและยั่งยืนที่สุด ในการพัฒนาโรงเรียน จะทำให้โรงเรียนสามารถบริหารได้อย่างเป็นองค์กรรวม และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ซึ่ง สอดคล้องกับผลการวิจัยของปภาวิ พิพัฒนลักษณ์ (2557) พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบ ยั่งยืนมี 10 ด้าน ดังนี้ 1) ส่งเสริมความหลากหลาย 2) กระจายภาวะผู้นำ 3) คำนึงถึงความเป็นธรรม 4) มีความสามารถในการพัฒนาทรัพยากร 5) สืบสานความสำเร็จ 6) ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ ในอดีต 7) กระตือรือร้น 8) เผื่อแผ่รังสสภาพแวดล้อม 9) ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ และ 10) อุดหนุนเพื่อผลสำเร็จที่แท้จริง สอดคล้องกับ Stanekzai, A. I. (2016) พบว่า องค์ประกอบของ ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนมี 7 ด้าน ดังนี้ 1) ความหลากหลาย 2) ความทนทาน 3) ความยุติธรรม 4) มี วิสัยทัศน์ 5) ความอดทน 6) มีการสื่อสารที่ดี และ 7) ให้คุณค่าบุคลากรทุกคน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ คือ องค์ประกอบของภาวะผู้นำของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ของผู้บริหาร ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความหลากหลาย 2) การกระจาย 3) การมี วิสัยทัศน์ และ 4) การรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งนำเสนอเป็นแผนภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสามารถสร้างหลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำแบบยั่งยืน โดยใช้องค์ประกอบจากผลการวิจัยในครั้งนี้
2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนารูปร่างท่าทางของผู้บริหารโรงเรียน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารโรงเรียนสามารถนำผลการวิจัยไปเป็นกรอบในการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของตนเอง
2. ผู้บริหารโรงเรียนสามารถศึกษาแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยนำกรอบแนวคิดจากผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- ทิวากานต์ ศรีสวัสดิ์. (2558). ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 38(4), 57-64.
- นราธิป โชคชัยสุนทร. (2562). ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อสมรรถนะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ปภาวี พิพัฒน์ลักษณ์. (2557). กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเรียนร่วมตามแนวคิดภาวะผู้นำที่ยั่งยืนเพื่อเสริมสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุญ สุธมโม. (2557). บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, 1(1), 89-102.
- พา อักษรเสื่อ. (2562). ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 6(3), 634-644.
- วาราดา ปวีณวัชร. (2561). ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนสำหรับผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา: การพัฒนาและทดสอบโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง. (ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎี

บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ศิลป์ชัย สุวรรณมณี. (2555). องค์ประกอบสำคัญสู่การเป็นผู้นำแบบยั่งยืน. *วารสารปาริชาติ*, 25(1), 77-85.

สุนทรีพร อำพลพร. (2564). สังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำที่ยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์สภามหาวิทยาลัย*, 7(3), 174-207.

Kross, K. & Kitazume, K. (2013). Five traits essential for sustainability leadership. Retrieved from <https://www.triplepundit.com/story/2013/5-traits-essential-sustainability-leadership/> 4 9316

Lambert, S. (2011). The perception and implementation of sustainable Leadership strategies in further education colleges. *The Journal of Leadership Education*, 11(2), 102-120.

Norlia, G. and Jamil, A. (2014). Attributes of School Leaders towards Achieving Sustainable Leadership: A Factor Analysis. *Journal of Education and Learning*, 3(1), 122-133.

Stanekzai, A. I. (2016). *The characteristic of Leadership-Seven important traits*. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/characteristic-leadership-7-important-traits-stanekzai>.

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

The Guidelines for Developing Characteristics of Leader in Digital of
Teacher under the Phathumthani Primary Educational Service Area Office1

ปัญญาวุฒิ ศรีสม¹ และพิมพ์ไธโร ลิ้มปัทธ์²

Punyawut Srisom and Pimurai Limpapath

Received: October 18, 2022

Revised: January 04, 2023

Accepted: January 15, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการจำเป็น และ 2) แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นครู จำนวน 141 คน การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามที่เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีการจัดเรียงลำดับของความต้องการจำเป็น และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา จำนวน 3 ท่าน จากนั้นใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูในลำดับถัดไป ผลการวิจัย พบว่า 1) ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในลำดับมากที่สุดไปน้อยที่สุด คือ 1.1) ด้านความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล 1.2) ด้านการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล 1.3) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำดิจิทัล 1.4) ด้านสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลในองค์กร และ 1.5) ด้านการสื่อสารของผู้นำดิจิทัล และ 2) แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู ด้านที่ 1 ความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล ประกอบด้วย 5 แนวทางการพัฒนา ด้านที่ 2 การมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล ประกอบด้วย 4 แนวทางการพัฒนา ด้านที่ 3 การมีส่วนร่วมของผู้นำ

¹⁻² วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต; Suryadhep Teacher College, Rangsit University

Corresponding author, e-mail: pimurai.l@rsu.ac.th, Tel. 081-8620303

ดิจิทัล ประกอบด้วย 3 แนวทางการพัฒนา ด้านที่ 4 ด้านสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลในองค์กร ประกอบด้วย 6 แนวทางการพัฒนา และด้านที่ 5 ด้านการสื่อสารของผู้นำดิจิทัล ประกอบด้วย 5 แนวทางการพัฒนา

คำสำคัญ: ครู, ความต้องการจำเป็น, คุณลักษณะผู้นำดิจิทัล, แนวทางการพัฒนา

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the needs; and 2) guidelines for development of digital leadership characteristics of teachers under Pathum Thani Primary Education Service Area Office 1. The sample group used in the research was 141 teachers. Data collection used a questionnaire concerning the present and desirable conditions for the development of digital leadership characteristics of teachers. Statistics used in data analysis were percentage, mean, standard deviation and the required sorting index value. In-depth interviews with 3 educational experts were used. Content analysis was then used to find ways to develop the digital leadership characteristics of teachers in the next order. The results of the research revealed that 1) the index value of the needs in the order of greatest to least was 1.1) in terms of digital leaders' competence and expertise; 1.2) in the aspect of digital leaders' visions; 1.3) in the aspect of digital leaders' participation 1.4) in terms of the environment of the digital leaders in the organization; and 1.5) in the aspect of communication of the digital leaders in organization; and 2) guidelines for developing digital leadership characteristics of teachers consisted of aspect 1: competence and expertise of digital leaders consisted of 5 development guidelines; 2) guidelines for development of digital leadership characteristics of teachers: aspect 1 was competence and expertise of digital leaders consisted of 5 development guidelines; aspect 2 was having a vision of a digital leader consisted of 4 development guidelines; aspect 3 was digital leader participation consisted of 3 development guidelines; aspect 4 was digital leader environment in the organization

consisted of 6 development guidelines; and aspect 5 was digital leader communication consisted of 5 development guidelines.

Keywords: Teacher, Needs, Digital Leadership Characteristics, Development Guidelines

บทนำ

ในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดิจิทัลประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าทุกหน่วยงานไม่ว่าหน่วยงานทางการศึกษาที่มีความจำเป็นที่ต้องนำระบบการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์มาใช้ควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบปกติ อันก่อให้เกิดการบูรณาการการใช้เทคโนโลยีเข้ากับการจัดการเรียนรู้ ก่อให้เกิดการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่อวงการการศึกษาในวงกว้างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สุวิมล มธูรส, 2564) ดังนั้นการพัฒนาครูให้มีคุณลักษณะดิจิทัลจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดควบคู่กันไปกับการเพิ่มสมรรถนะทั้งในด้านการดำเนินงานและด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนทุกกลุ่มและทุกพื้นที่ให้รวดเร็วเหมาะสมและทั่วถึง ครูผู้สอนไม่สามารถหยุดนิ่งในการพัฒนาและส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นผู้นำดิจิทัลของตนเอง ไม่เพียงเพื่อบริหารจัดการชั้นเรียน การเรียนรู้ และการดำเนินงานของสถานศึกษา แต่ยิ่งเพื่อเตรียมความพร้อมของผู้เรียนสู่การเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลที่มีคุณภาพ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุขอย่างยั่งยืนต่อไป (ต้องตา จำเริญใจ, 2561)

จากงานวิจัยพบว่าในภาพรวมของการรู้ดิจิทัลของครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความต้องการที่จะรู้ดิจิทัลในระดับมากที่สุด (สนธยา หลักทองและเผชญิ กิจระการ, 2563) ดังนั้นหากครูต้องการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ครูต้องอาศัยคุณลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ 1) การสื่อสารของผู้นำดิจิทัล โดยใช้เทคโนโลยีเชื่อมโยงผู้คนบนโลกเข้าด้วยกัน เกิดเป็นสังคมใหม่ ๆ ที่แบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ มากขึ้น ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย (จินณวิตร ปะโคทัง, 2561) โดยเทคโนโลยีได้เข้ามาเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารและประสานงานทั้งในสภาวะปกติจนถึงเรื่องเร่งด่วน อีกทั้งยังช่วยลดความคลาดเคลื่อนในระหว่างการรับส่งสารและข้อมูลอีกด้วย (จิรพล สังข์โพธิ์และคณะ, 2560) 2) การมีส่วนร่วมของผู้นำดิจิทัล โดยเฉพาะในการเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นซึ่งช่วยให้บุคลากรในองค์กรรู้สึว่าตนเองมีคุณค่า มีความสำคัญกับองค์กร

แล้วนั้น ยังช่วยในเรื่องการสร้างแรงจูงใจในการทำงานได้อีกด้วย ดังนั้นผู้นำดิจิทัลจึงควรส่งเสริมความร่วมมือให้เกิดขึ้นในองค์กร โดยเน้นการดำเนินงานเป็นทีม (จิรพล สังข์โพธิ์และคณะ, 2560) 3) ความสามารถและความเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล เนื่องจากเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงานขององค์กรในวงกว้าง ผู้นำดิจิทัลจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีดิจิทัล (Randstad, 2018) เพื่อพัฒนางานและพัฒนาองค์กร โดยสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับงาน (ศศิวิมล ม่วงกล้า, 2562) ไม่ว่าจะเป็นทั้งเทคโนโลยีด้านฮาร์ดแวร์หรือซอฟต์แวร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง (จิณณวัตร ปะโคทั้ง, 2561) 4) การมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล โดยผู้นำดิจิทัลควรมีวิสัยทัศน์หรือมุมมองที่ทันสมัย กว้างไกล มีกลยุทธ์ กล้าตัดสินใจ และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่ออนาคต (จิรพล สังข์โพธิ์และคณะ, 2560) สามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการปฏิบัติงาน เรียนรู้ ปรับตัว พัฒนาตนเอง และสร้างนวัตกรรม (สุชนา โกมลวานิช, 2563) และ 5) สภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลในองค์กร เนื่องจากผู้นำดิจิทัลควรมีความสามารถในการจัดสภาพแวดล้อมและจัดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ภายในสถานศึกษาให้เหมาะสม (Sheninger, E., 2014) ประสานความสัมพันธ์ของผู้คนในองค์กรให้สามารถเชื่อมต่อและส่งเสริมซึ่งกันและกันเพื่อมุ่งสู่จุดหมายหรือวิสัยทัศน์เดียวกัน (Randstad, 2018) เสริมแรงให้กับครูผู้สอนและบุคลากรในองค์กรจัดการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี นวัตกรรม และช่องทางดิจิทัลต่าง ๆ อย่างเหมาะสม (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2560)

ทั้งนี้เมื่อครูสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำดิจิทัลได้ก็จะสามารถเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงผู้เรียนและองค์กรสู่ความเป็นเลิศทางดิจิทัลอย่างยั่งยืนในที่สุด ผู้ที่รู้เท่าทันเปลี่ยนแปลง รู้เท่าทันสื่อสามารถยอมรับแนวคิด นวัตกรรมใหม่ ๆ จึงจะช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จได้ (ปาณิสัม ชุมภูยา, 2563) การรู้เท่าทันเทคโนโลยีดิจิทัลจึงถือเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานที่มีอิทธิพลสำหรับผู้นำดิจิทัลที่จะนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (Eberl, J. K., & Drews, P., 2021) ผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อปรับตัวปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อเป็นโรงเรียนดิจิทัลต่อไป (ทินกร บัวชู และทิพาพร บัวชู, 2562)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 เป็นเขตขนาดใหญ่ที่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเป็นรูปธรรมในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของครูและโรงเรียนสู่ความเป็นผู้นำดิจิทัลอย่างแท้จริง ทั้งนี้เขตพื้นที่มีโรงเรียนในเขตพื้นที่บริการจำนวน 102 โรงเรียน ใน 4 อำเภอของจังหวัดปทุมธานี ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านขนาด ที่ตั้ง เศรษฐกิจ สังคม ความพร้อมและความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล อีกทั้ง สพป.ปทุมธานี เขต 1 ดำเนินงานตามแผน

แม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) และนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564-2565 ซึ่งมุ่งเน้นให้หน่วยงานนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการปรับสมดุลหน่วยงานของตนเองและโรงเรียนในสังกัด มุ่งพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นครูยุคใหม่ให้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สพป.ปทุมธานี เขต 1 จึงได้กำหนดกลยุทธ์และมีเป้าหมายให้สถานศึกษานำเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1, 2565) รวมถึงการเตรียมความพร้อมคุณครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และเตรียมรับมือกับโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง (สุวิมล มธรส, 2564) จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาตนเองของครูให้เป็นผู้นำดิจิทัลนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นงานวิจัยในครั้งนี้จึงจำเป็นต้องการศึกษาสภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัล เพื่อให้ครูได้รับรู้และเข้าใจความต้องการจำเป็นที่แท้จริง และแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลสู่การประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดิจิทัลและองค์กรไปสู่องค์กรดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณ

ลักษณะของผู้นำดิจิทัลของครู 5 ด้าน แบบตอบสนองคู่ (Dual-Response Format) ที่มีค่าความเชื่อมั่นในส่วนสภาพที่เป็นจริงเท่ากับ 0.98 และค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือในส่วนสภาพที่พึงประสงค์เท่ากับ 0.99 ประชากรประกอบด้วย ครูผู้สอนในสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 จำนวน 221 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอนในสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 จำนวน 141 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตารางของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie, R. V., & Morgan, D. W., 1970) โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากโรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 3 โรงเรียน เพื่อให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติแบบบรรยาย ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าดัชนีการจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index Modified: PNI_{modified}) โดยนำผลการประเมินสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย (Needs Identification) และนำข้อมูลดังกล่าวมาสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

ขั้นตอนที่ 2 นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง จำนวน 3 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) และนำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพที่เป็นจริง สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 พบว่า ในภาพรวม ค่าเฉลี่ยของระดับสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.96$) และค่าเฉลี่ยของระดับสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.42$) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลยังพบอีกว่า ระดับสภาพที่เป็นจริงมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์รายด้านทุกด้านความต้องการจำเป็นของแนว

ทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ในภาพรวมมีค่า $PNI_{modified}$ อยู่ระหว่าง 0.081-0.116 โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ 1) ด้านความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล ($PNI_{modified}=0.116$) 2) ด้านการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล ($PNI_{modified}=0.111$) 3) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำดิจิทัล ($PNI_{modified}=0.108$) 4) ด้านสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลในองค์กร ($PNI_{modified}=0.105$) และ 5) ด้านการสื่อสารของผู้นำดิจิทัล ($PNI_{modified}=0.081$)

2. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 พบว่า

2.1 ด้านการสื่อสารของผู้นำดิจิทัล โรงเรียน ผู้บริหารและครูควรเห็นความสำคัญของการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อการสื่อสารเป็นลำดับแรก มีการส่งเสริมการสื่อสารผ่านการใช้เครื่องมือและช่องทางที่หลากหลาย จัดอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถด้านการสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัล อีกทั้งครูควรศึกษา หาความรู้และค้นคว้าเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัลด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารควรสร้างแรงบันดาลใจ รวมถึงเสริมแรงให้ครูสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการติดต่อสื่อสารกับผู้มีส่วนได้เสียทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องอีกด้วย

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำดิจิทัล โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษาทุกส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและช่วยเหลือด้านงบประมาณหรือองค์ความรู้ทางดิจิทัลให้กับครู ผู้บริหารควรมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน ร่วมกันดำเนินงาน มีการกำกับและติดตามการดำเนินงานผ่านช่องทางดิจิทัลอย่างใกล้ชิด อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของสถานศึกษาอย่างเหมาะสมต่อเนื่อง

2.3 ด้านความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล โรงเรียนหรือครูควรสำรวจความพร้อมผ่านการประเมินตนเองหรือประเมินศักยภาพการใช้เครื่องมือเครื่องมือและความรู้ด้านดิจิทัล เพื่อเติมเต็มศักยภาพในส่วนที่ขาดและพัฒนาต่อยอดในส่วนที่พร้อมต่อไป มีการส่งเสริมสนับสนุน จัดสรรหรือจัดหางบประมาณในการพัฒนาความเชี่ยวชาญด้านดิจิทัลให้กับครูอย่างต่อเนื่องตามความเหมาะสมกับบริบทสถานศึกษา จัดอบรม สัมมนาหรือเชิญผู้มีความสามารถหรือความเชี่ยวชาญด้านดิจิทัลเพื่อให้ความรู้กับครู สู่การขยายผล เผยแพร่ความรู้จากครูสู่ครูต่อไป ครูควรมีทัศนคติและเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาตนเองให้มีความสามารถและเชี่ยวชาญด้านดิจิทัลเพื่อพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพด้วยความเต็มใจ อีกทั้งครูยังควรพัฒนาความสามารถด้านดิจิทัล

ด้วยตนเองผ่านช่องทางการพัฒนาที่หลากหลายทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์หรือปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2.4 ด้านการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล ครูและผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์และเห็นความสำคัญในการเป็นผู้นำดิจิทัลเพื่อเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารควรมีความรู้และมองเห็นความสำคัญด้านดิจิทัล เข้าใจถึงข้อดีและข้อจำกัดตามบริบทของสถานศึกษา โรงเรียนควรสำรวจความพร้อมด้านบุคลากรและเครื่องมือดิจิทัลตามสภาพปัจจุบันและตามบริบทของโรงเรียนสู่การวางแผนและปรับปรุงวิสัยทัศน์ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและควรมีการกำหนดกลยุทธ์ด้านดิจิทัลขององค์กรที่ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้จริงสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและบุคลากร

2.5 ด้านสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลในองค์กร ครูและบุคลากรควรดูแล รักษา รวมถึงอัปเดตซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์ของเครื่องมือดิจิทัลให้ทันสมัยและพร้อมใช้งานอยู่เสมออีกทั้งควรสามารถสร้างองค์ความรู้ด้านดิจิทัลของตนเองเพื่อการพัฒนาสู่การต่อยอดและเผยแพร่สู่บุคลากรในองค์กรในรูปแบบเพื่อช่วยเพื่อนได้ โรงเรียนควรการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพบริบทของตนเองผ่านการทำ SWOT Analysis เพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน รวมถึงมองเห็นโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลอย่างยั่งยืน มีการจัดหา จัดซื้อ จัดเตรียมหรือขอรับการสนับสนุนเครื่องมือดิจิทัลหรือแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลให้มีความพร้อม รองรับการใช้งานของครูอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ มีการส่งเสริมวัฒนธรรมการใช้เครื่องมือดิจิทัลและแอปพลิเคชันต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างการเป็นสังคมและพลเมืองดิจิทัลให้เกิดขึ้นจริงในองค์กรและควรมีการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมดิจิทัลในองค์กร เช่น การสร้างเวทีผู้นำดิจิทัล การนำเสนอผลงานที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การประกวดสื่อการจัดการเรียนรู้ดิจิทัล เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความต้องการจำเป็นของแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ในภาพรวม พบว่า ถึงแม้ว่าสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามเมื่อดูระดับค่าเฉลี่ยในสภาพที่เป็นจริงตามรายด้านแล้วนั้น ปรากฏว่ามีค่าเฉลี่ยในระดับที่ต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์ในทุกๆ ด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยตามต้องการในการพัฒนา 1) ด้านความสามารถและความเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล 2) ด้านการมีวิสัยทัศน์ 3) ด้านการมีส่วนร่วม 4)

ด้านสภาพแวดล้อม และ 5) ด้านการสื่อสาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ครูยังมีความต้องการในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตนเองมีความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะด้านดิจิทัลให้สูงขึ้นไป มุ่งสู่การเป็นครูดิจิทัลของโรงเรียนและระบบการศึกษาต่อไปจากการวิเคราะห์ผลของการวิจัยในครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรินทร์ ไชยบุบผา (2564) พบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในยุคนิวนอร์มัลโดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ปลายปีพ.ศ. 2562 ถึงพ.ศ. 2563 ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและการจัดการศึกษาทั่วโลกเปลี่ยนแปลงไปโดยหันมาใช้วิธีการสอนผ่านช่องทางออนไลน์หรือการถ่ายทอดการสอนผ่านสัญญาณโทรทัศน์ เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาสในการพัฒนาการเรียนการสอน โดยนัยนา อักษรมัต และกาญจนา โกคิน (2563) สนับสนุนถึงประสิทธิภาพในการสอนออนไลน์ในช่วงวิกฤตการณ์ระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่อยู่ในระดับมาก โดยครูต้องปรับตัวและเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาทักษะในการรับมือกับการจัดการเรียนรู้รูปแบบใหม่ให้ทันทั่วทั้งที่ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ครูจึงต้องเตรียมความพร้อมฝึกฝนและพัฒนาทักษะในด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร การถ่ายทอด ให้คำปรึกษาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือระบบปฏิบัติการรูปแบบต่าง ๆ เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดและอุปสรรคต่าง ๆ (เจริญ ภูวจิตร, 2564)

โดยสรุปผลของการวิจัยในครั้งนี้ชี้ชัดได้ว่าครูผู้สอนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 เนื่องจากได้ทำงานออนไลน์มาแล้วเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปีจากการแพร่ระบาดของโรคระบาดของโควิด-19 ทำให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะดิจิทัล ที่ผ่านการปรับตัวและเตรียมความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนและการดำเนินงานดิจิทัลผ่านช่องทางต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้ครูผู้สอนมีความรู้ ความสามารถ และทักษะทางด้านดิจิทัลในด้านต่างมากเพียงพอที่จะฝ่าฟันอุปสรรคให้บรรลุเป้าหมาย แต่อย่างไรก็ตามผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าถึงแม้สภาพปัจจุบันจะมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์ในทุกด้านและรายข้อ นั้นหมายความว่าครูยังมีความต้องการในการพัฒนาความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะด้านการดิจิทัลให้สูงขึ้น ๆ ขึ้นไปอย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งสู่การเป็นผู้นำดิจิทัลขององค์กรและระบบการศึกษาต่อไป

2. แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู 5 ด้าน ประกอบด้วยแนวทางการพัฒนา 5 แนวทาง ดังนี้

2.1 ด้านการสื่อสารของผู้นำดิจิทัล พบว่า ควรมีการกระตุ้นให้โรงเรียน ผู้บริหาร และครูเล็งเห็นความสำคัญของการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร ควรจัดให้มีการส่งเสริม การสื่อสารผ่านการใช้เครื่องมือและช่องทางที่หลากหลาย ควรมีการจัดอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีด

ความสามารถด้านการสื่อสาร อีกทั้งครูควรศึกษาหาความรู้และค้นคว้าเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัลด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารควรสร้างแรงบันดาลใจ รวมถึงเสริมแรงให้ครูสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการติดต่อสื่อสารกับผู้มีส่วนได้เสียทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-2019 ในปัจจุบัน ส่งผลให้การสื่อสารระหว่างครู ผู้ปกครองและนักเรียนจำเป็นต้องมีความชัดเจน เพื่อให้ครูและผู้ปกครองมีความเข้าใจที่ตรงกันผ่านช่องทางออนไลน์ ครูจึงจำเป็นต้องมีความสามารถด้านเทคนิคหรือเทคโนโลยีดิจิทัลในการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง (จิณณวัตร ปะโคทั้ง, 2561 และพงศรัตน์ ธรรมชาติ และชวลิต เกิดทิพย์, 2564)

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำดิจิทัล พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลทางโรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษาทุกส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและช่วยเหลือด้านงบประมาณหรือองค์ความรู้ทางดิจิทัลให้กับครู ผู้บริหารควรมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน ร่วมกันดำเนินงาน มีการกำกับและติดตามการดำเนินงานผ่านช่องทางดิจิทัลอย่างใกล้ชิด อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของสถานศึกษาอย่างเหมาะสมต่อเนื่อง เปลี่ยนระบบการดำเนินงานจากโครงสร้างแบบลำดับขั้นดั้งเดิมไปสู่การแบ่งปันความรู้และเน้นการดำเนินงานเป็นทีมเป็นสำคัญ (Randstad, 2018) เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีบทบาทในการศึกษาปัญหาวางแผนการดำเนินงาน ตัดสินใจ แก้ไขปัญหา และร่วมกันประเมิน จะช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านดิจิทัลให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการยึดหลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผิดชอบ (ชูชาติ พุทธลา, 2561)

2.3 ด้านความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล พบว่าครูควรผ่านการประเมินศักยภาพการใช้เครื่องมือเครื่องมือและความรู้ด้านดิจิทัล เพื่อเติมเต็มและต่อยอดศักยภาพของตนเอง โรงเรียนควรมีการส่งเสริม สนับสนุน งบประมาณในการอบรมและพัฒนาความเชี่ยวชาญด้านดิจิทัลให้กับครูอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้นอกจากครูควรมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาตนเองแล้วยังควรขยายผลการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้จากครูสู่ครู รวมไปถึงพัฒนาความสามารถด้านดิจิทัลด้วยตนเองผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ หรือปรึกษาเชี่ยวชาญในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลการวิจัยของศศิวิมล ม่วงกล้า (2562) ซึ่งพบว่า ครูควรสามารถประยุกต์ใช้ประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับงาน สามารถเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ผ่านสื่อออนไลน์ รวมถึงการเข้าถึงและตระหนักในการใช้ดิจิทัล มีความสามารถในการใช้งานคอมพิวเตอร์และเผยแพร่ข้อมูลผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อประชาสัมพันธ์

และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล (Randstad, 2018) ยิ่งไปกว่านั้นยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาครูด้านการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนในเรื่องของผู้บริหารที่ควรกำหนดนโยบายและขอบข่ายงานให้ชัดเจนในการพัฒนาครูอย่างยั่งยืน ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้กับครูพัฒนาความสามารถด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่องเป็นระบบตามกรอบการพัฒนาสมรรถนะครู เพื่อให้ครูมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการพัฒนาสมรรถนะของตนเองอย่างเต็มที่และสม่ำเสมอไปในเวลาเดียวกัน (ศิษฐ์ชนา ดวงบาล, พระครูวิทิศาสนาทร และฉัตรชัย ศิริกุลพันธ์, 2562)

2.4 ด้านการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล พบว่า ครูและผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์และเห็นความสำคัญในการเป็นผู้นำดิจิทัลเพื่อเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารควรมีความรู้และมองเห็นความสำคัญด้านดิจิทัล เข้าใจถึงข้อดีและข้อจำกัดตามบริบทของสถานศึกษา ทั้งนี้รวมถึงวิสัยทัศน์เรื่องความพร้อมของบุคลากรและเครื่องมือดิจิทัลตามสภาพปัจจุบันและตามบริบทของโรงเรียน เพื่อการวางแผนและและควรมีการกำหนดกลยุทธ์ด้านดิจิทัลขององค์กรที่ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุษญา โกมลวานิช (2563) ที่ว่า ผู้บริหารควรสร้างกลยุทธ์และนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการปฏิบัติงาน อบรมครูให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล สามารถเรียนรู้ ปรับตัว พัฒนาตนเอง และสามารถต่อยอดสร้างนวัตกรรม (ปานัสม์ ชุมภูยาละ, 2563) และนำโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนดิจิทัล สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างครู บุคลากร ผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการศึกษาในการกำหนดวิสัยทัศน์และการดำเนินงานหลักของโรงเรียนให้สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติเพื่อปรับโครงสร้างองค์กรและวิธีการบริหารงานสู่โรงเรียนดิจิทัล (ทินกร บัวชู และทิพาพร บัวชู, 2562)

2.5 ด้านสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัลในองค์กร พบว่าโรงเรียนควรดูแล รักษา รวมถึงอัปเดตซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์ของเครื่องมือดิจิทัลให้ทันสมัยและพร้อมใช้งานอยู่เสมอ สามารถสร้างองค์ความรู้ด้านดิจิทัลด้วยตนเอง มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพบริบทของตนเองผ่านการทำ SWOT Analysis จัดหา จัดซื้อ จัดเตรียมเครื่องมือดิจิทัลหรือแหล่งเรียนรู้ อย่างเพียงพอ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมดิจิทัลในองค์กร โดยจัดให้มีเวทีเสนอผลงานหรือการประกวดสื่อการจัดการเรียนรู้ดิจิทัล ซึ่งตรงกับวิชานา อับดุลเลาะและวุฒิชัย เนียมเทศ (2020) ที่กล่าวว่าการเสริมสร้างโอกาสในการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยี เครื่องมือ หรือแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ รุ่งรัตน์ พลชัย (2563) ที่กล่าวว่า สภาพแวดล้อมที่สร้างความสำเร็จนั้นต้องมีรูปแบบ กระบวนการ

วิธีการทำงาน การบริหารที่แตกต่างไปจากเดิม ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างหลากหลาย รวมทั้งเน้นสำคัญกับบุคลากรในการขับเคลื่อนองค์กรให้ประสบความสำเร็จ

องค์ความรู้ใหม่

ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า ได้แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู ประกอบด้วย ด้านการสื่อสารของผู้นำดิจิทัล ด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำดิจิทัลด้านความสามารถและความเชี่ยวชาญของผู้นำดิจิทัล ด้านการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำดิจิทัล และด้านสภาพแวดล้อมของผู้นำดิจิทัล องค์ความรู้ใหม่นี้สามารถนำไปพัฒนาคุณลักษณะให้เหมาะสมกับการพัฒนาครูเป็นผู้นำดิจิทัล นักเรียนเป็นพลเมืองดิจิทัล และสถานศึกษาเป็นองค์กรดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 มีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดตั้งหน่วยงานเพื่อกำหนดคุณลักษณะที่จำเป็นของครูในการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานความเป็นผู้นำดิจิทัลให้เหมาะสมกับบริบทการศึกษาของประเทศ และหาแนวทางในการพัฒนาแบบองค์รวมอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาหลักสูตรออนไลน์รองรับการพัฒนาตนเองของครูที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา มีระบบกำกับ ติดตาม วัดและประเมินผลความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครูให้สอดคล้องกับคุณลักษณะด้านดิจิทัลที่จำเป็นเพื่อให้ครูมีคุณลักษณะความเป็นผู้นำดิจิทัลสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต

2. โรงเรียนควรส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู เพื่อยกระดับคุณภาพของโรงเรียน ไม่เพียงแต่การส่งเสริมดิจิทัลด้านการจัดการเรียนการสอน แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมดิจิทัลเพื่อพัฒนาการดำเนินงานของสถานศึกษา มุ่งสู่การเป็นโรงเรียนดิจิทัลต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ควรได้รับพัฒนาด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดเป็นอันดับแรกและพัฒนาในด้านอื่น ๆ ตามลำดับ เพื่อให้ครูมีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำดิจิทัลที่สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาตามความจำเป็น ซึ่งจะส่งผลดีต่อการจัดการเรียนรู้และการดำเนินงานด้านการศึกษาต่อไป

2. หน่วยงานทางการศึกษาอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันสามารถนำผลของการวิจัยในการเรียงลำดับความต้องการจำเป็นไปพัฒนาร่วมกับแนวทางการพัฒนาของผู้บริหารย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสนองตอบแนวคิดและนโยบายไม่เพียงแต่ผู้นำครุดิจิทัลหากแต่ยังรวมถึงโรงเรียนดิจิทัลอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- จิณณวัตร ปะโคทัง. (2561). *ภาวะผู้นำยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ*. อุบลราชธานี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- จิรพล สังข์โพธิ์, สุวรรณ จันทวาสารกิจ, และเสาวนีย์ อยู่ดีรัมย์. (2560). *ภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรยุคดิจิทัล กรณีศึกษา: องค์กรไอทีและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับไอทีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .
- เจริญ ภูวิจิตร. (2564). *การจัดการเรียนรู้ทางออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล*. นครปฐม: สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- ชูชาติ พุทธลา. (2561). *องค์ประกอบภาวะผู้นำทางดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ต้องตา จำเริญใจ. (2561). *ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร.
- ทินกร บัวชู และทิพาพร บัวชู. (2562). *ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา*. *วารสารครุศาสตร์สาร*, 13(2), 285-294.
- นัยนา อักษรมัต และกาญจนา โกคิน. (2563). *การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพสำหรับการสอนออนไลน์ในช่วงวิกฤตการณ์ระบาดของไวรัสโควิด-19*. (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). คณะบริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ปานัสน์ ชุมภูยาละ. (2563). แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 2. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- พงศ์รัตน์ ธรรมชาติ, และชวลิต เกิดทิพย์. (2564). ทบทวนบทเรียน ONSITE สู่ ONLINE กับการพัฒนาครูที่ไร้ทิศทางในยุควิกฤต COVID-19. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 8(12), 18-39.
- พัชรินทร์ ไชยบุบผา. (2564). แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาทางไกลผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7 ในยุคนิวนอร์มัล. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- รุ่งรัตน์ พลชัย. (2563). ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร วิทยา เขตอีสาน*, 1(3), 53-62.
- วิชานา อับดุลเลาะ และวุฒิชัย เนียมเทศ. (2563). การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 “แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางปฏิบัติ”. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 227-246.
- ศศิวิมล ม่วงกล้า. (2562). การวิเคราะห์องค์ประกอบด้านความสามารถทางดิจิทัลของครูและบุคลากรทางการศึกษา จังหวัดสระบุรี. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ศิษฐ์ชนา ดวงบาล, พระครูวิฑิตศาสนาท, และฉัตรชัย ศิริกุลพันธ์. (2562). แนวทางการพัฒนาครูด้านการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอนโรงเรียนวัดแม่แก้วน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 2. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10(1), 242-253.
- สนธยา หลักทอง. (2563). การประเมินความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการรู้ดิจิทัลของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. (2563). *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(4), 234-248.

- สุกัญญา แชนซ์ชัย. (2560). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุขญา โกมลวานิช. (2563). *ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิมล มธูรส. (2564). *การจัดการศึกษาในระบบออนไลน์ในยุค NEW NORMAL COVID-19*. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 15(40), 33-42.
- Eberl, J. K., & Drews, P. (2021). *Digital Leadership-Mountain or Molehill? A Literature Review*. Germany : Leuphana University Lüneburg, Institute of Information Systems, Lüneburg.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Randstad. (2018). *Randstad US survey identifies 5 critical leadership traits executives need to thrive in the post-digital workplace*. Retrieved from <https://www.prnewswire.com/news-releases/randstad-us-survey-identifies-5-critical-leadership-traits-executives-need-to-thrive-in-the-post-digital-workplace-300717742.html>
- Sheninger, E. (2014). *Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times*. United States of America : Corwin.

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

Teacher's Motivation to Work in Small-school under the Pathumtani
Primary Educational Service Area Office2

ภัทราลี แนนอน¹ และวัลลภา เฉลิมวงศาเวช²

Pattaralee Naenon and Wallapa Chalermvongsavej

Received: October 17, 2022

Revised: December 29, 2022

Accepted: January 15, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู และ 2) ศึกษาปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 จำนวน 110 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานการวิจัยด้วยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ ที่ระดับนัยสำคัญ .05 ผลการวิจัย พบว่า 1) แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ด้านปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนอยู่ในระดับมาก และ 2) ปัจจัยจูงใจมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 96.30 ($R^2 = .963$) และปัจจัยค้ำจุนมีผลต่อแรงจูงใจในการ

¹⁻² วิทยาลัยครูสุริยเทพ; Suryadhep Teacher College

ปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 95.10 ($R^2 = .951$)

คำสำคัญ: ครู, ปัจจัยคำจูน, ปัจจัยจูงใจ, แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน, โรงเรียนขนาดเล็ก

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study motivation for performance of teachers; and 2) to study the motivational and hygiene factors affecting performance motivation of small school teachers under Pathum Thani Primary Educational Service Area Office 2. It was a quantitative research. The study population consisted of 110 small school teachers under Pathum Thani Primary Educational Service Area Office 2. The instrument used for data collection was a questionnaire on teacher performance motivation. Statistics used in data analysis were percentage, frequency, mean, standard deviation. The research hypothesis was tested by using multiple regression analysis at the significance level .05. The results of the research were as follows: 1) the performance motivation of small school teachers under Pathum Thani Primary Educational Service Area Office 2 in terms of motivation and hygiene factors was at a high level; 2) the motivational factors affected the performance motivation of teachers in small schools under Pathum Thani Primary Educational Service Area Office 2 with a statistical significance of .05 by a predictive power of 96.30 percent ($R^2 = .963$) and hygiene factors affected performance motivation of small teachers under Pathum Thani Primary Educational Service Area Office 2 with a statistical significance of .05 by a forecasting power of 95.10% ($R^2 = .951$).

Keywords: Teacher, Hygiene Factor, Motivation Factor, Performance Motivation, Small School

บทนำ

การพัฒนาให้นักเรียนให้มีคุณภาพและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ เป้าหมายหลักของสถานศึกษา บุคคลที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพนักเรียน คือ ครูผู้สอน การพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติของครูในสถานศึกษาให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้นั้น ครูจึงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนา

การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูในสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการดูแลเอาใจใส่ สร้างแรงจูงใจให้เกิดกำลังใจพร้อมที่จะปฏิบัติงานอย่างดีและมีคุณภาพด้วย มิฉะนั้นอาจจะทำให้คุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนเกิดความสูญเปล่าได้ เพราะครูเป็นผู้นำนโยบายและหลักสูตรไปปฏิบัติ ซึ่งการที่ครูจะปฏิบัติได้ผลดีมากน้อยเพียงใด ปัจจัยที่สำคัญคือ ขวัญกำลังใจและแรงจูงใจที่ดีของครูเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ส่งผลไปถึงประสิทธิภาพของโรงเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า แรงจูงใจนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในอันที่จะเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การรับรู้และการแสดงออกรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ด้วย (สนธยา บุตรวาระ, 2556)

ปัจจุบันมีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 29,871 แห่ง และเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คน ลงมา จำนวน 15,158 แห่ง คิดเป็นจำนวนถึงร้อยละ 50.74 ของจำนวนโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี เนื่องจากอัตราการเกิดของประชากรลดลง ความนิยมของผู้ปกครองที่ต้องการส่งบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนในเมืองเพิ่มขึ้น ประกอบกับการย้ายโรงเรียนไปให้ใกล้กับสถานที่ประกอบอาชีพของผู้ปกครอง ส่งผลให้มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ทำให้การจัดการศึกษาไม่สามารถสะท้อนคุณภาพและประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่อง ด้านการบริหารจัดการไม่คุ้มทุน โรงเรียนขนาดเล็กจึงกลายเป็นประเด็นที่สำคัญของระบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดนโยบายแนวทางมาตรการการดำเนินงานและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตลอดจนรูปแบบการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการและคุณภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มโอกาสให้นักเรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ก็เช่นกัน โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มโรงเรียนที่ต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง (Stand Alone) ไม่สามารถควบรวมกับโรงเรียนอื่น ๆ ได้ ส่งผลให้การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของ

ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาต้องมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานี, 2563)

จากสภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น การศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 จึงมีความสำคัญและน่าสนใจในการศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2
2. เพื่อศึกษาปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุน ที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ เอกสารวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 กลุ่มประชากรประกอบด้วย ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 (2563) จำนวน 110 คน โดยงานวิจัยครั้งนี้ใช้ประชากรเป็นกลุ่มตัวอย่าง (Total Sampling Population) จากโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 13 โรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติแบบบรรยาย ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 และใช้การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis: Enter Method) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

สรุปผลการวิจัย

1. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ($\bar{X}=4.22$, $S.D.=0.490$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานมากที่สุดเป็นอันดับแรก คือ ด้านความสำเร็จของงาน ($\bar{X}=4.45$, $S.D.=0.432$) รองลงมา คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ($\bar{X}=4.37$, $S.D.=0.623$) ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ($\bar{X}=4.29$, $S.D.=0.521$) ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ($\bar{X}=4.25$, $S.D.=0.705$) ด้านการบังคับบัญชา ($\bar{X}=4.25$, $S.D.=0.705$) ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน ($\bar{X}=4.25$, $S.D.=0.512$) ด้านนโยบายและการบริหาร ($\bar{X}=4.20$, $S.D.=0.593$) ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ($\bar{X}=4.11$, $S.D.=0.598$) ด้านการยอมรับนับถือ ($\bar{X}=4.04$, $S.D.=0.632$) และด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน ($\bar{X}=3.99$, $S.D.=0.861$) ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ในภาพรวมทุกด้าน

(n=110)

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านปัจจัยจูงใจ	4.25	0.449	มาก
1. ด้านความสำเร็จของงาน	4.45	0.432	มาก
2. ด้านการได้รับการยอมรับ	4.04	0.632	มาก
3. ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ	4.29	0.521	มาก
4. ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน	4.25	0.512	มาก
5. ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน	4.25	0.705	มาก
ด้านปัจจัยค้ำจุน	4.18	0.570	มาก
1. ด้านนโยบายและการบริหาร	4.20	0.593	มาก
2. ด้านการบังคับบัญชา	4.25	0.705	มาก
3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	4.37	0.623	มาก
4. ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	4.11	0.598	มาก
5. ด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน	3.99	0.861	มาก
ค่าเฉลี่ยแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	4.22	0.490	มาก

สรุปผลจากการวิจัย พบว่า การศึกษาระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ด้านปัจจัยจูงใจ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับแรงจูงใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านความสำเร็จของงาน รองลงมาคือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน และด้านการยอมรับนับถือตามลำดับ การศึกษาระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานด้านปัจจัยค้ำจุน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับแรงจูงใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รองลงมาคือ ด้านการบังคับบัญชา ด้านนโยบายและการบริหาร ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน และด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน ตามลำดับ

2. ปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า ปัจจัยจูงใจ ทั้ง 5 ด้าน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 แสดงว่า ปัจจัยจูงใจที่แตกต่างกัน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โมเดลนี้มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ R^2 เท่ากับ .963 ซึ่งมีค่าอยู่ในระดับสูง หมายความว่า ปัจจัยจูงใจ ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านความสำเร็จของงาน (.092) ด้านการได้รับการยอมรับ (.172) ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ (.172) ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน (.143) ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (.391) มีอิทธิพลในการพยากรณ์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ได้ถึงร้อยละ 96.3 ซึ่งสามารถเขียนสมการถดถอยได้ ดังนี้

$$Y = .107 + (.092) X_1 + (.172) X_2 + (.172) X_3 + (.143) X_4 + (.391) X_5$$

ตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงจิตที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

(n=110)

ปัจจัยเชิงจิต	B	SE _B	β (Beta)	t	P-value
Constant(A)	.107	.100		1.065	.289
1. ด้านความสำเร็จของงาน	.092	.032	.081	2.878*	.005
2. ด้านการได้รับการยอมรับ	.172	.020	.222	8.503*	.000
3. ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ	.172	.031	.183	5.553*	.000
4. ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน	.143	.027	.149	5.382*	.000
5. ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน	.391	.018	.562	21.405*	.000
R = .981 R ² = .963 Adjust R ² = .961					
F = 535.922 SE = .097 Durbin-Watson = 1.931 P-value = .000					

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 แสดงว่า ปัจจัยที่แตกต่างกัน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โมเดลนี้มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ R² เท่ากับ .951 ซึ่งมีค่าอยู่ในระดับสูง หมายความว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านนโยบายและการบริหาร (.284) ด้านการบังคับบัญชา (.158) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (.107) ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน (.125) ด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน (.164) มีอิทธิพลในการพยากรณ์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ได้ถึงร้อยละ 95.1 ซึ่งสามารถเขียนสมการถดถอยได้ ดังนี้

$$Y = .714 + (.284) X_1 + (.158) X_2 + (.107) X_3 + (.125) X_4 + (.164) X_5$$

ตารางที่ 3 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยคำจูนที่มีผลต่อแรงจูงใจโดยรวมในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

(n=110)

ปัจจัยคำจูน	B	SE _B	β (Beta)	t	P-value
Constant(A)	.714	.089		8.034*	.000
1. ด้านนโยบายและการบริหาร	.284	.029	.344	9.672*	.000
2. ด้านการบังคับบัญชา	.158	.032	.227	4.894*	.000
3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	.107	.032	.136	3.376*	.001
4. ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	.125	.025	.153	5.085*	.000
5. ด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่ การงาน	.164	.017	.288	9.665*	.000
R = .975 R ² = .951 Adjust R ² = .949					
F = 404.108 SE = .111 Durbin-Watson = 2.249 P-value = .000					

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ด้านปัจจัยจูงใจ ซึ่งประกอบด้วย ด้านความสำเร็จของงาน ด้านการได้รับการยอมรับ ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ต่อภาระงาน และด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนผลการวิจัยด้านปัจจัยคำจูน ซึ่งประกอบด้วย ด้านนโยบายและการบริหาร ด้านการบังคับบัญชา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน และด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยจูงใจในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ด้านความสำเร็จของงาน ด้านการได้รับการยอมรับ ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน และด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยที่ด้านความก้าวหน้า

ในหน้าที่การงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการได้รับการยอมรับ ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบต่อการงาน และด้านความสำเร็จของงาน ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครูมีความรู้สึกที่ตนปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็ก มีโอกาสที่จะก้าวหน้าในวิชาชีพน้อยกว่าโรงเรียนขนาดอื่น ๆ ดังนั้น หากครูได้รับการส่งเสริม พัฒนาในการปฏิบัติงานในวิชาชีพของตนให้มีความเจริญก้าวหน้า จะส่งผลให้ครูเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประศาสน์ ต้นเจริญ (2559) พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 อำเภอบางละมุง ในด้านปัจจัยจูงใจโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านความก้าวหน้า ด้านความสำเร็จในการทำงาน ด้านความรับผิดชอบ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ และด้านการยอมรับนับถือ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแต่ละรายปัจจัยโดยเรียงลำดับปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูจากมากไปน้อย

2. ปัจจัยคำจูงในการปฏิบัติงาน อันได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหาร ด้านการบังคับบัญชา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน และด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยที่ด้านนโยบายและการบริหาร มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านการบังคับบัญชา และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็ก มีภาระงานในหน้าที่เทียบเท่ากับโรงเรียนขนาดอื่น ๆ จึงต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการบริหารอย่างเป็นระบบ เพื่อเกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอิมราน อันวาร์ เมียร์ (Imran, A. M., 2012) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความไม่พึงพอใจในการปฏิบัติงานของคณาจารย์มหาวิทยาลัย ได้แก่ นโยบายการบริหาร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่ดี ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแต่ละรายปัจจัยโดยเรียงลำดับปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูจากมากไปน้อย

องค์ความรู้ใหม่

ความรู้ที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ด้านปัจจัยจูงใจ ซึ่งประกอบด้วย ด้านความสำเร็จของงาน ด้านการได้รับการยอมรับ ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความ

รับผิดชอบต่อการะงาน และด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และด้านปัจจัยคำจุน ซึ่งประกอบด้วย ด้านนโยบายและการบริหาร ด้านการบังคับบัญชา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน และด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน สามารถนำไปเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู เพื่อส่งเสริมการดำเนินงานของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย เรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการและประเมินแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในทุกสังกัดทั่วประเทศ เพื่อจะได้มีแนวทางในการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อไป
2. กระทรวงศึกษาธิการควรพัฒนาหลักสูตรการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในทุกสังกัดทั่วประเทศร่วมกัน เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านสภาพกายและสภาพใจในการปฏิบัติงาน
3. โรงเรียนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ควรมีการบริหารจัดการที่ส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรู้สึพึงพอใจและมีความสุขในการปฏิบัติงาน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากการเรียงลำดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่าด้านที่มีระดับแรงจูงใจสูงที่สุดเป็นอันดับแรก คือ ด้านความสำเร็จของงาน รองลงมาคือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ด้านการบังคับบัญชา ด้านความรับผิดชอบต่อการะงาน ด้านนโยบายและการบริหาร ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านการยอมรับนับถือ และด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน ตามลำดับ ดังนั้นในการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ควรให้ความสำคัญกับด้านที่มีระดับ

แรงจูงใจน้อยสุดเป็นอันดับแรก คือ ด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน ซึ่งจะช่วยให้ครูลดความไม่พึงพอใจในงาน และมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

2. จากผลการวิเคราะห์ปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า ด้านที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานเป็นอันดับแรก คือ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน รองลงมา คือ ด้านการได้รับการยอมรับ ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบต่อภาระงาน และด้านความสำเร็จของงาน ตามลำดับ และผลการวิเคราะห์ปัจจัยค่าจูงใจที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า ด้านที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานเป็นอันดับแรก คือ ด้านนโยบายและการบริหาร รองลงมาคือ ด้านเงินเดือนและความมั่นคงในหน้าที่การงาน ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านการบังคับบัญชาและด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตามลำดับ ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรให้ความสำคัญกับด้านที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูเป็นอันดับแรก เพื่อให้ครูโรงเรียนขนาดเล็ก เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เห็นคุณค่าในการปฏิบัติงาน อีกทั้งช่วยลดความไม่พึงพอใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือโรงเรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับหน่วยงานที่ทำการศึกษา สามารถนำผลการวิจัย ซึ่งพบว่า ปัจจัยจูงใจและปัจจัยค่าจูงใจมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ไปใช้ในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในหน่วยงานของตนได้

เอกสารอ้างอิง

- ประศาสน์ ต้นเจริญ. (2559). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 อำเภอบางละมุง. (งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สนธยา บุตรวาระ. (2556). การศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. (2563). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. (อัตรานา).

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานี. (2563). *แผนบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ปีการศึกษา 2563-2564*. (อัดสำเนา).

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *แผนบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

Imran, A. M. (2012). University teachers' job dissatisfaction: Application of two-factor theory: A case of Pakistani education system. *Educational Research and Reviews*, 7(4), 83-89.

แนวทางพัฒนาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียน คลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

Development Guidelines for Good Governance Management of Khlong
Suan Mak School Group, Kamphaeng Phet Province

ปวรา เลิศชูสกุล¹ และภูมิพิพัฒน์ รักพรหมมงคล²

Pawara Lertchusakul and Poompipat Rakpormmongkol

Received: September 21, 2022

Revised: January 06, 2023

Accepted: January 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร และ 2) ศึกษาแนวทางพัฒนาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 11 คน ครูจำนวน 108 คน รวม 119 คน และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการบริหารงาน พบว่า (1) ด้านวิชาการ จัดให้มีการทำกิจกรรมทางวิชาการร่วมกับชุมชนและสถาบันการศึกษาอื่น (2) ด้านงบประมาณ มีการจัดทำรายงานการติดตามการใช้งบประมาณที่มีความชัดเจน (3) ด้านบุคคล ผู้บริหารและครูของโรงเรียนมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ (4) ด้านบริหารทั่วไป จัดให้มีการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาที่พร้อมให้บริการ และปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก พบว่า (1) ด้านวิชาการ มีการจัดทำรายงานการติดตามการใช้งบประมาณที่มีความชัดเจน (2) ด้านงบประมาณ การขอเปลี่ยนแปลงโอนย้ายงบประมาณมี

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร; Kamphaeng Phet Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: krowzaa@hotmail.com, Tel. 098-9984118

ความถูกต้อง ตรวจสอบได้ (3) ด้านบุคคล ผู้บริหารและครูของโรงเรียนมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ (4) ด้านบริหารทั่วไป จัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เพื่อเพิ่มทักษะและประสบการณ์ให้กับนักเรียน และ 2) แนวทางพัฒนาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก พบว่า 1) ด้านวิชาการ ผู้บริหารควรมอบหมายงานให้ครูผู้รับผิดชอบโครงการวิชาการเป็นผู้สรุปงานโดยให้หัวหน้างานวิชาการเป็นผู้จัดทำเป็นรายงาน SAR 2) ด้านงบประมาณ ผู้บริหารและครูควรมีระบบการจัดเก็บ จัดซื้อ จัดหา จัดจ้างที่เหมาะสม 3) ด้านบุคคล ผู้บริหารควรมีการสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ คุณวุฒิให้เหมาะสมกับงานที่รับ 4) ด้านบริหารทั่วไป ผู้บริหารควรมีการตรวจสอบสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน

คำสำคัญ: แนวทางพัฒนา, การบริหารงาน, หลักธรรมาภิบาล

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the conditions and problems of administration using good governance of the administrators of Khlong Suan Mak School Group, Kamphaeng Phet Province; and 2) to study the management development guidelines using good governance of the administrators of Khlong Suan Mak School Group, Kamphaeng Phet Province. It was a qualitative research consisting of 11 school administrators, 108 teachers, 119 in total, and 17 experts. The tools used for data collection were questionnaires and interviews. The results of the research were as follows: 1) the administrative conditions found that (1) in the aspect of academic, there were academic activities in collaboration with communities and other educational institutions; (2) in terms of budget, there was a report to follow up on the use of the budget that is clear; (3) in the aspect of personnel, school administrators and teachers were ready to perform their duties; (4) in terms of general administration, there was an educational resource management that was ready to serve and administrative problems using good governance of administrators of Khlong Suan Mak School Group. It was found that 1) in terms of academic, there was a clear monitoring report on budget usage; (2) in terms of budget, the budget transfer request was accurate and verifiable; (3) in terms of personnel, school administrators and teachers were ready to perform their duties; (4) in the aspect of general administration, there were student activities to increase skills and experience for students; and 2) the management development guidelines using good governance of

Khlong Suan Mak School group administrators found that 1) in terms of academic, administrators should assign tasks to teachers in charge of academic projects to summarize tasks, and SAR was provided by the academic supervisors; 2) in terms of budget, administrators and teachers should have a proper collection, purchasing, procurement system; 3) in terms of personnel, administrators should recruit knowledgeable and competent personnel and with qualifications to suit the job received; 4) in terms of general administration, administrators should examine the environment to be suitable for teaching and learning.

Keywords: Development Guidelines, Administration, Good Governance

บทนำ

หลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) จัดเป็นแนวคิดสำคัญ ในการบริหารและการปกครองในโลกปัจจุบันได้หันไปให้ความสนใจเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์และธรรมาภิบาล หรือการบริหารจัดการที่ดีมากขึ้นทั้งนี้เพราะกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ มีความสำคัญ กระทบถึงกันการติดต่อสื่อสารการดำเนินกิจกรรมในที่หนึ่งมีผลกระทบต่อกี่ที่หนึ่ง การพัฒนาเรื่องการเมืองการปกครองได้มุ่งให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนามากขึ้น หากจะ ให้ประเทศมีการเจริญเติบโตที่ยั่งยืนการมุ่งธุรกิจหรือปฏิบัติราชการต่าง ๆ โดยไม่ให้ความสนใจถึง เรื่องของสังคมประชาชนและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง ในปัจจุบันการบริหารจัดการที่ดีจึงเข้ามา เป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญและเริ่มมีการนำไปปฏิบัติกันมากขึ้นเพื่อให้กระบวนการสร้าง ระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เกิดผลอย่างจริงจัง

การบริหารงานเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของการบริหารสถานศึกษา และเป็น งานที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาไม่ว่าสถานศึกษาระดับใด มาตรฐานและคุณภาพของ สถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับงานหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษาและการจัดการเรียนการสอน จึงเป็นหัวใจของสถานศึกษา และเกี่ยวข้อง กับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทุกระดับของสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนถือว่าเป็น หัวใจสำคัญของการนำเอาหลักสูตรไปใช้ เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารที่จะต้องทำ และมีความรู้ เรื่องเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ถูกต้องเหมาะสมจะเป็นเครื่องช่วยให้การบริหารงานวิชาการ ของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ งานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญในการจัดระบบงานให้มีความรัดกุม และมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล เป็นแนวทาง

สำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึง ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รัก สามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และส่งเสริมความเข้มแข็งหรือสร้าง ภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทา ป้องกัน หรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติภัยอันตรายที่จะมีมาใน อนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะ สำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็น ประมุขสอดคล้องกับความเป็นไทย การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มะลิ มนเดช, 2560) ซึ่งหลักธรรมาภิบาล เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ยิ่ง จะต้องเกิดขึ้นในองค์กรราชการ ซึ่งเป็นศูนย์การบริการภาครัฐ อันเป็นหน่วยงานที่ต้องบริการ ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันและเป็นธรรม ถูกต้องบริสุทธิ์ ยุติธรรมและโปร่งใส ก็จะนำพาให้ ประชาชนได้รับการดูแล หรือได้รับการบริการที่ดี โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในส่วนรวมอย่าง แท้จริง ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งองค์การภาครัฐและภาคเอกชนได้ให้ ความสำคัญ และนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์การเพื่อการบริหารงานที่ประสิทธิภาพ สู่ประชาชนโดยมุ่งให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารงาน การลด การควบคุม การกำหนดบทบาท ของตนอย่างชัดเจน พร้อมทั้งจะถูกตรวจสอบต่อแนวทางการใช้อำนาจในการดำเนินงาน ธรรมาภิ บาลเป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาขีดความสามารถ โดยส่งเสริมให้การทำงานที่ปราศจากการ คอรัปชั่น หรือการไม่นำผลประโยชน์ของสาธารณะมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวมีการดำเนินงาน สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ลดกฎระเบียบที่มากจนเกินไป มีการจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย การดำเนินงานอย่างชัดเจนเพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม มีกระบวนการ ตัดสินใจที่โปร่งใสมีกฎกติกา มารยาทในการบริหารงาน ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็น ส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในองค์กร นอกจากจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ ยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและ ตรวจสอบโดยมีประชาชนหรือองค์กรภายนอก มีส่วนร่วม เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ การบริหารองค์การ (วิไลรัตน์ ฝ่ายดี, 2559)

สถานศึกษาสามารถนำหลักธรรมาภิบาล มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานทั้ง 4 งาน คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหวังของ กระทรวงศึกษาธิการที่มีจุดหมายปลายทาง เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี เป็นคนเก่ง และมีคุณลักษณะที่ พึงประสงค์ตามหลักสูตรสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งจากการศึกษาบริบทของโรงเรียนใน

กลุ่มคลองสวนหมากแต่ละโรงเรียนมีการใช้หลักการบริหารที่แตกต่างกันรวมถึงมีการปรับใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารแต่ผลการตอบรับก็ยังไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร รวมถึงยังเกิดปัญหาเนื่องจากไม่เข้าใจในหลักการและแนวทางของหลักธรรมาภิบาลที่ดีในองค์กร ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าการบริหารงานมีความสำคัญกับโรงเรียนหรือสถานศึกษาทุกระดับ ทุกขนาดโรงเรียนผู้บริหารที่จะเข้ามาเป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ โดยใช้หลักธรรมาภิบาลมาศึกษาเพื่อหาแนวทางในการบริหารสถานศึกษา ให้ประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อนำผลวิจัยที่ได้ไปพัฒนาศึกษาต่อยอดต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ตามแนวทางวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) มีจำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้ระดับการวัดข้อมูลประเภทอันตรภาคชั้น (Interval Scale) มี 5 ระดับ

แหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้แหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความเชี่ยวชาญทางการบริหารงานด้านการบริหารงาน จำนวน 17 คน โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง ซึ่งมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษา จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 5 คน
2. อาจารย์ผู้สอนหรือหัวหน้าฝ่ายบริหาร ที่มีประสบการณ์ในด้านการบริหารงานวิชาการโรงเรียนไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 6 คน
3. ศึกษานิเทศก์ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาสถานศึกษาด้านการบริหารงาน จำนวน 6 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นตามกรอบแนวคิดในการสัมภาษณ์ โดยนำผลการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดครอบคลุมแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพและปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

1.1 สภาพการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

1) ด้านวิชาการ สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านวิชาการในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.34$, S.D.=0.23) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก คือ จัดให้มีการทำกิจกรรมทางวิชาการร่วมกับชุมชนและสถาบันการศึกษาอื่น ที่มีชื่อเสียง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน

2) ด้านงบประมาณ สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ด้านงบประมาณในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.36$, S.D.= 0.3) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด คือ มีการจัดทำรายงานการติดตามการใช้งบประมาณที่มีความชัดเจนและการรับจ่ายเงินงบประมาณมีเอกสารครบถ้วน ถูกต้อง เท่ากัน

3) ด้านบุคคล สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหาร กลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบุคคลในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.26$, S.D.=0.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารและครูของโรงเรียนมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่

4) ด้านบริหารทั่วไป สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบริหารทั่วไปในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.23$, $S.D.=0.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดคือ จัดให้มีการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาที่พร้อมให้บริการ และมีการจัดทำแผนการรับนักเรียนที่ชัดเจน

1.2 ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

1) ด้านวิชาการ ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.35$, $S.D.=0.24$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ มีการจัดทำรายงานการติดตามการใช้งบประมาณที่มีความชัดเจน

2) ด้านงบประมาณ ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านงบประมาณในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.40$, $S.D.=0.36$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ การขอเปลี่ยนแปลงโอนย้ายงบประมาณมีความโปร่งใส

3) ด้านบุคลากร ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบุคลากรในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.21$, $S.D.=0.30$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารและครูของโรงเรียนมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่

4) ด้านบริหารทั่วไป ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบริหารทั่วไปในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.16$, $S.D.=0.23$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ จัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เพื่อเพิ่มทักษะและประสบการณ์ให้กับนักเรียน จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีการประเมินผลการบริหารงานการศึกษา และเปิดโอกาสให้มีกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่นและสถาบันทางสังคมเพื่อพัฒนางานด้านการศึกษาเท่ากัน

2. แนวทางพัฒนาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

2.1 ด้านบริหารวิชาการ พบว่า ผู้บริหารควรมอบหมายงานให้ครูผู้รับผิดชอบโครงการวิชาการเป็นผู้สรุปงานโดยให้หัวหน้างานวิชาการเป็นผู้รวบรวมทั้งหมดเพื่อจัดทำเป็นรายงาน SAR ผู้บริหารควรวางแผนด้านบุคลากรโดยจัดให้ตรงกับความสามารถและความถนัดทางวิชาการและผู้บริหารควรจัดให้มีการนิเทศ และวางแผนการนิเทศอย่างต่อเนื่อง

2.2 ด้านบริหารงบประมาณ พบว่า ผู้บริหารและครูควรมีระบบการจัดเก็บ จัดซื้อ จัดหา จัดจ้างที่เหมาะสม ทันต่อเวลาในการใช้งาน และสามารถติดตามตรวจสอบได้ทั้งระบบสารสนเทศและเอกสารการจัดซื้อทุกเดือน ผู้บริหารและครูควรสร้างความตระหนักในการใช้ครุภัณฑ์ให้ได้ประโยชน์สูงสุดให้กับบุคลากรและให้ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการสำรวจวัสดุ อุปกรณ์และครุภัณฑ์เป็นประจำทุกปี และผู้บริหารและครูควรมีระบบการจัดเก็บรักษาเงินอย่างเป็นระบบตามระเบียบว่าด้วยระเบียบการรักษาเงินและตรวจสอบได้ โดยให้เจ้าหน้าที่การเงินจัดทำรายงานการเงินและสรุปเงินคงเหลือประจำวัน

2.3 ด้านบริหารบุคคล พบว่า ผู้บริหารควรมีการสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ คุณวุฒิให้เหมาะสมกับงานที่รับผิดชอบ ผู้บริหารควรมีการประเมินผลงานตามความรู้ความสามารถ และผลการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐาน และมีความสามารถทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่นได้ และ ผู้บริหารควรมีคณะกรรมการพิจารณาประเมินผลงานและรายงานเสนอเลื่อนขั้นเงินเดือนที่ยุติธรรม โดยพิจารณาจากผลการปฏิบัติงาน ความมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม ระยะเวลา โดยสอดคล้องกับระเบียบการประเมินประสิทธิภาพของข้าราชการครู ตามลำดับ

2.4 ด้านบริหารบริหารทั่วไป พบว่า ผู้บริหารควรมีการตรวจสอบสภาพแวดล้อมอาคารสถานที่ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนและผู้มารับบริการ ผู้บริหารและครูควรมีการวางแผนพัฒนาอาคารสถานที่ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม และมีผู้รับผิดชอบดูแลอาคาร สถานที่ให้มีความสะอาด ปลอดภัย และผู้บริหารควรมีการออกแบบและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ตรวจสอบ และประเมินผล

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. สภาพและปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

1.1 สภาพการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

1) ด้านวิชาการ สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านวิชาการในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด คือ จัดให้มีการทำกิจกรรมทางวิชาการร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน สอดคล้องกับภารดี อนันตนาวิ (2555) เรื่องการบริหารจัดการของสถานศึกษา การบริหารวิชาการเป็นงานหลักที่สำคัญ ซึ่งผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจสาระสำคัญตามขอบข่ายของงานวิชาการเป็นอย่างดี และเป็นตัวที่แสดงให้เห็นถึงคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการของโรงเรียน

2) ด้านงบประมาณ สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ด้านงบประมาณในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด คือ มีการจัดทำรายงานการติดตามการใช้งบประมาณที่มีความชัดเจนและการรับจ่ายเงินงบประมาณมีเอกสารครบถ้วน ถูกต้อง เท่ากัน ทั้งนี้การบริหารงานงบประมาณ หน้าที่เป็นการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีการใช้จ่ายเงินและการตรวจสอบควบคุมด้านการเงิน การบัญชีของหน่วยงานให้เป็นไปตามโปร่งใสและตรวจสอบได้สอดคล้องกับสมเดช สีแสง (2556) ที่กล่าวว่า การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา

3) ด้านบุคคล สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหาร กลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบุคคลในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารและครูของโรงเรียนมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับธัญพร ก้อยชูสกุล (2554) เรื่องการบริหารการศึกษา ที่ว่าในส่วนของการบริหารงานส่วนใหญ่มักจะเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารของโรงเรียน หลักในการบริหาร ลำดับแรกครูต้องมีการวางแผน (Planning) มีการจัดให้ในห้องเรียนนั้น (Organizing) หาหัวหน้าห้องหรือตัวแทนของนักเรียนในแต่ละคาบ (Staffing) เพื่อเป็นผู้ช่วยครู (Directing) ให้คอยควบคุมดูแลนักเรียนคนอื่น ๆ ช่วยเช็คชื่อ ประสานงาน (Coordinating) ระหว่างครูกับนักเรียน ติดตามเรื่องงานและเรื่องกิจกรรมอื่น ๆ ที่ครูอาจจะมีการ

ส่งไปให้ (Reporting) การที่ครูสามารถใช้นักเรียนเป็นผู้ช่วยจะทำให้ผูกมัดทางใจกับเพื่อนมากกว่า ทำให้นักเรียนที่ทำงานอย่างตั้งใจประกอบการงานเต็มความสามารถและทำด้วยความกระตือรือร้น

4) ด้านบริหารทั่วไป สภาพปัจจุบันการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบริหารทั่วไปในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดคือ จัดให้มีการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาที่พร้อมให้บริการ และมีการจัดทำแผนการรับนักเรียนที่ชัดเจน สอดคล้องกับกนกรัตน์ ทำจะดี (2560) เรื่องการบริหารงานสถานศึกษา ที่ว่าการบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยประสานส่งเสริมสนับสนุน ให้การบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตาม มาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้

1.2 ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

1) ด้านวิชาการ ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ มีการจัดทำรายงานการติดตามการใช้งบประมาณที่มีความชัดเจน สอดคล้องกับทิวากร แก้วมณี (2558) เรื่อง หลักธรรมาภิบาลที่ว่าการปกครอง การบริหาร การจัดการการควบคุมดูแล กิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม

2) ด้านงบประมาณ ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านงบประมาณในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ การขอเปลี่ยนแปลงโอนย้ายงบประมาณมีความโปร่งใส สอดคล้องกับสมเดช สีแสง (2556) เรื่องแนวคิดการบริหารสถานศึกษาที่ว่า การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา

3) ด้านบุคลากร ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบุคลากรในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารและครูของโรงเรียนมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ สอดคล้องกับธัญพร ก้อยชูสกุล (2554) เรื่องการบริหารการศึกษา ที่ว่าในส่วนของการบริหารงานส่วนใหญ่มักจะเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารของโรงเรียน

4) ด้านบริหารทั่วไป ปัญหาการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรด้านบริหารทั่วไปในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด คือ จัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เพื่อเพิ่มทักษะและประสบการณ์ให้กับนักเรียน จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีการประเมินผลการบริหารงานการศึกษา และเปิดโอกาสให้มีกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่นและสถาบันทางสังคมเพื่อพัฒนางานด้านการศึกษาเท่ากัน แสดงว่าผู้บริหารให้ความสำคัญกับการจัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เพื่อเพิ่มทักษะและประสบการณ์ให้กับนักเรียน ทั้งนี้เพราะการบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร ให้บริการบริหารงานอื่นๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับทิวากร แก้วมณี (2558) เรื่อง หลักธรรมาภิบาล ที่ว่า การปกครอง การบริหาร การจัดการการควบคุมดูแลกิจการต่างๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน

2. แนวทางการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียน คลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร จากการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏผลดังนี้

2.1 ด้านบริหารวิชาการ แนวทางที่มีความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษามากที่สุด ได้แก่ ควรมอบหมายงานให้ครูผู้รับผิดชอบโครงการวิชาการเป็นผู้สรุปงานโดยให้หัวหน้างานวิชาการเป็นผู้รวบรวมทั้งหมดเพื่อจัดทำเป็นรายงาน SAR ดังนั้น ผู้บริหารควรมีการมอบหมายงานด้านวิชาการให้กับครูรับผิดชอบโครงการด้านวิชาการ และเป็นผู้ที่จัดทำรายงานเสนอผลการดำเนินงานโครงการวิชาการต่อหัวหน้างานวิชาการตรวจสอบและรวบรวมจัดทำรายงาน SAR และควรวางแผนด้านบุคลากรให้เป็นผู้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับงานที่รับผิดชอบ และมีการนิเทศอย่างสม่ำเสมอ ควรเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และควรปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้บริหาร สอดคล้องกับผลการศึกษานโยบาย รัชตะวัฒน์วินัย (2560) เรื่อง แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาล ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์ ที่พบว่า แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์ การบริหารสถานศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการใช้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบแนวทางในการบริหารจัดการระบบงานวิชาการ ทั้งนี้เพราะการบริหารงานต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมและความเสมอภาค เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำงานอย่าง

โปร่งใส มอบหมายงานตามความสามารถหรือความถนัดของแต่ละคน โดยยึดระเบียบข้อบังคับ และการบริหารจัดการอย่างกัลยาณมิตร มุ่งเน้นฉันทามติ จึงจะทำให้องค์กรมีความเจริญสืบต่อไป

2.2 ด้านบริหารงบประมาณ แนวทางที่มีความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษามากที่สุด ได้แก่ ควรมีระบบการจัดเก็บ จัดซื้อ จัดหา จัดจ้างที่เหมาะสม ทันต่อเวลาในการใช้งาน และสามารถติดตามตรวจสอบได้ทั้งระบบสารสนเทศและเอกสารการจัดซื้อทุกเดือน ดังนั้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับระบบการจัดซื้อจัดจ้าง และการใช้ครุภัณฑ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ควรมีระบบสารสนเทศเกี่ยวกับการจัดซื้อและควบคุมวัสดุอุปกรณ์ ด้านระบบการจัดเก็บรักษาเงิน ควรให้เป็นไปตามระบบตามระเบียบว่าด้วยระเบียบการรักษาเงิน และควรติดตามและตรวจสอบให้ถูกต้องโปร่งใส สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระปลัดไพโรวัลย์ ชาคโร (ศรีเมือง) (2558) พบว่า ผู้บริหารควรมีการรณรงค์ให้ครูและนักเรียนประหยัดทรัพยากรในโรงเรียน และมีการใช้งบประมาณอย่างมีความคุ้มค่า

2.3 ด้านบริหารบุคลากร แนวทางที่มีความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษามากที่สุด ได้แก่ ควรมีการสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ คุณวุฒิให้เหมาะสมกับงานที่รับผิดชอบ โดยสอดคล้องกับระเบียบการประเมินประสิทธิภาพของข้าราชการครู ตามลำดับ ดังนั้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการสรรหาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ ถ้าไม่สามารถสรรหาได้ ต้องมีการอบรมและพิจารณามอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ ความสามารถ เพื่อส่งผลต่อผู้เรียน และควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านประเมินผลการปฏิบัติงานและเลื่อนเงินเดือน ควรให้ประเมินตนเองก่อน และควรมีการประเมินผลงานตามความรู้ความสามารถ และผลการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของนิยม รัชตะวัฒน์วินัย (2560) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำงานอย่างโปร่งใส มอบหมายงานตามความสามารถหรือความถนัดของแต่ละคน โดยยึดระเบียบข้อบังคับ และการบริหารจัดการอย่างกัลยาณมิตรมุ่งเน้นฉันทามติ จึงจะทำให้องค์กร มีความเจริญสืบต่อไป

2.4 ด้านบริหารทั่วไป แนวทางที่มีความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษามากที่สุด ได้แก่ ควรมีการตรวจสอบสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนและผู้มารับบริการ ดังนั้นผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ควรตรวจสอบสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สามารถรองรับการเรียนการสอน และการบริการต่าง ๆ โดยมีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ และมีการติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับญัฐรฎา พวงธรรม (2553) เรื่อง การบริหารงานสถานศึกษาที่ว่า การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการบริหาร การพัฒนา และปรับปรุงวิธีการบริหารงานด้านต่างๆ เพื่อนำพา

สถานศึกษาสู่ความก้าวหน้าส่งเสริมความเจริญด้านความคิด ความรู้ ควบคู่กับการสอดแทรก คุณธรรมแก่นักเรียนเพื่อให้ได้นักเรียนที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับสมเดช สีแสง (2556) เรื่องการบริหารสถานศึกษาด้านการบริหารทั่วไปที่ว่า การบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบ บริหารองค์กร ให้บริการบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานงานส่งเสริม สนับสนุน และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาให้ใช้การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้น ผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหน่วยงานกลางที่มีบทบาท หน้าที่ในการกำหนดนโยบายการดำเนินงานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ในการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหารการศึกษานำไปปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลดังนี้

1. ด้านนโยบาย

ผู้บริหารควรดูแลการปฏิบัติงานทุกด้านให้เป็นไปตามกรอบของกฎ ระเบียบ และการปรับปรุงกฎระเบียบให้ทันสมัยสอดคล้องกับสถานการณ์ การบริหารงานผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ รับฟังและแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายเข้าร่วมพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่นให้มีความสอดคล้องกับ สถานการณ์และความต้องการของนักเรียนและชุมชนท้องถิ่น และ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา การเปิดโอกาส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ และยอมรับผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่และจากการดำเนินงาน มุ่งเน้นให้บุคลากรของโรงเรียนยึดมั่นในความดี ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรมีการพัฒนาด้านวิชาการ และจัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เพื่อเพิ่มทักษะ และประสบการณ์ให้กับนักเรียน

2. ด้านพัฒนาองค์กร

ผู้บริหารควรนำกิจกรรมเข้ามาสอดแทรกในองค์กรเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรม และการปฏิบัติงานของบุคลากรและครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับคุณค่าของบุคลากรและความก้าวหน้าขององค์กรควบคู่กันไป เทคนิคในการพัฒนา องค์กรโดยการสอดแทรกกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การให้คำปรึกษา การให้ข้อมูลสะท้อน

กลับเป็นต้นและผู้บริหารควรบริหารงานโดยกำหนดวัตถุประสงค์ การสร้างองค์กรแห่งการ การสร้างทีมงาน การบริหารการเปลี่ยนแปลง การสื่อสารในองค์กร และความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ ทำจะดี. (2560). *การศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมในงานวิชาการของครูในสถานศึกษา* *ขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 2*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและผู้นำทางการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม.
- ณัฐรภา พงธธรรม. 2553). *การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตดุสิตกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ทิวากร แก้วมณี. (2558). *ธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ธัญพร ก้อยชูสกุล. (2554). *การมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษาของบุคลากร คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. (การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิยม รัชตะวัฒน์วินัย. (2560). *แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดไพโรจน์ ชาติโร (ศรีเมือง). (2558). *การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักการศึกษา สำนักงานเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภารดี อนันตนาวิ. (2555). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ประสานการพิมพ์.
- มะลิ มนเดช. (2560). *การศึกษาสภาพการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดพิจิตร*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

วิไลรัตน์ ฝ้ายดี. (2559). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลางใน
อำเภอตาพระยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 2. (งาน
นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์:
มหาวิทยาลัยบูรพา.

สมเดช สีแสง. (2556). *คู่มือผู้บริหาร*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์

Learning Process for Life Change According to the Concept of Sufficiency Economy Philosophy of Phu Nam Yod Sub-district Farmers, Phetchabun Province

อัญธิษฐา อักษรศรี¹ พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี² พระมหาประกาศิต จิตติปสิททิกร³
พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ⁴ และสัญญา สดประเสริฐ⁵

Received: December 05, 2022

Revised: February 23, 2023

Accepted: February 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร 2) ศึกษากิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร และ 3) ประเมินผลกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรสามารถส่งผลผลิตออกสู่ตลาดได้สูงสุดเป็นอันดับหนึ่ง สอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่นั้นเป็นหลัก มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอกอาศัยความรอบรู้ 2) กิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตาม

¹⁻⁵ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buddhapanya Si Dvaravati Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: Auntittha05@gmail.com

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร การดำรงชีวิตจำเป็นต้องมีความรู้และคุณธรรม ประกอบด้วยความรู้ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มทักษะ ความรู้ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รวมถึงการลด ละ เลิก ใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม และ 3) ประเมินผลกระทบการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต มีความเข้าใจการทำเกษตรผสมผสานกระบวนการอบรมพึ่งพาตนเองได้ สามารถวางแผนการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือนได้ เกษตรกรได้บริโภคอาหารปลอดภัย ลดรายจ่ายแลกเปลี่ยนอาหารภายในชุมชน เกิดการแบ่งปันการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านเศรษฐกิจ ด้านต้นทุนการผลิต ด้านสุขภาพ สร้างและขยายเครือข่ายขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้, เปลี่ยนแปลง, การดำเนินชีวิต, พอเพียง

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the learning process for life change according to the sufficiency economy philosophy of farmers; 2) to study the learning activities, the learning process for life change according to the sufficiency economy philosophy of farmers; and 3) to assess the learning process for life change according to the sufficiency economy philosophy of farmers in Phu Nam Yod Sub-district, Phetchabun Province. This was a participatory action research. Data were analyzed by contextual analysis. An analytical descriptive report was presented. The results of the research revealed that 1) the learning process for life change according to the sufficiency economy philosophy of the farmers was able to deliver the highest number of products to the market in conformity with the resources of that area mainly. It had a fairly good built-in immune system against any impact caused by internal and external changes based on knowledge; 2) in terms of learning activities, learning process to change the way of life according to the sufficiency economy philosophy of farmers, living required knowledge and virtue consisting of knowledge to help build proper immunity along with reducing production costs and

increasing skills, knowledge, techniques, methods to adapt to suit the conditions of the area, including reducing and eliminating the use of chemicals in the agricultural sector; and 3) evaluation of the learning process for life change according to sufficiency economy philosophy of the farmers in Phu Nam Yod Sub-district, Phetchabun Province found that there was a lifestyle change; there was an understanding of integrated farming of self-reliant training process; there was a plan for safe farming in the household; farmers had consumed safe food; there was a reduction in expenses; there was a food exchange within the community; there was a sharing of sufficiency economy philosophy in terms of economy, cost of production, and health; a network had been created and expanded to drive the change of agricultural ways according to the concept of the sufficiency economy philosophy.

Keywords: Learning Process, Change, Lifestyle, Self-Sufficiency

บทนำ

บริบทของภาคเกษตรในปัจจุบัน เป็นรูปการทำการเกษตรแผนใหม่ที่รับเอาวิธีการที่เต็มไปด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัว (Self-sufficient Economy) ให้กลายเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (Market Economy) เปลี่ยนแบบแผนการผลิตเดิมชนิดพึ่งตนเอง (Self-reliance) ให้กลายเป็นชนิดพึ่งคนอื่น หรือพึ่งระบบภายนอก คือ พึ่งทุน พึ่งเทคนิค และพึ่งนโยบายและเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมของเกษตรกรแบบจากการเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลผลิตและการดำเนินชีวิต ให้กลายเป็น “ผู้หลงทาง” ไปกับกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, 2546) การใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น การเพิ่มขึ้นของอัตราเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัยหรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่

กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่มสูญหายไป เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผลมีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี

ตำบลภูน้ำหยด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ (สำนักบริหารทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2566) แบ่งเขตการปกครองเป็น 16 หมู่บ้าน มีประชากร 7,356 คน รวม 2,605 ครัวเรือน ชาวบ้านร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทำเกษตรไร่ไถ่ และไร่มันสำปะหลัง ตำบลภูน้ำหยด มาจากชื่อของหมู่บ้านภูน้ำหยด ซึ่งเป็นภูเขาและป่าไม้หนาที่บ มีสัตว์ป่านานาพันธุ์หลายชนิด ในอดีตบริเวณนี้ไม่มีแหล่งน้ำใช้อุปโภค บริโภคชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำหยดซึ่งออกมาจากชั้นหินตลอดทั้งปี ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่าหมู่บ้าน “ภูน้ำหยด” และนำมาเป็นชื่อตำบลภูน้ำหยด แม้ว่าในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดจะมีการค้นพบเปลือกหอยโบราณอายุนับล้านปีนับว่าเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โลกที่สำคัญ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ประชาชนซึ่งประกอบอาชีพทำเกษตรไร่ไถ่และไร่มันสำปะหลังมาในอดีตจนมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากเวทีสะท้อนปัญหาร่วมกับชาวบ้าน พบว่า การทำเกษตรของในตำบลภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำไร่ไถ่และไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังตกอยู่ในวงจรที่ผลิตได้แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน คือ เกษตรกรได้ประสบปัญหาหนี้สินอยู่ 2 ประเภท คือ หนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยผ่อนแรงในการทำเกษตร และหนี้สินจากต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซื้อวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วกู้ยืมเพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไปใหม่อีกทั้งในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดไม่พบต้นแบบบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านเพื่อสร้างแหล่งอาหารมีจำนวนน้อย ส่วนมากต่างพึ่งพาอาหารจากภายนอกชุมชน จึงถือได้ว่าเกษตรกรขาดความมั่นคงทางอาหาร

จากสภาพบริบทดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งพิงตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบ

พึ่งตนเองกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาระบบและกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารและขยายผลในพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมีอาชีพโดยทางอาหารที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษากิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีกลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติการที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเป้าหมาย คือ เกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ จึงกำหนดให้ตัวคณะผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการวิจัย นอกจากตัววิจัยเองผู้วิจัยก็ยังเลือกใช้เครื่องมืออื่น ๆ เช่น บันทึกภาคสนามของผู้วิจัย โดยในบันทึกนี้ผู้วิจัยได้รับรู้ระหว่างการสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยแบบสภากาแฟ (World Café) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการจัดเก็บข้อมูลทุกระยะของการดำเนินการวิจัยที่ทำร่วมกับเกษตรกร

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในภาคสนาม ทำความคุ้นเคย และพูดคุยกับชาวบ้าน โดยเริ่มทำงานตั้งแต่การรับทราบประเด็นปัญหาเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอการวิจัย จนเกษตรกรในพื้นที่ได้เริ่มเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงทำให้ในขั้นตอนของการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการรับรู้ปัญหา มีความคล่องตัวสะดวกมากขึ้น แต่ในกระบวนการ

เก็บข้อมูลในวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม อันประกอบด้วย เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC เทคนิค Time line เทคนิค Participatory Mapping เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building) เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) เทคนิค Facilitators และเทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG) เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในกระบวนการเชิงปฏิบัติการ

สำหรับการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ การเตรียมการ (Pre-Research) การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ดังนี้

1. ระยะเตรียมการ (Pre-Research) มีกิจกรรม คือ การจัดประชุมสัมมนา เพื่อสร้างความคุ้นเคย และชี้แจงแผนการทำงานโดยใช้เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC และเทคนิค Time Line ทั้งนี้ ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร และสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มแกนนำเกษตรกร

2. ระยะการวางแผน (Planning) มีกิจกรรม คือ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย โดยเครื่องมือที่ใช้ คือ เทคนิค Participatory Workshop และ Participatory Mapping และใช้เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

3. ระยะการปฏิบัติตามแผน (Action) มีกิจกรรม คือ นำแผนจากขั้นตอนที่ 1 ไปสู่การปฏิบัติตาม ได้แก่ 1) กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ 2) กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ 3) กิจกรรมสร้างเครือข่ายร่วมจัดการ เช่น จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ ร่วมกับภาคีเครือข่าย 4) กิจกรรมพัฒนาระบบการสนับสนุน เช่น การจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งตลาดชุมชนรองรับผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ โดยใช้เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) และเทคนิค Facilitators

4. ระยะการสังเกตผล (Observation) มีกิจกรรม คือ การนิเทศ ติดตาม สนับสนุน การดำเนินงาน จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันหาแนวทางในการ

เปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)

5. ระยะเวลาสะท้อนผล (Reflection) มีกิจกรรม คือ กระบวนการมีส่วนร่วม พัฒนาข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การจัดประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน สรุปผลการดำเนินงานและวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานและวางแผนในการแก้ไขปัญหาในครั้งต่อไป พัฒนาข้อตกลงร่วมกันอย่างยั่งยืน ให้สอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น ระบบงาน ทีมงาน ความต้องการที่เกิดจากคนในชุมชน

สรุปผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้แทนกลุ่มเกษตรกรจึงได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาข้างต้น อันเนื่องจากอ้อยและมันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้าน การยกเลิกการปลูกคงเป็นไปได้ยาก จำเป็นจะต้องสร้างทางเลือกในระบบเกษตร โดยเกษตรกรสามารถเลือกใช้ได้ตามศักยภาพ ความเหมาะสม และเงื่อนไขของครอบครัวที่สำคัญทางเลือกนี้จะต้องนำไปสู่ความยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมนุษย์ อย่างเหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ โดยมีประเด็นแนวทางการแก้ปัญหาที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1.1 ปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเดี่ยวเป็นเกษตรผสมผสาน เช่น จากปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง หรือพืชไร่นาชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว อาจมีการทำเกษตรแบบผสมผสาน รวมถึงการผลิตไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์และการประมง โดยคำนึงถึงความต้องการของครอบครัวและความสอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่นั้นเป็นหลัก และเห็นผลในระยะสั้น ๆ

1.2 เพิ่มความหลากหลายในแปลงการผลิตเพื่อผลตอบแทนในระยะยาวที่ผลตอบแทนอาจมีใช้ตัวเงินเพียงอย่างเดียว อาจมาในรูปแบบของอาหารที่ปลอดภัย การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ความเอื้อเฟื้อกันในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรพื้นฐาน คือ ดิน และน้ำ ควบคู่ไปกับการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มทักษะ ความรู้ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รวมถึงการลด ละ เลิกใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม

1.3 สร้างและขยายเครือข่ายขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านการมีแหล่งอาหารที่ปลอดภัย และการทำเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์

2. กิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ผู้แทนกลุ่มเกษตรกรได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรในการทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร จากแนวคิดแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เพื่อใช้เป็นกรอบออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเกษตรกร รวมถึงวางแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือปฏิทินกิจกรรมของเกษตรกรในวัฏจักรการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยคณะผู้วิจัยได้จัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรมในชื่อหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ที่เกิดจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาของเกษตรกรในวัฏจักรการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง และความต้องการของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอก สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยร่างหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 5 Module คือ

Module 1: วัฏจักรชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถเขียนขั้นตอน กระบวนการปลูกอ้อย มันสำปะหลังแบบครบวงจร ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตสู่ตลาด ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ต้นทุน รายรับ รายจ่าย ความคุ้มทุน หรือผลตอบแทนที่ได้รับได้

Module 2: เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง มองเห็นปัญหาจากการบริโภคอาหารที่เจ็บป่วยด้วยสารพิษตกค้าง

วิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอก และผลกระทบจากการพึ่งพาอาหารที่ไม่ปลอดภัย มุ่งให้ผู้อบรมเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ปลอดภัย ปลอดภัย ร่วมถึงการประโยชน์ของการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งตนเอง จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีลดรายจ่ายโดยการพึ่งพาตนเอง

Module 3: สร้างอาหารในบ้านเรา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน

Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการสร้าง ความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

Module 5: ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จากจัดการเวลาการผลิตเกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวและเป็นแกนนำขยายผลสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

3. ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ การศึกษากิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ และการประเมินผลกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมุ่งถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนการประเมินผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตร พบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ซื้อผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทาน

เอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย และการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าอบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในประเด็นต่าง ๆ จึงสรุปผล

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก อาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุมาลี จันทรล่อ และคณะ (2551) ได้ศึกษาความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานครในภาพรวม ประชาชนกรุงเทพมหานครมีความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพอใช้ ผลการเปรียบเทียบระหว่างประชาชนเพศชายและเพศหญิง และระหว่างประชาชนผู้ประกอบอาชีพ พบว่า แตกต่างกันของความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตชีวิตของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในภาพรวม พบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมด้านการใช้จ่ายพอประมาณมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึงเป็นประจำด้านความรอบคอบมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านความมีเหตุผลมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านการช่วยเหลือครอบครัวมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ยกเว้นด้านการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในครอบครัว นักเรียนมีพฤติกรรมระดับนานครั้งประชาชนมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึงนาน ๆ ครั้งด้านการช่วยเหลือสังคม ด้านการใส่ใจสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านการพัฒนางานให้ก้าวหน้ามี

พฤติกรรมอยู่ในระดับนาน ๆ ครั้ง ผลการศึกษาพฤติกรรมของประชาชน 5 กลุ่มย่อย คือ นักเรียนโรงเรียนเอกชน นักเรียนโรงเรียนรัฐบาล พนักงานในภาคอุตสาหกรรม ผู้ให้บริการ และผู้ประกอบการค้ารายย่อย พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความมีเหตุผล การดูแลสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือครอบครัว การช่วยเหลือสังคมและด้านความรอบคอบ ความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านการใช้จ่ายอย่างพอประมาณและการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยคำร้อยละ พบว่าประชาชนส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยพัฒนาสังคมได้ และเห็นด้วยที่ทุกครอบครัวต้องทำงานประมาณค่าใช้จ่าย และเห็นด้วยว่าการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สบายภายหลัง

2. การศึกษากิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ การดำรงชีวิตจำเป็นต้องมีความรู้และคุณธรรมประกอบด้วย ความรู้ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ความรู้ในการประกอบวิชาชีพช่วยให้ธุรกิจและการงานเจริญก้าวหน้า หรือความรู้ในการลงทุนช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้นักลงทุนความรู้และประสบการณ์ จะช่วยทำให้เราตัดสินใจได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลพื้นฐานความคิดและประสบการณ์ที่แตกต่างกันอาจทำให้เหตุผลของแต่ละคนนั้นแตกต่างกัน แต่หากทุกคนยึดมั่นอยู่ในหลักคุณธรรม ก็จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ (2553) ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ ประกอบด้วย 1) พอประมาณ 2) มีเหตุผล 3) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไข ประกอบด้วย 1) ความรู้ 2) คุณธรรม 3) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา 4) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา 5) ความคิดเห็นของนักศึกษาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา สามารถสรุปความหมายแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นได้ว่า นักวิชาการได้ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ผลของการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ถ้านำไปปฏิบัติจริงแล้ว ย่อมจะได้ผลดีเพราะสามารถบริหารจัดการตามอัตราส่วนของหลักปรัชญาเศรษฐกิจ และลดความเสี่ยงการประกอบการลงได้ จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการประกอบด้วย 1) ความรู้ 2) คุณธรรม 3) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่กลับเพิ่ม

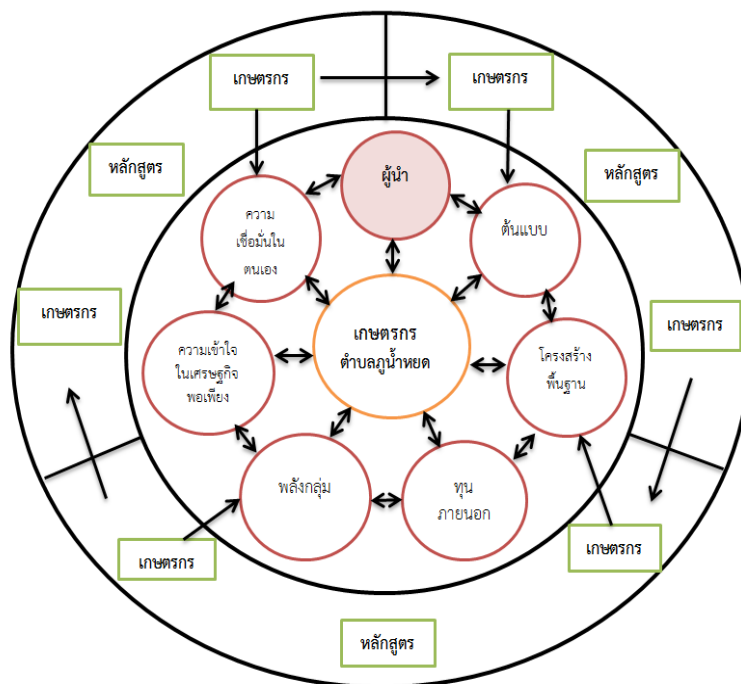
มูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพฤติกการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืน ในครอบครัวและชุมชนสร้างชุมชนแห่งสันติภาพ ปัญหาภาพและเอกภาพในชุมชน

3. การศึกษาผลสัมฤทธิ์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ในกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 5 Module ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำไปใช้ในครอบครัวขยายผลเกิดกิจกรรมภายในครอบครัว ความพอประมาณในทุกอย่าง ความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปโดยไม่ต้องไม่เบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่นให้เดือดร้อน มีเหตุผล การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกลในส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน กลุ่มเกษตรกรมีสมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญ ในด้านการผลิต การตลาด การเพาะปลูก การแปรรูป และการประชาสัมพันธ์ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจได้ และสินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเอกชัย พุ่มดวง (2557) พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานกระเป๋ กลุ่มทำขนมไทย และกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพ โดยใช้การจัดการความรู้ (KM) เป็นเครื่องมือ ซึ่งพบว่าประกอบกลุ่มอาชีพในชุมชนได้ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ นอกจากนี้กลุ่มอาชีพ มีการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหา และการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โดยมีการกำหนดโจทย์ในการศึกษา ดูงานของชุมชนต้นแบบ ณ แหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน เพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางในการบริหาร จัดการและการดำเนินงานของ กลุ่มอาชีพ การประกอบธุรกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการถอดบทเรียน จาก การศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ การนำมาพัฒนากลยุทธ์ของกลุ่มอาชีพตำบลโคกโคเฒ่าให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ออกได้เป็น 3 กลยุทธ์ คือ 1) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และการส่งเสริมช่องทางการตลาด 2) พัฒนาลิขสิทธิ์ของชุมชนด้วย องค์ความรู้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์

และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการสืบค้น รวบรวม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการทำงานและปฏิบัติหน้าที่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในการเป็นผู้ให้บริการแก่สังคม และร่วมเสริมสร้างสถานะแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมและอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างสมดุลมีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตมีสติยั้งคิดใช้ปัญญาพิจารณา อย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติหน้าที่บนพื้นฐานของความมีเหตุมีผลพอประมาณกับศักยภาพและสถานภาพของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์และหมั่นเสริมสร้างความรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อจะได้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ วิธีการดำเนินชีวิตองค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยผลักดันให้ชุมชนมีการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและเป็นชุมชนพอเพียงได้เพราะการนำเอาองค์ความรู้ประเพณีความเชื่อมาประยุกต์ใช้กับชุมชนตนเอง

ภาพที่ 1 กระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ ใน Module 1: วัจนชีวิตเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ จากกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผ่านกิจกรรมเรียนรู้ในหลักสูตร Module 2: เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ Module 3: สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิดอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5: ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรมีนโยบายกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์
2. องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรสนับสนุนโครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนต้องร่วมกันสร้างผู้นำ ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต ขยายผลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

2. ชุมชนต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันที่ส่งเสริมการสร้าง ความเชื่อและความศรัทธาในตน เพื่อให้เกิดการมุ่งมั่นและศรัทธาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอสว่างวีระบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. (2553). *พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร*. (รายงานการวิจัย). คณะครู ศาสตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี. (2546). *การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคม: สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์.
- สุมาลี จันทรชลอ. (2551). *การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนใน กรุงเทพมหานคร*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ: คณะครู ศาสตรอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. *ตำบลภูน้ำหยด*. เข้าถึงได้จาก [http:// service.nso.go.th/nso/nsopublish/districtList / S010107/th/45.htm](http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/districtList / S010107/th/45.htm)
- เอกชัย พุ่มดวง. (2557). *กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจ ชุมชนในตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอมะเข่ จังหวัดสุพรรณบุรี*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

การยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพื้นที่ บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา ในพื้นที่ชุมชนคลองจิก

Upgrading the Potential of Creative Community-based Tourism to Develop
the Area Based on the Local Identity of the Sri Ayutthaya Group Network
in the Community Area of Khlong Chik

เมธารัตน์ จันทะนี¹ และสิริพร อินทสนธิ²

Metharat Chantanee and Siriporn Inthason

Received: November 14, 2022

Revised: February 23, 2023

Accepted: February 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ทั้งด้านมูลค่าและคุณค่าบนฐานอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่น 2) ยกกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายในชุมชน และ 3) เสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อความยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้เข้าร่วมจำนวน 50 คน โดยการใช้การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนดังนี้ การประชุมระดมความคิดเห็น การวิเคราะห์ SWOT และการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า 1) พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน ได้แก่ “ขนมบัวแดง” “ซาโปลาจิก” ผ่านการวิเคราะห์คุณค่าด้านโภชนาการผลิตภัณฑ์ของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) และ

¹⁻² คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Faculty of Management Sciences,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: Metharat18@gmail.com, Tel. 063-1721211

พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ “กัญชาน้ำผึ้งมะนาวพร้อมดื่ม” 2) ยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชน เพิ่ม 3 ช่องทาง คือ ช่องทางสื่อออนไลน์ ช่องทางคู่มือการท่องเที่ยว และช่องทางการจัดงาน Event ร่วมกับภาคีเครือข่าย และ 3) เสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบโดยการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ จากการสนทนากลุ่มเพื่อยืนยันการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สรุปได้ 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้ (1) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (3) การอำนวยความสะดวกของภาครัฐ (4) การสร้างรายได้ในชุมชน และ (5) การเป็นเจ้าบ้านที่ดี

คำสำคัญ: การยกระดับศักยภาพ, การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์, พื้นที่ชุมชนคลองจิก

Abstract

The objectives of this research article were 1) to develop the quality of creative community-based tourism products both in terms of value and value on the basis of each local identity; 2) to upgrade communication channels for community-based tourism marketing to reach the target group of tourists in the community; and 3) to enhance role-model community potential for community-based tourism management and network partners for sustainability. It was a mixed methods research consisting of quantitative research and qualitative research. For quantitative research, a sample was 400 people. Statistics used for data analysis were percentage, mean, standard deviation. In terms of qualitative research, there were 50 participants by participatory operations with the following steps, namely brainstorming sessions, SWOT analysis and focus groups. The research results showed that 1) the quality of tourism products was developed to meet standards, such as "Red Lotus Cake", " Bai Chick Tea" through the analysis of product nutritional values of the Thailand Institute of Scientific and Technological Research (TISTR) and new product "Ready-to-drink honey and lemon marijuana" was developed; 2) upgrading communication channels for community-based tourism marketing by adding 3 channels, namely online media channels, travel guide channel and event organizing channels with partner networks; and 3) in terms of enhancing role-model community potential through creative

community-based tourism management from focus group discussions to confirm community capacity building as a model for community-based tourism management, it can be summarized in 5 important issues as follows: (1) preservation of natural resources, (2) participation of people in the community, (3) facilitation of the region state, (4) generating income in the community, and (5) being a good host.

Keywords: Upgrading Potential, Creative Community-Based Tourism, Klong Chik Community Area

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์การท่องเที่ยวที่กำลังฟื้นตัวจากสถานการณ์โรคระบาดโควิดประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวในฝันของประชาชนโลก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยนั้นไม่ว่าจะเกิดเหตุภัยธรรมชาติ ภัยการเมือง หรือเหตุการณ์จากชาวต่างชาติที่กำลังวางแผนเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย ทั้งนี้ภาครัฐยังมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างต่อเนื่องโดยดำเนินโครงการเที่ยวบินพิเศษเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมกับสายการบินไทยแอร์เอเชีย เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในประเทศ ซึ่งคาดว่าโครงการ “เราเที่ยวด้วยกัน” และโครงการ “เที่ยวทั่วไทย” จะสามารถกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวในช่วงแผนการเปิดประเทศในเดือนพฤศจิกายน 2564 สำหรับประเทศไทยนักท่องเที่ยวยังคงหลั่งไหลเข้าประเทศอย่างไม่ขาดสาย เพราะประเทศไทยขึ้นชื่อว่ามีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม มีทั้งหาดทรายที่สวยงาม ภูเขาที่สวยงาม อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ อาหารที่โดดเด่นหลากหลายชนิด และไม่ตรีจิตของคนไทยที่ใครได้พบเจอก็ล้วนประทับใจ ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มั่งคั่งด้วยคุณค่าเงินถ้าเทียบกับการไปท่องเที่ยวในประเทศอื่น ๆ ดังนั้นประเทศไทยจึงติดอันดับประเทศที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากประเทศสหรัฐอเมริกาและสเปน (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวกีฬา, 2564)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ ช่วยดำรงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น สร้างเสริมความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของตนเอง เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยเท่าเทียม ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และการ

แลกเปลี่ยนระหว่างคนต่างวัฒนธรรม สามารถสร้างความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมให้กับท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนา สร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการ กำหนดวางแผนแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นที่รู้จัก มีชื่อเสียง กับบุคคลภายนอกทำให้สามารถ สร้างรายได้จากการท่องเที่ยว การเข้ามาพักอาศัย และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทำให้ชุมชนมีความ เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ มีความสามัคคี และมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน มี 6 แนวทาง ได้แก่ การพัฒนา ความรู้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนานักเล่าเรื่อง การพัฒนา ด้านการตลาดออนไลน์ และการพัฒนาการติดตามประเมินผล (กุลวดี ละม้ายเงินและคณะ, 2564) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ศักยภาพด้านพื้นที่ ศักยภาพด้านการ จัดการ และศักยภาพด้านคน ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ได้เป็นตัว ขับเคลื่อนให้เกิดความสัมพันธ์ที่กลมเกลียว แน่นแฟ้นของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นผ่านกระบวนการมา ส่วนร่วมจัดการด้านการท่องเที่ยว และท้ายที่สุดทำให้เกิดการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตพื้นบ้าน เกิดจิตสำนึกภาคภูมิใจในของคนในท้องถิ่น การฟื้นฟู อนุรักษ์ รักษา และสร้างสมดุลในแก่ชุมชนทั้ง 3 ด้าน อันได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม (สุภาพรณ ประสงค์ทัน, 2564) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1) องค์ประกอบ ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ ทรัพยากร กิจกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชน 2) การนำเสนอคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และ 3) การดำเนินการของ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์ คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ช่วยสร้างมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน ส่งผลต่อ ความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน (ฐิติมา อังกรวัชรพันธุ์ และ กิ่งกนก เสาวภาวงศ์, 2561)

พื้นที่ชุมชนคลองจิก เดิมชาวบ้านตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนบริเวณริมคลองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่ง บริเวณลำคลองต่าง ๆ จะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งขึ้นอยู่สองฝั่ง ชาวบ้านเรียกต้นไม้ชนิดนี้ว่า “ต้นจิก” จึง นำมาเรียกชื่อชุมชนบริเวณนี้ว่า “ชุมชนคลองจิก” เป็นชุมชนเกษตรกรดั้งเดิม ปัจจุบันมีการ เปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนอุตสาหกรรม มีคลองจิกเป็นสายน้ำหลักของชาวบ้าน และยังมีวิถีชีวิตริมน้ำที่ มีการใช้คลองในการสัญจรไปมา เป็นแหล่งทำมาหากินของคนริมคลอง หาปลา และปลูกผักต่าง ๆ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด มีการทำนาข้าว และทุ่งบัวแดง เป็นต้น ในพื้นที่ชุมชนมีสถานที่สำคัญที่เป็น ทรัพยากรในชุมชน ที่จะสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน และสร้างรายได้ให้ชุมชนคลองจิก

ได้แก่ วัดวิเวกาวายพัต ราชูทิศเจติย์ หุ่นบัวแดง สวนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มวิสาหกิจตำบลคลองจิก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหุบบัวแดงอำเภอบางปะอิน และวิสาหกิจน้ำคลองจิกจากข้อมูลชุมชนจะเห็นได้ว่า เดิมชุมชนตำบลคลองจิกมีทรัพยากรในชุมชนที่น่าสนใจอยู่มากมาย แต่ชุมชนยังไม่นำทรัพยากรที่มี มาใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าคลองจิกมี ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและน่าสนใจอยู่มาก และชุมชนสามารถนำทรัพยากรในชุมชนมา สร้างอัตลักษณ์ และมูลค่าเชิงพาณิชย์ รวมถึงสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาวิจัยเรื่อง “การยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิง สร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพื้นที่บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา พื้นที่ชุมชน คลองจิก” เป็นการพัฒนาคุณภาพและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเพื่อให้ได้รับ รองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และยกระดับช่องทาง สื่อสารการตลาดร่วมกับภาคีเครือข่าย พร้อมทั้งเสริมสร้างชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยวโดย ชุมชน โดยเน้นการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในระดับมาตรฐาน มีการจัดงาน Event เพื่อเป็นการโปรโมท และประชาสัมพันธ์สินค้าและผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น เพื่อกระจาย สินค้าสู่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้มากขึ้น เน้นสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและ เอกชน เน้นนำเสนอความเป็นอัตลักษณ์ เชื่อมโยงวิถีชุมชนผนวกกับทุนทางด้านทรัพยากรทาง ธรรมชาติ โดยการนำเสนอผ่านโปรแกรมการท่องเที่ยว ผ่านสื่อทางการตลาด และผ่านเครือข่ายการ ท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการยกระดับศักยภาพของชุมชนเป้าหมายอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน อีกทั้งยังเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้ยั่งยืน ประชาชนมีอาชีพ มีรายได้ เพิ่มขึ้น และจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มขึ้น ตลอดจนทำให้ชุมชนมี ความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้นในอนาคต และจะมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน สร้างสรรค์ทั้งด้านมูลค่าและคุณค่าบนฐานอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ทั้งด้านมูลค่าและ คุณค่าบนฐานอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา ในพื้นที่ชุมชนคลองจิก
2. เพื่อยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่นักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายในชุมชนของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา ในพื้นที่ชุมชนคลองจิก

3. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา ในพื้นที่ชุมชนคลองจิก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ชุมชนคลองจิก จำนวนตัวอย่าง 400 คน และผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 50 คน ได้แก่ ประชาชน ผู้แทนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว

2. ขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย 1) ด้านพื้นที่วิจัยของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา ในพื้นที่ชุมชนคลองจิก 2) ด้านเนื้อหา ได้แก่ พฤติกรรมการใช้ผลิตภัณฑ์ การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ใหม่ การยกระดับผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน การยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาด และการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมการใช้ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ตอนที่ 3 ข้อมูลการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยว

4. คุณภาพเครื่องมือ มีการวิเคราะห์ความสอดคล้องข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยมีค่า $IOC = 0.85$ และความเชื่อมั่น $\alpha = 0.96$ และผ่านการรับรอง (IRB) จากคณะกรรมการจริยธรรมในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลพฤติกรรมการใช้ผลิตภัณฑ์ และข้อมูลการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนคลองจิก และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กับประชาชน ผู้แทนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว

6. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ดังนี้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

7. กระบวนการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาดท่องเที่ยว และการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการประชุมระดมความคิดเห็น การวิเคราะห์ SWOT และกระบวนการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์

8. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อยืนยันการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ทั้งด้านมูลค่า และคุณค่า โดยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ SWOT พบว่า ในประเด็นที่เป็นจุดแข็งจะนำไปพัฒนาขับเคลื่อน ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนมีจุดแข็ง (S) คือ ชุมชนมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญในชุมชน ดังนี้ วิถีชีวิตชุมชนริมคลอง นาข้าว บัวแดง สวนเกษตรพอเพียง วัดวิเวก วายพัต สมัยรัชกาลที่ 5 ราชนาคเจดีย์ ต้นจิก โรงเรือนเพาะเห็ด โรงเรือนปลูกกล้วยาทางการแพทย์ ซึ่งจากจุดแข็งนี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นโอกาส (O) ที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ ยกกระดับผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐาน พัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยกกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาด และการจัดงานEventเพื่อประชาสัมพันธ์ชุมชนร่วมภาคีเครือข่าย ให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอก เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และสังคมให้ยั่งยืน

1.2 กระบวนการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ มีประเด็นดังนี้

1) ขนมอรุณกมล รูปดอกบัว ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยในปีที่1 จากกระบวนการมีส่วนร่วมของนักวิจัย ประชาชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทุ่งบัวแดงอำเภอบางปะอิน ได้มีแนวคิดในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน คือ สายบัวแดง มาแปรรูปเป็นขนมอรุณกมล รูปดอกบัว และมีการทดลองจำหน่ายผลิตภัณฑ์ พบปัญหา คือ ขนาดขนมมีขนาดใหญ่ ผลิตภัณฑ์แคะทานยาก ทานไม่หมดในครั้งเดียว และชื่อยังไม่บ่งบอกถึงผลิตภัณฑ์ โดยในการวิจัยปีที่2 นี้ ผู้วิจัยและชุมชนจึงได้มีการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางในปรับเปลี่ยน และการยกระดับผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน จึงได้ปรับชื่อใหม่เป็น “ขนมบัวแดง อรุณกมล” ปรับรูปแบบเป็นรูปดอกบัวเล็ก และขนาดชิ้นเล็กลง ปรับรสชาติใหม่ เปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ใหม่ เพื่อให้มีความทันสมัย และส่งผลิตภัณฑ์ไปวิเคราะห์ค่าโภชนาการจากสถาบัน (วว.) เพื่อส่งขอมาตรฐาน อย. ต่อไป

ภาพที่ 1 กระบวนการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ขนมบัวแดง

2) ชาใบจิก ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยในปีที่ 1 จากกระบวนการมีส่วนร่วมของนักวิจัย ประชาชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก ได้มีแนวคิดในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน คือ “ใบจิก” ซึ่งเป็นต้นไม้เอกลักษณ์ของชุมชนคลองจิก ต้นจิกจะเติบโตบริเวณริมคลองน้ำ เป็นพืชประจำถิ่นในชุมชนตำบลคลองจิก ชุมชนเล่าว่าส่วนใบจิกสามารถทานเป็นยาได้ ถือว่าเป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ช่วยปรับความสมดุลของการลดท้องอืดท้องเฟ้อ ทางกลุ่มจึงได้มีแนวคิดที่จะนำต้นจิกมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ “ชาใบจิก” โดยในการวิจัยปีที่ 2 นี้ เพื่อเป็นการยกระดับผลิตภัณฑ์ชาใบจิกให้มีมาตรฐาน นักวิจัย ประชาชน และสมาชิกกลุ่มจึงได้มีการประชุมหารือกันที่จะยกระดับบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัยมากขึ้น และทำบรรจุภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของลูกค้ามากยิ่งขึ้น จึงได้มีการปรับผลิตภัณฑ์เป็น “ชาใบจิกสมุนไพร” และได้นำผลิตภัณฑ์ไปขึ้นทะเบียน OTOP และส่งผลิตภัณฑ์ไปวิเคราะห์ค่าโภชนาการจากสถาบัน (วว.) เพื่อจะนำไปส่งขอมาตรฐาน ต่อไป

ภาพที่ 2 กระบวนการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชาใบจิกสมุนไพร

3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์กัญชาน้ำผึ้งมะนาว นักวิจัย ประชาชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อวางแผนในการค้นหาความเป็นอัตลักษณ์ของอาหาร และเครื่องดื่มต่าง ๆ ของกลุ่มเพิ่มขึ้น จากการค้นหาอัตลักษณ์ชุมชนพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนคลองจิกได้มีโรงเรือนปลูกกัญชาทางการแพทย์ที่ถูกตามกฎหมาย โดยได้เก็บช่อดอกส่งภาครัฐ ส่วนใบ กิ่ง ก้าน มอบให้ทางวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิกไว้ใช้ประโยชน์ ดังนั้น กลุ่มจึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือว่าจะนำมาสร้างรายได้ จึงพัฒนาผลิตภัณฑ์ “กัญชาน้ำผึ้งมะนาว” ขึ้นมาเพื่อนำไปกัญชาที่เหลือมาแปรรูปและสร้างรายได้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ โดยกระบวนการเริ่มจากผู้วิจัย และสมาชิกกลุ่ม นำใบกัญชาตากแห้ง มาแปรรูปเป็นเครื่องดื่ม “น้ำผึ้งมะนาวกัญชา” และออกแบบตราสินค้า เพื่อนำไปจำหน่ายให้กับกลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มได้นำไปทดลองตลาดโดยการขายตรงผ่านบูธนิทรรศการ ออนไลน์ จัดเบรกประชุม และวางจำหน่ายในร้านค้าชุมชน หลังจากทดลองตลาดแล้ว กลุ่มได้มีการปรับชื่อผลิตภัณฑ์ให้น่าสนใจยิ่งขึ้น โดยปรับเปลี่ยนจากชื่อเดิม “น้ำผึ้งมะนาวกัญชา” เป็นชื่อใหม่ “กัญชาน้ำผึ้งมะนาวพร้อมดื่ม” เพื่อเน้นถึงเอกลักษณ์ของกัญชา

ภาพที่ 3 กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์กัญชาน้ำผึ้งมะนาวพร้อมดื่ม

2. ผลการยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

2.1 ช่องทางการสื่อสารการตลาดผ่านการจัดนิทรรศการออนไลน์ และออฟไลน์

จากกระบวนการมีส่วนร่วมของนักวิจัย และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก ได้มีการประชุมเพื่อยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาด เพื่อให้ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยวได้รู้จักผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองจิกมากยิ่งขึ้น จากการประชุมได้ข้อสรุปคือ กลุ่มมีแนวคิดที่จะทำให้นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปได้รู้จักผลิตภัณฑ์ชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยว โปรแกรมการ

ท่องเที่ยว และทรัพยากรในชุมชน ดังนั้น กลุ่มควรมีการจัดนิทรรศการ การออกบูธ ประชาสัมพันธ์ ผ่านช่องทางออนไลน์ และออฟไลน์ โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคี เครือข่ายทางการท่องเที่ยวเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยน และให้ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงการจัดนิทรรศการงาน Event ทางการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รู้จักและเข้ามาเที่ยวในชุมชนคลองจิก

ออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์	ออกบูธประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว	ช่องทางการตลาดออนไลน์
		

ภาพที่ 4 ช่องทางการสื่อสารการตลาดผ่านออนไลน์ และออฟไลน์

2.2 ช่องทางการสื่อสารการตลาดผ่านคู่มือการท่องเที่ยว จากกระบวนการมีส่วนร่วมของนักวิจัย และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก ได้มีการประชุมเพื่อยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาด ได้ข้อสรุปคือ กลุ่มมีแนวคิดที่จะทำ “คู่มือการท่องเที่ยว” แจกให้นักท่องเที่ยวประชาชนทั่วไป และภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ได้นำข้อมูลของชุมชนตำบลคลองจิกเข้าไปอยู่ในคู่มือการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5 ช่องทางการสื่อสารการตลาดผ่านคู่มือการท่องเที่ยว

3. ผลการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อความยั่งยืน พบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีแนวคิดขยายเขตการท่องเที่ยวในชุมชน โดยเพิ่มเส้นทางท่องเที่ยวเพิ่มเติมขยายเพื่อเชื่อมเส้นทางท่องเที่ยวกับหลายหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งชุมชนมีการขยายแหล่งท่องเที่ยวจากเดิมมีแหล่งท่องเที่ยวในเขตหมู่ที่ 3, 5 จึงมีการขยายไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มในหมู่ที่ 1, 2, 4, 8 เพิ่มเติม เพื่อรองรับการขอประกาศเขตท่องเที่ยว พร้อมทั้งได้มีการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนคลองจิกได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) และเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน โดยชุมชนต้องการสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายจุดมากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมีทางเลือกในการท่องเที่ยวหลากหลายมากยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ที่เข้ามามีส่วนร่วม ความสามัคคี และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ประชาชน ผู้นำชุมชน เทศบาลตำบลคลองจิก สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก วิสาหกิจชุมชนสานรักษ์ซ่อม่วง วิสาหกิจชุมชนทุ่งบัวแดงบางปะอิน กลุ่มรักการปั่นจักรยาน สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา สำนักงานเกษตรอำเภอบางปะอิน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางปะอิน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว สมาอุตสาหกรรมธุรกิจการท่องเที่ยว สมาคมรถสามล้ออยุธยา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบริษัททัวร์ เป็นต้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อยืนยันการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม ดังนี้

1) ผู้นำชุมชน ยินดีเป็นผู้ร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเข้ามาช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนอย่างจริงจัง เห็นควรให้ชุมชนช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม สายน้ำคลองจิก และเตรียมตัวเป็นเจ้าบ้านที่ดี

2) เทศบาลตำบลคลองจิก หน่วยงานภาครัฐให้ความอนุเคราะห์ในด้านข้อมูลพื้นฐานในชุมชนคลองจิก และงานพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนให้สะอาด และปลอดภัย เห็นควรให้ชุมชนช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม และช่วยปรับปรุง สาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ความสะอาดของสิ่งแวดล้อม ถนน ลำคลอง

3) สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชน และสนับสนุนเชิงนโยบายด้านการท่องเที่ยว โสมสเตย์ ร่วมกับจังหวัด เห็นควรให้ชุมชนขอมาตรฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น SHA โสมสเตย์ CBT เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน

4) วิสาหกิจชุมชนทุ่งบัวแดงอำเภอบางปะอิน เป็นกลุ่มร่วมกันพัฒนาเชิงพื้นที่บริเวณทุ่งบัวแดงบ้านคลองทราย ให้เป็นพื้นที่สำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยว และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายในพื้นที่ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทุ่งบัวแดง เห็นควรให้มีการต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และให้ภาครัฐช่วยอำนวยความสะดวก

5) วิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก เป็นตัวแทนของชุมชนตำบลคลองจิก ที่ร่วมดำเนินการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจร่วมวางแผนขับเคลื่อน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการท่องเที่ยว ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้ความอนุเคราะห์ด้านสถานที่จัดประชุม และพัฒนาพื้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว เห็นควรให้ชุมชนช่วยกันรักษาความสะอาด อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และรักษาสิ่งแวดล้อม พร้อมขอมาตรฐานทางการท่องเที่ยว เช่น มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เป็นต้น

6) กลุ่มรักษารูปปั้นจักรยาน เป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว และร่วมดำเนินการวางแผนในการต้อนรับนักท่องเที่ยว พร้อม

ทั้งเป็นเครือข่ายทางการตลาด แนะนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนคลองจิก เห็นควรให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ในชุมชน

7) สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้ความอนุเคราะห์ด้านการส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนคลองจิก ให้เป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกจังหวัด พร้อมทั้งเป็นเครือข่ายทางการตลาด เห็นควรให้อนุรักษ์อัตลักษณ์ความดั้งเดิมของชุมชนไว้ และรักษาความสะอาด และมีการขอรับรองมาตรฐานด้านการท่องเที่ยว

8) สำนักงานเกษตรจังหวัด ให้ความอนุเคราะห์ในการขับเคลื่อนด้านการรับรองกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ให้ความรู้และพัฒนาด้านการเกษตรชุมชนในภาพรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เห็นควรให้ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์พืช ต้นไม้ที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน

9) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางปะอิน มีส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นผู้ให้ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน เห็นควรให้ชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน และได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช. และ อย.)

10) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้องค์ความรู้ และ อนุเคราะห์ข้อมูลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้คำปรึกษาด้านเกณฑ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้ได้มาตรฐาน ช่วยขับเคลื่อนนโยบาย การคัดสรรโอท็อป และร่วมส่งเสริมทางการตลาด เห็นควรให้ชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน ขึ้นทะเบียน OTOP และได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช. และ อย.)

11) วิสาหกิจชุมชนสานรักษ์ซ่อมวังคลองจิก ร่วมเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนคลองจิก เป็นภาคีเครือข่ายที่สำคัญร่วมกับวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิก และวิสาหกิจชุมชนทุ่งบัวแดงอำเภอบางปะอิน และมีนโยบายขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน เห็นควรให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัสดุพืชในชุมชน เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

12) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว เป็นภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ที่มีนโยบายในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และยินดีร่วมเป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยวกับชุมชนคลองจิก ร่วมส่งเสริมและเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ เห็นควรให้มีการออกบูธประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

13) สมาอุตสาหกรรมธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ที่มีนโยบายในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และยินดีร่วมเป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยวกับชุมชนคลองจิก ร่วมส่งเสริมและเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ เห็นควรให้มีการออกบูธประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานเอกชน เช่น ศูนย์การค้า

14) สมาคมรถสามล้ออยุธยา เป็นภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ด้านการขนส่ง ที่มีนโยบายในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยว และยินดีร่วมเป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนคลองจิก พร้อมทั้งให้บริการด้านรถนำเที่ยว เห็นควรให้ชุมชนมีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับผู้สนใจร่วมกับสมาคมรถสามล้อร่วมกับเครือข่ายเอกชน

15) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ที่มีการขับเคลื่อนนโยบายด้านการท่องเที่ยว ร่วมส่งเสริมและเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เห็นควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมช่องทางการตลาด โดยการขายโปรแกรมการท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายศูนย์การค้า ร้านค้า และเครือข่ายเอกชน

16) บริษัททัวร์ เป็นภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ที่มีนโยบายในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และยินดีร่วมเป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนคลองจิก ร่วมส่งเสริม และเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เห็นควรให้ชุมชนออกบูธ และร่วมขายโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับบริษัททัวร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ชุมชนมีแนวคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่จากใบกัญชา “กัญชาน้ำผึ้งมะนาวพร้อมดื่ม” และมีการยกระดับผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน โดยการยกระดับผลิตภัณฑ์ “ขนมบัวแดง อรณมกล” และ “ชาใบจิกสมุนไพร” ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก สมาชิกในชุมชนมีการประชุมระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม ในการค้นหาความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งชุมชนตำบลคลองจิกได้มีโรงเรียนปลูกกัญชาทางการแพทย์ที่ถูกตามกฎหมาย โดยได้เก็บช่อดอกส่งภาครัฐ ส่วนใบ กิ่ง ก้าน มอบให้ทางวิสาหกิจชุมชนตำบลคลองจิกไว้ใช้ประโยชน์ ทางกลุ่มจึงได้ปรึกษากันว่าจะสร้างรายได้จากใบกัญชา จึงนำใบกัญชาที่เหลือมาแปรรูปและสร้างรายได้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พร้อมทั้งมีการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่พัฒนาไว้ในการวิจัยปีที่ 1 เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีมาตรฐาน อย. เช่น ขนมบัวแดง และชาใบจิก จึงนำมาปรับปรุง และนำผลิตภัณฑ์ส่งวิเคราะห์คุณค่าด้านโภชนาการ ผลิตภัณฑ์ของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) เพื่อเตรียมขอมาตรฐาน อย. ต่อไป พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ ได้รับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสรเพชร เพียรจัด และคณะ (2564) ได้ทำวิจัยเรื่องรูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์พื้นที่

ข้าวเม่าแบบบูรณาการ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์พื้นถิ่น

2. ผลจากการวิจัยยกระดับช่องทางการสื่อสารการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ชุมชนมีการประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนถึงกระบวนการในยกระดับช่องทางการสื่อสารทางการตลาด ให้มีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การออกบูธแสดงสินค้า การจัดนิทรรศการประชาสัมพันธ์ทั้งช่องทางตลาดออฟไลน์ และออนไลน์ รวมถึงการจัดกิจกรรมงาน Event ร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และโปรแกรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เนื่องจาก ช่องทางการสื่อสารการตลาดถือเป็นช่องทางที่จะใช้ประชาสัมพันธ์ชุมชนให้นักท่องเที่ยวรู้จักมากขึ้น เป็นการส่งเสริมช่องทางการตลาดที่ได้ผลลัพธ์ สามารถทำได้ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ โดยต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เช่น ร้านค้าในชุมชน ศูนย์การค้าและผู้ประกอบการในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกุลวดี ละม้ายเงินและคณะ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองรองชุมชนชะจอม ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภोजึงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ในประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการท่องเที่ยวควรพัฒนาด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และพัฒนาด้านการตลาดออนไลน์

3. ผลจากการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย พบว่า ชุมชนมีแนวคิดขยายเขตการท่องเที่ยวในชุมชนโดยเพิ่มแหล่งท่องเที่ยว และขยายเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมกับหลายหมู่บ้านมากขึ้น จากเดิมมีแหล่งท่องเที่ยวในเขตหมู่ที่ 3, 5 จึงมีการขยายพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มในหมู่ที่ 1, 2, 4, 8 เพื่อรองรับการขอประกาศเขตท่องเที่ยวในอำเภอบางปะอิน พร้อมทั้งได้มีการทดลองเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก ชุมชนต้องการสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายจุดมากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน มีทางเลือกในการท่องเที่ยวหลากหลายมากยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ที่เข้ามามีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนคลองจิกได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) พร้อมเป็นชุมชนต้นแบบด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน จากการสนทนากลุ่มการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้ (1) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (3) การอำนวยความสะดวกของภาครัฐ (4) การสร้างรายได้ในชุมชน

และ (5) การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฟองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และคณะ (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่องศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ในประเด็นการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของกานต์มณี ไวยครุฑ (2564) ได้ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชนบนฐานทรัพยากรวัฒนธรรมไทย-มอญ ชุมชนบ้านจั่ว จังหวัดปทุมธานี ในประเด็นการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การเปิดพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมไทย-มอญ ก่อให้เกิดรายได้ และเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนต้นแบบด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวใน 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การอำนวยความสะดวกของภาครัฐ 4) การสร้างรายได้ในชุมชน และ 5) การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ดังภาพที่ 6 องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากงานวิจัย

ภาพที่ 6 องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลตำบล ควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การปรับปรุงถนนหนทาง การขุดลอกคลอง การรักษาสิงแวดล้อม การทำป้ายบอกทางในชุมชน เป็นต้น
2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ควรมีนโยบายพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีหลากหลายพร้อมจำหน่าย มีความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน มีการขอมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่น่าสนใจ
3. สมาชิกในชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว อนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม และรักษาสิงแวดล้อม และร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
4. ภาครัฐและเอกชน ควรมีส่วนร่วมกันประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยชุมชนให้แพร่กระจายไปทั่วประเทศ ให้คนรู้จักและเข้ามาเที่ยวในชุมชนตลอดทั้งปี
5. สถาบันการศึกษา ส่งเสริมให้ความรู้ ถ่ายทอดทักษะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้ชุมชนตระหนักในการขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาส่งเสริมการตลาดอย่างต่อเนื่อง มีการโฆษณาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนผ่านเว็บไซต์และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวของชุมชน โดยจะต้องมีการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ที่ทันสมัย หรือประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านเว็บไซต์หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน เช่น ข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว หรือผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้แก่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไปที่สนใจ
2. ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนา ปรับปรุง รวมทั้งการต่อยอดผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ หรือมีคุณภาพที่ดีขึ้น มีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรองมาตรฐาน โดยประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทิวทัศน์ธรรมชาติและสังคม ที่มีอยู่มาสร้างอัตลักษณ์ที่มีเสน่ห์ มีความน่าสนใจ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยากที่จะมาเที่ยวและมาซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และได้การรับรองจากคณะกรรมการวิชาการและจริยธรรม (IRB) เลขที่โครงการวิจัย 035/64 ชื่อโครงการวิจัย “เรื่องยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพื้นที่บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยา” ประจำปีงบประมาณ 2564

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). *ท่องเที่ยวชุมชน บนเส้นทางเรียนรู้*. เข้าถึงได้จาก http://www.culture.go.th/culture_th/
- กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). *สถานการณ์ท่องเที่ยวตลาดในประเทศปี 2564*. เข้าถึงได้จาก <https://secretary.mots.go.th/policy/>
- กานต์มณี ไวยครุฑ. (2564). การพัฒนาศักยภาพชุมชนบนฐานทรัพยากรวัฒนธรรมไทย-มอญชุมชนบ้านจั่ว จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 13(2), 135-146.
- กุลวดี ละม้ายเงินและคณะ. (2564). การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองรองชุมชนชะอ้อม ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 12(1), 76-86.
- ฐิติมา อังกรวัชรพันธุ์และกนกนก เสาวภาวงศ์. (2561). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา*, 10(20), 29-42.
- พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และคณะ. (2561). ศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 8(2), 52-83.
- สรเพชร เพียรจัด และคณะ. (2564). รูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์พื้นถิ่นข้าวเม่า แบบบูรณาการอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการ มจร. บุรีรัมย์*, 6(1), 105-199.
- สุภาพรณ ประสงค์ทัน. (2564). ทูทางสังคมกับแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก. *วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 16(1), 1-11.

ปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยว ต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด

Factors of Service Quality Affecting Customer's Brand Love: A Case Study
of Diva Vacation Co., Ltd

ปาจริย์ โดยชื่นงาม¹ และกนกกานต์ แก้วนุช

Pajaree Doichuenngam and Kanokkarn Kaewnuch

Received: October 13, 2022

Revised: November 15, 2022

Accepted: December 23, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ และ 2) ปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด จำนวน 500 คน ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย กำหนดขนาดตัวอย่างโดยการคำนวณตามสูตรของยามาเน ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 63.00 มีอายุระหว่าง 26-35 ปี ร้อยละ 42.60 รายได้ต่อเดือน 30,001-40,000 บาท ร้อยละ 30.40 ระดับการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 37.00 และประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน ร้อยละ 62.60 โดยปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ด้านเพศ และรายได้ต่อเดือนส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2)

¹⁻² คณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์; Graduate School of Tourism

Management National Institute of Development Administration (GSTM NIDA)

Corresponding author, e-mail: pajaree.doi@stu.nida.ac.th, Tel. 082-2456693

ปัจจัยคุณภาพบริการ ($r = 0.66$) ด้านการเข้าใจผู้ใช้บริการ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านความปลอดภัย และด้านการตอบสนองต่อผู้ใช้บริการส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ปัจจัยคุณภาพบริการ, ความรักในตราสินค้า, บริการจัดนำเที่ยว

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the demographic factors; and 2) to study the service quality factors affecting brand love of users of foreign tour operations in the form of group packages of Diva Vacation Co., Ltd. It was a quantitative research. The sample group was 500 users of overseas tour operators in the form of chartered groups of Diva Vacation Co., Ltd. by simple random sampling. The sample size was determined by calculating Yamane's formula. Questionnaires were used to collect data. Statistics used in data analysis were percentage, mean, standard deviation and Pearson's correlation coefficient. The results showed that 1) most of the respondents were female, 63.00% aged between 26-35 years, 42.60, monthly income, 30,001-40,000 baht, 30.40% with a bachelor's degree, 37.00% and 62.60% were working as employees of private companies. Gender demographic factors and monthly income affected the brand love of users of the overseas tour operators in the form of group packages of Diva Vacation Co., Ltd. at a statistically significant level of .05; and 2) quality factors of service ($r = 0.66$) in terms of customer understanding, concrete, ease of access, safety, and in terms of responses to service users affected brand love of users of overseas tours in the form of group packages of Diva Vacation Co., Ltd. at a statistical significance level of .05.

Keywords: Service Quality Factor, Brand Love, Tour Arrangement Service

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ให้กับหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งจากการรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (The United Nations World Tourism Organization) พบว่าในปี ค.ศ. 2018 มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลก 1,407 ล้านคน (UNWTO, 2018) และในปี ค.ศ. 2019 มีจำนวนนักท่องเที่ยวถึง 1,461 ล้านคน ซึ่งมีการเพิ่มขึ้นกว่า 50 ล้านคน โดยมีอัตราการเติบโตจาก 10 ปี ก่อนเฉลี่ยร้อยละ 5 (UNWTO, 2019) ทั้งนี้องค์การการท่องเที่ยวโลกยังมีการคาดการณ์สถานการณ์การท่องเที่ยวทั่วโลกในระยะยาวที่จะมีจำนวนถึง 1,800 ล้านคน ภายในปี ค.ศ. 2030 โดยภูมิภาคยุโรปจะเป็นภูมิภาคที่มีการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศสูงสุดตามด้วยภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (UNWTO, 2011) แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่ช่วยฟื้นฟูและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้แถลงเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2561 ว่าจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยถึง 38 ล้านคน ซึ่งเป็นการขยายตัวนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 7.5 สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นจำนวน 2 ล้านล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศ ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2562 พบนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเป็นจำนวน 10.75 ล้านคน ซึ่งเติบโตจากปี พ.ศ. 2561 กว่าร้อยละ 7 (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2562) จากจำนวนตัวเลขนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและเดินทางเที่ยวต่างประเทศที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อหลายภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ธุรกิจนำเที่ยว นับเป็นหนึ่งในธุรกิจหลักที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวโดยตรง โดยทำหน้าที่บริการจัดจำหน่ายตั๋วเดินทาง การจองโรงแรมที่พัก ยานพาหนะ และการจัดบริการนำเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ลูกค้าต้องการ ซึ่งผลของการขยายตัวของนักท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจัดตั้งบริษัทนำเที่ยวขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับและสนองต่อความต้องการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งธุรกิจนำเที่ยวต่างประเทศ (Outbound) ที่ปัจจุบันได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก คือ บริการจัดนำเที่ยวแบบกรุ๊ปเหมา (Incentive Group) ซึ่งมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวแบบกรุ๊ปส่วนตัวในลักษณะครอบครัว หรือ กลุ่มเพื่อน การจัดงานเที่ยวเพื่อการศึกษาดูงาน ประชุมสัมมนา เป็นต้น โดย

การจัดนำเที่ยวแบบกรุ๊ปเหมา ผู้ใช้บริการสามารถมีส่วนร่วมในการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวตามความต้องการได้ โดยสามารถระบุสถานที่เที่ยว ที่พัก ตลอดจนร้านอาหารที่ต้องการ ซึ่งบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด เป็นธุรกิจทัวร์ที่ให้บริการทัวร์ต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป โดยเน้นให้บริการในลักษณะของกรุ๊ปเหมา ซึ่งหัวใจหลักของการให้บริการ คือ การพาผู้ให้บริการทุกท่านเดินทางท่องเที่ยวให้ถึงจุดหมายปลายทางด้วยความสนุกสนานพร้อมรอยยิ้ม และเกิดความประทับใจในการบริการ ตลอดจนอาหาร โรงแรม และหัวหน้าทัวร์ โดยมีทีมงานที่เป็นมืออาชีพด้านการนำทัวร์ต่างประเทศหลาย ๆ เส้นทางทั่วโลก ด้วยประสบการณ์กว่า 15 ปี ซึ่งเป็นบริษัทที่มีการให้บริการที่ยาวนานและมีผู้ที่เคยใช้บริการเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรุ๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนสำหรับผู้สนใจในการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดเกี่ยวกับการให้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรุ๊ปเหมาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรุ๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด
2. เพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรุ๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และสรุปผลการวิจัยต่อไป โดยกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศแบบกรุ๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศแบบกรุ๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างแบบทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนของยามาเน (Yamane, T., 1967) กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ 95% ความผิดพลาดไม่เกิน 5% ได้จำนวน 500 คน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด

ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ และปัจจัยคุณภาพการบริการ ตัวแปรตาม คือ ความรักในตราสินค้า

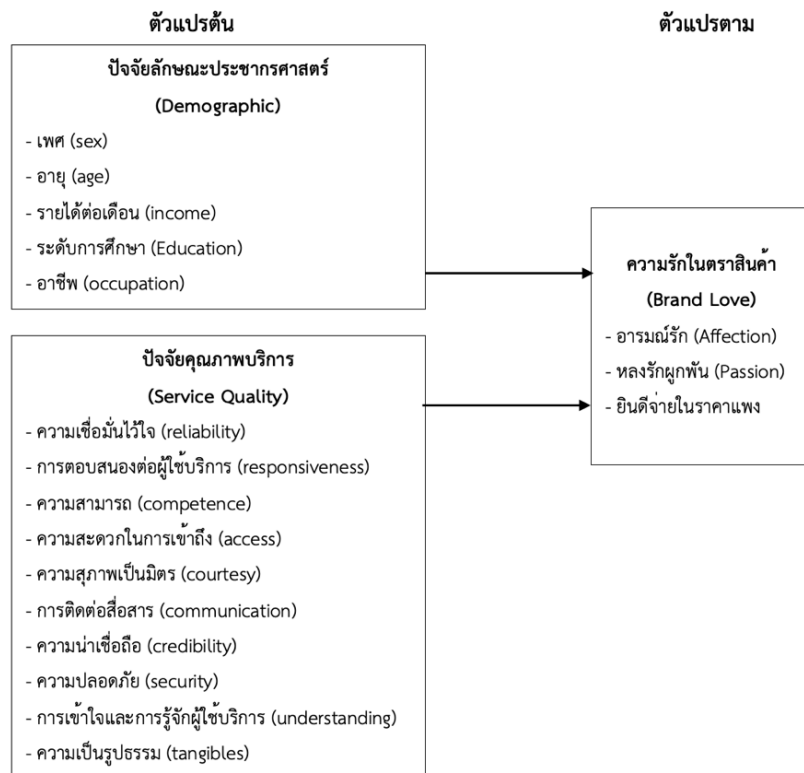
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ได้ค่า IOC มีค่าระหว่าง 0.68 ถึง 0.87 ซึ่งถือว่าใช้ได้ (ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และ อัจฉรา ชำนิประศาสน์, 2547) และค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's Coefficient Alpha) ซึ่งมีค่าระหว่าง 0.73 ถึง 0.89 ซึ่งถือว่าใช้ได้ (กัลยา วาณิชย์ บัญชา, 2548) เมื่อได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์จึงสร้างแบบสอบถามออนไลน์ผ่านทาง E-mail ส่งให้กับกลุ่มตัวอย่าง เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามให้ได้จำนวน 500 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ประกอบด้วย ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Correlation Analysis) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ในการวิเคราะห์

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ของผู้บริโภคที่ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 500 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 63.00 มีอายุระหว่าง 26-35 ปี ร้อยละ 42.60 มีรายได้ต่อเดือน 30,001-40,000 บาท ร้อยละ 30.40 ระดับการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 73.00 และประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน ร้อยละ 62.60 จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ และรายได้ต่อเดือน ที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยประชากรศาสตร์ด้านอายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกัน

ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ปัจจัยคุณภาพบริการของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม คุณภาพบริการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.34) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการเข้าใจและรู้จักผู้ให้บริการ ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.51) รองลงมา คือ ด้านความสุภาพเป็นมิตร ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.53) ด้านความเป็นรูปธรรม ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = 0.50) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการติดต่อสื่อสาร ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = 0.57)

ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณของปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด พบว่า ปัจจัยคุณภาพบริการส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถอธิบายความแปรปรวนและทำนายความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ได้ร้อยละ 46 โดยด้านการเข้าใจและรู้จักผู้ให้บริการส่งผลต่อความรักในตราสินค้ามากที่สุด รองลงมา คือ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านความปลอดภัย และด้านการตอบสนองต่อผู้ให้บริการ ตามลำดับ ความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความหลงรักผูกพัน ($\bar{X} = 4.69$, S.D. = 0.50) รองลงมา คือ ด้านอารมณ์รัก ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.47) และด้านการยินดีจ่ายสินค้าในราคาแพง ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.53) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ด้านเพศ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจาก เพศหญิงมีความสนใจและเป็นผู้ตัดสินใจเลือกการเดินทางท่องเที่ยวมากกว่าเพศชาย เพราะอาจมีรูปแบบและรสนิยมการใช้ชีวิต รวมถึงการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ในขณะที่รายได้ก็เป็นปัจจัยสำคัญในการท่องเที่ยวต่างประเทศ แม้ว่าการท่องเที่ยวต่างประเทศจะมีการแข่งขันของผู้ให้บริการนำเที่ยวในประเทศค่อนข้างสูง ทำให้ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะค่าเดินทางถูกลงจากแต่ก่อน หากแต่ยังมีราคา

ที่ค่อนข้างสูงสำหรับผู้ที่มีรายได้ปานกลางถึงน้อย สอดคล้องกับผลการศึกษาของคมสิทธิ์ เกียนวัฒนา, ชาลีสา พงศ์ชัยไพบุลย์ และ ญัฐพัชร ธิติพิมลพรรณ (2563) ที่พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อประกันภัยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ด้านอายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เนื่องจากการใช้ชีวิตของผู้คนในปัจจุบันมีความเป็นปัจเจกบุคคลค่อนข้างสูง มีการประกอบอาชีพและระดับการศึกษาที่หลากหลาย เมื่อมีรายได้ที่เพียงพอก็สามารถเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศได้นอกจากนี้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของประเทศต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลของผู้ให้บริการนำเที่ยวในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้ง่ายผ่านช่องทางออนไลน์ เว็บไซต์ รวมถึงกระทรวงวิรูฬต่าง ๆ อีกทั้งยังมีข้อมูลโดยตรงของผู้ใช้บริการแบบปากต่อปาก สอดคล้องกับการศึกษาของอังศุมาลิน ประสพพันธ์ และ ไกรจิต สุตะเมือง (2557) ที่พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ การศึกษาและอาชีพ ที่แตกต่างกันไม่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการเลือกใช้บริการท่องเที่ยวต่างประเทศ เป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของกนกวรรณ เทิดเกียรติ (2557) ที่พบว่าปัจจัยด้านระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ประกันชีวิตคุ้มครองสินเชื่อไม่แตกต่างกัน เนื่องจากปัจจุบันสื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ประกันมีหลากหลายช่องทาง ทำให้ผู้บริโภคทุกระดับการศึกษาสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับประกันภัยอุบัติเหตุการเดินทางได้อย่างเท่าเทียม

ปัจจัยด้านคุณภาพบริการ (Service Quality) มีความสัมพันธ์กับความรักในตราสินค้า (Brand Love) ของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chandra, W and Wirapraja, A. (2020) พบว่า คุณภาพการบริการจากผู้ให้บริการส่งผลให้ผู้ให้บริการได้รับประสบการณ์จากการบริการให้เกิดความพึงพอใจ และส่งผลต่อความรักในตราสินค้าสู่การแสดงออกต่อตราสินค้า เช่น เกิดความภักดีในตราสินค้า (Brand Loyalty) การซื้อซ้ำ (Re-Purchase) การบอกต่อแบบปากต่อปาก (WoM Intentions) เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า คุณภาพบริการเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลในเชิงบวกทั้งต่อผู้ให้บริการและผู้ให้บริการ ซึ่งปัจจัยคุณภาพบริการสามารถอธิบายความแปรปรวนที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของผู้ใช้บริการจัดนำเที่ยวต่างประเทศในรูปแบบกรู๊ปเหมาของบริษัท ดีว่า เวเคชั่น จำกัด ในด้านการเข้าใจและรู้จักผู้ใช้บริการ (Understanding/ Knowing the customer) ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Mamman, A., Kayode, I. & Abdulrahman, A. (2020) ที่ได้กล่าวว่า การเข้าใจและรู้จักผู้ใช้บริการมีความหมายเดียวกันกับ

บริบทของคำว่า การรู้จักและเข้าใจลูกค้าซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการที่ทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความพึงพอใจในตราสินค้าและเกิดความรักในตราสินค้าในที่สุด แสดงให้เห็นว่าหากผู้ใช้บริการสามารถเข้าใจและรู้จักผู้ใช้บริการหรือลูกค้าของตนเองจะสามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือให้บริการได้ตรงตามความต้องการ และก่อให้เกิดความพึงพอใจสู่ความรักในตราสินค้าได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Balinado, J., et, al. (2021) ที่ศึกษาคุณภาพการบริการหลังการขาย พบว่า การเข้าใจส่งผลต่อคุณภาพการบริการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน ด้านความเป็นรูปธรรม (Tangibles) ที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sarkar, A. (2019) ที่ได้ศึกษาความรักในตราสินค้าจากผู้ใช้บริการโรงแรมในประเทศอินเดียว่ามีระบบสาธารณูปโภคที่ดีทั้งการออกแบบ การตกแต่ง และการใช้งานที่สะดวก รวมถึงรูปลักษณ์ที่สวยงามส่งผลให้ผู้ใช้บริการรับรู้ถึงความสะดวกสบาย ซึ่งความเป็นรูปธรรมเป็นปัจจัยแรกที่ใช้บริการสามารถรับรู้ได้จากลักษณะทางกายภาพที่ได้พบเห็นตามที่ได้คาดหวังก่อนที่จะเข้ามาใช้บริการ ทั้งนี้กล่าวได้เช่นเดียวกับการใช้บริการนำเที่ยว โดยเฉพาะแบบกรุ๊ปเหมาที่ผู้ใช้บริการย่อมคาดหวังว่าจะได้รับการบริการและมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรับรู้ได้ชัดเจน ซึ่งในการเที่ยวแบบกรุ๊ปเหมา มีผู้ร่วมทัวร์เป็นจำนวนมาก ผู้ให้บริการจึงต้องให้ความสำคัญกับการบริการที่มุ่งให้ผู้ใช้บริการรับรู้รวมถึงความเป็นรูปธรรมให้ได้มากที่สุด อีกทั้งด้านความสะดวกในการเข้าถึง (Access) ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Lee, J. & Yu, B. (2018) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจดจำประสบการณ์ของตราสินค้าจากผู้ร่วมการแข่งขันกอล์ฟของความสะดวกในการเข้าถึงการเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่กระบวนการก่อนเข้าร่วม ระหว่างเข้าร่วม จนถึงสิ้นสุด และหลังเข้าร่วมกิจกรรม ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมมีประสบการณ์และจดจำประสบการณ์ได้เป็นอย่างดี เกิดความพึงพอใจและมีความรักในตราสินค้า แสดงให้เห็นว่าหากผู้ให้บริการสามารถจัดการสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้เข้าร่วมหรือผู้ใช้บริการให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมจะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจและรักในตราสินค้าได้นอกจากนี้ด้านความปลอดภัย (Security) ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า สอดคล้องกับการศึกษาของ Sarkar, A. (2019) ที่ได้ศึกษาความรักในตราสินค้าจากผู้ใช้บริการโรงแรมในอินเดีย ซึ่งการรักษาความปลอดภัยด้านร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินให้กับผู้ใช้บริการมีความจำเป็นและมีความสำคัญ ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการของผู้ใช้บริการ โดยการนำเที่ยวแบบกรุ๊ปเหมาในต่างประเทศ ผู้ให้บริการต้องนำเสนอข้อมูลด้านความปลอดภัยให้ผู้ใช้บริการได้รับรู้เพื่อความมั่นใจถึงความปลอดภัย ตลอดจนการรับประกันความปลอดภัย เช่น การประกันอุบัติเหตุและทรัพย์สิน เป็นต้น นอกจากนี้ งานวิจัยของมัทธมา อุดมศิลป์ (2016) พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้เมืองท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการดูแลและจัดระบบความปลอดภัยทางถนนให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อ

สร้างความเชื่อมั่นและมั่นใจในการเดินทางมากยิ่งขึ้น ด้านการตอบสนองต่อผู้ให้บริการ (Responsiveness) ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า อาทิเช่น การตอบข้อร้องเรียนทางเมลล์ การตอบข้อซักถามต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้ให้บริการเกิดความพึงพอใจและนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงบวกได้ เช่น การรับรู้ถึงความน่าเชื่อถือของบริษัท โอกาสที่ผู้ให้บริการจะกลับมาใช้บริการซ้ำหรือซื้อซ้ำ และความตั้งใจเชิงบวกในการสื่อสารแบบปากต่อปาก (Positive WOM) (Bowman, D. & Narayandas, D., 2001) สำหรับด้านความเชื่อมั่นไว้วางใจ (Reliability) ไม่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า แสดงให้เห็นว่าผู้ให้บริการให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านความเป็นรูปธรรมและด้านการตอบสนองที่ผู้ให้บริการสามารถสัมผัสและรับรู้ถึงการบริการที่ได้รับ เช่นเดียวกับด้านความสามารถ (Competence) ที่ไม่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Intan, D., Lubis, W. & Harahap, W. (2021) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการบริการของบริษัทนำเที่ยวเชิงเกษตรทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา โดยปัจจัยด้านความสามารถมีความสำคัญต่อคุณภาพการบริการในลำดับน้อยที่สุด นอกจากนี้ Gitonga, J. (2021) ได้ศึกษาอิทธิพลของคุณภาพบริการของผู้ให้บริการการท่องเที่ยวต่อความพึงพอใจ พบว่า ด้านความสามารถของคุณภาพการบริการไม่ส่งผลต่อความพึงพอใจอย่างมีนัยสำคัญ เช่นเดียวกับด้านความสุภาพเป็นมิตร (Courtesy) ไม่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า แม้ด้านนี้จะมียุทธศาสตร์ในระดับมากที่สุดเป็นอันดับที่ 2 รองจากการเข้าใจและรู้จักผู้ให้บริการ แต่หากพิจารณาข้อคำถาม ซึ่งกล่าวถึง การพูดจาสุภาพ เรียบร้อย การมีมนุษยสัมพันธ์ และยิ้มแย้มแจ่มใส ผู้บริการสามารถรับรู้ได้จากปัจจัยด้านความเป็นรูปธรรมและด้านการเข้าใจและรู้จักผู้ให้บริการ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Balinado et al., (2021) ที่ได้ศึกษาคุณภาพบริการหลังการขายและได้นำปัจจัยด้านความสุภาพเป็นมิตรรวมกับปัจจัยด้านการเข้าใจ (Empathy) และด้านความเป็นรูปธรรม (Tangibles) โดยทั้ง 2 ด้านนี้ต่างส่งผลต่อคุณภาพบริการอย่างมีนัยสำคัญด้วยเช่นกัน และด้านการติดต่อสื่อสาร (Communication) ไม่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ Ridha, M. & Harris, R. (2020) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพบริการกับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการนำเที่ยวในจกาทา และนำปัจจัยด้านการสื่อสารรวมอยู่ในด้านความเชื่อมั่นไว้วางใจ โดยพบว่า ปัจจัยด้านการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการบริการในระดับต่ำ อีกทั้งงานวิจัยของ Thi, K., Huy, T., Van, C. & Tuan, P. (2020) ได้ศึกษาผลของคุณภาพบริการต่อความพึงพอใจและความภักดีของนักท่องเที่ยวในประเทศเวียดนาม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารไม่ส่งผลต่อคุณภาพการบริการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ และปัจจัยด้านความน่าเชื่อถือ (Credibility) ไม่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Parasuraman, A., Zeithaml, V. & Berry, L. (1988) ที่

ได้ศึกษาและพัฒนาแนวคิดคุณภาพบริการ พบว่าปัจจัยด้านความน่าเชื่อถือไม่มีนัยสำคัญกับคุณภาพการบริการ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้าของบริษัทจำหน่ายเที่ยวต่างประเทศแบบกรุ๊ปเหมา คือ ปัจจัยด้านคุณภาพการบริการซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็นหัวใจสำคัญของการจำหน่ายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปอย่างราบรื่น โดยปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านความปลอดภัย และด้านการตอบสนองต่อผู้ใช้บริการ โดยผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 26-35 ปี รายได้ต่อเดือน 30,001-40,000 บาท ระดับการศึกษาปริญญาตรี และประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน การบริการหรือกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับผู้ใช้บริการสามารถทำให้เกิดความพึงพอใจและความรักในตราสินค้าได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านปัจจัยลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน แตกต่างกันส่งผลให้เกิดความรักในตราสินค้าแตกต่างกัน สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด และส่งเสริมการตลาดที่มุ่งเน้นไปยังกลุ่มผู้ใช้บริการที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนตั้งแต่ 20,000-30,000 บาทขึ้นไป ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของทางบริษัท หรือสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประกอบการตัดสินใจเพื่อประเมินกำลังซื้อของผู้ใช้บริการได้เช่นกัน
2. ด้านคุณภาพบริการ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของผู้ให้บริการที่จะส่งมอบแก่ผู้ใช้บริการให้เกิดความพึงพอใจจากประสบการณ์การบริการที่ได้รับ ทำให้เกิดความพึงพอใจในตราสินค้าสู่ความรักในตราสินค้า อีกทั้งยังส่งผลในเชิงบวกต่อความตั้งใจที่จะจ่ายของผู้ใช้บริการ ดังนั้น ผู้ให้บริการควรนำกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดมาประยุกต์และออกแบบกิจกรรมทางการตลาด รวมถึงกำหนดมาตรฐานของคุณภาพการให้บริการและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
3. ด้านความรักในตราสินค้า สำหรับการสร้างประสบการณ์ให้ผู้ใช้บริการเกิดความพึงพอใจจนส่งผลต่อความรักในตราสินค้า ผู้ให้บริการควรวางแผนการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ตรงตามความต้องการและส่งมอบการบริการที่ได้กำหนดไว้ให้แก่ผู้ใช้บริการ โดยการนำเสนอให้เกินความคาดหวังของผู้ใช้บริการจะส่งเสริมการสร้างประสบการณ์และความรักในตราสินค้าได้

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ เทิดเกียรติ. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ประกันชีวิตคุ้มครอง
สินเชื้อ. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ). บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). สถิตินักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทยปี
2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.mots.go.th/>
- กัลยา วาณิชยปัญญา. (2548). สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- คมสิทธิ์ เกียนวัฒนา, ซาลิสซา พงศ์ชัยไพบุลย์ และณัฐพัชร ธิติพิมลพรรณ. (2563). ปัจจัยส่วนประสม
ทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อประกันภัยเดินทางท่องเที่ยว
ต่างประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย. *วารสารสังคมศาสตร์วิจัย*, 11(1), 36–54.
- มัชฌิมา อุดมศิลป์. (2016). การจัดการความปลอดภัยด้านการเดินทางท่องเที่ยวในภูมิภาคตะวันตก
สู่ประชาคมอาเซียน: พันธกิจที่ต้องทบทวน, *วารสารวิชาการฉบับภาษาไทย
มนุษยศาสตร์ และศิลปะ*, 9(3), 260-270.
- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และอัจฉรา ชำนิประศาสน์. (2547). *ระเบียบวิธีวิจัย*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการ
พิมพ์.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2562). *บทวิเคราะห์แนวโน้มธุรกิจ*. เข้าถึงได้จาก [www. Kasikorn
research.com](http://www.kasikornresearch.com)
- อังศุมาลิน ประสพพันธ์ และไกรชิต สุตะเมื่อง. (2557). ปัจจัยแรงจูงใจในการเลือกใช้บริการ
ท่องเที่ยวต่างประเทศ. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*, 6(1), 37–50.
- Balinado, J., et al. (2021). The effect of service quality on customer satisfaction in an
automotive after-sales service. *Journal of Open Innovation: Technology,
Market and Complexity*, 7(2), 116.
- Bowman, D. & Narayandas, D. (2001). Managing customer-initiated contacts with
manufacturers: The impact on share of category requirements and word-
of mouth behavior. *Journal of Marketing Research*, 38(3), 281-297.

- Chandra, W and Wirapraja, A. (2020). The Effect of Application Usability, Service Quality, and E-Satisfaction on Purchase Intention of Go Food Customers. *Indonesian Journal of Information Systems*, 3(1), 38-49.
- Gitonga, J. (2021). *Influence of Tour Guiding Service Quality on Tourist Satisfaction in Masai Mara National Reserve, Narok Country. Kenya*. (Master's Thesis). Kenyatta University.
- Intan, D., Lubis, W. & Harahap, W. (2021). Analisis Pengaruh Kualitas Layanan Terhadap Kepuasan Wisatawan Pada Agrowisata Sapi Perah Di Berastagi. *Agrifor: Jurnal Ilmu Pertanian dan Kehutanan*, 20(2), 279-288.
- Lee, J. & Yu, B. (2018). *The Effects of Export Diversification on Macroeconomic Stabilization: Evidence from Korea*. No 2018-25, Working Papers, Economic Research Institute, Bank of Korea.
- Mamman, A., Kayode, I. & Abdulrahman, A. (2020). Service Quality and Customer Retention: A Study of Microfinance Customers in Kaduna North Local Government Area, Nigeria. *European Journal of Business and Management*, 12(14). 37-47.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. and Berry, L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Ridha, M. and Harris, R. (2020). Service Quality Related to Customer Satisfaction with Umrah Worship Package Preparation at PT Macro Tour and Travel Jakarta: Spearman's Correlation Coefficient. In *Paper presented at the 3rd International Conference on Vocational Higher Education*. Retrieved from <https://www.atlantis-press.com/proceedings/icvhe-18/125938332>
- Sarkar, A. (2019). Validating a theoretical model for hotel brand love amongst young Indian tourists. *Journal of Administrative and Business Studies*, 5(4), 228-243.

- Thi, K., Huy, T., Van, C., and Tuan, P. (2020). The effects of service quality on international tourist satisfaction and loyalty: Insight from Vietnam. *International Journal of Data and Network Science*, 4(2), 179-186.
- UNWTO. (2011). *Tourism towards 2030. Global Overview*. Retrieved from <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284414024>
- UNWTO. (2018). *Global and regional tourism performance*. Retrieved from <https://www.unwto.org/global-and-regional-tourism-performance>
- UNWTO. (2019). *Global and regional tourism performance*. Retrieved from <https://www.unwto.org/global-and-regional-tourism-performance>
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis*. (2nd Edition). New York: Harper and Row.

การวิเคราะห์ช่องว่างของคุณภาพการจัดการเรือนจำ

Gap Analysis of Prison Management Quality

จรัสสา การเกษตร¹ และพิศมัย จารุจิตติพันธ์²

Jarassa Karnkaset and Pisamai Jarujittipant

Received: November 12, 2022

Revised: December 26, 2022

Accepted: January 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง และ 2) ศึกษาช่องว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานและคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรือนจำให้เป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ข้อกำหนดแมนเดลา) และมาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐาน และคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง จากผู้บริหารเรือนจำ จำนวน 143 แห่ง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ช่องว่างและการจัดลำดับความสำคัญ โดยใช้ค่า ดัชนี PNI_{modified} ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณภาพการจัดการเรือนจำด้านที่มีความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง อยู่ในระดับเดียวกับที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดลา) ได้แก่ ด้านสภาพทางกายภาพของการจำคุก (ระดับมากที่สุด) ด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย (ระดับมากที่สุด) และด้านระบบเรือนจำ (ระดับมากที่สุด) ส่วนเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ (ระดับมากที่สุด) ระบบการบริหารงานเรือนจำ (ระดับมากที่สุด) และด้านแผนการบริหารการใช้เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ (ระดับมาก) และ 2) เมื่อวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างคุณภาพ

¹⁻² คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ; Faculty of Political Science, North Bangkok University

Corresponding author, e-mail: jarassa@hotmail.com, โทร 061-6191714

การจัดการเรือนจำตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) ที่คาดหวังกับคุณภาพการจัดการที่เกิดขึ้นจริง ด้านที่มีค่า PNI_{modified} มากที่สุด คือ ด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ (PNI_{modified} = 0.1144) ส่วนเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ คือ ด้านการมีระบบการสื่อสาร (PNI_{modified} = 0.1054) โดยมีข้อเสนอเชิงนโยบาย คือ กรมราชทัณฑ์ต้องวางแผนกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลและด้านการบริหารข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ รวมทั้งผู้บริหารต้องจัดสภาพการทำงานในเรือนจำให้เหมาะสม เอื้อต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เรือนจำ พัฒนาเสริมทักษะสร้างความเป็นมืออาชีพ และส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

คำสำคัญ: การวิเคราะห์ช่องว่าง, การจัดการเรือนจำ, มาตรฐานเรือนจำ

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the quality of prison management that was expected according to the benchmark compared with the actual prison management quality; and 2) to study the gap in the quality of prison management that was expected according to the standard and actual prison management quality to provide information to improve the quality of prison management in accordance with the United Nations Minimum Standards for the Treatment of Prisoners. (Mandela Rules) and Prison Management Standards. It was a quantitative research by collecting data from a questionnaire on the quality of prison management expected according to standard criteria and the quality of actual prison management from 143 prison administrators using gap analysis and prioritization by using PNI modified index. The results of the research were as follows: 1) the quality of prison management in terms of opinions of the actual quality of prison management was at the same level as expected according to the UN standard criteria (Mandela Rules), namely in terms of physical conditions of imprisonment (highest level), security discipline (highest level) and the prison system (highest level). As for prison management standards, they were the setting of visions (highest level) the prison administration system (highest level) and budget management plan and extra-budget money (high level); and 2) when analyzing the gap between the quality of

prison management according to the United Nations standard criteria (Mandela's Rule) expected and the quality of actual management, it was found that the aspect with the most PNI modified was prison staff (PNI modified = 0.1144). As for the standard criterion for prison management, there was a communication system (PNI modified = 0.1054). The policy proposal was that the Department of Corrections must plan a strategy for human resource management and information management. At the same time, the administrators must provide suitable working conditions in prisons that were conducive to the performance of prison staff, develop skills to build professionalism and promote teamwork.

Keywords: Gap Analysis, Prison Management, Prison Standard

บทนำ

กรมราชทัณฑ์ถือว่าเป็นองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล หรือคำสั่งของผู้มีอำนาจตามกฎหมาย เป้าหมายสำคัญในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำนอกจากเป็นการตัดโอกาสในการกระทำผิดแล้ว เรือนจำยังเป็นสถานที่พัฒนาคนที่เคยกระทำผิดให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและทำประโยชน์ให้สังคม ดังนั้นกรมราชทัณฑ์จึงเป็นหน่วยงานสำคัญในการควบคุมและป้องกันอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้ระบบเรือนจำในการควบคุมผู้กระทำผิด

ปัจจุบันเรือนจำทั่วประเทศ สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ ณ วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 พบว่ามีจำนวนผู้ถูกคุมขังทั้งสิ้น 268,566 คน (กรมราชทัณฑ์, 2565) ในขณะที่เรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศ ซึ่งปัจจุบัน มีจำนวน 143 แห่ง มีความจุมาตรฐานเพื่อรองรับผู้ต้องขังได้เพียง 110,250 คน (ข้อมูลจากกลุ่มงานมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง กองทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์ สํารวจ ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2563) ทำให้เรือนจำและทัณฑสถานเกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ซึ่งส่งผลให้กรมราชทัณฑ์ต้องเผชิญกับปัญหาพื้นฐานด้านการบริหารจัดการเรือนจำ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงการควบคุมผู้ต้องขัง การแก้ไขปัญหาพฤตินิสัย การอบรมฝึกวิชาชีพ ตลอดจนเป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างถูกต้องเหมาะสม และเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับนโยบายทางอาญาด้านการป้องกันปัญหาอาชญากรรม การป้องกันการกระทำผิดซ้ำ และการคืนคนดีสู่สังคม ซึ่งเป็นงานภาพรวมของกระบวนการยุติธรรม ในขณะที่ต้องบริหารจัดการเรือนจำให้

เป็นไปตามมาตรฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหญิง (ข้อกำหนดกรุงเทพฯ) เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ข้อกำหนดแมนเดลา) มาตรฐานความโปร่งใส 5 ด้าน มาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน เป็นต้น โดยในงานวิจัยฉบับนี้ จะขอกล่าวถึง มาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ข้อกำหนดแมนเดลา) และมาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ

กรมราชทัณฑ์จึงมีความจำเป็นต้องประเมินว่าคุณภาพการจัดการเรือนจำที่สามารถดำเนินการมีคุณภาพมากน้อยเพียงใดเมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่คาดหวังไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานต่าง ๆ ซึ่งการวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) เป็นการตรวจประเมินเบื้องต้นเพื่อหาความแตกต่างระหว่างระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันขององค์กรกับมาตรฐานที่ต้องการจะเป็น จัดว่าเป็นกระบวนการที่ควรดำเนินการเพื่อให้แน่ใจว่าสมาชิกทุกคนในองค์กรมีการทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน จะส่งผลให้ผู้บริหารเห็นถึงช่องว่างที่ค่อนข้างสำคัญ ระหว่างระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันขององค์กรกับมาตรฐานของจุดที่องค์กรต้องการที่จะเป็น การวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) จะช่วยให้องค์กรแบ่งกลยุทธ์ (Strategy) ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่สามารถจัดการได้ ซึ่งจะช่วยให้อำนาจบริหารไปถึงแหล่งทรัพยากร (Resource) ที่องค์กรมีอยู่ในตอนนี้ รวมถึงสิ่งที่องค์กรต้องการเพื่อที่จะให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ (ชานนท์ สุวรรณแทน, 2559)

จากการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่า มีการศึกษาวิเคราะห์ช่องว่างในหลากหลายสาขา แต่ยังไม่พบการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ช่องว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ช่องว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดลา) และเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการและสภาพที่เกิดขึ้นจริง โดยคาดว่าผลการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบการจัดการเรือนจำให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาการจัดการเรือนจำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง
2. เพื่อศึกษาช่องว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานและคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากผู้บริหารเรือนจำ/ทัณฑสถาน จำนวน 143 แห่ง และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารของกรมราชทัณฑ์ทั้งที่เป็นเอกสารรายงาน บทความ รายงานผลการดำเนินงานประจำปีของกรมราชทัณฑ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาช่องว่างระหว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานและคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารหน่วยงาน ประกอบด้วย ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือ ผู้อำนวยการทัณฑสถาน หรือผู้อำนวยการส่วน หรือหัวหน้าฝ่าย ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในเรือนจำมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 143 แห่ง แบ่งละ 1 คน รวม 143 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐาน และคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริงตามเกณฑ์มาตรฐาน 2 เกณฑ์ ได้แก่ มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) ประกอบด้วย 1) หลักการพื้นฐานของการปฏิบัติ 2) การปกป้องคุ้มครอง 3) สภาพทางกายภาพของการจำคุก 4) ความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย 5) ระบบเรือนจำ 6) การดูแลสุขภาพ และ 7) เจ้าหน้าที่เรือนจำ (UN Office on Drugs and Crime-UNODC, 2017) และเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ 2) ระบบการบริหารงานเรือนจำ 3) การมีระบบการสื่อสาร 4) วิธีการบริหารงานของผู้บริหาร 5) ความสะดวกรวดเร็ว คล่องตัว ชัดเจน โปร่งใสและตรวจสอบได้ 6) การประชาสัมพันธ์ และ 7) แผนการบริหารการใช้เงิน

การศึกษาวិเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์คุณภาพการจัดการเรือนจำตามเกณฑ์ที่คาดหวัง และคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริงด้วยการบรรยาย โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) วิเคราะห์เปรียบเทียบคุณภาพการจัดการเรือนจำของประเทศไทยตามเกณฑ์ที่คาดหวังกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) และการจัดลำดับความสำคัญ โดยใช้ค่า ดัชนี PNI ซึ่งมีสูตรในการคำนวณ คือ $PNI\ modified = (I - D)/D$

โดย I (Importance) หมายถึง สภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง

D (Degree of Success) หมายถึง สภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง

การวิเคราะห์ข้อมูลของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ดำเนินการโดยการบรรยายข้อมูลพื้นฐานของเรือนจำ/ทัณฑสถาน โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) เปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริงภาพรวม

การจัดการเรือนจำตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า)	คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ(ข้อกำหนดแมนเดล่า)			คุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริงตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า)		
	$\bar{X}$	S.D.	ความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ความคิดเห็น
1. หลักการพื้นฐานของการปฏิบัติ	4.5	0.49	มากที่สุด	4.19	0.57	มาก
2. การปกป้องคุ้มครอง	4.64	0.43	มากที่สุด	4.44	0.47	มาก
3. สภาพทางกายภาพของการจำคุก	4.50	0.56	มาก	4.28	0.57	มาก
4. ความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบและวินัย	4.69	0.46	มากที่สุด	4.60	0.45	มากที่สุด
5. ระบบเรือนจำ	4.65	0.44	มากที่สุด	4.55	0.45	มากที่สุด
6. การดูแลสุขภาพ	4.65	0.48	มากที่สุด	4.50	0.53	มาก
7. เจ้าหน้าที่เรือนจำ	4.53	0.58	มากที่สุด	4.06	0.85	มาก
ภาพรวม	4.60	0.43	มากที่สุด	4.37	0.46	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า

คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) ภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับคะแนนสูงที่สุดในด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย ($\bar{X}$ = 4.69) รองลงมา คือ ด้านระบบเรือนจำและด้านการดูแลสุขภาพ ($\bar{X}$ = 4.65) และต่ำที่สุดในด้านหลักการพื้นฐานของการปฏิบัติ และด้านสภาพทางกายภาพของการจำคุก ($\bar{X}$ = 4.50)

ส่วนคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริงตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) ภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.37) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับคะแนนสูงที่สุดในด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย ($\bar{X}$ = 4.60) รองลงมา คือ ด้านระบบเรือนจำ ($\bar{X}$ = 4.55) และต่ำที่สุดในด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ ($\bar{X}$ = 4.06)

เมื่อเปรียบเทียบคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) กับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริงในรายด้าน พบว่าคุณภาพการจัดการเรือนจำด้านที่มีความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง อยู่ในระดับเดียวกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง เพียง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสภาพทางกายภาพของการจำคุก 2) ด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย และ 3) ด้านระบบเรือนจำ ในขณะที่อีก 4 ด้านมีระดับคะแนนต่ำกว่าความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง ได้แก่ 1) ด้านหลักการพื้นฐานของการปฏิบัติ 2) ด้านการปกป้องคุ้มครอง 3) ด้านการดูแลสุขภาพ และ 4) ด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการเปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง ภาพรวม

การจัดการเรือนจำตามเกณฑ์มาตรฐาน	คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ			คุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง		
	$\bar{X}$	S.D.	ความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ความคิดเห็น
1. การกำหนดวิสัยทัศน์	4.78	1.18	มากที่สุด	4.55	0.58	มากที่สุด
2. ระบบการบริหารงานเรือนจำ	4.72	0.45	มากที่สุด	4.72	0.45	มากที่สุด

การจัดการเรียนจำตามเกณฑ์ มาตรฐาน	คุณภาพการจัดการเรียนจำที่ คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐาน เรียนจำด้านการบริหารจัดการ			คุณภาพการจัดการเรียนจำ ที่เกิดขึ้นจริง		
	$\bar{X}$	S.D.	ความ คิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ความ คิดเห็น
3. การมีระบบการสื่อสาร	4.64	0.53	มากที่สุด	4.20	0.81	มาก
4. วิธีการบริหารงานของ ผู้บริหาร	4.64	0.51	มากที่สุด	4.47	0.61	มาก
5. ความสะดวก รวดเร็ว คล่องตัว ชัดเจนโปร่งใสและ ตรวจสอบได้	4.53	0.55	มากที่สุด	4.30	0.67	มาก
6. การประชาสัมพันธ์	4.52	0.55	มากที่สุด	4.42	0.65	มาก
7. แผนการบริหารการใช้เงิน งบประมาณ และเงินนอก งบประมาณ	4.47	0.60	มาก	4.15	0.85	มาก
ภาพรวม	4.61	0.49	มากที่สุด	4.40	0.50	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า

คุณภาพการจัดการเรียนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเรียนจำด้านการบริหารจัดการภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับคะแนนสูงที่สุดในด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ($\bar{X}$ = 4.78) รองลงมา คือ ด้านระบบการบริหารงานเรียนจำ ($\bar{X}$ = 4.72) และต่ำที่สุดในด้าน แผนการบริหารงานใช้งบประมาณ ($\bar{X}$ = 4.47)

ส่วนคุณภาพการจัดการเรียนจำที่เกิดขึ้นจริงตามเกณฑ์มาตรฐานเรียนจำด้านการบริหารจัดการภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.40) และพบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับคะแนนสูงที่สุดในด้านระบบการบริหารงานเรียนจำ ($\bar{X}$ = 4.72) รองลงมา คือ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ($\bar{X}$ = 4.55) และต่ำที่สุดในด้านแผนการบริหารการใช้เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ ($\bar{X}$ = 4.15)

เมื่อเปรียบเทียบคุณภาพการจัดการเรียนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานมาตรฐานเรียนจำด้านการบริหารจัดการ กับคุณภาพการจัดการเรียนจำที่เกิดขึ้นจริง พบว่า คุณภาพการ

จัดการเรียนจำด้านที่มีความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรียนจำที่เกิดขึ้นจริง อยู่ในระดับเดียวกับ คุณภาพการจัดการเรียนจำที่คาดหวัง มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ 2) ระบบ การบริหารงานเรียนจำ และ 3) ด้านแผนการบริหารการใช้เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ ในขณะที่ 4 ด้านได้ระดับคะแนนต่ำกว่าคุณภาพการจัดการเรียนจำที่คาดหวัง ได้แก่ 1)ด้านการมี ระบบการสื่อสาร 2) ด้านวิธีการบริหารงานของผู้บริหาร 3) ด้านความสะดวก รวดเร็ว คล่องตัว ชัดเจนโปร่งใสและตรวจสอบได้ และ 4) ด้านการประชาสัมพันธ์

2. การศึกษาช่องว่างคุณภาพการจัดการเรียนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานและ คุณภาพการจัดการเรียนจำที่เกิดขึ้นจริง สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ช่องว่าง โดยการวิเคราะห์ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ และการจัดลำดับความสำคัญ คุณภาพ การจัดการเรียนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) เปรียบเทียบ กับคุณภาพการจัดการเรียนจำที่เกิดขึ้นจริง ในรายด้าน

มาตรฐานการจัดการ เรียนจำ	คุณภาพการจัดการ เรียนจำที่คาดหวัง (I)	คุณภาพการจัดการ เรียนจำที่เกิดขึ้นจริง (D)	$PNI_{modified}$	ลำดับ ความ สำคัญ
1. หลักการพื้นฐานของ การปฏิบัติ	4.55	4.19	0.0855	2
2. การปกป้องคุ้มครอง	4.64	4.44	0.0444	4
3. สภาพทางกายภาพของ การจำคุก	4.50	4.28	0.0512	3
4. ความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบและ วินัย	4.69	4.60	0.0200	7
5. ระบบเรียนจำ	4.65	4.55	0.0222	6
6. การดูแลสุขภาพ	4.65	4.50	0.0330	5
7. เจ้าหน้าที่เรียนจำ	4.53	4.06	0.1144	1
ภาพรวม	4.60	4.38	0.0949	

จากตารางที่ 3 พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลแสดงค่าที่ระบุระดับช่องว่างระหว่างคุณภาพ การจัดการเรียนจำตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า)ที่ คาดหวังกับคุณภาพ

การจัดการที่เกิดขึ้นจริง ด้วยค่า $PNI_{modified}$ เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่า $PNI_{modified}$ มากที่สุด คือด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ ($PNI_{modified} = 0.1144$) ด้านที่มีค่าน้อยที่สุด คือด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย ($PNI_{modified} = 0.0200$) โดยสามารถเรียงลำดับตามความสำคัญในการพัฒนาได้ ดังนี้ 1) ด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ 2) ด้านหลักการพื้นฐานของการปฏิบัติ 3) ด้านสภาพทางกายภาพของการจำคุก 4) ด้านการปกป้องคุ้มครอง 5) ด้านการดูแลสุขภาพ 6) ด้านระบบเรือนจำ และ 7) ด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบและวินัย

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ช่องว่าง โดยการวิเคราะห์ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ และการจัดลำดับความสำคัญ คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการเปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง ในรายด้าน

มาตรฐานการจัดการเรือนจำ	คุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง (I)	คุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง (D)	$PNI_{modified}$	ลำดับความสำคัญ
1. การกำหนดวิสัยทัศน์	4.78	4.55	0.0507	4
2. ระบบการบริหารงานเรือนจำ	4.72	4.72	0.0000	7
3. การมีระบบการสื่อสาร	4.64	4.20	0.1054	1
4. วิธีการบริหารงานของผู้บริหาร	4.64	4.47	0.0383	5
5. ความสะดวก รวดเร็ว คล่องตัว ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้	4.53	4.30	0.0550	3
6. การประชาสัมพันธ์	4.52	4.42	0.0237	6
7. แผนการบริหารการใช้เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ	4.47	4.15	0.0755	2
ภาพรวม	4.61	4.40	0.0487	

จากตารางที่ 4 พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลแสดงค่าที่ระบุระดับช่องว่างระหว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำตามเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ ที่คาดหวังกับคุณภาพการ

จัดการที่เกิดขึ้นจริง ด้วยค่า $PNI_{modified}$ เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่า $PNI_{modified}$ มากที่สุด คือ ด้านการมีระบบการสื่อสาร ($PNI_{modified} = 0.1054$) ด้านที่มีค่าน้อยที่สุด คือ ด้านระบบการบริหารงานเรือนจำ ($PNI_{modified} = 0.0001$) โดยสามารถเรียงลำดับตามความสำคัญในการพัฒนาได้ ดังนี้ 1) ด้านการมีระบบการสื่อสาร 2) ด้านแผนการบริหารการใช้เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ 3) ด้านความสะดวก รวดเร็ว คล่องตัว ชัดเจนโปร่งใสและตรวจสอบได้ 4) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ 5) ด้านวิธีการบริหารงานของผู้บริหาร 6) ด้านการประชาสัมพันธ์ และ 7) ด้านระบบการบริหารงานเรือนจำ

จากการศึกษาวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) และการจัดลำดับความสำคัญของคุณภาพการจัดการเรือนจำ โดยใช้ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ สามารถสรุปได้ว่า คุณภาพการจัดการเรือนจำตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) ด้านที่มีค่า $PNI_{modified}$ มากที่สุด ได้แก่ ด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ และเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การมีระบบการสื่อสาร ดังนั้น หากกรมราชทัณฑ์จะปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรือนจำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน ต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาเจ้าหน้าที่เรือนจำ และการพัฒนาระบบการสื่อสาร เป็นลำดับแรก

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐาน และคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง จากผู้บริหารเรือนจำ จำนวน 143 แห่ง แห่งละ 1 คน รวม 143 คน โดยนำผลที่ได้มาวิเคราะห์คุณภาพการจัดการเรือนจำตามเกณฑ์ที่คาดหวังเปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง นำมาแสดงให้เห็นการวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานและคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญ โดยใช้ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรือนจำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) และมาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ

การศึกษาคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า) เปรียบเทียบกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง ในรายด้าน พบว่าคุณภาพการจัดการเรือนจำด้านที่มีความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง อยู่ในระดับเดียวกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง เพียง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสภาพทางกายภาพของการจำคุก ด้านความมั่นคงปลอดภัย การรักษาระเบียบวินัย ด้านระบบเรือนจำ และด้านมีระดับ

คะแนนต่ำกว่าความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง ได้แก่ ด้านหลักการพื้นฐานของการปฏิบัติ ด้านการปกป้องคุ้มครอง ด้านการดูแลสุขภาพ และด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ ทั้งนี้ เพราะมีการปรับปรุงพัฒนาทางด้านการกายภาพของเรือนจำและมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนด้านการเสริมความมั่นคงปลอดภัย การปรับปรุงพัฒนาระบบเรือนจำอย่างต่อเนื่อง ตามนโยบาย อธิบดีกรมราชทัณฑ์ด้านการพัฒนาระบบการควบคุมและการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้กลับสู่สังคมได้ โดยสอดคล้องกับรายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ปีพ.ศ.2564 (Quick Win) (กรมราชทัณฑ์, 2564) และงานวิจัยของเอมมิกา ทองอุ่นและคณะ (2564) ซึ่งพบว่า เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติตามข้อกำหนดแมนเดลาได้ทุกด้าน แต่มีบางด้านที่ปฏิบัติได้บางส่วน ได้แก่ ด้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ เนื่องจากปัญหาในด้านการขาดแคลนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในขณะที่ยังมีจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของกฤษณพงศ์ พุตระกูล และคณะ (2562) ที่พบว่า จำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอเป็นปัญหาหลักของงานราชทัณฑ์ไทย และโดยเฉลี่ยเจ้าหน้าที่ในเรือนจำแต่ละแห่ง 1 คนจะรับผิดชอบผู้ต้องขังมากกว่า 20 คนประกอบกับ การไม่สามารถเข้าถึงหลักสูตรการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่าง ๆ ในขณะที่ยังมีเปรียบเทียบคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวังตามเกณฑ์มาตรฐานมาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง พบว่า คุณภาพการจัดการเรือนจำด้านที่มีความคิดเห็นของคุณภาพการจัดการเรือนจำที่เกิดขึ้นจริง อยู่ในระดับเดียวกับคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ระบบการบริหารงานเรือนจำ และด้านแผนการบริหารการใช้เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ ในขณะที่ 4 ด้านได้ระดับคะแนนต่ำกว่าคุณภาพการจัดการเรือนจำที่คาดหวัง ได้แก่ ด้านการมีระบบการสื่อสาร ด้านวิธีการบริหารงานของผู้บริหาร ด้านความสะดวกรวดเร็ว คล่องตัว ชัดเจนโปร่งใสและตรวจสอบได้ และด้านการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เนื่องจาก กรมราชทัณฑ์มีการจัดทำแผนปฏิบัติการราชการกรมราชทัณฑ์ 3 ปี พ.ศ. 2563-2565 (กรมราชทัณฑ์, 2564) รวมทั้งมีแผนการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีที่ชัดเจน เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการบริหารราชการและขับเคลื่อนการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์และหน่วยงานในสังกัดอย่างชัดเจน แต่ยังคงขาดการพัฒนาด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่มีประสิทธิภาพ ขาดความประสานความสอดคล้องระหว่างกันภายในหน่วยงาน ประกอบกับบุคลากรไม่เพียงพอกับปริมาณงาน และมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารบ่อย จึงขาดความต่อเนื่องของนโยบาย โดยสอดคล้องการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมของกรมราชทัณฑ์ตามรายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 (กรมราชทัณฑ์, 2565)

นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างคุณภาพการจัดการเรือ่นจำตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดลา) ที่คาดหวังกับคุณภาพการจัดการที่เกิดขึ้นจริง ด้วยค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่า $PNI_{modified}$ มากที่สุด คือด้านเจ้าหน้าที่เรือ่นจำ ($PNI_{modified} = 0.1144$) ทั้งนี้เพราะกรมราชทัณฑ์กำลังประสบปัญหาอัตราส่วนระหว่างเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์และผู้ต้องขังไม่เพียงพอ โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของเอมมิกา ทองอุ่นและคณะ (2564) ที่พบว่า ข้อที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ คือ ประเด็นปัญหาเรื่องความแออัดของผู้ต้องขังและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ สำหรับระดับช่องว่างระหว่างคุณภาพการจัดการเรือ่นจำตามเกณฑ์มาตรฐานเรือ่นจำด้านการบริหารจัดการ ที่คาดหวังกับคุณภาพการจัดการที่เกิดขึ้นจริง ด้วยค่า $PNI_{modified}$ เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่า $PNI_{modified}$ มากที่สุด คือ ด้านการมีระบบการสื่อสาร ($PNI_{modified} = 0.1054$) ทั้งนี้เพราะกรมราชทัณฑ์ยังขาดการจัดการข้อมูลข่าวสารเพื่อการจัดการที่มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของชุตติเดช ห่มสิงห์ (2560) ที่พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้กับงานข่าวและพัฒนาระบบการบริหารจัดการความรู้ด้านข่าวกรองอย่างเป็นระบบสามารถนำไปใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุตามเป้าหมาย

จากผลการวิเคราะห์ช่องว่างและการจัดลำดับความสำคัญโดยใช้ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ แสดงให้เห็นว่า คุณภาพการจัดการตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดลา) ที่จัดเป็นความสำคัญที่ควรต้องพัฒนา อันดับที่ 1 ได้แก่ ด้านเจ้าหน้าที่เรือ่นจำ และในด้านเกณฑ์มาตรฐานเรือ่นจำด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ด้านการมีระบบสื่อสาร จึงสามารถนำไปเป็นข้อมูลในการปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรือ่นจำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดลา) และมาตรฐานเรือ่นจำด้านการบริหารจัดการ โดยกรมราชทัณฑ์จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านเจ้าหน้าที่ทั้งในด้านการเพิ่มอัตรากำลังให้เพียงพอและด้านการพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน รวมทั้งควรต้องเร่งพัฒนาระบบการจัดการข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของผู้บริหาร สอดคล้องกับงานวิจัยของธานี วรภัทร์ (2565) ที่กล่าวไว้ว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้กับเรือ่นจำ สามารถช่วยแก้ปัญหาของความแออัดยัดเยียด ค่าใช้จ่ายสูง และอัตราการกระทำผิดซ้ำได้ และเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของประพาพรรัตน์ สุขดิษฐ์ (2561) ที่ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งประกอบไปด้วยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านบุคลากร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรมราชทัณฑ์ต้องวางแผนกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล เพื่อพัฒนาให้บุคลากรให้มีความสามารถในการจัดการเรือนจำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า)

2. กรมราชทัณฑ์ต้องวางแผนกลยุทธ์ด้านการบริหารข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในองค์กร และผู้บริหารสามารถใช้ข้อมูลที่มีอยู่เพื่อการตัดสินใจบริหารจัดการเรือนจำให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานเรือนจำด้านการบริหารจัดการ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารเรือนจำ ควรต้องจัดสภาพการทำงานในเรือนจำให้เหมาะสม เอื้อให้เจ้าหน้าที่เรือนจำสามารถปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้บริหารเรือนจำ ควรต้องมีการพัฒนาเสริมทักษะสร้างความเป็นมืออาชีพให้กับเจ้าหน้าที่เรือนจำอย่างสม่ำเสมอ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามหลักการของข้อกำหนดสหประชาชาติ (ข้อกำหนดแมนเดล่า)

3. ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เรือนจำ ควรส่งเสริมการทำงานในลักษณะเป็นกลุ่มหรือการทำงานเป็นทีม ที่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็นระหว่างกันอยู่เสมอ จึงจะส่งผลให้การทำงานร่วมกันเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้ร่วมงานอีกด้วย

4. เจ้าหน้าที่เรือนจำ ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพตนเอง เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน รวมทั้งเสริมทักษะที่จำเป็น เช่น ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี ทักษะการสื่อสาร ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ตามเกณฑ์มาตรฐานต่าง ๆ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมราชทัณฑ์. (2564). ผลการดำเนินงานตามนโยบายอภิศักกรมราชทัณฑ์ (Quick Win). เข้าถึงได้จาก <http://plan.correct.go.th/uploads/2021/04/quickwin>.
- กรมราชทัณฑ์. (2564). แผนปฏิบัติการราชการกรมราชทัณฑ์ 3 ปี พ.ศ. 2563-2565. (อัคราณา)
- กรมราชทัณฑ์. (2565). รายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564. (อัคราณา)

- กรมราชทัณฑ์. (2565). สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์. เข้าถึงได้จาก http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_index.php.
- กฤษณพงศ์ พุตระกูล และคณะ. (2562). การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบงานราชทัณฑ์ไทยเปรียบเทียบกับประเทศมาเลเซีย. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): สถาบันอาชีวศึกษาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต และโรงเรียนนายร้อยตำรวจ.
- ชานนท์ สุวรรณแทน. (2559). การประยุกต์ Gap Analysis เพื่อปรับปรุงระบบบริหารคุณภาพกรณีศึกษา บริษัท เวลธ แอดวานซ์ (1991) จำกัด. (สารนิพนธ์วิศวกรรมอุตสาหการ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชุตีเดช ห่มสิงห์. (2560). การจัดการความรู้ด้านการข่าวกรองเพื่อการควบคุมผู้ต้องขัง กรณีศึกษาเรือนจำพิเศษพัทยา. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธานี วรภัทร์. (2565). การแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขังด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลในช่วงเวลาที่อยู่ในเรือนนอน. *วารสารกฎหมายและสังคมรังสิต*, 4(2), 49-63.
- ประพาฬรัตน์ สุขดิษฐ์. (2561). แนวทางการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 6(2), 15-27.
- เอมมิกา ทองอุ่นและคณะ. (2564). การปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฉบับปรับปรุง (ข้อกำหนดแมนเดลา) ศึกษากรณี: เรือนจำพิเศษธนบุรี. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*, 14(2), 17-36.
- UN Office on Drugs and Crime-UNODC. (2017). *Assessing compliance with the Nelson Mandela Rules A checklist for internal inspection mechanisms*. Retrieved from <https://www.unodc.org > justice-and-prison-reform>.

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่น
ของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ
จังหวัดสงขลา

Development of Herbal Products Based on Wisdom Knowledge and Local
Identity Plants of Wat Ku Tao Virtuous Herbal Community Enterprise, Mae
Thom Subdistrict, Bang Klam District, Songkhla Province

ฉัตรธิดา หยุคง¹ และศักรินทร์ ชนประชา²

Chatthida Yukhong and Sakkarin Chonphacha

Received: November 03, 2022

Revised: December 08, 2022

Accepted: December 22, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมาย คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสิ้น 22 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แบบสัมภาษณ์กลุ่ม 3) แบบสังเกตการมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) การปรับสูตรผลิตภัณฑ์สมุนไพร นำ “เสม็ดขาว” พืชอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลบางกล่ำเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้ง 6 ชนิด 2) การ

¹ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; Demonstration School Prince of Songkla University, สถาบันวิจัยนวัตกรรมทางการศึกษาและการเรียนการสอนที่เป็นเลิศ; Research Center for Educational Innovations and Teaching and Excellence.

² มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี; Prince of Songkla University, Pattani Campus
Corresponding author, e-mail: chatthida.y@psu.ac.th Tel. 064-7989592

พัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ ดำเนินการพัฒนาภายใต้ความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนนำเสนอถึงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านสัญลักษณ์บนฉลากผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 2.1) ชื่อผลิตภัณฑ์ “ณ หอมฟุ้งเจ้า” สะท้อนถึงความผูกพันต่อเจ้าอาวาสและวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2.2) สัญลักษณ์ศรีวิชัย สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ภาคใต้ ตลอดจนวัฒนธรรมพื้นถิ่น 2.3) สัญลักษณ์รูปศาลา 100 ปีของวัดคูเต่า สะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 2.4) สมุนไพรมะขามขาว สะท้อนถึงพืชอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางทรัพยากรของชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร, ผลิตภัณฑ์สมุนไพร, องค์ความรู้, ภูมิปัญญา, พืชอัตลักษณ์

Abstract

The objective of this research article aimed to develop herbal products from wisdom and local identity plants of Wat Ku Tao Virtuous Herbal Community Enterprise, Mae Thom Subdistrict, Bang Klam District, Songkhla Province. It was a qualitative research through participatory action. The target groups were members of Wat Ku Tao Virtuous Herbs Community Enterprise Group and related agencies, totaling 22 people, using a purposive sampling. The research tools were 1) in-depth interviews, 2) group interviews, and 3) participation observation forms. Data were analyzed using content analysis and descriptive writing was used. The results of the research were as follows: 1) adjustment of the formula of herbal products was the introduction of "Samed Khao", (weeping paperbark), an identity plant of the Bang Klam Sub-district community, as an important component of all 6 herbal products; 2) brand development and new packaging operated under the needs of community enterprises and stakeholders as well as presenting the wisdom and identity of the community through the symbols on the product label consisted of 2.1) the product name “Na Hom Fung Chao” reflected the commitment to the abbot and Wat that was the center of the community; 2.2) Srivijaya symbol reflected the identity of the southern area as well as local culture; 2.3) symbol of the 100-year pavilion of Wat Ku Tao reflected the cultural heritage that has been transmitted and carried on from

the past to the present; and 2.4) Samed Khao reflected community identity plants which was regarded as the resource cost of the community.

Keywords: Herbal Product Development, Herbal Products, Knowledge, Wisdom, Identity Plant

บทนำ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันมาอย่างช้านานว่า “สมุนไพร” เป็นส่วนหนึ่งของการแพทย์พื้นบ้านหรือการแพทย์แผนไทยที่เป็นภูมิปัญญาสำคัญในการดูแลสุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บของคนไทยในลักษณะความรู้เชิงวัฒนธรรม การทดลองปฏิบัติ การคัดเลือก ด้วยกระบวนการถ่ายทอดผ่านชุมชนและสังคมมาเป็นระยะเวลาต่อเนื่องอย่างยาวนานผ่านการเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิต ซึ่งเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (จักรพันธ์ โสมะเกษตริน, 2551) นอกเหนือจากบทบาทสำคัญดังกล่าวแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เป็นหนึ่งในองค์ความรู้ที่เป็นรากฐานสำคัญของชุมชน รวมถึงเป็นเรื่องของระบบความรู้ที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างเป็นระบบ โดยมาจากการสั่งสมประสบการณ์และกระจายความรู้ ซึ่งความรู้เหล่านั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและถูกจัดเก็บเป็นฐานความรู้โดยกระบวนการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (Davenport, T.H. & Prusak, L., 1998) จนเกิดเป็นผลผลิตที่ตีพิมพ์ มีคุณค่า มีประโยชน์ และสามารถนำมาใช้ในชีวิตจริงได้

ปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจและใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษา และกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในลักษณะแพทย์ทางเลือกทั่วโลก รวมถึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในอุตสาหกรรมแพทย์ทางเลือกทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งในประเทศไทยโดยกระทรวงสาธารณสุข ได้มีนโยบายส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน (Public Health) ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ให้มีการคุ้มครองภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ปี พ.ศ. 2542 มหาวิทยาลัยและสถาบันต่าง ๆ ได้ทำการวิจัยพืชสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง และประชาชนทั่วไปได้กลับมาให้ความสำคัญกับการใช้ยาสมุนไพรเป็นจำนวนมาก (สุภาพรณ์ ปิติพร, 2552; โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2547) จึงเป็นผลให้หน่วยงานภาครัฐมีการสนับสนุนให้ใช้ยาสมุนไพรในการรักษาสุขภาพเบื้องต้นของประชาชนขึ้นในงานสาธารณสุขขั้นมูลฐาน ประกอบกับตั้งแต่แผนพัฒนา

สาธารณสุข ฉบับที่ 4 มีนโยบายด้านสมุนไพร คือ ส่งเสริม สนับสนุน เร่งรัด ประสานงานการวิจัย และพัฒนาสมุนไพร เพื่อนำผลมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพและอนามัยของประชาชนอย่างเป็นทางการของประเทศไทย มีการบรรจุโครงการสาธารณสุขขั้นมูลฐานไว้ในแผนพัฒนาการสาธารณสุขตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาโดยตลอดทุกฉบับ

จากแนวนโยบายและแนวการปฏิบัติต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชนและสังคมที่ร่วมกันส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนา เพื่อการยกระดับมาตรฐานอย่างรอบด้านในเรื่องของสมุนไพร ซึ่งพื้นที่ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา นับเป็นชุมชนที่มีศักยภาพทั้งด้านบุคคลและและตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ชุมชนเริ่มให้ความสนใจในประเด็นการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในท้องถิ่น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ยังมีความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ รวมถึงสมุนไพรในท้องถิ่น และพืชอัตลักษณ์ของชุมชน โดยสมุนไพรท้องถิ่นที่มีอย่างมากมายนั้น เกิดจากการเพาะปลูกและขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เสม็ดขาว ขมิ้น ไพล เสดตพังพอน ดอกอัญชัน มะกรูด ตะไคร้หอม เป็นต้น จากความหลากหลายของวัตถุดิบสมุนไพรชุมชนได้พยายามนำมายกระดับพัฒนาให้มีคุณค่า โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรไทย จนกลายเป็นจุดเด่นของชุมชนแห่งนี้ที่ใช้วัตถุดิบสมุนไพรภายในชุมชน 100 เปอร์เซ็นต์ เพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร

การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่าที่ผ่านมา ถึงแม้จะมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นรูปธรรม แต่สภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขาดความต่อเนื่องของโครงการต่าง ๆ ที่ภาครัฐเคยให้การสนับสนุนเป็นผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดความอ่อนแอ ประกอบกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ขาดการพัฒนาให้ทันสมัย จึงมีอุปสรรคที่ไม่สามารถสร้างความโดดเด่นและน่าสนใจแก่ผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้ปริมาณการขายสินค้าไม่สามารถสร้างการพึ่งพาตนเองให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่การศึกษาวิจัย คือ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยนำ “เสม็ดขาว” พืชอัตลักษณ์ของอำเภอบางกล่ำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างจุดสนใจให้แก่ผลิตภัณฑ์ รวมถึงเป็นการนำทรัพยากรที่เป็นต้นทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ประกอบเป็นสร้างช่องทางการเพิ่มรายได้ของคนในชุมชน และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด ทั้งนี้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังคงอนุรักษ์และสืบสานไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกระบวนการที่ใช้ในการผลิต และกระจายความรู้ รวมทั้งการปรับปรุงขีดความสามารถและการปฏิบัติ ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยการมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดประเด็นปัญหา การวางแผน การดำเนินการ การวิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

พื้นที่วิจัย ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า 15 คน แพทย์แผนไทย 2 คน นักการตลาด 2 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทอม 1 คน เกษตรอำเภอบางกล่ำ 1 คน นักพัฒนาการอำเภอบางกล่ำ 1 คน รวมทั้งสิ้น 22 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 3 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) 2) แบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) 3) แบบสังเกตการมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเครื่องมือในการดำเนินการวิจัยได้ผ่านการตรวจสอบและพิจารณาความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้วิจัยได้ปรับแก้ก่อนนำมาใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย ประกอบด้วย 1) การเตรียมข้อมูลทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และนำไปสู่การออกแบบการวิจัย 2) เตรียมชุมชนชี้แจงวัตถุประสงค์การทำวิจัย วิธีการดำเนินโครงการ ตลอดจนเป้าหมายของโครงการ และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 3) การเตรียมคน ทำความเข้าใจกระบวนการวิจัยกับผู้ร่วมวิจัย

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการวิจัย กำหนดขั้นตอนการศึกษาในพื้นที่วิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Plan) การวางแผนทางการดำเนินการวิจัยเป็นลำดับขั้นตอน 2) การปฏิบัติ (Action) การปฏิบัติตามการวางแผนการดำเนินการวิจัย 3) การสังเกต (Observation) การสังเกตการดำเนินการวิจัย หรือการจัดกิจกรรม และ 4) การสะท้อนผล (Reflection) การนำเสนอผลจากการดำเนินการวิจัยในกิจกรรมต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 การสรุปผลการวิจัย นำผลการวิจัยมาเรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผลอย่างเป็นระบบ ยึดหลักการเขียนสรุปรายงานบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริง และอภิปรายผลอิงหลักวิชาการให้เกิดแนวคิดหลากหลายและเป็นองค์ความรู้ใหม่

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อทำความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 2) ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยภาคสนาม ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้มีการประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์ และการสังเกต จากนั้นนำมาดำเนินการแยกแยะเนื้อหาสาระเป็นกลุ่มข้อมูล วิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำมาบรรยายสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

การดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ณ ศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า โดยสมาชิกในที่ประชุม ประกอบด้วย นักวิจัย 2 คน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า 15 คน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนการตลาด 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบตราสินค้า/บรรจุภัณฑ์ และ 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทย เพื่อร่วมปรึกษาหารือ และแนวทางการดำเนินงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ โดยดำเนินการพัฒนา 2 ประเด็น คือ 1) การปรับปรุงผลิตภัณฑ์สมุนไพร และ 2) การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ มีรายละเอียดดังนี้

1. การปรับปรุงผลิตภัณฑ์สมุนไพร

สภาพปัญหาและอุปสรรค ผลิตภัณฑ์สมุนไพรในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า คือ ลักษณะตัวผลิตภัณฑ์ไม่เหมาะต่อการใช้ เช่น มีกลิ่นแรงอาจรบกวนบุคคลรอบข้าง สีสมุนไพรติดเสื้อผ้า เนื้อสมุนไพรเมื่อทาอาจทำให้เปื้อนตามร่างกาย

แนวทางการปรับแก้ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) นำพืชอัตลักษณ์ของตำบลบางกล่ำ “เสม็ดขาว” มาเป็นส่วนผสมที่สำคัญ เพื่อนำเสนอเอกลักษณ์ชุมชนที่ถือเป็นต้นทุนทางธรรมชาติของชุมชน 2) ปรับแก้เรื่องสี กลิ่น เนื้อผลิตภัณฑ์และรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตคนสมัยใหม่ 3) ปรับสูตรสมุนไพรให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและมีความปลอดภัย 4) เพิ่มเติมขั้นตอนโบราณ หรือวิธีการดั้งเดิมในอดีต เช่น การสกัดด้วยวิธีโบราณ การเข้าสู่พิธีกรรมทางความ

เชื่อในการรักษาโรค 5) เมื่อปรับแก้เรียบร้อยแล้ว นำไปให้ผู้อื่นทดลองใช้เพื่อรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ 6) นำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชกรรมสมุนไพร 7) เข้าสู่การจดทะเบียนเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) โดยตัวผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่จะนำมาปรับแก้สูตร ประกอบด้วย 1) น้ำมันสปา 2) น้ำมันนวด 3) สบู่สมุนไพร 4) ยาสูดดม 5) พิมเสนน้ำ และ 6) สมุนไพรแช่เท้า

คุณค่าพืชอัตลักษณ์ “เสม็ดขาว” นับเป็นพืชอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลบางกล่ำที่ขึ้นตามธรรมชาติจำนวนมากที่สุดของจังหวัดสงขลา โดยนำเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้ง 6 ชนิด ประกอบกับศึกษาข้อมูลฤทธิ์ทางยาและสรรพคุณของเสม็ดขาว โดยมีรายละเอียดสรรพคุณ คือ เสม็ดขาว (White Paperbark) เป็นต้นไม้ไม่ผลัดใบ จากคุณสมบัติที่ใบและเปลือกของต้นเสม็ดมีกลิ่นคล้ายยูคาลิปตัสและการบูร ใบและยอดอ่อนจึงถูกนำมาใช้ในการสกัดน้ำมันหอมระเหย เรียกน้ำมันที่ได้ว่า น้ำมันเสม็ด หรือน้ำมันเขียว (ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชู บุษยทวี, 2542) ซึ่งน้ำมันเสม็ด นำมาทำยาหม่อง ยานวดแก้ปวดเมื่อย บรรเทาไข้ข้ออักเสบ รักษาโรคผิวหนัง แผลฟกช้ำ พิษจากแมลงกัดต่อย โดยน้ำมันที่ได้จากเสม็ดมีองค์ประกอบทางเคมีแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพื้นที่เพาะปลูก เช่น ในพื้นที่จังหวัดสงขลาให้น้ำมันที่มีกลิ่นหอม (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2540) จากจำนวนเสม็ดขาวที่มากในพื้นที่ของอำเภอบางกล่ำ นับได้ว่าเป็นต้นทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน หรือพืชอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลบางกล่ำ ดังนั้นเพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเกิดขึ้นจึงนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรสูดดม พิมเสนน้ำ สบู่เสม็ดขาว สมุนไพรแช่เท้า น้ำมันสปา และน้ำมันไพล เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน ประกอบกับทำให้คนในชุมชน นักเรียน นักศึกษา และบุคลากรในพื้นที่เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชอัตลักษณ์ในท้องถิ่น

2. การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์

สภาพปัญหาและอุปสรรค ผลิตภัณฑ์สมุนไพรในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ประกอบด้วย 1) ลักษณะบรรจุภัณฑ์ไม่สะดวกต่อการใช้ ควรปรับให้สะดวกต่อการใช้และพกพา เช่น ขนาดเล็ก ขวดพลาสติก หัวทาเป็นลูกกลิ้ง เป็นต้น 2) รูปลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ไม่สวยงาม และไม่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย (วัยทำงาน คนนอกพื้นที่)

แนวทางการปรับแก้ผลิตภัณฑ์ การดำเนินงานในส่วนของการพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์นั้น ผู้วิจัยได้นำมติจากที่ประชุมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ คือ 1) ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดจะใช้ชื่อตราสินค้าร่วมกัน คือ “ณ หอม พุงเจ้า” 2) นำสัญลักษณ์ศาลาเยนโสโก ณ วัดคูเต่า และลวดลายศรีวิชัยมาใส่ในฉลากผลิตภัณฑ์ เพื่อสะท้อนถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น 3) เริ่มต้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่จะปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตคนสมัยใหม่ และใช้โทนสีเขียว ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึง

ความหมายและความสำคัญของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตลอดจนนำเสนอฉลากผลิตภัณฑ์ที่ได้ออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 สัญลักษณ์ชื่อผลิตภัณฑ์และลวดลายศรีวิชัย (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพชื่อผลิตภัณฑ์ได้ใช้ชื่อตราสินค้าว่า “ณ หอม พุงเจ้า” โดยมีความหมายแฝงอยู่ คือ คำว่า “หอม” หมายถึงชื่อพ่อท่าน (พระที่เป็นเจ้าอาวาส) ของวัดคูเต่าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และ “หอม พุงเจ้า” หมายถึงความหอมฟุ้งไปถึงเบื้องบน หรือหอมถึงหวัน (สวรรค์) และในส่วนของลวดลายศรีวิชัยนั้น วิชาหกิจชุมชนสมุนไพรวงศ์ธรรมวัดคูเต่าได้รับมอบลวดลายดังกล่าวนี้จากกรมศิลปากรที่ได้ออกแบบลวดลายศรีวิชัยให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน 40 แห่ง ซึ่งลวดลายศรีวิชัยสะท้อนถึงอารยธรรมที่เกิดขึ้นในอดีต รวมถึงอิทธิพลทางศิลปะต่าง ๆ ในภาคใต้ และมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สังคมและศาสนาในภาคใต้โดยตรง ประกอบสะท้อนถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมศรีวิชัยผ่านเอกลักษณ์ลวดลายประดับในงานเครื่องประดับ งานประติมากรรม และงานเครื่องปั้นดินเผา ดังนั้นกลุ่มวิชาหกิจชุมชนสมุนไพรวงศ์ธรรมวัดคูเต่าได้ตระหนักคุณค่าของมรดกทางอารยธรรม จึงได้นำลวดลายศรีวิชัยมานำเสนอสื่อถึงอัตลักษณ์พื้นถิ่นภาคใต้

ภาพที่ 2 สัญลักษณ์ศาลาญเนสโกวัดคูเต่า (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นตราสัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า คือ ศาลาโบราณ 100 ปี วัดคูเต่า ที่ได้รับรางวัลเพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ปีพุทธศักราช 2554 จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO, 2021) ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตำบลแม่athom นอกจากนี้ในส่วนของการผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ ได้เลือกใช้โทนสีเขียว ซึ่งเป็นโทนสีที่สบายตาและสื่อถึงความเป็นธรรมชาติ รวมถึงนำรูปของใบเสม็ดขาวใส่บนฉลากผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นนำเสนอถึงส่วนประกอบที่สำคัญ ซึ่งถือเป็นพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่น และเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่อำเภอบางกล่ำ ดังรูปภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ตัวอย่างฉลากบรรจุภัณฑ์พืมน้ำมัน (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์ที่มีการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ใหม่ (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ นับได้ว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่ภายใต้ความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนเป็นการสื่อถึงภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าและอัต

ลักษณะของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งถูกนำเสนอผ่านสัญลักษณ์บนฉลากผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ชื่อผลิตภัณฑ์ สะท้อนถึงความผูกพันที่มีต่อเจ้าอาวาสและวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2) สัญลักษณ์ศรีวิชัย สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ภาคใต้ ตลอดจนวัฒนธรรมพื้นถิ่น 3) สัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ถูกนำเสนอผ่านรูปศาลา 100 ปี สะท้อนถึงตัวแทนของมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวมิได้มีแค่เพียงสิ่งปลูกสร้าง แต่รวมถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่athom 4) สมุนไพรเสม็ดขาว สะท้อนถึงพืชอัตลักษณ์ชุมชน โดยพื้นที่บางกล้าที่อุดมไปด้วยต้นเสม็ดขาวมากที่สุดในจังหวัดสงขลา ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางทรัพยากรของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า

1. การปรับสูตรผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น นำ “เสม็ดขาว” พืชอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลบางกล้าเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้ง 6 ชนิด สอดคล้องกับกลยุทธ์ของ กรมวิชาการเกษตร ปี 2564-2569 ซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการผลิตภัณฑ์เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่นและพัฒนาสินค้าเกษตรอัตลักษณ์เป็นผลิตภัณฑ์สร้างมูลค่าเพิ่ม รวมถึงการส่งเสริมการสร้างแบรนด์สินค้าเกษตรพืชอัตลักษณ์พื้นถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร สอดคล้องกับมรกด กำแพงเพชรและคณะ (2562) กล่าวว่าทรัพยากรท้องถิ่นสามารถพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละจังหวัดผ่านสินค้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้ในการศึกษาของเพ็ญภา ทิพย์สุราษฎร์ (2559) ได้นำสมุนไพรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์เพื่อการบำบัดรักษาโรค ประกอบกับสร้างความตระหนักในคุณค่าของสมุนไพรท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีในประเด็นการเกษตร (พ.ศ. 2561-2580) ที่ได้กำหนดให้เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่นเป็นหนึ่งในแผนย่อยของแผนแม่บทดังกล่าว เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตร โดยการนำจุดเด่นของอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาใช้ในการผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตร เพื่อพัฒนาและต่อยอดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร ซึ่งครอบคลุมถึงสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะพื้นที่สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย สินค้าศิลปาชีพ สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนพืชพันธุ์ และพืชผลเกษตร

2. การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ ดำเนินการพัฒนาภายใต้ความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนนำเสนอถึงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านสัญลักษณ์บนฉลากผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ชื่อผลิตภัณฑ์ “ณ หอมฟุ้งเจ้า” สะท้อนถึงความผูกพันต่อเจ้าอาวาสและวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2) สัญลักษณ์ศรีวิชัย สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ภาคใต้ ตลอดจนวัฒนธรรมพื้นถิ่น 3) สัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ถูกนำเสนอผ่านรูปศาลา 100 ปี สะท้อนถึงตัวแทนของมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 4) สมุนไพรเสม็ดขาว สะท้อนถึงพืชอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางทรัพยากรของชุมชน ทั้งนี้สัมพันธ์กับทวิศศักดิ์ สาสงเคราะห์และคณะ (2551) ที่ได้กล่าวว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ การที่มีผลิตภัณฑ์ที่ดีและมีคุณภาพสามารถช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงจนถึงท้องถิ่นด้วย ในเรื่องของผลิตภัณฑ์ สินค้าชุมชน ซึ่งปัญหาหนึ่งที่พบได้ในเกือบทุกชุมชน พบว่ายังมีปัญหาทางด้านของรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค การออกแบบผลิตภัณฑ์จึงเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน และจิตพนธ์ ชุมเกตุ (2560) ได้ศึกษาถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์ดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแกร่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนของตน รวมถึงผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน
2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำพืชอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ เพื่อนำเสนอถึงอัตลักษณ์ชุมชนและสร้างความน่าสนใจให้แก่ผลิตภัณฑ์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า และโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ที่สนับสนุนการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จผลด้วยดี รวมถึงขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติที่สนับสนุนเงินทุนอุดหนุนการทำกิจกรรม

ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปี 2564 เพื่อดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้ โดยบทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง ศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ตำบลแม่ทอม อำเภอปางก๋าลำ จังหวัดสงขลา

เอกสารอ้างอิง

- เพ็ญภา ทิพย์สุราษฎร์. (2559). *การศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพร กรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2547). *พลวัตสุขภาพกับการพึ่งตนเอง: ภาคชนบท*. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- กรพันธ์ โสมะเกษตริณ. (2551). *การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.): มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2540). *ไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- จักรพันธ์ โสมะเกษตริณ. (2551). *การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษ เพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยศิลปากร: คณะวิทยาการจัดการ.
- ทวีศักดิ์ สาสงเคราะห์และคณะ. (2551). *การออกแบบและพัฒนาแบบบรรจุภัณฑ์ สำหรับผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมสุรินทร์*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.): มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชู บัญทวี. (2542). *ไม้เสม็ดขาว*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุ.
- มรกต กำแพงเพชรและคณะ. (2562). คุณลักษณะผู้ประกอบการเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจเกษตรสีเขียว. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*, 11(1), 262-275.

สุภาภรณ์ ปิติพร. (2552). *บันทึกของแผ่นดิน 1: หญ้า ยา สมุนไพร ใกล้เคียง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร.

Davenport, T.H. and Prusak, L. (1998). *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Boston: Harvard Business School Press.

UNESCO. (2011). *Sustainability of Community Learning Centres: Community Ownership and Support*. Bangkok: UNESCO.

รูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยของผู้บริหารโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษา ตามหลักฆราวาสธรรม 4

Model of Administration for Promoting Thai Arts and Culture of
Opportunity Expansion School Administrators According to Gharāvāsa-
Dhamma 4

วิทวัส ศาสกุล¹ พระราชวชิรเมธี (วีระ วรปณฺโญ)² และวรกรฤต เตือนช้าง³
Wittawat Sasakul, Prarajavajiramethee (Weera varapaṇṇo) and Worrakrit Thuenchang

Received: June 22, 2022

Revised: December 06, 2022

Accepted: December 23, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย 2) สร้างรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย และ 3) ประเมินรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ตามหลักฆราวาสธรรม 4 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน การสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 8 รูป/คน ประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 15 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย ด้านการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม สภาพทั่วไปมีการประชุมปรึกษาระดมความคิดเห็นแนวทางพัฒนา ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ส่งเสริมให้มีบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ผู้บริหารส่งเสริมให้มี

¹ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2, Nakhon Sawan Primary Educational Service Area Office 2

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: pae09042534@gmail.com, Tel. 090-1135417

การยกย่องเชิดชูเกียรติครู นักเรียน และบุคคลในชุมชนที่ช่วยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม ผู้บริหารมีการรณรงค์ให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อตระหนักรู้ถึงปัญหาและผลกระทบทางศิลปวัฒนธรรมต่างชาติดีที่มีต่อสถานศึกษา 2) ผลการสร้างรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย ตามหลักธรรมาภิบาล 4 พบว่า ด้านการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม มี 9 รูปแบบ ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม มี 9 รูปแบบ ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม มี 8 รูปแบบ ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม มี 13 รูปแบบ และ 3) ผลการประเมินรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยทุกด้าน มีความถูกต้อง ร้อยละ 98.33 อยู่ในระดับดีมาก ความเหมาะสมร้อยละ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ร้อยละ 97.49 อยู่ในระดับดีมาก ประโยชน์ ร้อยละ 91.16 อยู่ในระดับดีมาก

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร, การส่งเสริม, ศิลปวัฒนธรรมไทย, หลักธรรมาภิบาล 4

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the conditions of Thai arts and culture promotion administration; 2) to create a model for Thai arts and culture promotion administration; and 3) to evaluate the Thai arts and cultural promotion administration model of the opportunity expansion school administrators according to Gharavasa-Dhamma 4. It was a qualitative field research by using an interview form with 25 key informants, group discussions with 8 experts, evaluating the model by 15 experts. Statistics used in data analysis were frequency, percentage. The results of the research were as follows: the conditions of promotion administration consisted of the aspect of Thai art and culture; the general condition had a meeting to discuss and brainstorm ideas for development; in terms of conservation and restoration of arts and culture, school administrators encouraged systematic recording of information about Thai arts and culture in educational institutions; in terms of dissemination and transfer of arts and culture, administrators promoted the honor of teachers, students and people in the community who helped promote arts and culture; in the aspect of the surveillance of arts and culture, administrators had a campaign to educate the community to realize the problems

and impacts of foreign arts and culture on educational institutions; 2) the results of creating a model for promoting Thai arts and culture according to Gharavasa Dhamma 4 found that there were 9 forms in terms of research and development of arts and culture; in terms of conservation and restoration of arts and culture, there were 9 forms; in terms of dissemination and transmission of arts and culture, there were 8 forms; and there were 13 forms in the aspect of surveillance of arts and culture; and 3) the results of the assessment of all aspects of Thai arts and culture promotion management models had the accuracy of 98.33 percent at a very good level. 100% suitability was at a very good level; implementation feasibility was 97.49 percent in a very good level. Benefits were 91.16 percent in a very good level.

Keywords: Administration Model, Promotion, Thai Arts and Culture, Gharavasa Dhamma 4

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเองซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแต่โบราณกาลวัฒนธรรมประจำชาติของไทยมีทั้งในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาการแต่งกายและในรูปของศิลปวัตถุปรากฏให้เห็นอยู่โดยทั่วไป แต่ในปัจจุบันความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในด้านการสื่อสาร คมนาคม ธุรกิจและการค้าต่าง ๆ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมจากแบบอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิม ทำให้วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมบางอย่างของไทยที่ควรสงวนและรักษาไว้ค่อย ๆ เลือนหายหรือถูกทำลายไปและถูกวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว ขณะที่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้มีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหมดไป พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) จากเหตุผลดังกล่าวจึงถือได้ว่าโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง เนื่องจากศูนย์วัฒนธรรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในสถานศึกษา และการดำเนินงานส่งเสริมสนับสนุนและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมจะประสบผลสำเร็จและยั่งยืนได้จำเป็นต้องนำไปสู่เด็กและเยาวชนนอกจากศูนย์

วัฒนธรรมจะเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนแล้ว ยังเป็นองค์กรที่เน้นการทำงานด้านวิชาการเป็นหลัก จึงนับว่าเป็นเครือข่ายวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน วัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างจริงจัง ในการร่วมกันดำเนินงานทะนุบำรุงรักษาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตและรักษา ความเป็นชาติด้วยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีโดยการมีส่วนร่วมของบ้านโรงเรียนและ ศาสนสถาน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2552)

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มาเป็นส่วนหนึ่งในการสอดรับนโยบาย และดำเนินการเพื่อ ขับเคลื่อนการศึกษาให้มีการส่งเสริมดนตรี ศิลปวัฒนธรรมของไทยตามจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภายใต้การการบริหารงานโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่ง ได้มีการแถลงนโยบายการจัดการศึกษา การสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารการศึกษาตามแนวคิด ผู้เรียนเป็นเป้าหมายแห่งการพัฒนา เน้นการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ให้ผู้เรียนมีวิถีคิด และทักษะที่เป็นสากลสอดคล้องกับพลวัตในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับสำนึกและความเข้าใจใน ความเป็นไทย สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดการเรียนรู้ควบคู่การส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจและรักใน ศิลปวัฒนธรรมของไทย ซึ่งที่เห็นได้ชัดและโดดเด่น คือ ศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ระบุไว้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนรู้ตาม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มุ่งหวังให้ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในองค์ประกอบดนตรีแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึกทางดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิต ประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าดนตรี ที่เป็น มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล ร้องเพลง และเล่นดนตรี ใน รูปแบบต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเสียงดนตรี แสดงความรู้สึกที่มีต่อดนตรีในเชิงสุนทรีย์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับประเพณีวัฒนธรรม และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ มีความรู้ ความเข้าใจองค์ประกอบนาฏศิลป์ แสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ ใช้ศัพท์เบื้องต้นทาง นาฏศิลป์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ ประยุกต์ใช้นาฏศิลป์ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความ สัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทาง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน, 2553) โดยผู้บริหารสถานศึกษานั้นต้องอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และให้การสนับสนุนการดำเนินการเพื่อตอบสนองนโยบายอย่างเต็มกำลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

ส่งเสริมให้ดนตรี นาฏศิลป์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดภายใต้การบริหารงาน และการกำหนดรูปแบบของผู้บริหารสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2 เป็นหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีพื้นที่รับผิดชอบ 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอลาดยาว อำเภอบรรพตพิสัย อำเภอแม่วงก์ อำเภอแม่เปิน และอำเภอชุมตาบง จากการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ด้านดนตรีนาฏศิลป์ที่หลากหลาย จนบางสถานศึกษา สามารถพัฒนาและส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ และสืบทอดตลอดจนได้รับรางวัลมากมายเป็นที่ ประจักษ์ แต่ก็ยังมีบางสถานศึกษาที่ส่งเสริมกิจกรรมด้านดนตรี นาฏศิลป์ค่อนข้างน้อยจึงเป็นที่น่า เสียด้วยวัฒนธรรมเหล่านั้น อาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยที่ยังไม่มีการศึกษาหาสาเหตุหรือ แนวทางพัฒนาโดยเฉพาะกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงรูปแบบให้ขับเคลื่อนไปอย่างมี ประสิทธิภาพได้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2 จึงได้มีการกำหนด รูปแบบในการส่งเสริม และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ ผ่านหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นพลเมือง ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย พัฒนาคุณภาพผู้เรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา และพัฒนาหลักสูตรให้ สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความต้องการของผู้เรียน และบริบทของ ท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติจริง (Active Learning) เน้นทักษะกระบวนการ ให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ใน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน ส่งเสริมผู้ที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา โดยจัดเป็นห้องเรียนเฉพาะด้าน มีหลักสูตรและแผนการเรียนที่จะนำไปสู่ความเป็นเลิศใน แต่ละด้าน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2, 2563)

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษารูปแบบการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ตามหลักทฤษฎี 4 เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการ พัฒนาผู้เรียน และให้ผู้เรียนได้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยาย โอกาสของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 2

2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยายโอกาสของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 ตามหลักธรรมาภิบาล 4

3. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยายโอกาส ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 ตามหลักธรรมาภิบาล 4

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยายโอกาสของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 ประกอบด้วย ด้านเนื้อหา 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม 2) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม 3) ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม และ 4) ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญด้านรูปแบบการบริหารสถานศึกษา ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย และด้านบริหารสถานศึกษา จำนวน 25 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยายโอกาสของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 โดยประกอบด้วย ด้านเนื้อหา 4 ด้านตามขั้นตอนที่ 1 และ 2 หลักธรรมาภิบาล 4 หลักธรรมว่าด้วยคุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จประกอบไปด้วย 4 ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลโดยแบ่งเป็น 4 กลุ่มจำนวน 8 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นพระภิกษุหรือฆราวาสที่มีวุฒิปริญญาตรีไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค จำนวน 2 รูป/คน ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญด้านรูปแบบสถานศึกษา จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมไทย จำนวน 3 คนและผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารสถานศึกษา จำนวน 2 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือใช้แบบสนทนากลุ่มและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยายโอกาสของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

นครสวรรค์เขต 2 ตามหลักธรรมาภิบาล โดยมีขอบเขตแต่ละด้าน ประกอบด้วย ด้านเนื้อหา รูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนขยายโอกาส ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์เขต 2 ตามหลักธรรมาภิบาล โดยใช้แบบประเมินด้านความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้และเป็นประโยชน์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย พบว่า 1) ด้านการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม พบว่า สภาพผู้บริหารโรงเรียนมีการประชุมปรึกษาและระดมความคิดเห็นแนวทางพัฒนาศิลปวัฒนธรรมจากของผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เป็นต้น 2) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม พบว่า สภาพสถานศึกษาได้ส่งเสริมให้มีการรวบรวมและเก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ เป็นต้น 3) ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม พบว่า ผู้บริหารมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการยกย่องเชิดชูเกียรติครู นักเรียน และบุคคลในชุมชนที่ช่วยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น 4) ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม พบว่า มีสภาพการรณรงค์ให้ความรู้แก่นักเรียนและประชาชนในชุมชนเพื่อตระหนักรู้ถึงปัญหาและผลกระทบทางศิลปวัฒนธรรมต่างชาติที่มีต่อสถานศึกษาและสังคม และมีการจัดตั้งอาสาสมัครภายในชุมชนเพื่อตรวจสอบติดตามสื่อที่ไม่พึงประสงค์ภายในสถานศึกษาและท้องถิ่น เป็นต้น

2. การสร้างรูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 2 ตามหลักธรรมาภิบาล 4 พบว่า

รูปแบบที่ 1 ด้านการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ตามหลักสัจจะ เช่น ผู้บริหารควรสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าในการสร้างเครือข่ายการวิจัยและพัฒนาแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการนำผลงานวิจัยมาเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ตามหลักทมะ เช่น ผู้บริหารควรอบรมบุคลากรให้มีทักษะในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านเอกสาร และเว็บไซต์ เป็นต้น ตามหลักขันติ เช่น ผู้บริหารควรปลูกฝังให้ครูมีความอดทนต่อการทำรายงานการวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ตามหลักจาคะ เช่น ผู้บริหารควรมีการเสียสละเวลาติดตามผลการใช้ผลงานวิจัยว่าเชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ตามหลักสัจจะ เช่น ผู้บริหารควรตระหนักในการจัดอบรม สัมมนาองค์ความรู้ให้สถานศึกษาเพื่อให้ตระหนักและใส่ใจในคุณค่าของประเพณีและศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษาและท้องถิ่น เป็นต้น ตามหลักทมะ เช่น ผู้บริหารควรส่งเสริมสนับสนุนให้แต่ละโรงเรียนอบรมการจัดทำคู่มือการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษา ตามหลักขันติ ผู้บริหารควรมีความบากบั่นพยายามอดทนต่อความยากลำบากในการจัดทำข้อมูลศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษา และตามหลักจาคะ เช่น ผู้บริหารควรใช้เวลาเต็มที่กับกิจกรรมการรวบรวมและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบการจัดกิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สถานศึกษา เป็นต้น

รูปแบบที่ 3 ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมตามหลักสัจจะ เช่น ผู้บริหารควรสร้างความตระหนักให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้เล็งเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการเผยแพร่และการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น ตามหลักทมะ เช่น ผู้บริหารควรมีการอบรมคณะกรรมการดำเนินงานโดยมีตัวแทนจากคณะครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กรภายนอก หน่วยงานในท้องถิ่น และตัวแทนทางศาสนาให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น ตามหลักขันติ เช่น ผู้บริหารควรมีความอดทนและเข้มแข็งในการจัดกิจกรรมให้กับผู้เรียนได้แสดงออกในด้านวัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะด้านดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นต้น และตามหลักจาคะ เช่น ผู้บริหารควรมีการประชาสัมพันธ์เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

รูปแบบด้านที่ 4 ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรมตามหลักสัจจะ เช่น ผู้บริหารควรสร้างความตระหนักเกี่ยวกับการเฝ้าระวังทางศิลปวัฒนธรรมแก่นักเรียน และบุคลากร อย่างต่อเนื่องตามหลักทมะ เช่น ผู้บริหารควรมีการจัดการอบรมพัฒนาสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งทางวัด บ้านและโรงเรียน ตามหลักขันติ เช่น ผู้บริหารควรอดทนต่อการประสานงานกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในการสนับสนุนบุคลากรผู้ให้ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีและนาฏศิลป์ และตามหลักจาคะเช่นผู้บริหารควรจัดงบประมาณเพื่ออบรมพัฒนาศาสนิกทางด้านการเฝ้าระวังทางศิลปวัฒนธรรม

3. ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า 1) ด้านการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม มีผลการประเมินได้ดังนี้ ความถูกต้อง ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเหมาะสม ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ค่าร้อยละ เท่ากับ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก ประโยชน์ ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก 2) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม มีผลการประเมินได้ดังนี้ ความถูกต้อง ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก

ความเหมาะสม ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ค่าร้อยละ เท่ากับ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก ประโยชน์ ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก 3) ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม มีผลการประเมินได้ดังนี้ ความถูกต้อง ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเหมาะสม ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ค่าร้อยละ เท่ากับ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก ประโยชน์ ค่าร้อยละ เท่ากับ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก 4) ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม มีผลการประเมินได้ดังนี้ ความถูกต้อง ค่าร้อยละ เท่ากับ 83.33 อยู่ในระดับดีมาก ความเหมาะสม ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก ประโยชน์ ค่าร้อยละ เท่ากับ 100 อยู่ในระดับดีมาก

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาอภิปรายดังนี้

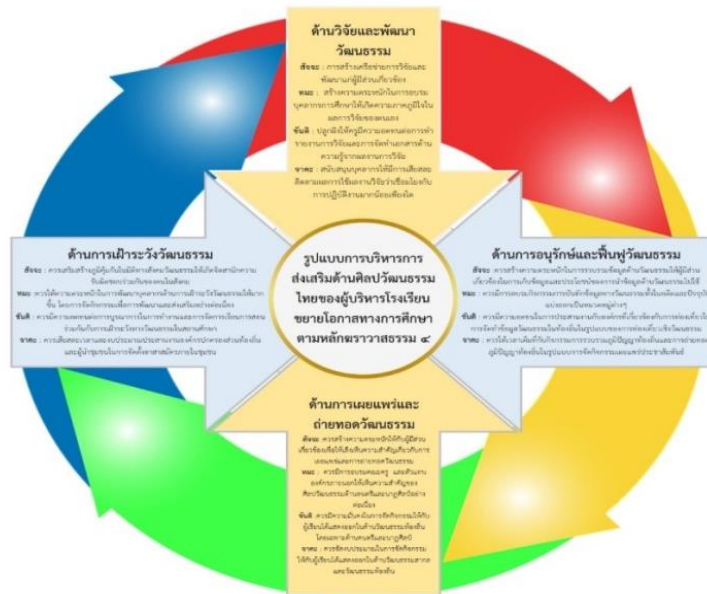
สภาพการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีการวางแผน กำหนดนโยบาย กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในสถานศึกษาสู่การปฏิบัติงานตามแนวนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดไว้ ซึ่งทำให้เกิดการปฏิบัติงานด้านศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบสามารถปฏิบัติตามแนวนโยบายของสถานศึกษาได้อย่างชัดเจน ส่งผลทำให้สถานศึกษามีการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีการส่งเสริม ให้กำลังใจ ติดตามและให้คำปรึกษาแก่ครู และนักเรียนให้มีการนำผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และมีการส่งเสริมความผูกพันในชุมชน ทำให้การร่วมมือในชุมชนในการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมในชุมชนต่อเนื่องสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปรีดา เหลือบแลและคณะ (2557) พบว่า สภาพการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดตาก ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านการเผยแพร่และถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมณฑริกา วิฑูรชาติ (2551) พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของสถานศึกษาเอกชนชั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 1-2 ในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาขาดความรู้และความเข้าใจในการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม และบุคลากรที่รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมมีจำนวนจำกัด และขาดงบประมาณในการอบรมให้

ความรู้ให้กับครูและชุมชนเกิดความรู้และความร่วมมือในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมยังไม่สม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาศวิกรณ์ เปมสิโล (ตั้งคำ) และคณะ (2561) พบว่า 1) หลักขราวาสธรรม ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ 2) การปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ด้านมั่นคงภายในครอบครัว และด้านสังคมและประเทศชาติ 3) หลักขราวาสธรรมที่นำมาบูรณาการกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้แก่ หลักขราวาสธรรมด้านสัจจะ หลักขราวาสธรรมด้านทมะ หลักขราวาสธรรมด้านขันติ และหลักขราวาสธรรมด้านจาคะ 4) สร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการบูรณาการหลักขราวาสธรรมกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้แก่ การนำหลักขราวาสธรรมปลูกฝังกับการปฏิบัติในครอบครัว การใช้ตัวกลั่นกรองผ่านทางกาย จิต ปัญญา และสังคม โดยการกลั่นกรอง การเฝ้าระวังวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์ การพัฒนาและส่งเสริมสมรรถนะในการเฝ้าตรวจและการวิเคราะห์ข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ และการฝึกอบรมบุคลากรด้านการเฝ้าระวัง

ในภาพรวมมีประเด็นด้านที่ควรอภิปรายผล คือ ด้านการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรม 1) ควรมีการจัดการอบรมพัฒนาสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการเฝ้าระวังวัฒนธรรมให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง 2) ควรสร้างความตระหนักเกี่ยวกับการเฝ้าระวังทางศิลปวัฒนธรรมแก่นักเรียน และบุคลากร 3) ควรเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในมิติทางสังคมวัฒนธรรมให้เกิดจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วมกันของคนในสังคม 4) ควรมีการบูรณาการในการทำงานและการจัดการเรียนการสอนร่วมกันกับการเฝ้าระวังทางศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษา 5) ควรมีการติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานเกี่ยวกับการเฝ้าระวังทางศิลปวัฒนธรรมทั้งในสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัด และ 6) ควรมีการนำผลของการเฝ้าระวังที่ได้ไปสู่การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรงเรียนต้องมีการส่งเสริมบุคลากรเกี่ยวกับการเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน สอดคล้องกับผลการวิจัยของปวีณา ผาแสง (2558) พบว่า ผู้วิจัยได้ข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นนาน ในประเด็นเรื่องการฟ้อนเจิง ในทางประวัติศาสตร์ การฟ้อนเจิงมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมชาวล้านนา โดยสรุปได้ว่า การเฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรมเป็นการป้องกันการรุกรานของวัฒนธรรมที่ไม่พึงปรารถนา จึงต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรด้านการเฝ้าระวังและการสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังทางศิลปวัฒนธรรมทั้งในสถานศึกษาระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาตามหลักทฤษฎี 4” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผน กำหนดนโยบาย กำหนดวัตถุประสงค์ และแนวทางในการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมในสถานศึกษาสู่การปฏิบัติงานตามแนวนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดไว้
2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผนเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะทำให้วัตถุประสงค์สัมฤทธิ์ผลไว้อย่างรวดเร็ว ตัดสินใจไว้อย่างรวดเร็วว่าจะต้องทำอะไร ทำเมื่อไหร่และกำหนดว่าใครจะเป็นผู้ทำหน้าที่ใด เพื่อให้เกิดการทำงานที่มีความชัดเจนไม่ซ้ำซ้อน
3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริม ให้กำลังใจ ติดตามและให้คำปรึกษาแก่ครู และนักเรียนให้มีการนำผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้ภาวะผู้นำในการกำหนดทิศทางจงใจให้คนทำงาน การติดตาม การช่วยเหลือพัฒนาการให้ขวัญกำลังใจ รวมทั้งการให้คำแนะนำและนิเทศติดตาม ผู้ได้บังคับบัญชาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางแผนไว้

5. ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดนโยบายพื้นฐานของรัฐที่เกี่ยวกับการศึกษาใน แผนการศึกษาแห่งชาติ ให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคี และการเรียนรู้ ปฏิภาณ จิตสำนึก และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงาม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาควรมีการป้องกันการรุกรานของศิลปวัฒนธรรมที่ไม่พึงปรารถนา เป็นการสร้างความเข้าใจและเผยแพร่ความรู้ในการเลือกรับศิลปวัฒนธรรม โดยการกลั่นกรอง การ เฝ้าระวังศิลปวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์ การพัฒนาและส่งเสริมสมรรถนะในการเฝ้าตรวจและการ วิเคราะห์ข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ และการฝึกอบรมบุคลากรด้านการเฝ้าระวัง

2. สถานศึกษาควรมีการนำผลของการเฝ้าระวังที่ได้นำไปสู่การเผยแพร่และ ประชาสัมพันธ์ สาเหตุเนื่องมาจากโรงเรียนต้องมีการส่งเสริมบุคลากรเกี่ยวกับการเฝ้าระวัง ศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

3. สถานศึกษาควรต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรและการสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวัง ทางศิลปวัฒนธรรมทั้งในสถานศึกษา ระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ

4. สถานศึกษาควรมีการอบรมพัฒนาบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ไทย อื่นๆ และควรมีจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานอาสาสมัครภายในสถานศึกษาเพื่อการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างต่อเนื่อง

5. สถานศึกษาควรมีการสร้างตระหนักแก่นักเรียน และบุคลากร โดยมีการ จัดฝึกอบรมและบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนควรมีการติดตาม ตรวจสอบ และนำผลการดำเนินงานด้านเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

- ปรีดา เหลือบแล, นางลักษณ์ ใจฉลาด และอนันต์ นามทองตัน. (2557). แนวทางการส่งเสริมการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา จังหวัดตาก. *วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ*, 4(6), 28-40.
- ปวีณา ผาแสง. (2558). *กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นน่าน: กรณีศึกษา ตำบลตุ้ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน*. (รายงานการวิจัย). สถาบันวิทยาลัยชุมชน: วิทยาลัยชุมชนน่าน.
- พระมหาศวิกรณ์ เปมสีโล (ตั้งคำ) และคณะ. (2561). การบูรณาการหลักธรรมาธรรมกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทย ยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 3(2), 31-44.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มณฑริกา วิฑูรชาติ. (2551). *การพัฒนากลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของสถานศึกษาเอกชนขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1-2 ในเขตกรุงเทพมหานคร*. (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2. (2563). *แผนปฏิบัติการประจำปี 2563*. (อึดสำเนา).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ศรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2552). *คู่มือศูนย์วัฒนธรรมในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

การพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษา

The Development of Information Systems for Administrators of Vocational
Institutions under the Office of Vocational Education Commission

พิมลพรรณ เพชรสมบัติ¹

Pimolpun Phetsombat

Received: November 11, 2022

Revised: February 20, 2023

Accepted: February 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศ 2) พัฒนาระบบสารสนเทศ 3) ประเมินความพึงพอใจต่อการใช้ระบบ และ 4) จัดทำคู่มือระบบสารสนเทศ เป็นการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 297 คน คนโดยใช้วิธีการเลือกแบบหลายขั้นตอน และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความพึงพอใจ และแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) ความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศ ประกอบด้วย ผลการศึกษาความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาประกอบด้วย ด้านฝ่ายงานวิชาการ ด้านฝ่ายบริหารทรัพยากร ด้านฝ่ายแผนงานและความร่วมมือ และด้านฝ่ายกิจการนักเรียนนักศึกษา 2) ผลการพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารฯ

¹ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี; Rajamangala University of Technology Thanyaburi

Corresponding Author, e-mail: pimolpun_p@rmutt.ac.th, tel. 0898255166

ผ่านโปรแกรมเว็บเบราว์เซอร์ 3) ความพึงพอใจต่อการใช้ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบัน การอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พบว่า ผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อ ระบบที่พัฒนาขึ้นนี้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.82$, S.D.= 0.39) ด้านที่ผู้รับบริการมี ความพึงพอใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านความง่ายต่อการใช้งาน ($\bar{X} = 4.87$, S.D.= 0.33) รองลงมาคือ ด้านประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.85$, S.D.= 0.37) ด้านการรักษาความปลอดภัย ($\bar{X} = 4.84$, S.D.= 0.37) ตามลำดับ ส่วนด้านที่ผู้รับบริการมีความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ ด้านตรงตามความต้องการ และด้าน สามารถทำงานได้ตามหน้าที่ ($\bar{X} = 4.78$, S.D.= 0.43) และ 4) ผลการจัดทำคู่มือระบบสารสนเทศ สำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย เริ่มต้นการใช้งานระบบ/ขั้นตอนการทำงาน การสร้างและบันทึกรายงานผลข้อมูล รายละเอียดการ ใช้งานทั่วไป

คำสำคัญ: การพัฒนา, ระบบสารสนเทศ, ผู้บริหาร, สถาบันการอาชีวศึกษา

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the need for information technology; 2) to develop information systems; 3) to assess satisfaction with using the system; and 4) to prepare information system manuals. It was a research and development. The sample group used in the research were 297 administrators of vocational institutes under the Office of the Vocational Education Commission selected by multi-stage selection and 9 experts by purposive sampling. The research tool was the satisfaction questionnaire and interview forms. Statistics used were frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis. The results of the research were as follows: 1) the need for information use consisted of the results of the study of the need for information use for administrators of vocational institutes under the Office of the Vocational Education Commission, namely academic department, resource management department, department of planning and cooperation and student affairs department; 2) result of information system development for administrators of vocational institutes under the Office of the Vocational Education Commission. In this research, the researcher developed an

information system for administrators through a web browser; 3) satisfaction with the use of information systems for administrators of vocational institutes under the Office of the Vocational Education Commission found that users were satisfied with this developed system overall at the highest level ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.39), ease of use ($\bar{X} = 4.87$, S.D.= 0.33), followed by efficiency ($\bar{X} = 4.85$, S.D.= 0.37), security ($\bar{X} = 4.84$, S.D.= 0.37), respectively. The least satisfactory service was the aspect that met the needs and the aspect of ability to work according to their duties ($\bar{X} = 4.78$, S.D. = 0.43); and 4) the results of the preparation of the information system manual for vocational institute administrators under the Office of the Vocational Education Commission consisted of starting to use the system/ working procedures, to create and save data reports of general usage details.

Keywords: Development, Information System, Administrators, Vocational Education Institutions

บทนำ

ในการบริหารจัดการสมัยใหม่ องค์กรแต่ละแห่งต่างให้ความสำคัญกับการนำระบบสารสนเทศมาใช้ในการทุกระดับของการบริหารจัดการ โดยเฉพาะกลุ่มผู้บริหารระดับสูงที่ต้องการข้อมูลข่าวสารทั้งภายนอกและภายใน เพื่อใช้ในการสนับสนุนการตัดสินใจซึ่งก็คือ ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหาร (Executive Support Systems) อันจะส่งผลให้การดำเนินงานทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติงาน ระดับยุทธวิธีและระดับกลยุทธ์ บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งก่อให้เกิดความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน (Competitive Advantage) เนื่องจากมีระบบสารสนเทศที่ทันสมัย รวดเร็ว ถูกต้อง และแม่นยำ

ระบบสารสนเทศสำหรับการบริหารสถาบันการอาชีวศึกษานั้น เป็นระบบที่ทำการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์เพื่อสร้างสารสนเทศสำหรับวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน และนำเสนอสารสนเทศให้กับผู้บริหารทุกระดับ ดังนั้นการจัดทำระบบสารสนเทศจึงตอบสนองความต้องการที่หลากหลายแตกต่างกันไป โดยแต่ละระบบจะมีคุณสมบัติ คุณลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เฉพาะของระบบนั้น ๆ แนวโน้มของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของสถาบันการศึกษา แสดงให้เห็นได้ว่า ผู้ที่จะเป็นนักบริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถใช้งาน

คอมพิวเตอร์อย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสูงสุดที่สำคัญ ต้องรู้จักการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับงานของตนเอง มีความคิดในการที่จะสร้างระบบสารสนเทศที่ตนเองต้องการ เพื่อช่วยในการตัดสินใจในภาวะที่มีการแข่งขันสูง ทำให้การบริหารของตนเองมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จอย่างสูงสุด สำหรับนักปฏิบัติงานจะใช้ระบบสารสนเทศในการรวบรวม ประมวลผล และจัดการข้อมูล ตลอดจนการค้นหาและตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ผ่านระบบเครือข่ายอย่างถูกต้องและรวดเร็ว (รัตพิรพัฒน์ ทะมานนท์, 2561) อย่างไรก็ตามในการจัดการอาชีวศึกษา ยังพบปัญหาหลายด้านซึ่งปัจจุบันสถาบันการอาชีวศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาได้ทำการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของสถาบันการอาชีวศึกษา แต่พบปัญหาข้อมูลในแต่ละสถานศึกษาไม่ถูกต้องครบถ้วน ไม่มีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและติดตามข้อมูลได้ไม่ต้องตามเวลาที่กำหนด (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2560)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาระบบสารสนเทศในการบริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเพื่อนำข้อมูลสารสนเทศไปปรับใช้ในการพัฒนาการบริหารงานให้กับสถานศึกษาในสังกัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
2. เพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อการใช้ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
4. เพื่อจัดทำคู่มือระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่

เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดขอบข่ายของข้อมูล และนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงของเนื้อหา และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

2. การพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาตามความต้องการของผู้บริหาร โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาความต้องการมาพัฒนาระบบผ่านโปรแกรมเบราวเซอร์ จัดการอบรมการใช้ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันอาชีวศึกษาและผู้ดูแลระบบสารสนเทศของสถาบันอาชีวฯ จำนวน 46 คน

3. การประเมินความพึงพอใจต่อการใช้ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาในสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ปีการศึกษา 2565 จาก 243 สถานศึกษา จำนวน 297 คน ตามการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน ทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินความพึงพอใจต่อการใช้ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. การจัดทำคู่มือระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา

สรุปผลการวิจัย

1. ความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาประกอบด้วย ด้านฝ่ายงานวิชาการ ด้านฝ่ายบริหารทรัพยากร ด้านฝ่ายแผนงานและความร่วมมือ และด้านฝ่ายกิจการนักเรียนนักศึกษา

2. การพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารฯ ผ่านโปรแกรมเว็บเบราว์เซอร์ และผู้เข้าอบรมมีผลคะแนนการทดสอบหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

3. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการใช้ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาพบว่าผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อระบบที่พัฒนาขึ้นนี้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.82$, S.D.= 0.39) ด้านที่ผู้รับบริการมี

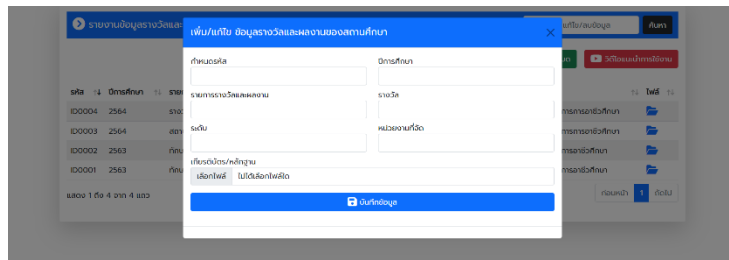
ความพึงพอใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านความง่ายต่อการใช้งาน ($\bar{X} = 4.87$, S.D.= 0.33) รองลงมาคือ ด้านประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.85$, S.D.= 0.37) ด้านการรักษาความปลอดภัย ($\bar{X} = 4.84$, S.D.= 0.37) ตามลำดับ ส่วนด้านที่ผู้รับบริการมีความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ ด้านตรงตามความต้องการ และด้าน สามารถทำงานได้ตามหน้าที่ ($\bar{X} = 4.78$, S.D.= 0.43)

4. ผลการจัดทำคู่มือระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย เริ่มต้นการใช้งานระบบ/ขั้นตอนการทำงาน การสร้างและบันทึกรายงานผลข้อมูล รายละเอียดการใช้งานทั่วไป สอดคล้องกับความต้องการในการใช้งานจริง โดยผลลัพธ์ที่ได้คือ ผู้เชี่ยวชาญโดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าคู่มือระบบสารสนเทศ สำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา ในระดับดี ทั้งในรูปเล่ม ด้านเนื้อหาและด้านการนำไปใช้ ปรากฏดังภาพที่ 1, 2, 3 และ 4

ภาพที่ 1 เริ่มต้นการใช้งานระบบ/ขั้นตอนการทำงาน

รายงานข้อมูลรางวัล/ผลงาน และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง	
ครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้รายงาน	ผู้รับผิดชอบรายงานของแผนกวิชา/งาน เป็นผู้รายงาน
รายงานการอบรม ประชุม สัมมนา	รายงานรางวัล และผลงานของสถานศึกษา
รายงานรางวัล และผลงานของบุคลากรทางการศึกษา	รายงานรางวัล และผลงานของครูเรียน
รายงานผลการประเมินตนเอง (SAR ระดับบุคคล)	รายงานผลการประเมินตนเอง (SAR ระดับแผนกวิชา)
รายงานการวิจัยของครูผู้สอน	รายงานผลการดำเนินการวิจัยโครงการของครูเรียน
รายงานข้อมูลสารสนเทศที่ คัดเลือกมา ส่งปฎิบัติการ	แบบติดตามผู้สำเร็จการศึกษา

ภาพที่ 2 การสร้างรายงานข้อมูล

ภาพที่ 3 การบันทึกกรายงานผลข้อมูล

รหัส	ปีการศึกษา	รายการรางวัลและผลงาน	รางวัล	ระดับ	หน่วยงานที่	ไฟล์
ID0004	2564	รางวัลสถานศึกษาพัฒนา	รองชนะเลิศอันดับ 2	ภาค	สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา	
ID0003	2564	สถานศึกษาพัฒนา	รองชนะเลิศอันดับ 2	ภาค	สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา	
ID0002	2563	ทักษะเบสิกการออกเสียงและคำขวัญระดับ ปวส. ประเภททีม	ชนะเลิศ	ภาค	สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา	
ID0001	2563	กิจกรรมการประกวดผลการก่อสร้าง ระดับ ปวส. ประเภททีม	ชนะเลิศ	ภาค	สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา	

ภาพที่ 4 การรายงานผลข้อมูล

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา” ผู้วิจัยขอสรุปผลการอภิปรายผลดังนี้

1. ผลการศึกษาความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย ด้านฝ่ายงานวิชาการ ด้านฝ่ายบริหารทรัพยากร ด้านฝ่ายแผนงานและความร่วมมือ และด้านฝ่ายกิจการนักเรียนนักศึกษา ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้บริหารพร้อมจะเปลี่ยนแปลงไปสู่นวัตกรรมที่ดีกว่าเพื่อให้องค์กรมีศักยภาพในการแข่งขัน ด้วยการนำระบบควบคุมคุณภาพ (Quality Control System) ที่มีความหลากหลายมาปรับใช้จนเป็นกระบวนการบริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษาสู่ความเป็นเลิศ โดยแต่ละกระบวนการสะท้อนให้เห็นลักษณะของสถานศึกษาอาชีวศึกษา ในด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาอาชีวศึกษา การจัดการเรียนการสอน ผู้เรียน และผู้สอน ซึ่งจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2559) ที่กำหนดให้สถานศึกษายึดมาตรฐานการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2559 ส่งผลให้สถานศึกษาอาชีวศึกษามีลักษณะความเป็นเลิศ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านการ

บริหารจัดการสถานศึกษาอาชีวศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านผู้เรียน และด้านผู้สอน ของสถานศึกษาอาชีวศึกษา

2. ผลการพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พบว่า ผู้วิจัยได้พัฒนาระบบผ่านโปรแกรมเว็บเบราว์เซอร์ จุดเด่นของระบบ คือ ทำงานบนเครือข่าย ผู้ใช้งานระบบสามารถเข้าใช้งานในระบบได้ทันที เนื่องจากด้านการบริหารงานของสถาบันการอาชีวศึกษา มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลาง โดยให้ทุกฝ่าย หน่วยงานในสังกัดสถาบัน ใช้การอ้างอิงจากฐานข้อมูลเดียวกันทุกสถานศึกษา โดยนำโปรแกรมที่ใช้ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูล มาใช้ในการบริหารระบบงานของสถานศึกษา โดยขั้นแรกจะมีการอบรมให้ผู้บริหาร ผู้ดูแลระบบ เพื่อถ่ายทอดต่อกับครูแกนนำ อบรมให้ฝ่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ใช้โปรแกรมฐานข้อมูลร่วมกัน คือ ด้านฝ่ายงานวิชาการ ด้านฝ่ายบริหารทรัพยากร ด้านฝ่ายแผนงานและความร่วมมือ และด้านฝ่ายกิจการนักเรียนนักศึกษา สอดคล้องกับรัฐันท์ วุฒิเดช (2549) กล่าวว่า ระบบที่พัฒนาขึ้นใช้เทคโนโลยีของระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเข้ามาช่วยในการขอรับบริการของบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ผู้ใช้สามารถขอรับบริการได้ผ่านเว็บเพจ ไม่มีข้อจำกัดด้านระยะทาง เวลา สถานที่ และเกิดความสะดวกต่อการใช้งาน นอกจากนี้ระบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้มีคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล ซึ่งระบบการรักษาความปลอดภัยดังกล่าวผู้วิจัยได้กำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบต้องระบุชื่อผู้ใช้งานและรหัสผ่านทุกครั้งก่อนการเข้าใช้ระบบจะตรวจสอบสิทธิในการเข้าสู่ระบบของผู้ใช้งานแต่ละบุคคลเมื่อเข้าสู่ระบบแล้วผู้ใช้งานจะได้รับสิทธิในการจัดการข้อมูลที่แตกต่างกันไป ด้านการบันทึกข้อมูล ผู้รับบริการ และผู้ให้บริการมีการบันทึกข้อมูลการขอรับบริการและผลการให้บริการ โดยระบบ ฯ มีหน้าจอการบันทึกข้อมูลที่ครอบคลุม มีความสะดวกและง่ายต่อการใช้งาน ด้านการปรับปรุงแก้ไขข้อมูล มีเมนูสำหรับสืบค้นข้อมูลที่ต้องการแก้ไข และสามารถปรับปรุงแก้ไขได้อย่างสะดวก ด้านการสืบค้นข้อมูล มีเมนูสำหรับการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลายครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้งานทุกกลุ่ม มีหน้าจอสำหรับการสืบค้น/ติดตามสถานะของการรับบริการหรือแม้แต่ผู้ให้บริการก็สามารถสืบค้นข้อมูลการขอรับบริการในหัวข้อต่าง ๆ เพียงใส่คำค้นเพียงบางส่วน เช่น ชื่อผู้รับบริการ ระบบก็สามารถประมวลผลและแสดงผลได้อย่างรวดเร็ว (หทัยชนก แจ่มถิน และอนิรุทธ์ สติมัน, 2557) และการที่ผู้เข้าอบรมมีผลคะแนนการทดสอบหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม เนื่องมาจากการฝึกอบรมการใช้ระบบสารสนเทศมีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพที่กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมสามารถเรียนรู้ได้ตามความสามารถของตนเองทั้งยังช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการอบรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb, D. (1984) ที่นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้

มีส่วนร่วม ในทุกกิจกรรมของหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในหัวข้อการฝึกอบรมมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับแนวคิดของ Johnson, D. W., & Johnson, R. (1994) ที่กล่าวว่า การเข้ากลุ่มฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ จากประสบการณ์ได้ปฏิบัติด้วยตนเอง ได้ไตร่ตรอง และได้ใช้ทักษะการทำงานกลุ่ม สามารถช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้น

3. ผลการประเมินระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พบว่า ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารมีประสิทธิภาพต่อการใช้งานระบบที่พัฒนาฯ ขึ้นโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นได้ว่าระบบที่พัฒนาขึ้นนี้สามารถตอบสนองการใช้งานของผู้ใช้งานได้ครอบคลุม ตรงความต้องการของผู้ใช้งาน มีความง่ายต่อการใช้งานและมีประสิทธิภาพ เพราะมีการกำหนดมาตรฐาน ขอบข่ายของการปฏิบัติงาน มีการกำหนดวิธีการดำเนินงาน และมีขั้นตอนการเข้ารับบริการ ทำให้การบริการมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิยนันท์ เสนะโท (2565) พบว่า ผลความพึงพอใจจากการใช้งานระบบของผู้รับบริการ อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริการของศูนย์เทคโนโลยีดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับยุทธพล ไพชนะ, จิรศักดิ์ เรืองรังสี และเมธิชญ์ ปรัชญชญากร (2558) พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้บริการอยู่ในระดับมากที่สุดสรุปได้ว่าระบบสารสนเทศที่พัฒนาขึ้น สามารถนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

4. ผลการจัดทำคู่มือระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พบว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

4.1 ส่วนที่ 1 ประกอบด้วย การเริ่มต้นเข้าสู่ระบบ/ขั้นตอนการทำงาน เริ่มต้นผู้ใช้งานเข้าสู่ระบบจะพบกับหน้า Dashboard เป็นหน้าแรกเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้จัดการระบบบัญชีข้อมูลของสถานศึกษา จะถูกดึงชุดข้อมูลและภาพรวมของชุดข้อมูลมาใช้งาน และการลงทะเบียนระบบ เมื่อเริ่มต้นเปิดใช้งานบัญชีของสถานศึกษาสามารถกำหนด Username และ Password ได้

4.2 ส่วนที่ 2 ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินการในระบบ การสร้างรายงานผลข้อมูล รายละเอียดเมนูการใช้งานทั่วไปจะประกอบไปด้วย 4 ด้าน คือด้านฝ่ายงานวิชาการ ด้านฝ่ายบริหารทรัพยากร ด้านฝ่ายแผนงานและความร่วมมือ และด้านฝ่ายกิจการนักเรียนนักศึกษา ซึ่งในแต่ละด้านฝ่ายงานก็จะมีหัวข้อให้บันทึกรายงานข้อมูล

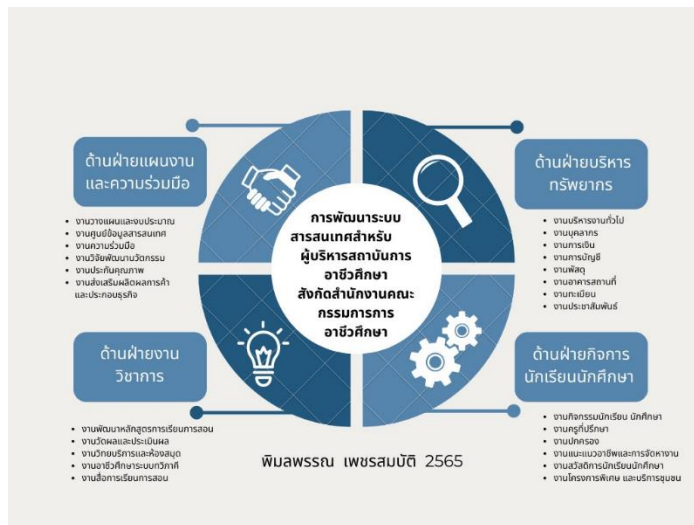
4.3 ส่วนที่ 3 ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินการในระบบ การบันทึกรายงานผลข้อมูล ผู้ใช้งานสามารถเลือกเมนูรายการบันทึกตามหัวข้อที่ต้องการ โดยใส่รายละเอียดในแต่ละข้อให้ชัดเจนพร้อมกับอัปโหลดข้อมูลโดยแนบเอกสารหลักฐานให้ครบถ้วนจากนั้นทำการบันทึกรายงานผลข้อมูล

4.4 ส่วนที่ 4 ประกอบด้วย การรายงานผลข้อมูล ผู้ใช้งานสามารถเลือกเมนูสรุปผลรายงานข้อมูลในแต่ละหัวข้อ เพื่อเรียกดูข้อมูลเอกสารในแต่ละปีการศึกษา ในแต่ละด้านฝ่ายงานตามที่ต้องการ อีกทั้งยังสามารถค้นหาข้อมูลในระบบ โดยจะมีช่องให้ค้นหา แล้วทำการระบุรายละเอียดของข้อมูลที่ต้องการค้นหา แล้วเลือกการรายงานประมวลผลข้อมูลในระบบ

ผลการประเมินความเหมาะสมด้านการนำไปใช้ประโยชน์ของคู่มือระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งผลการประเมินความเหมาะสมของระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา ทั้งตอนที่ 1 และตอนที่ 2 สอดคล้องกับงานวิจัยของชลธาร สมานธิ (2560) พบว่า ผลการหาประสิทธิภาพของการพัฒนาคู่มือการบริหารจัดการศึกษาเรียนรู้ร่วมหลักสูตรอาชีวศึกษาและมัธยมศึกษาตอนปลาย (ทวิศึกษา) ของโรงเรียนสบเมยวิทยาคม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ด้านความถูกต้องด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ใน ระดับมากที่สุด ด้านที่มีระดับสูงสุด คือ ด้านความเหมาะสม รองลงมาคือ ด้านความเป็นไปได้ ลำดับต่อมา คือ ด้านความถูกต้อง และด้านที่มีระดับน้อยที่สุด คือ ด้านความเป็นประโยชน์ และสุเทพ ไชยวุฒิ (2560) พบว่า 1) คู่มือการบริหารจัดการงานวิชาการของคณะครูศาสตร์มหาวิทยาลัราชภัฏเชียงใหม่ มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านรูปแบบของคู่มือ ด้านเนื้อหาของคู่มือและด้านการนำไปใช้ 2) คณาจารย์คณะครุศาสตร์ มีความพึงพอใจต่อคู่มือการบริหารจัดการงานวิชาการของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านรูปแบบของคู่มือ ด้านเนื้อหาของคู่มือ และด้านการนำคู่มือไปใช้

องค์ความรู้ใหม่

จากงานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ภาพที่ 5 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ควรนำระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษาให้ผู้บริหารสถาบันอาชีวศึกษานำไปใช้ในการบริหารจัดการศึกษาในสถาบัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถาบันอาชีวศึกษาควรนำผลความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้บริหารสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นไปใช้ในการวางแผนการบริหารจัดการสถานบันอาชีวศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

2. สถานบันอาชีวศึกษา ควรนำระบบข้อมูลสารสนเทศที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปให้เป็นข้อมูลสำหรับการบริหารสถาบันอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

ชลธาร สมานธิ. (2560). การพัฒนาคู่มือการบริหารจัดการศึกษาเรียนรู้ร่วมหลักสูตรอาชีวศึกษาและมัธยมศึกษาตอนปลาย (ทวิศึกษา) ของโรงเรียนสบเมยวิทยาคม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

- มาตรฐานการอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ. 2559. (2559, 14 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 133 ตอนพิเศษ 258, หน้า 23-25.
- ปิยนันท์ เสนะโท. (2563). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของศูนย์เทคโนโลยีดิจิทัล. *วารสารวิทยาศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 19(1), 27-43.
- ยุทธพล ไพบูลย์, จิรศักดิ์ เรืองรังสี และเมธิชญญ์ ปรัชญ์ชญากร. (2558). *การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการแบบสอบถามออนไลน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.): มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- รัตพิรพัฒน์ ทะมานนท์. (2561) ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา. *วารสาร มจร ตรีภพ* ปีที่ 2(2), 78-88.
- รัฐนันท์ วุฒิเดช. (2549). ระบบสารสนเทศการให้บริการของศูนย์คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่. (การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- หทัยชนก แจ่มถิน และอนิรุทธิ์ สติมัน. (2557). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ระดับบัณฑิตศึกษา สำหรับบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 8(2), 893-894.
- สุเทพ ไชยวุฒิ. (2560). *การพัฒนาคู่มือการบริหารจัดการงานวิชาการของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2560). *แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. (1994). *Leading the cooperative school*. (2nd ed.). Edina, MN: Interaction Boo.
- Kolb, D. (1984). *Experience learning*. Retrieved from: <http://www.ospper.dk/speciale/book/book35.html>.

กลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4

Strategies For Management Learning of Education Institutions Under the
Office of Non-Formal and Informal Education Nakhon Sawan Province
According to the Iddhipāda IV

อุเทน ฮัสนิธิสมบูรณ์¹ พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ² และวินัย ทองมัน³

Uthen Hosittisomboon, Phrakrusisudhammanivit and Winai Tongmun

Received: September 05, 2022

Revised: November 30, 2022

Accepted: December 06, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 รูป/คน ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และการประเมินกลยุทธ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 คน ใช้แบบประเมินความเหมาะสม คือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและประโยชน์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) กลยุทธ์ด้านหลักสูตร ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารหลักสูตร โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ส่งเสริมการนิเทศกำกับติดตามหลักสูตรสถานศึกษาและเผยแพร่ผลการดำเนินการไตร่ตรอง ทบทวนในสิ่งที่ทำ 2) กลยุทธ์ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้เข้าใจในการจัด

¹ สำนักงานศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดอุทัยธานี, Office Of The Non-Formal And Informal Education Uthaitхани

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: uthen.h2520@gmail.com, Tel. 089-5682277

กระบวนการเรียนรู้ ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
 สรุปผลการปฏิบัติหน้าที่การสอน นำผลไปใช้ในการวางแผนปรับปรุงพัฒนางานการสอน 3) กลยุทธ์
 ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีความรู้ความเข้าใจในการ
 สร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ เขียนรายงานการปฏิบัติ อย่างน้อยคนละ 1 เรื่องต่อ 1 ภาคเรียน
 มีการยกย่องผลงานด้านสื่อและนวัตกรรมของครู 4) กลยุทธ์ด้านการวัดและประเมินผล ควรส่งเสริม
 สนับสนุนให้ มีความเข้าใจในงาน การวัดประเมินผล การสร้างแบบวัดและประเมินผล นำผลสัมฤทธิ์
 ที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาปรับปรุงงาน มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข นำผลสัมฤทธิ์และผล
 การสอบ N-net มาใช้เพื่อปรับปรุงพัฒนางาน และผลการประเมินกลยุทธ์ฯ พบว่า โดยภาพรวมอยู่
 ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ: กลยุทธ์การบริหาร, การจัดการเรียนรู้, สถานศึกษา, หลักกฤษฎีบท 4

Abstract

The objective of this research article was to present learning management strategies of schools under the Office of Non-Formal and Informal Education in Nakhon Sawan Province according to Iddhipada 4. It was a qualitative research by in-depth interviews with 25 key informants using semi-structured interviews; group discussion with 11 experts using group discussion record form; and strategy evaluation with 11 key informants using a suitability assessment form, namely accuracy, suitability, practical feasibility, and usefulness. Statistics used were mean and standard deviation. The results of the research revealed that 1) in terms of curriculum strategies, participation in curriculum administration planning should be encouraged and supported with the participation of all sectors; there were promoting supervision and monitoring of educational institutions' curriculum and dissemination of results of deliberation; review what had been done; 2) strategies for the form of learning activities should promote and support understanding of the organization of the learning process, meet the needs of the students and achieve the objectives of the course, summarize teaching duties, use the results to plan for improvement and development of teaching work; 3) in terms of media strategy and educational technology innovation, knowledge and understanding of media creation and learning

innovation as well as writing a performance report at least 1 subject per semester should be encouraged. Media and innovation works of teachers were praised; and 4) in terms of measurement and evaluation strategies, an understanding of the work, evaluation measurement and evaluation creation, analyzing the results of the achievements to develop and improve the work should encouraged and supported. There were plan, measurement, and inventing a solution and bring achievements and N- net exam results to improve job development. And the result of strategic evaluation found that the overall level was at the highest level in all aspects.

Keywords: Administrative Strategy, Learning Management, Educational Institutes,
Iddhipada 4

บทนำ

ประเทศไทยได้เริ่มนโยบายปฏิรูปการศึกษามานานนับสิบกว่าปีแล้ว แต่ปัญหาการศึกษาไทยอีกมากมายก็ยังคงอยู่เช่นเดิม หลายคนมองว่าเป็นเช่นนี้เพราะนโยบายการศึกษาของไทยขาดความชัดเจนและเปลี่ยนแปลงบ่อย เปลี่ยนไปตามรัฐบาลที่เข้ามารับตำแหน่ง โดยเฉพาะตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเปลี่ยนนโยบายการศึกษาก็เปลี่ยนแปลง ทุกครั้งที่มีการรัฐมนตรีคนใหม่ก็ไม่น่าจะมีผิด เรามักได้ยินเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าปัญหาการศึกษาไทยนั้นจะต้องปรับรูปปฏิรูปทั้งระบบไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักสูตรครูผู้สอน วิธีการสอน คุณภาพผู้เรียน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยในปัจจุบันนั้น ได้บังคับให้เด็กต้องเรียนรู้เนื้อหาสาระมากมายหลายวิชาจนเกินความจำเป็น โดยกำหนดให้เรียนทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งการกำหนดเช่นนี้ดูเหมือนจะไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมผลหรือความสอดคล้องจำเป็นของผู้เรียนแต่ละช่วงวัย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2560) มาตรา 54 บัญญัติไว้ว่ารัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน จนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการ ให้ประชาชน ได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2560) รวมทั้งส่งเสริม ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้การศึกษาเป็น “กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก

การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมแห่งการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, 2546)

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ.2551 เป็นหลักสูตรที่มุ่งจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองอุดมการณ์จัดการศึกษาตลอดชีวิต การสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญา “คิดเป็น” เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสังคม มีการบูรณาการอย่างสมดุล ระหว่างปัญญาธรรม ศิลธรรม และวัฒนธรรม มุ่งสร้างพื้นฐานการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และพัฒนาความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ โดยให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วม จัดการศึกษาให้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน และสามารถตรวจสอบได้ว่า การศึกษานอกระบบเป็น กระบวนการของการพัฒนาชีวิตและสังคม สามารถพึ่งพาตนเองได้ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของบุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์จากการทำงาน และการประกอบอาชีพ โดยการกำหนดสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ให้ความสำคัญกับการพัฒนา กลุ่มเป้าหมายด้านจิตใจให้มีคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ สร้างภูมิคุ้มกัน สามารถจัดการ กับองค์ความรู้ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีเพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาสร้างภูมิคุ้มกันตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งคำนึงถึง ธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ที่อยู่นอกระบบ และสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การ ปกครอง ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสาร (ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ, 2544)

แต่การบริหารจัดการการศึกษาไทยในปัจจุบัน ยังพบปัญหามากมาย อาทิเช่น คุณภาพ การศึกษาตกต่ำไม่ทันโลก แข่งขันสู้ประเทศเพื่อนบ้านไม่ได้ (ประเทศไทยอยู่อันดับที่ 33 จาก 47 ประเทศ) คุณภาพผู้เรียนมีสมรรถนะต่ำในทุกวิชา เช่น สังคมศึกษา (ร้อยละ 55) ภาษาไทย (ร้อยละ 47) ภาษาอังกฤษ (ร้อยละ 34) และคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (ร้อยละ 30) ผู้สำเร็จการศึกษามี คุณภาพต่ำ คิดไม่เป็น ทำไม่ได้ แก้ปัญหาไม่ได้ ไม่รักการเรียนรู้ เป็นแรงงานที่มีคุณภาพต่ำการเข้า รับการศึกษาไม่กว้างขวาง ไม่ทั่วถึงและไม่เป็นธรรม เกิดความเหลื่อมล้ำในโอกาสเข้ารับการศึกษา และคุณภาพการศึกษาที่ได้รับ คนไทยมีการศึกษาเฉลี่ยเพียง 7.1 ปี แรงงานอายุ 13 ปีขึ้นไป (48 ล้านคน) ร้อยละ 68 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือ ต่ำกว่า มีประชาชนอายุ 13-24 ปี ซึ่งเป็น คนในวัยเรียนถึง 7.1 ล้านคน ที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษา การศึกษาแยกจากสังคม ศาสนา และ วัฒนธรรม กล่าวคือ การศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ไม่สอดคล้องกับ

การดำรงชีวิตในสังคม อีกทั้งการศึกษาขาดการบูรณาการเชื่อมโยงกับด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมเข้าไปในกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การบริหารจัดการศึกษาขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล กล่าวคือ ในปัจจุบันมีการบริหารรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลางมีการจัดองค์กรซ้ำซ้อน สายบังคับบัญชายาว ไม่มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐาน ประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรต่ำ ขาดการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม วิชาชีพครูตกต่ำ จึงไม่ได้คนดีคนเก่งมาเป็นครู สังคมขาดศรัทธา และความเชื่อมั่นในวิชาชีพครู ขาดการพัฒนา นโยบายอย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ และขาดความเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

จากการศึกษา รายงานผลการประเมินตนเอง (SAR) ของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ (2561) เป็นอีกสถาบันหนึ่งทางการศึกษาได้ตอบรับนโยบายของรัฐบาลที่มีรูปแบบ หรือแนวทางที่ส่งเสริมให้บุคคลได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาบุคลากรให้พร้อมสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ จัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและผู้เรียน ให้เป็นผู้มีความรู้และเป็นคนดีของสังคม พร้อมทั้งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาหลายด้าน เช่น ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ไม่มีวิสัยทัศน์ครุภัณฑ์ในการจัดกิจกรรม ทางราชการมีงบประมาณสนับสนุนน้อย บุคลากรน้อยแต่ทำงานมาก การประสานงานบางครั้งไม่ได้รับความสะดวก สื่อการเรียนการสอนน้อย ขาดงบประมาณสนับสนุน การเบิกจ่ายไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมุ่งคิดค้นหาวิธีแก้ไขปัญหานวทางการพัฒนา 1) สถานศึกษาควรวางแผนร่วมกับครูและบุคลากรพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนด้วยวิธีที่หลากหลาย ใช้วิธีการวัดผลประเมินผล มาดำเนินการให้เป็นระบบ เพื่อปรับปรุงพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น 2) สถานศึกษาควรอบรมพัฒนาครูและบุคลากรเกี่ยวกับการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนแต่ละครั้งให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร องค์ประกอบของแผนการวัดผลประเมินผล ผู้เรียนที่หลากหลาย โดยใช้เครื่องมือ หรือ แบบวัดที่มีประสิทธิภาพ การบันทึกหลังสอน การทำวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ ที่นำไปสู่วิธีการจัดกิจกรรมที่สามารถพัฒนาปรับปรุงคุณภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง 3) ครูผู้สอนควร

มีการนำผลการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคลมาเป็นข้อมูลในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่มและ ควรมีการบันทึกผลการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง 4. ครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเป็นมืออาชีพด้านการจัดการเรียนการสอน ทั้งผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาร่วมจัดทำเว็บไซต์ สู่กิจกรรม กศน. ตำบลอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2561)

โดยทางออกที่สำคัญคือ การนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการพัฒนา คือ ผู้วิจัยได้สนใจ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา (วิเชียร พากเพียร, 2561) โดยการนำหลักธรรมมาบูรณาการเข้ากับพันธกิจของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการ บริหารการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา เกิดฉันทะ คือ ความชอบใจ ในพัฒนาหลักสูตร วิริยะ คือความเพียรพยายามสร้างรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จิตตะ คือ ความรอบคอบในการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา และวิมังสา คือ การจดจ่อในการ วัดและประเมินผล ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาค้นคว้าโดยการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการ บริหารการจัดการเรียนรู้อยู่ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ ให้เกิดผลประโยชน์ในการบริหารจัดการการเรียนรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งขั้นตอน วิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทการบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการศึกษา งานวิจัย จากแหล่งข้อมูล เอกสารรายงานการตรวจติดตามและประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-Assessment Report: SAR) ปีการศึกษา 2561 ของสถานศึกษาในสังกัด ทั้ง 15 แห่ง นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างคำถามการสัมภาษณ์ โดยสร้าง ข้อคำถามตามกรอบงานการจัดการเรียนรู้ ปรัชญาอาจารย์ที่ปรึกษาคุณูปการ เพื่อพิจารณา ตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์และปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ จนสมบูรณ์

เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interviewing Form) นำไปสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 คน ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ตอนที่ 2 สร้างกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยการ ยกร่างกลยุทธ์ นำร่างกลยุทธ์ที่จัดกระทำขึ้น เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณิพนธ์เพื่อพิจารณา ตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์และปรับปรุงแก้ไขความเหมาะสมตามที่อาจารย์ที่ปรึกษา แนะนำ จัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อพิจารณาร่างกลยุทธ์การบริหารการจัดการ เรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด นครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยใช้เครื่องมือในขั้นตอนนี้ คือ ร่างกลยุทธ์การบริหารการจัดการ เรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด นครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ตอนที่ 3 การประเมินกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัด สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 มี 4 มิติได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ เป็นประโยชน์ ผู้วิจัย ดำเนินการนำกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 ที่ได้จากตอนที่ 2 มา ดำเนินการจัดทำร่างแบบประเมินกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัด สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 แบบประเมินกลยุทธ์ ใน 4 มิติ ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และประโยชน์ จัดทำแบบประเมินกลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัด สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัด จำนวน 11 ชุด โดยผู้วิจัย พิจารณาคัดเลือกผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาด้วยวิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 11 คน ทำการประเมินกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้น สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

กลยุทธ์การบริหารจัดการการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 ผลการวิจัย พบว่า

1. ด้านหลักสูตรตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า ตามหลักฉันทะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครู และบุคลากรทางการศึกษามีใจรักในสิ่งที่ทำ มีความเข้าใจในงาน เห็นได้จากการมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักวิริยะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา มีความเพียร ความมุ่งมั่น หุ่่มเททั้งกายใจ ตามหลักจิตตะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรสนับสนุนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาโดย การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยใช้ความคิดมีใจจดจ่อ และรับผิดชอบ ร่วมคิดร่วมทำ เอาจิตฝักใฝ่ อุทิศตัวอุทิศใจ ตามหลักวิมังสา มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมการนิเทศกำกับติดตามหลักสูตรสถานศึกษาและเผยแพร่ผลการดำเนินการไตร่ตรอง ทบทวนในสิ่งที่ทำมานั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง

2. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า ตามหลักฉันทะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครู และบุคลากรทางการศึกษามีความพอใจความต้องการที่จะทำมีความรู้ และเข้าในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามหลักวิริยะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมครูให้มีความ เพียร มุ่งมั่นหุ่่มเททั้งกายใจ จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และบรรลุ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ตามหลักจิตตะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมให้ครู ความคิด มีใจจดจ่อ และรับผิดชอบ อุทิศตัวอุทิศใจ จัดทำรายงานสรุปผลการปฏิบัติหน้าที่การสอนในทุกภาคเรียน ตามหลักวิมังสา มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรสนับสนุนให้ครู ไตร่ตรอง ทบทวนในสิ่งที่ทำ มีการวางแผน คิดค้น นำผลจากรายงานผลการปฏิบัติหน้าที่ไปใช้ในการวางแผนปรับปรุงพัฒนางานการสอนใน ภาคเรียนต่อไป

3. ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา ตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า ตามหลัก ฉันทะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครู และบุคลากรทางการศึกษามีใจรักในสิ่งที่ทำมี ความเข้าใจในงาน มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักวิริยะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรสนับสนุนให้ครู มีความเพียร มุ่งมั่นหุ่่มเททั้งกายใจ ทำสิ่งใดก็จะทำจนเชี่ยวชาญ โดยการสร้างสื่อและนวัตกรรมประกอบการจัดการเรียนรู้ ตามหลักจิตตะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควร ส่งเสริมให้ครู มีความคิดริ่บผิตชอบ ร่วมคิดร่วมทำ เอาจิตฝักใฝ่ เขียนรายงานการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) หรือนวัตกรรม (Innovation) อย่างน้อยคนละ 1 เรื่องต่อ 1 ภาคเรียนตามหลัก

วิมังสา มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรสนับสนุนให้มีการไตร่ตรอง ทบทวนในสิ่งที่ทำให้การวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง โดยการยกย่องผลงานด้านสื่อและนวัตกรรมของครู

4. ด้านการวัดและประเมินผล ตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า ตามหลักฉันทะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครู และบุคลากรทางการศึกษามีความพอใจความต้องการที่จะทำ มีใจรักในสิ่งที่ทำ มีความเข้าใจในงาน และปรารถนาทำความรู้ความเข้าใจในการวัดประเมินผล ตามหลักวิริยะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมให้ครูมีความเพียร ความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายใจ สร้างแบบวัด และประเมินผล ตามหลักจิตตะ มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรสนับสนุนให้ครูความคิด มีใจจดจ่อ และรับผิดชอบ ร่วมคิดร่วมทำนำผลสัมฤทธิ์ที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาปรับปรุงงาน ตามหลักวิมังสา มี 1 กลยุทธ์ คือ ควรส่งเสริมให้ครูไตร่ตรอง ทบทวนในสิ่งที่ทำมานั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข นำผลสัมฤทธิ์และผลการสอบ N-net มาใช้เพื่อปรับปรุงพัฒนางาน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 ผู้วิจัย ได้นำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ด้านหลักสูตร การบริหารหลักสูตรโดยสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ ผู้เกี่ยวข้องร่วมวางแผน และกำหนดรายละเอียดในแต่ละกิจกรรม แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้ ด้านงบประมาณ ด้านเอกสาร ด้านสื่อ และอื่น ๆ โดยการพัฒนหลักสูตร มีความหมายสองอย่าง คือ การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น กับการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดย 1) ด้านงบประมาณ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวิเคราะห์ค่าของงบประมาณ ชี้แจงงบประมาณรายจ่ายประจำปีต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี จัดทำแนวทางการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับนโยบายและ แผนการดำเนินงานของรัฐบาลและหน่วยงาน ให้คำแนะนำปรึกษา ประสานงานให้ความรู้ด้านงบประมาณ กำกับดูแล ติดตามการใช้งบประมาณ 2) ด้านเอกสาร มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานธุรการ งานสารบรรณ งานผลิตเอกสาร งานบันทึกข้อมูล งานบุคลากร งานการเงิน พัสดุ งานแผนงานและงบประมาณของกลุ่มแผนงาน งานประชุม การติดต่อประสานงาน งานบริการจัดส่งสื่อ/เอกสารอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของกลุ่มงานต่าง ๆ 3) ด้านสื่อ และ 4) อื่น ๆ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อการบริหารจัดการ และกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนงบประมาณ แผนงาน โครงการ

พัฒนาบุคลากร ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของหน่วยงานสถานศึกษาและภาคีเครือข่าย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ หลักสูตรการบริหารจัดการการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษามีความตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา เข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารอย่างถ่องแท้ และนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังต่อเนื่อง จะช่วยให้การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาประสบผลสำเร็จได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Young, K., Larsen, D., & Mixon, J. (2011) พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติว่า สถานศึกษาที่มีหลักสูตรจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับนโยบายสถานศึกษาและแนวปฏิบัติของสถานศึกษา และสถานศึกษาที่มีหลักสูตรวิชาจริยธรรมผู้บริหารสถานศึกษา ก็จะมีทัศนคติและภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในเรื่องของนโยบาย และการปฏิบัติสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ ร่วมวางแผน และกำหนดรายละเอียดในแต่ละกิจกรรม แบ่งเป็น 4 แบบ ดังนี้ การเรียนรู้แบบพบกลุ่ม การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้แบบทางไกล การเรียนรู้แบบชั้นเรียน ซึ่ง 1) การเรียนรู้แบบพบกลุ่ม เป็นการเรียนปกติของ นักศึกษากศน. แต่ละตำบล โดยการนัดหมายของครูผู้สอนกับผู้เรียน แต่ภาวะการณ์ Covid ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน ต้องเว้นระยะห่างนักเรียนมาพบกลุ่มไม่ได้ ต้องเรียนโดยใช้ Line, Facebook, สื่อออนไลน์, Zoom ฯลฯ 2) การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นวิธีเรียนที่ผู้เรียนต้องรับผิดชอบตนเอง โดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง นักศึกษามาปฐมนิเทศ และรับเอกสารใบงานแล้วกลับมาสอบซึ่งจะมีเป็นส่ว นน้อย 3) การเรียนรู้แบบทางไกล สำหรับผู้เรียนที่อยู่ห่างไกล ซึ่งครูผู้สอนจะต้องมีการเตรียมตัวสูงมากทั้งสื่อ วิธีการสอน ซึ่งภาวะปัจจุบันจะเห็นจากการเรียนผ่าน ว่างไกลกังวล ซึ่งครูผู้สอนจะทำการสอนและให้ความรู้พร้อมให้คำปรึกษา 4) การเรียนรู้แบบชั้นเรียน จะต้องมีการประจำชั้น มีรายชื่อผู้เรียน เอกสารชั้นเรียน ปัจจุบันที่ขอเปิดแบบชั้นเรียนมี 1 แห่ง คือ โรงเรียนผู้ใหญ่ยุวบัณฑิต รูปแบบชั้นเรียนเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ และคุณภาพชีวิต สภาพการบริหารจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้เรียนจะร่วมกันกำหนดว่าในแต่ละรายวิชาจะเรียนรู้แบบใด ซึ่งขึ้นอยู่กับความยากง่ายของเนื้อหาสาระของแต่ละรายวิชานั้น ๆ โดยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของผู้เรียนขึ้นอยู่กับความพร้อมของสถานศึกษาในการจัดสอนเสริมเพื่อเติมเต็มความรู้ให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้ให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ นอกจากนั้นสถานศึกษาสามารถออกแบบการเรียนรู้แบบอื่น ๆ ได้ตามความ

ต้องการของผู้เรียน และความพร้อมของสถานศึกษาแต่ละแห่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของเยาวเรศ จิตต์ตรง (2556) พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำด้านการเรียนการสอนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ภาวะผู้นำด้านการมีภาพอนาคตและวิสัยทัศน์ และด้านใส่ใจการเรียนรู้ของนักเรียน การให้คำปรึกษาและแก้ปัญหาของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และด้านเสริมสร้างบรรยากาศเชิงบวกและความคาดหวังเพื่อความสำเร็จในการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านภาวะผู้นำด้านใส่ใจการเรียนรู้ของนักเรียน การให้คำปรึกษา และการแก้ปัญหาของนักเรียนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ด้านมีการสื่อสารเพื่อการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ค่าเฉลี่ยร้อยละของความต้องการจำเป็น โดยรวม = 20.58 การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมี 6 ประเด็น คือ 1) ประเด็นกลยุทธ์ส่งเสริมบรรยากาศเชิงบวก ด้านการเรียนการสอน 2) ประเด็นกลยุทธ์ใส่ใจความก้าวหน้าของครูและบุคลากรทางการศึกษา 3) ประเด็นกลยุทธ์กำหนดการสื่อสารเพื่อ การสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน 4) ประเด็นกลยุทธ์กำหนดการสื่อสารเพื่อ การให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาของนักเรียน 5) ประเด็นกลยุทธ์พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน 6) ประเด็นกลยุทธ์การพัฒนาวิสัยทัศน์

3. ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ ผู้เกี่ยวข้องร่วมวางแผน และกำหนดรายละเอียดในแต่ละกิจกรรม แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1) สื่อประเภทวัสดุ อาทิ สิ่งพิมพ์ เอกสารตำราเรียน 2) สื่อประเภทคอมพิวเตอร์ อาทิ CAI สื่อมัลติมีเดียออนไลน์ 3) สื่อประเภทเทคนิค อาทิ การอภิปราย การสาธิตจัดนิทรรศการ ศึกษาดูงาน สถานการณ์จำลองอื่น ๆ ที่มาสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยการจัดซื้อ จัดสรรจากต้นสังกัดผลิตและพัฒนาสื่อขึ้นเองของครูผู้สอน แนวทางในการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยการวิเคราะห์บทเรียน ผู้เรียน ผู้ใช้ งบประมาณ เลือกสื่อโดยมีหลักการมีความสัมพันธ์กับบทเรียน จุดมุ่งหมายในการสอน เนื้อหาถูกต้องทันสมัยน่าสนใจ เหมาะสมกับวัย ระดับชั้นความรู้ ประสบการณ์ของผู้เรียน และราคาไม่แพงเกินไป หรือถ้าจะผลิตควรคุ้มกับเวลา และการลงทุน ควรมีการประเมิน สื่อ นวัตกรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สภาพการบริหารจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ นั้นผู้บริหารสถานศึกษาการศึกษา รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎี หลักการ ระเบียบ แนวปฏิบัติ สภาพปัญหา และความต้องการในการจัดการศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 โดยการศึกษาข้อมูล พร้อมออกแบบนวัตกรรมให้สอดคล้องกับทฤษฎี

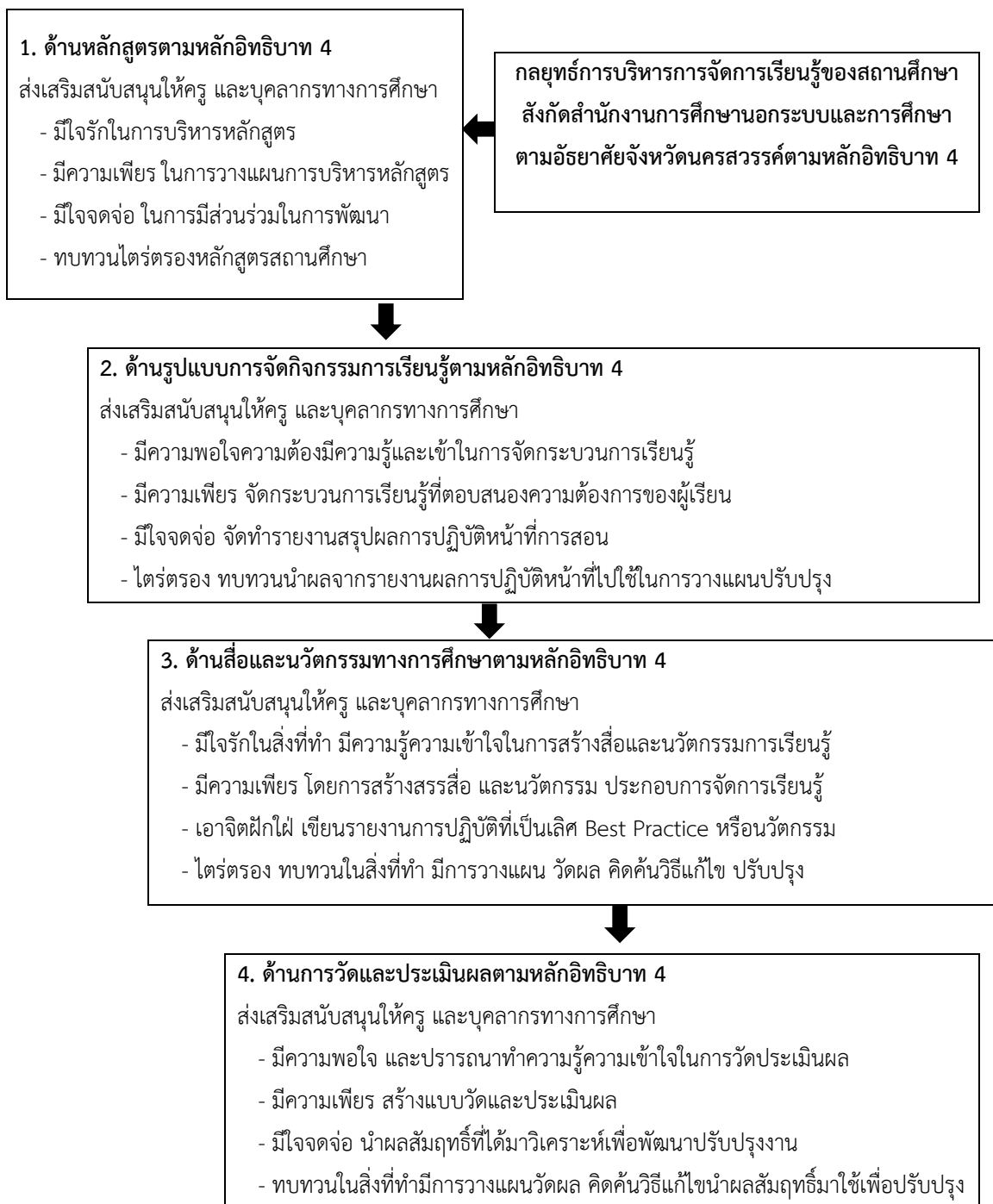
หลักการ ระเบียบ แนวปฏิบัติ สภาพปัญหาและความ การทดลอง วิจัย และพัฒนาเพื่อให้นวัตกรรม มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ และเผยแพร่ไปสู่ประชากรเป้าหมายเพื่อให้เกิดการยอมรับ และนำไป ปฏิบัติอย่างแพร่หลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lauzon, N., & Bégin, S. (2007) พบว่า กรอบ และตัวชี้วัดที่ทำให้สถานศึกษาน่าเชื่อถือ และมีอิทธิพลให้ผู้อื่นยอมรับ เช่น ตัวชี้วัดว่า จะต้อง มีห้องสมุดจัดว่าเป็นเครดิตเป็นที่ยอมรับได้ถึงในอนาคต มีการวางแผนป้องกันไว้ได้นาน เป็นแบบใหม่ และเป็นอนาคต และทำให้สถานศึกษามีชื่อเสียง ต้องพาสถานศึกษาไปแข่งขันกับสถานศึกษาอื่นได้ โดยมีกรอบโครงสร้างทั่วไป 4 กรอบที่จะให้สถานศึกษามีอะไรที่เด่นกว่าสถานศึกษาอื่น เป็นที่ ยอมรับโดยทั่วไปไม่มีเครดิต การจะทำให้เกิดลักษณะดังกล่าวจะต้องหาได้ทั้งหมด คือ 1) อะไรที่มีความโดดเด่น 2) นำมาถ่ายทอดจากห้องเดียวไปหลายห้อง 3) กระจายไปยังทุกห้องในสถานศึกษา 4) ผลออกมาเป็นที่โดดเด่นทำอะไรก็ได้รางวัล ทำอะไรก็ได้ดีในการสร้างลักษณะ ดังกล่าว จำเป็นต้องหาข้อมูลทั้งหมดในสถานศึกษา โดยการปฏิบัติสิ่งต่อไปนี้ คือ 1) สร้างกลยุทธ์ 2) ฝึก ทักษะทั้ง 8 กลุ่มสารการเรียนรู้ใช้ (TQM) 3) ภาพรวมทั้งหมดที่ออกมาเป็นที่ยอมรับของสังคม

4) ด้านการวัดและประเมินผล การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัด สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ ผู้เกี่ยวข้องร่วม วางแผน และกำหนดรายละเอียดในแต่ละกิจกรรม แบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ การประเมินผลใน ระดับสถานศึกษา ปีการศึกษา 2/2565 สำนักกระจายอำนาจให้กลุ่มจังหวัด พัฒนาข้อสอบวิชา บังคับ บังคับเลือก วัดผลผู้เรียนเอง สถานศึกษามีอำนาจในการตัดสินประเมินคุณภาพผู้เรียน และ รายงานผลมายังสำนักงาน กศน.จังหวัด มีการวัดผลประเมินผลที่ยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับบริบทของ สถานศึกษา การวัดผลของสถานศึกษาแต่ละแห่งยังไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยเฉพาะการวัดผล การสอบกลางภาคแต่ละสถานศึกษามีแนวทาง การปฏิบัติที่หลากหลาย และแตกต่างกันทำให้มี มาตรฐานที่ต่างกันการประเมินคุณภาพการศึกษานอกระบบระดับชาติ ยังเป็นการให้ความสำคัญกับ การสอน (N-net) เป็นการตัดสินการจบของผู้เรียน กศน. จากผลการสอบที่ผ่านมา บังคับผู้เรียนทุก คนต้องสอบ แต่ไม่ได้ระบุระดับคะแนนที่ตัดผ่าน ซึ่งไม่เป็นไป หรือสอดคล้องกับหลักการ จัด การศึกษาของ กศน. ทั้งนี้อาจเป็นเพราะด้านการวัดและประเมินผล สภาพการบริหารจัดการ เรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด นครสวรรค์ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการประเมินผลการเรียน รวมทั้งจัดทำ หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามหลักสูตรการ ศึกษา นอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสถานศึกษาให้ชัดเจนเพื่อให้บุคลากรที่ เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ของผู้เรียนทั้ง 5 กลุ่มสาระ เฉพาะกลุ่มสาระการประกอบอาชีพ และสาระการเรียนรู้การพัฒนาสังคม ต้องสนับสนุนให้ครูทำการวิเคราะห์ผลการทดสอบแล้วนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ในการวางแผนและเป็นแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สอดคล้องโดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน เชื่อมโยงกับการศึกษาเพื่อการมีงานทำ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิกี้ แมกนุสัน (Magnuson, W.G., 1971) ได้จำแนกคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ คุณลักษณะด้านอาชีพ และคุณลักษณะส่วนตัวผลการวิจัย พบว่า ในส่วนของคุณลักษณะด้านวิชาชีพนั้น ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ คือ การมีความสามารถติดต่อและเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในสาขาวิชาชีพของตนอย่างถ่องแท้ สามารถมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นมิตร มีเวลาให้กับผู้ร่วมงาน มีความสนใจผู้อื่น สามารถวางแผนและจัดระบบงาน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้อำนาจของตนได้อย่างเหมาะสม และในส่วนของคุณลักษณะส่วนตัวนั้น ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ คือ การมีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์ มีความรอบรู้ เป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ใช่อารมณ์ เป็นมิตร อารมณ์ขัน เปิดเผย มีความเสมอต้นเสมอปลาย และมีความเมตตา

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง“กลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน การศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4” ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการจัดประชุมสนทนา กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จึงสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยบูรณาการกับหลักอิทธิบาท 4 มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากงานวิจัยที่ค้นพบดังกล่าวผู้วิจัยจึงนำเสนอเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. สำนักงาน กศน.จังหวัด ควรนำการพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมาพัฒนาทั้ง ด้านหลักสูตร ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา และด้านการวัดและประเมินผล ให้มีความทัดเทียมกัน ตามบริบทของสถานศึกษา
2. สำนักงาน กศน.จังหวัด มีการตรวจสอบการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัดโดยนำผลการตรวจสอบมาปรับปรุง และรายงานผลการปรับปรุงให้ทางผู้บริหารสถานศึกษาได้รับทราบ และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ต่อไป
3. สำนักงาน กศน.จังหวัด ควรจัดทำความร่วมมือ MOU กับสถานศึกษาในสังกัด เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ต่อไป
4. สำนักงาน กศน.จังหวัด ควรแนะนำให้ สถานศึกษาในสังกัดจับคู่เครือข่าย เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของแต่ละสถานศึกษาในสังกัด โดยแบ่งเป็นคู่ย่อย ๆ เพื่อความสะดวกในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ของแต่ละสถานศึกษาในสังกัด อีกครั้งหนึ่ง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารนำผลการพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 ด้านหลักสูตร ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา และด้านการวัดและประเมินผล ให้มีความทัดเทียมกัน ตามบริบทของสถานศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
2. ผู้บริหารสถานศึกษาทำ MOU กับครูและบุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด ในนำผลการพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอิทธิบาท 4 มาบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เอกสารอ้างอิง

- เยาวเรศ จิตต์ตรง. (2556). *กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการเรียนการสอนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. (2544). *การศึกษาผู้ใหญ่ปรัชญาตะวันตกและการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิเชียร พากเพียร. (2561). *การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านอิทธิบาท 4 ประจำปีงบประมาณ 2561*. (อัครา)
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2546). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *รายงานฉบับสังเคราะห์จากวิกฤตสู่โอกาสสิ่งที่ยังท้าทายการปฏิรูปการศึกษาของไทย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2555). *สรุปจำนวนบุคลากรสังกัด สำนักงาน กศน. กทม. ปี 2555*. (อัครา).
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2561). *รายงานผลการประเมินตนเอง (SAR) ประจำปีงบประมาณ 2561*. (อัครา).
- Lauzon, N., & Bégin, S. (2007). *Developing a strategy to enhance school principal credibility*. Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited.
- Magnuson, W.G. (2001) *The characteristics of successful school business managers*. (Doctoral Dissertation. Los Angeles: University of Southern California.
- Young, K., Larsen, D., & Mixon, J. (2017). The Relationship of Ethics Courses in Principal Preparation Programs and Ethical School Leadership Policies, Practices, and Programs. *International Journal of Educational Leadership Preparation, Education Leadership Review, State Affiliate journals, ELRDR*, 12(2), 444.

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัด พิษณุโลก

Development of Community Product for Promote Tourism Promotion of
NoenMaprang District, Phitsanulok Province

ณัฏยาณี บุญทองคำ¹ และจุมพต อ่อนทรวง²

Nattayanee Boontongkham and Chumphot Onsuang

Received: October 03, 2022

Revised: November 25, 2022

Accepted: December 05, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก 2) ออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ 3) เสนอรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสานในเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ พระสงฆ์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จำนวน 24 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีการเสริมสร้างความรู้ ทักษะและพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีความโดดเด่น มีคุณภาพมาตรฐานพร้อมที่จะจำหน่ายทั้งในตลาดภายในและตลาดต่างประเทศได้ ที่สำคัญผลิตภัณฑ์นั้นยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด 2) การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

¹⁻² วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Buddhachinaraj Buddhist College

พบว่า ได้รับการสนับสนุนภาครัฐและภาคเอกชน แม้ว่าคุณภาพของผลิตภัณฑ์จะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ทั้งด้านรสชาติ คุณภาพที่ดี แต่การบรรจุภัณฑ์ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแนวทางในการต่อยอดการพัฒนาออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ 2.1) ประเภทของตกแต่ง 2.2) ประเภทตราสัญลักษณ์ 2.3) ประเภทบรรจุภัณฑ์ และ 3) รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การพัฒนารูปแบบสินค้าเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า สร้างความโดดเด่น ดังนี้ 3.1) มีความแข็งแรง 3.2) มีราคาขายที่เหมาะสม 3.3) สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ 3.4) ความงาม 3.5) มีความสะดวกสบายในการใช้งาน 3.6) การดูแลรักษา 3.7) มีความปลอดภัย และ 3.8) การขนส่งที่รวดเร็ว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยว, การพัฒนา, ผลิตภัณฑ์ชุมชน

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study community products for tourism promotion in Noen Maprang District, Phitsanulok Province; 2) to design and develop community products for tourism promotion in Noen Maprang District, Phitsanulok Province; and 3) to propose a community product development model to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province. This was an action research which was a documentary mixed research and qualitative research by in-depth interviews with 24 key informants who represented the community government agencies, monks and people involved in tourist attractions in Noen Maprang District and focus group discussion with 10 people involved. The results of the research were as follows: 1) community products for tourism promotion in Noen Maprang District, Phitsanulok province found that there was promoting knowledge, skills and further development of OTOP products to be outstanding, standard quality ready to be sold both in the domestic market and in foreign markets. Most importantly, the product still maintained its identity; 2) design and development of community products to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok province found that it received support from the government and private sectors.

Although the quality of the product was generally accepted both in terms of taste, good quality, but the packaging had not been developed as it should be. The researcher had proposed guidelines for product design and development as a guideline for further development into 3 categories as follows: 2.1) type of decoration, 2.2) type of logo, 2.3) type of packaging, and 3) form of community product development for promoting tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok province found that the development of product forms to meet the needs of tourists and add value to the product to make outstanding, namely 3.1) strength, 3.2) reasonable selling price, 3.3) able to meet user needs, 3.4) beauty, 3.5) convenience in use, 3.6) maintenance, 3.7) safety, and 3.8) fast shipping.

Keywords: Tourism, Development, Community Products

บทนำ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ และมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็วส่งผลต่อการเป็นจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า 50 ปีโดยในปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด 3.06 ล้านล้านบาทโดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย 39.77 ล้านคนคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 12 ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้นยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืนประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้นรวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ หนึ่งในแนวคิดดังกล่าวของภาครัฐเพื่อสนองโจทย์ดังกล่าวนั้นพบว่ากรมการพัฒนาชุมชนได้ริเริ่มแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชน

เพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดีชวนกันคิดชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนเพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชนอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จในบางพื้นที่มาโดยลำดับที่สำคัญ เช่น การสร้างตำนานผลิตภัณฑ์ (Story of Product) โครงการ OTOP Tourism Village โครงการ OTOP Product Champion การจัดงาน OTOP City การส่งเสริมการท่องเที่ยวและจัดตั้งร้านค้าสินค้า OTOP ในสถานที่ท่องเที่ยว การส่งเสริมการส่งออกผลิตภัณฑ์ OTOP การสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและความรู้จาก JETRO และองค์กรอื่น ๆ (กระทรวงพาณิชย์, 2562) และการจัดตั้งทีมงานด้านการตลาดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ในบางชุมชนมี ผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิดรวมถึงการบริการ การดูแล การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นตำบลที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาจากหลายพื้นที่ โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เช่น จังหวัดร้อยเอ็ด เลย มหาสารคาม เพชรบูรณ์ เป็นต้น จึงทำให้มีวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลาย จากสถานการณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เข้าปลุกระดมมวลชนทำการแทรกซึมบ่อนทำลาย และชุมโจมตีสถานที่ราชการอยู่เนือง ๆ ทางราชการจึงได้แยกพื้นที่บางส่วนของอำเภอวังทองตั้งเป็นกิ่งอำเภอเนินมะปราง เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2519 และต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอเนินมะปรางเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2526 อำเภอเนินมะปรางมีเนื้อที่ประมาณ 11,029.55 ตารางกิโลเมตร (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนินมะปราง, 2565) และมีภูมิปัญญาด้านการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองที่สืบทอดกันมาจากรุ่นปู่ย่า ตายาย ชางลายของผ้าทอมัดหมี่เป็นลายที่ไม่ซ้ำกับชุมชนใด คือ ลายช่อมะปราง ที่ต่อยอดความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนสะท้อนชื่อที่ตั้งของหมู่บ้าน ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันบ้านผารังหมี่กลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว จึงได้เปิดบ้านผารังหมี่แห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าทุกขั้นตอน และนอกจากการทอผ้าผืนแล้ว ก็ต่อยอดนำผ้าเหล่านี้ไปแปรรูป ทั้งแปรรูปตัดเย็บเป็นชุด แปรรูปเป็นกระเป๋าเป้ กระเป๋าย่อม เป็นกางเกง เป็นพวงกุญแจที่หลากหลายอีกด้วย เวลาที่นักท่องเที่ยวมาสนับสนุนสินค้าที่ทำเอง ผลิตเอง ก็จะมีกำลังใจเพราะทำเองกับมือ บางรายนักท่องเที่ยวที่มาแล้วมาซ้ำอีก ชุมชนมีรายได้เพิ่มนอกเหนือจากการทำนา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาศึกษา ให้มีกระบวนการวางแผนการผลิตสินค้าและการกำหนดขั้นตอนการผลิต การจัดหาวัตถุดิบที่เพียงพอทันต่อความต้องการ มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการพัฒนากระบวนการผลิตสินค้า เพื่อกระตุ้น ธุรกิจประกอบการ ยกย่องฐานะ ความเป็นอยู่ ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น เพื่อให้การผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ยกย่องฐานะ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น มีจุดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในจังหวัดพิษณุโลก ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปรางจังหวัดพิษณุโลกเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสานในเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Document Study) ทำการศึกษาบริบทและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ชาติพันธุ์วรรณนา จดหมายเหตุ หนังสือ รายงานการวิจัย ภาพถ่ายและเอกสาร รวมถึงการแสวงหาประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนี้

- 1.1 ศึกษา ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ชาติพันธุ์วรรณนา จดหมายเหตุ หนังสือ รายงานการวิจัย

1.2 ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการดำเนินกิจกรรม OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน

1.3 สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบความเป็นมาเพื่อนำสู่ข้อมูลชุดความรู้

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับโดยกำหนดตัวแทนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก แบบสัมภาษณ์มีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

2.1.1 ศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สำคัญในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

2.1.2 ข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับรองสิ่งบ่งชี้ทางในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

2.1.3 ผลิตภัณฑ์ชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

2.1.4 ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน มีกระบวนการการส่งเสริมแหล่งการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อย่างไร

2.1.5 ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน มีกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อย่างไร

2.1.6 ปัญหาในพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

2.1.7 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

2.2 การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยโดยมีนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อใช้ค้นหาคำตอบที่ยัง

คลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัยแบบสำรวจ เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จำนวน 10 คน โดยมีประเด็นสนทนา ดังนี้

2.2.1 ผลลัพธ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

2.2.2 ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

2.2.3 ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน มีกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

2.2.4 แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

2.2.5 ปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากองค์กรต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ปรากฏชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน 24 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามความสำคัญของการศึกษาวิจัย

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เน้นการปฏิบัติการและการศึกษาผลการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการพัฒนา ให้มีความสำคัญเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งแต่ละขั้นตอนการทำการกิจกรรม ดังนี้

3.1 นำเข้าสู่กิจกรรมโดยการสนทนา และซักถามเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ในชุมชน

3.2 นำรายการผลิตภัณฑ์เขียนบนกระดาน เพื่อให้ทราบผลิตภัณฑ์ในชุมชน

3.3 ให้ทำการเลือกผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนต้องการจะพัฒนามาเพียง 1 ผลิตภัณฑ์

3.4 ทำการระดมความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเสนอสัญลักษณ์ (โลโก้) ของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผู้สนใจในตัวผลิตภัณฑ์ได้จดจำและกลับมาซื้อซ้ำ หรือบอกต่อให้กับผู้ซื้อรายอื่น ๆ ต่อไป

3.5 สรูปแบบผลิตภัณฑ์และนำเสนอต่อผู้นำชุมชน และผู้ที่สนใจ

4. การวิจัยในครั้งนี้ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

4.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชุมกลุ่มย่อย ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ปรากฏชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน 24 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

4.2 ดำเนินการศึกษาเชิงปฏิบัติ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เฉพาะเขตการปกครอง เขตตำบลชมพู ซึ่งปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่น่าสนใจและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เช่น ผ้ามัดหมี่ การทอเสื่อ การทำไม้กวาดจากทางมะพร้าว เป็นต้น

4.3 ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิด รูปแบบ การจัดการ กระบวนการ เกี่ยวกับการจัดทำชุดความรู้ สื่อเทคโนโลยี แผนที่การท่องเที่ยวตามโครงการนวัตกรรมวิถีของดีอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4.4 สรุปและนำเสนอผลการศึกษาทั้งหมดที่ได้มาจากในเชิงเอกสาร การวิจัยแบบเชิงพัฒนาและประยุกต์ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ

4.5 วิเคราะห์รูปแบบแนวทางการพัฒนาที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดรายได้กับชุมชน โดยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างทั่วถึง กระตุ้นเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศให้มีความเข้มแข็ง ในระดับต่าง ๆ ได้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การเกิดของภูมิปัญญามีกระบวนการเรียนรู้และสืบทอด ถ่ายองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้ จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด การเชื่อมโยงแหล่งความรู้ในท้องถิ่นและชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานด้านเทคนิคการผลิตที่เกี่ยวข้อง มีการเสริมสร้างความรู้ ทักษะและพัฒนาต่อยอด

ผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีความโดดเด่น มีคุณภาพมาตรฐานพร้อมที่จะจำหน่ายทั้งในตลาดภายในและตลาดต่างประเทศได้ ที่สำคัญผลิตภัณฑ์นั้นยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด โดยผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สำคัญในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

1.1 ด้านการปลูกพืชเศรษฐกิจของจังหวัด ด้วยพื้นที่และสภาพอากาศที่เหมาะสมจึงสามารถปลูกพืชต่าง ๆ ได้หลากหลายชนิดในแบบที่หลายประเทศทำไม่ได้ แหล่งรายได้หลักจึงมักมาจากประเทศพัฒนาแล้วแต่ขาดแคลนด้านการผลิตจึงต้องอาศัยการนำเข้าตนเอง เช่น มะม่วงมะยงชิด ทุเรียน ข้าวกล้องหอมมะลิ

1.2 ด้านการปศุสัตว์ เกษตรผู้เลี้ยงสัตว์ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวน 3,365 ราย (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก, 2564) ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไก่พื้นเมือง เพื่อการเป็นแหล่งอาหารโปรตีนของชาวบ้านในชนบทที่มีราคาถูก เป็นรายได้เสริมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่เกษตรกรหรือชาวบ้านเกิดความจำเป็นรีบด่วน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือค่าเล่าเรียนบุตร เป็นต้น

1.3 ด้านการประมง การทำประมงน้ำจืด เป็นการจับ ดัก ล่อ หรือเก็บสัตว์น้ำที่ยังมีชีวิตอยู่ในแหล่งประมงน้ำจืด เช่น หนอง บึง แม่น้ำ ห้วยลำธาร คลองธรรมชาติ ด้วยเครื่องมือทำการประมง เพื่อใช้บริโภคหรือขาย โดยที่บ่อล่อสัตว์น้ำ คือ บ่อที่ขุดในที่สาธารณะหรือที่เอกชนในฤดูน้ำหลาก เพื่อให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติเข้ามาอยู่ เมื่อน้ำลดสัตว์น้ำนั้นจะถูกขังอยู่ในบ่อล่อฯ และเมื่อไต่ได้ระดับหนึ่งสัตว์น้ำนั้นจะถูกจับขึ้นมาเพื่อบริโภคหรือขายการทำประมงในแหล่งน้ำจืดตามบริเวณที่ต่าง ๆ (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก, 2565) ในจังหวัดพิษณุโลกมีประชาชนในพื้นที่ขึ้นทะเบียนเป็นชาวประมง 37 ราย (สำนักงานประมงจังหวัดพิษณุโลก, 2564)

1.4 ด้านงานฝีมือและด้านงานประดิษฐ์ งานประดิษฐ์ของใช้ของตกแต่งจากวัสดุท้องถิ่น เป็นชิ้นงานที่จัดทำขึ้นสร้างขึ้น โดยวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประกอบกันเป็นชิ้นงานตามความจำเป็นในการใช้สอย เพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ที่บรรพบุรุษของเรา รู้จักประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ไม้สอยเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ โดยวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประกอบกันเป็นชิ้นงานตามความจำเป็นในการใช้สอย เช่น หวดนึ่งข้าว ตะกร้า กระติบข้าวเหนียวหมวก เพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือจับปลา เป็นของใช้ตามประเพณีต่าง ๆ เช่น ในช่วงเทศกาลวันออกพรรษาที่บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอเนินมะปราง จะจัดประเพณีแห่ต้นผึ้ง โดยนำไม้ไผ่ 2 ลำ มาตัดทำเป็นฐานสำหรับยึดโครง นำไม้ไผ่มาเหลาเป็นเส้น สำหรับทำโครงต้นผึ้ง เมื่อทำโครงปราสาทผึ้งด้วยไม้ไผ่เสร็จ นำใบตองมาหุ้มล้อมและนำกาบกล้วยมาผ่าเป็นเส้นแล้วนำมาสานให้รอบต้นผึ้ง เป็นต้น

2. การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การเลือกผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนต้องการจะพัฒนามาเพียง 1 ผลิตภัณฑ์ ทำการระดมความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเสนอสัญลักษณ์ (โลโก้) ของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผู้สนใจในตัวผลิตภัณฑ์ได้จดจำและกลับมาซื้อซ้ำ หรือบอกต่อให้กับผู้ซื้อรายอื่น ๆ ต่อไป สรุปรูปแบบผลิตภัณฑ์และนำเสนอต่อผู้นำชุมชน และผู้ที่สนใจ ดังนี้

ชุมชนต้องการบรรจุภัณฑ์ที่โดดเด่น สามารถป้องกันผลิตภัณฑ์ไม่ให้เกิดความเสียหาย ขณะขนส่ง บรรจุภัณฑ์ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม บรรจุภัณฑ์มี 3 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 บรรจุภัณฑ์จะคลุมด้านปลายไม้กวาดดอกหญ้าทั้งหมด ซึ่งใช้กับไม้กวาดดอกหญ้าที่มีขนาดกว้าง 79.5 เซนติเมตร ยาว 49 เซนติเมตร

แบบที่ 2 บรรจุภัณฑ์จะโฉบด้านปลายของไม้กวาดดอกหญ้า

แบบที่ 3 บรรจุภัณฑ์จะเก็บด้านข้างของดอกหญ้าให้มีขนาดเล็กลง แต่ยังคงขนาดดอกหญ้าไว้คงเดิม เพื่อสะดวกต่อการขนย้าย

ได้เสนอแนวคิดร่วมกันทั้งหมด 3 แนวคิด ให้ทำการเลือกผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนต้องการจะพัฒนามาเพียง 1 ผลิตภัณฑ์ และในการแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะในเลือกบรรจุภัณฑ์แบบที่ 1 โดยมีข้อสรุปว่า บรรจุภัณฑ์เป็นกระดาสลึงฟูก เนื่องจากบรรจุภัณฑ์แบบนี้มีลักษณะคงทน เป็นกระดาสลึงที่มีลักษณะเป็นแผ่นกระดาสลึงแบนหน้าไว้ 2 ผัง โดยมีลอนกระดาสลึงอยู่ตรงกลาง มีความแข็งแรงทนทาน และรับน้ำหนักได้มาก แถมตัวกระดาสลึงยังมีน้ำหนักที่เบา และยังสามารถวางต่อกันเป็นชั้นเพื่อประหยัดพื้นที่ได้อีกด้วย ซึ่งถ้าบรรจุลงไปแล้วจะมีลักษณะรูปร่างกะทัดรัด และมีกระดาสลึงสำหรับติดซื้อตราห้อย ผู้จำหน่าย มีที่จับ สามารถที่จะพกพา หอบหิ้วได้โดยสะดวก อีกทั้งยังมีต้นทุนในการผลิตที่ต่ำกว่าบรรจุภัณฑ์แบบอื่นอีกด้วยจะทำให้ราคาที่จะบวกเพิ่มในตัวผลิตภัณฑ์ไม่สูงมาจากนั้นทำการระดมความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเสนอสัญลักษณ์ (โลโก้) ของผลิตภัณฑ์

ตราสินค้าที่นำเสนอต่อกลุ่มสมาชิกชุมชนใหม่ไทยเจริญ มี 3 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 แบบหลังคาทรงไทย ได้ภาพหลังคาทรงไทยมีข้อความ “ชุมชนใหม่ไทยเจริญ” ตราสินค้านี้มี 2 สีคือสีน้ำตาลและสีเหลืองทอง

รูปแบบที่ 2 ภูเขาหินปูน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงโด่งดังใน อำเภอเนินมะปราง ได้ภาพภูเขาหินปูนมีข้อความ “เนินมะปราง, บ้านเนินมะปราง และชุมชนใหม่ไทยเจริญ” ตราสินค้าเป็นสีน้ำตาล

รูปแบบที่ 3 เป็นรูปหลังคาภายใต้หลังมีภาพภูเขา และมีข้อความ “บ้านเนินมะปราง และชุมชนใหม่ไทยเจริญ” ตราสินค้าเป็นสีส้มอิฐและสีน้ำตาล

ในการแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะในการเลือกตราสินค้าแบบที่ 1 โดยมีข้อสรุปว่าตราสินค้าแบบนี้มีลักษณะเป็นหลังคาทรงไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสร้างความแตกต่างของตราสินค้าจากชุมชนอื่น ๆ สามารถจดจำตราสินค้าของชุมชนได้ง่าย

สรุปการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้จำแนกแนวทางในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแนวทางในการต่อยอดการพัฒนาต่อไป ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ประเภทของตกแต่ง ปัจจุบันความนิยมในการตกแต่งที่พักอาศัย อาคารสถานที่ โรงแรม ร้านอาหาร ให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศในสถานที่พักอาศัย โดยอาศัยแสงไฟเป็นส่วนเสริม อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีสายผ้าที่หลากหลาย มีความงดงามเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น มีเครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น ก้องใส่กระดาดหิขู โคมไฟ แจกัน กระถางต้นไม้ เป็นต้นจะสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในงานตกแต่งได้อีกมากมาย คณะผู้วิจัยจึงเน้นการสร้างรูปแบบโคมไฟ เพื่อเป็นแนวการพัฒนาต่อไป

2) ประเภทตราสัญลักษณ์ (LOGO) ตราสัญลักษณ์หรือโลโก้ หรือเครื่องหมายการค้าของชุมชนเป็นการบ่งบอกถึงภาพลักษณ์ของชุมชน คณะผู้วิจัยพบว่า ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.1) เน้นความเรียบง่าย

2.2) ดึงดูดใจผู้พบเห็น ต้องดูไม่ยากเกินไป

2.3) มองไปข้างหน้า คิดถึงความยั่งยืนของโลโก้

2.4) ใช้ลายเส้นที่สะอาดตาชัดเจน ไม่ใช้สีมาก

2.5) มีความยืดหยุ่น พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

2.6) จดจำได้ง่าย

2.7) สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ โลโก้จะต้องออกมาทำให้ลูกค้าสามารถจินตนาการถึงผลิตภัณฑ์หรือบริการได้ง่าย

2.8) มีเอกลักษณ์เฉพาะตน

3) ประเภทบรรจุภัณฑ์ ด้วยเหตุที่บรรจุภัณฑ์เป็นปัญหาที่สำคัญที่ควรเร่งการพัฒนา เพื่อให้เป็นที่ต้องการของตลาดสามารถเจาะกลุ่มเป้าหมายนอกพื้นที่ได้ ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้เป็นแนวทางสามารถนำไปใช้งานได้เลย บรรจุภัณฑ์เป็นกระดาษลูกฟูก ซึ่งมีลักษณะคงทน โดยมี

ลอนกระดาอยู่ตรงกลาง มีความแข็งแรง ทนทาน และรับน้ำหนักได้มาก ตัวกระดายังมีน้ำหนักที่เบา และยังสามารถวางต่อกันเป็นชั้นเพื่อประหยัดพื้นที่ได้อีกด้วย

3. รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า สำหรับการพัฒนาแบบนั้นผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่ผลสรุป อธิบาย ปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัย มีการทดสอบและปรับปรุงรูปแบบ ก่อนนำรูปแบบไปใช้งานจริง และมีการประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง ทั้งนี้ รูปแบบที่จะนำไปใช้ให้ได้ประโยชน์ เพื่อก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทางชุมชนผลิตขึ้นเองคือการทำไม้กวาดดอกหญ้า เป็นสินค้าที่ขายดีเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น หมวก หวดหนึ่ง ข้าว ตะกร้า กะบุง ชะลอมใส่ผลไม้ เป็นต้น และผักไฮโดรโปนิก โดยผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจาก กลุ่มสมาชิกและผู้นำชุมชน และทำการสรุป วิเคราะห์ความต้องการของชุมชนออกมาในรูปแบบการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าที่มีอยู่อย่างหลากหลาย พร้อมทั้งสร้างแบรนด์สินค้าเพื่อสร้างการจดจำของผู้บริโภคให้กลับมาซื้อสินค้าซ้ำอีก และพัฒนารูปแบบสินค้าเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น โคมไฟจากไม้ไผ่โดยการสารเป็นลวดลายสวยงาม การทำกล่องใส่กระดาหิซจากไม้ไผ่ ย่อขนาดหวดหนึ่งข้าวให้เล็กลงเพื่อเป็นอุปกรณ์ในการชงกาแฟ การทำกล่องใส่จดหมายจากไม้ไผ่ พร้อมทั้งพัฒนาบรรจุภัณฑ์และการป้ายแบรนด์สินค้า โดยคำนึงถึงรูปแบบดังนี้

- 3.1) มีความแข็งแรง คงทน ความพอดี และควบคู่กับการประหยัด
- 3.2) มีราคาขายที่เหมาะสม
- 3.3) ผลิตภัณฑ์ต้องมีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสะดวกสบาย
- 3.4) ผลิตภัณฑ์ที่มีความงาม เป็นส่วนที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อ เพราะประทับใจในครั้งแรกที่พบ เช่น สีสันทที่สวยงาม สะดุดตา
- 3.5) มีความสะดวกสบายในการใช้งานได้อย่างเหมาะสมกับร่างกายของมนุษย์ที่ใช้ งานให้ไม่เกิดความเมื่อยล้าขณะใช้งานในระยะนาน ๆ
- 3.6) วัสดุมีความสอดคล้องตามหน้าที่ใช้สอย การดูแลรักษา การสั่งซื้อและคงคลัง รวมถึงจิตสำนึกต่อส่วนรวม ความปลอดภัยต่อผู้ใช้และธรรมชาติ เช่น นำกลับมาใช้ใหม่
- 3.7) มีความปลอดภัย ต้องมีเครื่องหมายเตือน หรือคำอธิบาย ประกอบ

3.8) การขนส่งต้องคำนึงถึงการประหยัดค่าขนส่ง ความสะดวกในการขนย้าย ระยะทางและวิธีการ เช่น ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ หรือแม้แต่บรรจุภัณฑ์ ว่าปกป้องผลิตภัณฑ์ ไม่ให้เกิดการเสียหายขณะขนส่ง หรือกินเนื้อที่

ภาพที่ 1 ภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เกิดขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า เครื่องมือเครื่องใช้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นสิ่งประดับตกแต่งตามบ้านเรือนให้มีความสวยงามน่าอยู่ ซึ่งผลิตจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประกอบกันเป็นชิ้นงานตามความจำเป็นในการใช้สอย เพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่สมัยโบราณสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการปลูกพืชเศรษฐกิจของจังหวัด ด้วยพื้นที่และสภาพอากาศที่เหมาะสมจึงสามารถปลูกพืชต่างๆ ได้หลากหลาย เช่น มะม่วง มะยงชิด ทุเรียน ข้าวกล้องหอมมะลิ 2) ด้านการปศุสัตว์ เกษตรผู้เลี้ยงสัตว์ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไก่พื้นเมือง 3) ด้านการประมง การทำประมงน้ำจืด เป็นการจับ ดัก ล่อ หรือเก็บสัตว์น้ำที่ยังมีชีวิตอยู่ในแหล่งประมงน้ำจืด เช่น หนอง บึง แม่น้ำ ห้วยลำธาร คลองธรรมชาติ ด้วยเครื่องมือทำการประมง เพื่อใช้บริโภคหรือขาย 4) ด้านงานฝีมือและด้านงานประดิษฐ์ งานประดิษฐ์ของใช้ของตกแต่งจากวัสดุท้องถิ่น เป็นชิ้นงานที่จัดทำขึ้นสร้างขึ้น โดยวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประกอบกันเป็นชิ้นงานตามความจำเป็นในการใช้สอย เช่น หวดนึ่งข้าว ตะกร้า กระติบข้าวเหนียว เพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือจับปลา เป็นของใช้ตามประเพณีต่าง ๆ เช่น ในช่วงเทศกาลวันออกพรรษาที่บ้านน้อยชุมซีเหล็ก อำเภอเนินมะปราง จะจัดประเพณีแห่ต้นผึ้ง โดยนำไม้ไผ่ 2 ลำ มาตัดทำเป็นฐานสำหรับยึดโครง นำไม้ไผ่มาเหลาเป็นเส้น สำหรับทำโครงต้นผึ้ง เมื่อทำโครงปราสาทผึ้งด้วยไม้ไผ่เสร็จ นำใบตองมาหุ้มล้อมและนำกากกล้วยมาผ่าเป็นเส้นแล้วนำมาสานให้รอบต้นผึ้ง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเกษม ภูณาศรี และคณะ (2558) พบว่า ทำให้ได้รับอัตลักษณ์

ท้องถิ่นที่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของตนเอง และเกิดจากคนในชุมชน ทำให้เกิดการยอมรับ ทำให้ได้รับผลิตภัณฑ์นำร่องของชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบต่อไปในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะสามารถช่วยแสดงความคิดเห็นเพื่อทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาชุมชน

2. การเลือกผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนต้องการจะพัฒนามาเพียง 1 ผลิตภัณฑ์ จากสินค้าที่มีการจัดจำหน่ายได้ในปริมาณมาก ทำการระดมความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเสนอสัญลักษณ์ (โลโก้) ของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผู้สนใจในตัวผลิตภัณฑ์ได้จดจำและกลับมาซื้อซ้ำ หรือบอกต่อให้กับผู้ซื้อรายอื่น ๆ ต่อไป สรุปรูปแบบผลิตภัณฑ์และนำเสนอต่อผู้นำชุมชน และผู้ที่สนใจ โดยมีข้อสรุปว่า บรรจุกัญท์เป็นกระดาศลูกฟูก เนื่องจากบรรจุกัญท์แบบนี้มีลักษณะคงทน เป็นกระดาศที่มีลักษณะเป็นแผ่นกระดาศแปะหน้าไว้ 2 ผัง โดยมีลอนกระดาศอยู่ตรงกลาง มีความแข็งแรงทนทาน และรับน้ำหนักได้มาก แถมตัวกระดาศยังมีน้ำหนักที่เบา และยังสามารถวางต่อกันเป็นชั้นเพื่อประหยัดพื้นที่ได้อีกด้วย ซึ่งถ้าบรรจุกัญท์ไปแล้วจะมีลักษณะรูปร่างกะทัดรัด และมีกระดาศสำหรับติดชื้อตราयीห่อ ผู้จำหน่าย มีที่จับ สามารถที่จะพกพา หอบหิ้วได้โดยสะดวก จากนั้นทำการระดมความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเสนอสัญลักษณ์ (โลโก้) ของผลิตภัณฑ์ ในการแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะในการเลือกตราสินค้า โดยมีข้อสรุปว่าตราสินค้าที่มีลักษณะเป็นหลังคาทรงไทย แสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสร้างความแตกต่างของตราสินค้าจากชุมชนอื่น ๆ สามารถจดจำตราสินค้าของชุมชนได้ง่าย ผู้วิจัยได้จำแนกแนวทางในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแนวทางในการต่อยอดการพัฒนาต่อไป ออกเป็น 3 ประเภท 1) ประเภทของตกแต่ง การตกแต่งที่พักอาศัย อาคารสถานที่ โรงแรม ร้านอาหาร ให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศในสถานที่พักอาศัย โดยอาศัยแสงไฟเป็นส่วนเสริม มีลายผ้าที่หลากหลาย มีความงดงามเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) ประเภทตราตราสัญลักษณ์ (LOGO) ตราสัญลักษณ์หรือโลโก้ หรือเครื่องหมายการค้าของชุมชนเป็นการบ่งบอกถึงภาพลักษณ์ของชุมชน 3) ประเภทบรรจุกัญท์ ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้เป็นแนวทางสามารถนำไปใช้งานได้เลย ส่วนที่ยังคงรอการพัฒนาต้องเร่งในการดำเนินงานต่อไป ทั้งนี้เพราะด้วยเหตุที่บรรจุกัญท์เป็นปัญหาที่สำคัญที่ควรเร่งการพัฒนา เพื่อให้เป็นที่ต้องการของตลาดสามารถเจาะกลุ่มเป้าหมายนอกพื้นที่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอมรรัตน์ บุญสว่าง (2560) พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์ได้มาจากการระดมความคิดเห็นร่วมกับชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มผู้ผลิต และพิจารณาให้สอดคล้องกับทักษะพื้นฐานที่กลุ่มชาวบ้านมี ได้แก่ การจักสาน การถัก การตัดเย็บ แต่ในส่วนของการทอผ้านั้น ผู้วิจัยอาศัยทักษะการทอผ้าของชาวบ้านในตำบลเกาะยอ ซึ่งมี

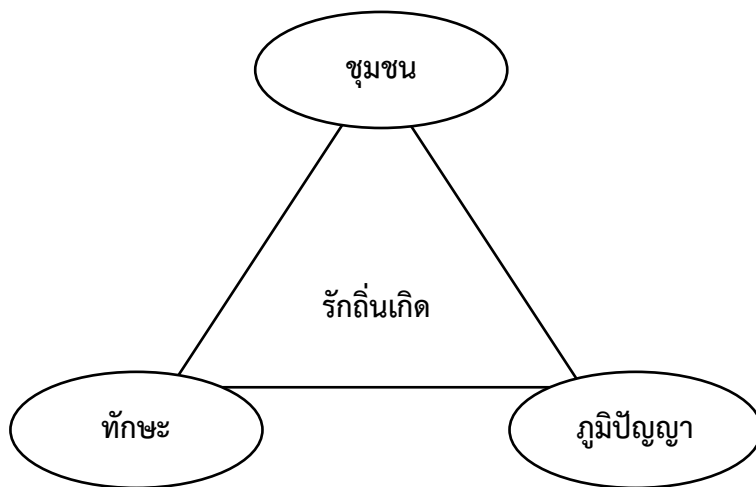
ความชำนาญในการทอผ้า ก่อนจะนำมาให้ชาวบ้านรำแดงตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาส่วนประกอบอื่น ๆ เพื่อเป็นช่องทางในการพัฒนาตลาดที่เหมาะสม และสร้างสมดุล ด้านวัตถุดิบ คุณภาพ และราคา เช่น การศึกษาวัสดุอื่นในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประกอบร่วมกันในชิ้นงาน เพื่อลดปริมาณการใช้ปอเทือง และเพิ่มความแข็งแรงให้กับชิ้นงานได้ เช่น ในพื้นที่วิจัยนี้มีการปลูกต้นตาลโตตนในปริมาณมาก เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนา จึงมีต้นตาลปลูกไว้ในพื้นที่รอบ ๆ ทุ่งนา ยังมีการทำน้ำตาลแว่น น้ำตาลโตตนออกจำหน่ายเป็นรายได้หลัก ตาลโตตนจึงเป็นวัสดุที่น่าสนใจในการนำมาใช้ประกอบกันเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยเฉพาะใบตาลซึ่งสามารถนำมาทำเส้นใยและแปรรูปด้วยการถัก การทอ ได้ด้วยเช่นกัน นี่จึงเป็นอีกแนวทางเลือกเพื่อสร้างสมดุลด้านวัตถุดิบ คุณภาพ และราคาได้

3. การพัฒนารูปแบบนั้นผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการสร้างรูปแบบนำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อกำหนด ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่ผลสรุป อธิบายปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัย มีการทดสอบและปรับปรุงรูปแบบ ก่อนนำรูปแบบไปใช้งานจริง และมีการประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง ทั้งนี้ รูปแบบที่จะนำไปใช้ให้ได้ประโยชน์ เพื่อก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทางชุมชนผลิตขึ้นเองคือการทำไม้กวาดดอกหญ้า เป็นสินค้าที่ขายดีเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น หมวก หวดนึ่งข้าว ตะกร้า กะบุง ชะลอมใส่ผลไม้ เป็นต้น และผักไฮโดรโปนิก โดยผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากกลุ่มสมาชิกและผู้นำชุมชน และทำการสรุป วิเคราะห์ความต้องการของชุมชนออกมาในรูปแบบการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าที่มีอยู่อย่างหลากหลาย พร้อมทั้งการสร้างแบรนด์สินค้าเพื่อสร้างการจดจำของผู้บริโภคให้กลับมาซื้อสินค้าซ้ำอีก และพัฒนารูปแบบสินค้าเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น โคมไฟจากไม้ไผ่โดยการสานเป็นลวดลายสวยงาม การทำกล่องใส่กระดาษทิชชูจากไม้ไผ่ ย่อขนาดหวดนึ่งข้าวให้เล็กลงเพื่อเป็นอุปกรณ์ในการชงกาแฟ การทำกล่องใส่จดหมายจากไม้ไผ่ พร้อมทั้งพัฒนาบรรจุภัณฑ์และป้ายแบรนด์สินค้า มีรูปแบบดังนี้ 1) มีความแข็งแรง 2) มีราคาเหมาะสม 3) สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ 4) ความงาม 5) ความสะดวกสบาย 6) วัสดุมีความสอดคล้องตามหน้าที่ใช้สอย 7) มีความปลอดภัย และ 8) การขนส่ง ทั้งนี้เพราะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้เกิดคุณค่า มีอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นของแต่ละชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรูปนัท แก้วปาน สราวุธ อิศรานุวัฒน์ และจริยา แผลงนอก (2563) พบว่า เป็นการรวมกันขององค์ประกอบในงานออกแบบสร้างสรรค์ทั้งทางด้านศิลปะ วิศวกรรม

ศาสตร์ การวิเคราะห์พฤติกรรมด้านการตลาด และผลกระทบโดยรวมตั้งแต่การคิด การผลิต จำหน่าย การใช้และเสื่อมสลายในท้ายที่สุด จนมีผู้รวบรวมเป็นหลักการได้แก่ 1) หน้าที่ใช้สอย (Function) 2) ความงาม (Aesthetics) 3) ความสะดวกในการใช้ (Ergonomics) 4) ความปลอดภัย (Safety) 5) โครงสร้าง (Construction) 6) ราคา (Cost) 7) วัสดุ (Materials) 8) กรรมวิธีการผลิต (Production) 9) การซ่อมบำรุงรักษา (Ease of maintenance) 10) การขนส่ง (Transportation) ซึ่งทั้งหมดนี้รวมอยู่ในกระบวนการออกแบบที่มีระบบ และกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอน แม้จะมีการเพิ่มความสำคัญในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเป็นแนวคิดหลัก จนเกิดเป็นทฤษฎีและแนวคิดเฉพาะทางขึ้นที่มีความหลากหลาย แยกเฉพาะเป็นหลายแนวคิด เช่น แนวความคิดในการออกแบบสินค้าที่คำนึงถึงการขนส่ง (Design for transport & flat Design) แนวความคิดในการออกแบบด้วยหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Eco-Design) แนวคิดเพื่อผู้พิการและเพื่อส่วนรวม (Design for Disable & Universal Design) แนวความคิดการออกแบบหัตถอุตสาหกรรม (Industrial-Craft) แต่ความเรียบง่ายและวัตถุประสงค์หลักของการยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ยังคงเป็นสิ่งพื้นฐานที่สุดที่จะถูกนำมากล่าวและนำไปปรับใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยา แก้วประดิษฐ์ (2565) พบว่า แนวทางเสริมศักยภาพการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า มี 3 แนวทาง คือ 1) เสริมศักยภาพทุนทรัพยากรบุคลากร 2) คงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมของคนในชุมชนและ 3) การเสริมศักยภาพทุนทรัพยากรสภาพแวดล้อมการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมจินตนา จิรายุกุล (2558) พบว่า การพัฒนาออกแบบบรรจุภัณฑ์ ที่มีเอกลักษณ์ มีการสื่อสารเรื่องราวลงบนบรรจุภัณฑ์ และมีตราสัญลักษณ์สินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้งสองกลุ่ม พบว่า ลูกคามีความพึงพอใจ และสามารถดึงดูดความสนใจของลูกค้า สร้างมูลค่าของสินค้า และยอดขายที่สูงขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การวิเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ผู้วิจัยจึงสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ และแสดงให้เห็นเป็นแบบ (Synthesis Model) โดยสรุปองค์ความรู้ใน 3 ประเด็น 1) ผลการศึกษาลิขสิทธิ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก 2) ผลการวิเคราะห์ออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และ 3) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งทั้ง 3 ประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ ได้ดังแผนภาพ

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพ ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เริ่มต้นด้วยศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อนำประเด็นปัญหาความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นำผลการสัมภาษณ์ ร่วมสนทนา สังเกตการณ์ กับผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบ แล้วนำประเด็นเหล่านั้นมาวิเคราะห์ เสนอรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง ได้ดังนี้

ผลิตภัณฑ์ชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เกิดจากความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ ความรอบรู้ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนในชุมชน สังเกต คติวิเคราะห์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนจนเกิดปัญญา ตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง และผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพการณ์ทางแวดล้อม และวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เองหากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จัก

เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ เป็นแนวทางหลักเกณฑ์มีวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติ ความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับปรุง ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้องค์ความรู้ยังคงอยู่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่จะรับการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้น ต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ เกิดความรักที่จะเรียนรู้ และต้องมีทักษะในการเรียนรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ของท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้เกิดคุณค่า มีอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นของแต่ละชุมชน สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่น สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องควรให้ชุมชนได้มีส่วนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อการเชื่อมโยงกับท้องเที่ยวของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ควรดำเนินการส่งเสริมการตลาด
2. หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น เพื่อนำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่ผลิตจากฝีมือของชาวบ้านในชุมชนเหล่านั้นเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ โดยการจัดการความรู้ ของชุมชน เพื่อที่จะหนุนเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีการสืบทอดภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นเพียงแนวทางในการพัฒนา หากต้องการพัฒนาเป็นรายการกลุ่มอาชีพ ควรจัดอันดับความสำคัญเร่งด่วน มีหลายชุมชนที่ยังขาดการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ฉลากสินค้าและตราสัญลักษณ์ สำหรับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. (2562). แนวทางและหลักเกณฑ์ การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไทย 2562. เข้าถึงได้จาก <https://korat.cdd.go.th/wp-B5-2562.pdf>

- กัลญา แก้วประดิษฐ์. (2565). แนวทางเสริมศักยภาพการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(5), 90.
- เกษม กุณาศรี และคณะ. (2558). *การค้นหาลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ฐปณัท แก้วปาน สราวุธ อิศรานวัฒน์ และจริยา แผลงนอก. (2563). หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 22(2), 161.
- สมจินตนา จิรายุกุล. (2558). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการที่ดีและการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเขตธนบุรีโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (รายงานการวิจัย). สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก. (2565). *ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านการเกษตรที่สำคัญของจังหวัด*. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/phitsanulok-dwl-files-431291791098>
- สำนักงานประมงจังหวัดพิษณุโลก. (2564). *จำนวนผู้ทะเบียนชาวประมง (ทบ.3) จังหวัดพิษณุโลก*. เข้าถึงได้จาก <https://www4.fisheries.go.th/local/index.php/main/site/fpo-phitsanulok>
- สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก. (2564). *จำนวนประชากรสัตว์สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก*. เข้าถึงได้จาก <https://pvlo-phs.dld.go.th/home.html>
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนินมะปราง. (2565). *ประวัติความเป็นมา*. เข้าถึงได้จาก <https://district.cdd.go.th/noenmaprang>
- อมรรัตน์ บุญสว่าง. (2560). *การผลิตเส้นใยปอเทืองเพื่อใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมชุมชน: กรณีศึกษา กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่แดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา*. (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

The Development of Gamification-Based Learning Activities Using Line Official Loyalty Cards to Promote Learning Motivation for 9 Graders: Application Designing and Developing

ทวีสิน อำนวยพันธุ์ไธ¹

Thaweessin Amnuaiphanwilai

Received: September 30, 2022

Revised: November 28, 2022

Accepted: December 06, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน 2) ศึกษาแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล 3) ศึกษาทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา กับกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2565 จำนวน 35 คน จากประชากรที่ใช้ในการวิจัย ทั้งหมดจำนวน 255 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) กิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล 2) แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ 3) แบบประเมินแรงจูงใจในการเรียน 4) แบบประเมินทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ได้แก่ 4.1) แบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน 4.2) แบบประเมินผลงานการออกแบบ

¹ โรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University Secondary Demonstration School

Corresponding author, e-mail: thaweessin@nu.ac.th, Tel. 085-0546239

และพัฒนาแอปพลิเคชัน วิธีดำเนินการวิจัยมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล 2) นำกิจกรรมการเรียนรู้ ไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการนำกิจกรรมไปใช้ 3) นำกิจกรรมการเรียนรู้ ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.26) 2) แรงจูงใจในการเรียนของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมพบว่ามีค่าเฉลี่ยของระดับแรงจูงใจในการเรียนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.91) 3) ทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน มีระดับของทักษะอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 2.69$, S.D. = 0.47) และระดับคุณภาพของผลงานการออกแบบพัฒนาแอปพลิเคชันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.82)

คำสำคัญ: กิจกรรมการเรียนรู้, เกมมิฟิเคชัน, บัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล, แรงจูงใจในการเรียน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to develop a gamification learning activity with a loyalty card in the line official to promote learning motivation; 2) to study the learning motivation of of Mathayomsuksa 3 students while learning with gamification learning activities with a loyalty card in line official; 3) to study design skills and develop an application, using research and development processes with the sample group, namely, Mathayomsuksa 3 students of Naresuan University Secondary Demonstration School, academic year 2022, amounting to 35 people from the population used in the research, totaling 255 people. The research tools were 1) Gamification learning activities with loyalty cards in line official; 2) suitability assessment form for learning activities; 3) learning motivation assessment form; 4) assessment form of design skills and application development, including 4. 1) observation form of design skills and application development; 4.2) evaluation form of application design and development. The research method consisted of 3 steps: 1) developing a gamification learning activity with a loyalty card in line official; 2) bringing learning activities to experiment with the experimental group to study the

feasibility of implementing the activities; 3) bringing learning activities to try it out with a sample group. The results of the study revealed that 1) the level of suitability of the gamification learning activities with point cards in line official was at the highest level ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.26); 2) the study motivation of the sample group as a whole showed that the average level of study motivation was at a high level ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.91); 3) application design and development skills were good level ($\bar{X} = 2.69$, S.D. = 0.47) and the quality level of application development design work was at a high level ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.82).

Keywords: Learning Activities, Gamification, Online Loyalty Card, Learning Motivation

บทนำ

การออกแบบการจัดการเรียนรู้นั้นมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยในปัจจุบันนักการศึกษาได้พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ มากมาย เช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning) การเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-based Learning) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ TGT (Team-Games-Tournament) เป็นต้น โดยการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายนั้นล้วนเป็นเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ให้มีความตั้งใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียน และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

การจัดการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จนั้น นอกจากวิธีการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนแล้ว แรงจูงใจในการเรียนของผู้เรียนก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้โดยผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นและเอาใจใส่ต่อการเรียนด้วยความเต็มใจนั้น ย่อมจะต้องอาศัยแรงจูงใจเป็นพื้นฐานที่สำคัญเสมอ แรงจูงใจจึงเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมที่มีเป้าหมายและทำให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ ซึ่งการที่กิจกรรมการเรียนรู้ ที่จูงใจผู้เรียนเป็นการกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมด้วยความเต็มใจเมื่อมีการกระทำหรือได้ปฏิบัติงานตามเงื่อนไขแล้วผู้เรียนก็จะได้รับสิ่งตอบแทนตามที่บุคคลต้องการ โดยมีความพึงพอใจตามมา ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนจึงมีแรงจูงใจเป็นตัวกำหนดระดับและทิศทางของพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในทิศทางที่สูงขึ้นจน

ประสบความสำเร็จในการเรียนได้ด้วยดี (ศุภากร ธีรมงคลจิต และฉัตรวรรณ ลัญฉวรรณะกร, 2559)

การจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนนั้น ในปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับเกมมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ที่เรียกว่า เกมมิฟิเคชัน (Gamification) ซึ่งเป็นการนำเอา กลไกของเกมมาสร้างความสนใจในการเรียนรู้ เพื่อสร้างแรงจูงใจ และความน่าตื่นเต้นในการเรียนรู้ ทำให้เกิดเป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี มีกระบวนการที่ง่ายต่อการเข้าใจในสิ่งที่ซับซ้อน โดยใช้ กิจกรรมในลักษณะของเกมหรือเป็นการใช้เทคนิคในรูปแบบของเกมโดยไม่ใช้ตัวเกม เพื่อเป็นสิ่งที่ ช่วยในการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ด้วยวิธีการที่สนุกสนาน ใช้กลไกของเกมเป็นตัวดำเนินการอย่างชัดเจน ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิด พฤติกรรม ตรวจสอบ ปรับปรุง และหาวิธีการแก้ไขปัญหา โดยการนำเทคนิคนี้มาประยุกต์ใช้ในด้าน การศึกษาเพื่อช่วยในการจัดการเรียนรู้ให้มีความสนุกสนานมากขึ้น เนื่องจากทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ายู่ ในสภาพแวดล้อมที่เป็นเกม มีเป้าหมายในการเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม การสะสม แต้ม การให้รางวัล การเลื่อนระดับ ผู้เรียนจะซึมซับเนื้อหาที่ผ่านกิจกรรมด้วยกลไกของเกมมิฟิเคชัน เป็นการเรียนรู้ผ่านการเล่นและเรียนไปในเวลาเดียวกัน เรียกว่า เพลย์แอนด์เลิร์น (Play & Learn) (เบญจภาค จงหมื่นไวยและคณะ, 2561)

ปัจจุบันการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันนั้น ในกระบวนการ เรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ในส่วนของการมีส่วนร่วม การสะสมแต้ม การให้รางวัลนั้น สามารถ ทำได้โดยใช้เทคโนโลยี ในการสร้างบัตรสะสมแต้ม และการให้รางวัลแบบออนไลน์ได้ โดยใช้ไลน์ ออฟฟิเชียล (Line Official) ซึ่งมีความสามารถในการสร้างบัตรสะสมแต้มแบบอิเล็กทรอนิกส์ที่ สามารถเก็บไว้ในโทรศัพท์มือถือของผู้เรียนได้ และผู้สอนยังสามารถกำหนดแต้มให้กับผู้เรียนได้ สะสมในแต่ละกิจกรรม และเมื่อสะสมแต้มได้ครบก็สามารถแลกรับของรางวัลได้ ซึ่งเป็นการเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และเกิดการแข่งขันในการสะสมแต้มเพื่อไปสู่ เป้าหมายรางวัล ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียน และมีทักษะในการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันสูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
2. เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน
3. เพื่อศึกษาทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมีชัยสาธิตมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่เรียนในรายวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 255 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมีชัยสาธิตมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่เรียนในรายวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 35 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

เครื่องมือวิจัย ได้แก่

1. กิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
2. แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
3. แบบประเมินแรงจูงใจในการเรียน เมื่อเรียนโดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
4. ประเมินทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน เมื่อเรียนโดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การ

ออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้แบบประเมิน 2 ส่วน ประกอบด้วย 4.1 แบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน และ 4.2 แบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน

การสร้างเครื่องมือวิจัย

1. กิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีวิธีการสร้าง ดังนี้

1.1 ศึกษาเนื้อหาตัวชี้วัดรายวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3 ในหน่วยการเรียนรู้เรื่อง การออกแบบและการพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

1.2 ศึกษาการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชัน

1.3 ศึกษาการสร้าง และการใช้งานบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล (Line Official)

1.4 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

2. แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีวิธีการสร้าง ดังนี้

2.1 กำหนดลักษณะของแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

2.2 สร้างแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ตามลักษณะที่กำหนดไว้โดยกำหนดตัวเลขแทนระดับความเหมาะสมดังนี้ 5 หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด, 4 หมายถึง มีความเหมาะสมมาก, 3 หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง, 2 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยและ 1 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

2.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เฉลี่ย 1.00

2.4 ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดทำเป็นแบบประเมินฉบับสมบูรณ์

3. แบบประเมินแรงจูงใจในการเรียน เมื่อเรียนโดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีวิธีการสร้าง ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินแรงจูงใจในการเรียน โดยปรับปรุงมาจากแบบวัดพฤติกรรมในชั้นเรียน (WIHC) ของ Fraser, B.J., Fisher, D.L. & McRobbie, C.J. (1996) แปลและปรับปรุงโดยอาทิตย์ สุริผ่าย (2558) โดยแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้ ด้านที่ 1 ความกล้าเสี่ยง/กล้าตัดสินใจ ด้านที่ 2 ด้านความขยันและตั้งใจใฝ่เรียนรู้ ด้านที่ 3 ด้านความรับผิดชอบ ด้านที่ 4 ด้านการมีส่วนร่วมและร่วมมือ ด้านที่ 5 ด้านความอดทนต่อการทำงาน ด้านที่ 6 ด้านการวางแผนการทำงาน โดยแบบประเมินจะมีลักษณะเป็นแบบสอบถามความถี่เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้น โดยใช้แบบประเมินแรงจูงใจที่มีลักษณะเป็นแบบ Rating Scale 5 ระดับ ตามมาตรวัดของลิเคิร์ท (Likert Scale) โดยมีการให้คะแนนการประเมิน ระดับพฤติกรรมดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

คะแนนเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีระดับแรงจูงใจอยู่ในระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีระดับแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง มีระดับแรงจูงใจอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีระดับแรงจูงใจอยู่ในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีระดับแรงจูงใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3.2 ตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมินแรงจูงใจในการเรียนโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เฉลี่ย 0.96

3.3 ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินแรงจูงใจในการเรียนตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดทำเป็นแบบประเมินฉบับสมบูรณ์

4. แบบประเมินทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน เมื่อเรียนโดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่องการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

4.1 แบบสังเกตทักษะในการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน มีวิธีการสร้างดังนี้

4.1.1 ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา และหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน เพื่อสร้างแบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน

4.1.2 สร้างแบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยเป็นการประเมินจากพฤติกรรมที่ผู้เรียนทำในระหว่างการเรียนรู้ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนเป็นรูปศอกอร์ แบบสังเกตทักษะจะมีลักษณะเป็นสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้น โดยมีลักษณะเป็นแบบ Rating Scale 3 ระดับ ตามมาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยมีการให้คะแนนการประเมิน ระดับพฤติกรรมดังนี้ 3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก 2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง และ 1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ย ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.00 หมายถึง มีระดับทักษะอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 1.67-2.33 หมายถึง มีระดับทักษะอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.66 หมายถึง มีระดับทักษะอยู่ในระดับน้อย

4.1.3 ตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงของแบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) รายข้อโดยมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เฉลี่ย 1.00

4.1.4 ปรับปรุงแก้ไขแบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4.1.5 นำแบบสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ไปประเมินความสอดคล้องของการประเมิน โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยการให้ครูผู้สอนในสาขาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 3 คน ประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนคนเดียวกัน จากนั้นนำไปหาค่าความสอดคล้องด้วยการหาค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Correlations) โดยการประเมินมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.6 จัดทำเป็นแบบสังเกตทักษะฉบับสมบูรณ์ต่อไป

4.2 แบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน มีวิธีการสร้างดังนี้

4.2.1 ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา และหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน เพื่อสร้างแบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน

4.2.2 สร้างแบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยเป็นการประเมินจากผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนเป็นรูบิคสกอร์ (Rubric Score)

4.2.3 ตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงของแบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) รายข้อโดยมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เฉลี่ย 1.00

4.2.4 ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4.2.5 นำแบบประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ไปประเมินความสอดคล้องของการประเมิน โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยการให้ครูผู้สอนในสาขาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 3 คน ประเมินผลงานของผู้เรียนคนเดียวกัน จากนั้นนำไปหาค่าความสอดคล้องด้วยการหาค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Correlations) โดยการประเมินมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2.6 จัดทำเป็นแบบประเมินผลงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

1.1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้

1.2 ศึกษา วิเคราะห์หลักการแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีและแนวคิดการจัดการเรียนรู้ เพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญเป็นแนวคิดพื้นฐานของกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะพัฒนาขึ้น

1.3 สร้างกิจกรรมและกำหนดองค์ประกอบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของกิจกรรม

1.4 จัดทำคู่มือการใช้กิจกรรมจัดการเรียนรู้ และเอกสารประกอบขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

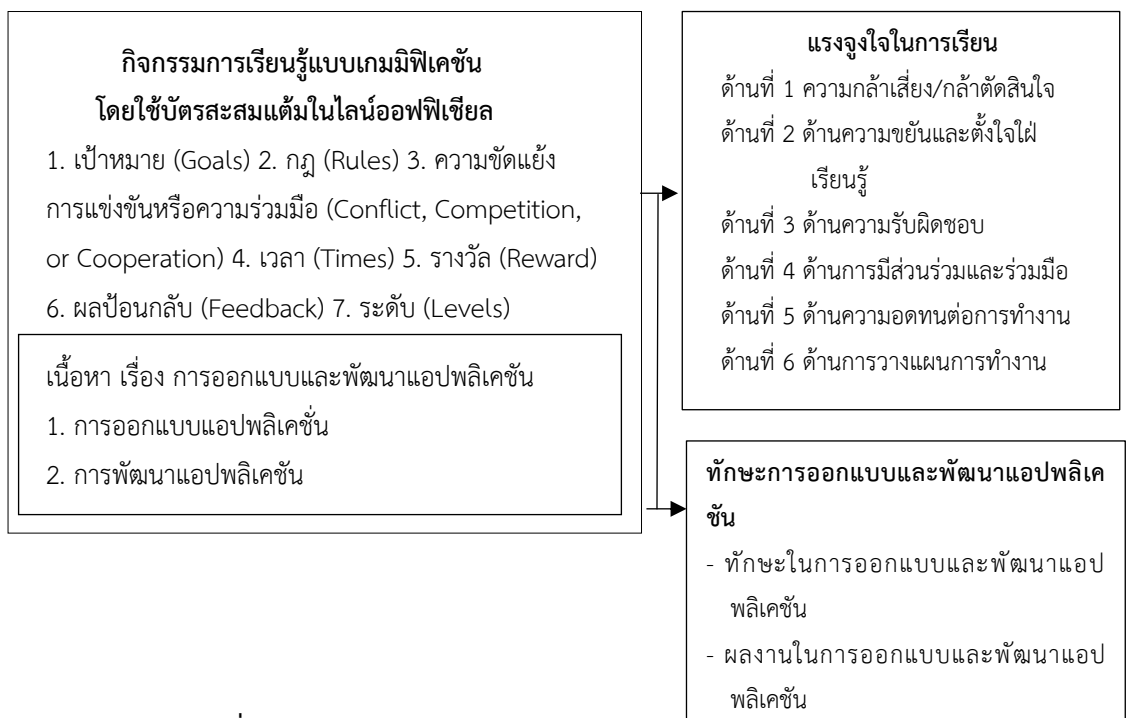
1.5 ตรวจสอบความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ

1.6 การปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมจัดการเรียนรู้และเอกสารประกอบขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

2. นำกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลองนาร่อง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการนำกิจกรรมไปใช้ และปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมการเรียนรู้จาก ปัญหา อุปสรรค ที่พบจากการทดลองนาร่อง ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

3. นำกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง และทำการวัดแรงจูงใจในการเรียน และประเมินทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นำเสนอดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1. ด้านคำชี้แจง	4.80	0.44	มากที่สุด
2. ด้านผู้สอน	4.70	0.66	มากที่สุด
3. ด้านผู้เรียน	4.66	0.74	มากที่สุด
4. ด้านแผนการจัดการเรียนรู้	4.97	0.05	มากที่สุด
5. ด้านสื่อการเรียนรู้	4.92	0.16	มากที่สุด
6. ด้านการประเมิน	5.00	0.00	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	4.88	0.26	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.26) โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดในด้านที่ 6 ด้านการประเมิน ($\bar{X} = 5.00$, S.D. = 0.00) รองลงมาคือด้านที่ 4 ด้านแผนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.97$, S.D. = 0.05) และด้านที่ 5 ด้านสื่อการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = 0.16) ตามลำดับดังนี้

ภาพที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล

2. การศึกษาแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยการให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำการประเมินตนเองหลังจากเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล พบว่า แรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมพบว่ามีค่าเฉลี่ยของระดับแรงจูงใจในการเรียนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.91) โดยระดับแรงจูงใจมากที่สุดในด้านความขยันและตั้งใจใฝ่เรียนรู้ ($\bar{X} = 4.30$, S.D. = 0.86) รองลงมาคือด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.95) และด้านการมีส่วนร่วมและร่วมมือ ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = 0.86) ตามลำดับ

3. การศึกษาทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน สามารถประเมินได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

3.1 การสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า มีระดับของทักษะอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 2.69$, S.D. = 0.47) โดยมีทักษะมากที่สุดในเรื่องการออกแบบ UI (User Interface) ($\bar{X} = 2.79$, S.D. = 0.40) รองลงมา คือ ทักษะการพัฒนาแอปพลิเคชัน (Application Development) ($\bar{X} = 2.69$, S.D. = 0.47) และทักษะด้านการออกแบบ UX (User Experience) ($\bar{X} = 2.62$, S.D. = 0.41) ตามลำดับ

3.2 การประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่าระดับคุณภาพของผลงานการออกแบบพัฒนาแอปพลิเคชันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.82) มากที่สุดในเรื่อง การพัฒนาแอปพลิเคชัน (Application Development) ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.68) รองลงมา คือ การออกแบบ UX (User Experience) ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = 0.93) รองลงมาคือ การออกแบบ UI (User Interface) ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = 0.80) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ระดับความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและ

พัฒนาแอปพลิเคชัน อยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการประเมิน เป็นเพราะกิจกรรมการเรียนรู้ได้ออกแบบให้มีการประเมินที่หลากหลาย ทั้งจากการประเมินตนเอง การสังเกตโดยครูผู้สอน และการประเมินคุณภาพผลงานของนักเรียน และมีการกำหนดเกณฑ์การประเมินเป็นบิกสเกอร์ที่ชัดเจน และการออกแบบกิจกรรมมีการนำสื่อเทคโนโลยีที่ใกล้ตัวอย่างแอปพลิเคชันไลน์ ซึ่งนักเรียนทุกคนใช้งานอยู่แล้ว รวมถึงมีการนำกิจกรรมของเกมมิฟิเคชัน ไปสอดแทรกอยู่ในกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกกิจกรรมที่เรียน ซึ่งเป็นการพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนได้ โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนธิรา ชื่นชมพุท, พงศธร มหาวิจิตร และวิภารัตน์ แสงจันทร์ (2563) ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชันและศึกษาทักษะการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ และแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แนวคิดเกมมิฟิเคชันเป็นฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสมอย่างมากต่อการนำไปจัดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และสร้างแรงจูงใจของนักเรียนกลุ่มเป้าหมายได้

2. การศึกษาแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยการให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำการประเมินตนเองหลังจากเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียล พบว่า แรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างในภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยของระดับแรงจูงใจในการเรียนอยู่ในระดับมาก เป็นเพราะกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชัน ที่มีการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการแข่งขัน ในการสะสมแต้ม เพื่อแลกเป็นรางวัล มีการแจกแต้มการเข้าเรียน ทำให้นักเรียนอยากมาเรียนมากยิ่งขึ้น มีการแข่งขันการทำกิจกรรม การเล่นเกมทบทวนบทเรียน และการส่งงานตามกำหนดจะได้รับแต้มพิเศษ ทำให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียน ดังจะเห็นได้จากแรงจูงใจในการเรียนมากที่สุดในด้านของความขยันและตั้งใจใฝ่เรียนรู้ และด้านความรับผิดชอบ นักเรียนจะรีบทำงานตามกำหนดเวลา เพื่อแข่งขันสะสมแต้มในกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชนาภรณ์ สุทธิพันธ์ (2564) พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชัน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งผลให้นักเรียนเกิดแรงกระตุ้นในการเรียนรู้ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ มีบทบาท มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเกมมิฟิเคชันเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนซึ่งเป็นแรงจูงใจในการเรียนนั่นเอง

3. การศึกษาทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟ

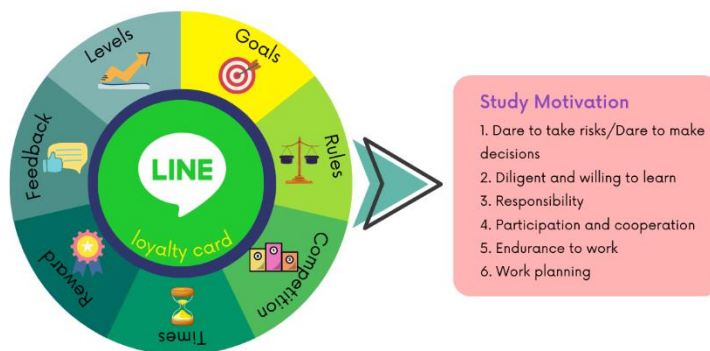
ฟิเซียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน โดยการประเมินได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

3.1 การสังเกตทักษะการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า มีระดับของทักษะอยู่ในระดับดี โดยกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันนั้นทำให้นักเรียนเกิดความตั้งใจเรียน เพื่อแข่งขันในการสร้างผลงาน และส่งงานให้ตรงตามกำหนดเวลา เพื่อรับแต้มพิเศษ ทำให้นักเรียนมีความตั้งใจเรียนเพิ่มมากขึ้น และส่งผลให้ทักษะในการเรียนในเรื่องของการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันนั้นดีมากยิ่งขึ้น

3.2 การประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ระดับคุณภาพของผลงานการออกแบบพัฒนาแอปพลิเคชันอยู่ในระดับมาก เพราะกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชัน ซึ่งส่งผลให้นักเรียนมีความตั้งใจเรียนเพิ่มมากขึ้น และส่งผลให้ทักษะในการเรียนในเรื่องของการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันนั้นดีมากยิ่งขึ้น ก็ส่งผลให้ผลงานการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันของนักเรียนมีคุณภาพอยู่ในระดับมากตามไปด้วย

องค์ความรู้ใหม่

จากการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเซียลเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน เรื่อง การออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และได้นำไปทดลองใช้พบว่า การใช้บัตรสะสมแต้มในแอปพลิเคชันไลน์ โดยใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันนั้น ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนได้ และเมื่อนักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียน โดยการตั้งใจเรียนแล้ว ก็ช่วยส่งผลให้ทักษะการปฏิบัติงานในชั้นเรียน ในเรื่องของการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันอยู่ในระดับดีมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเซียล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาควรมีการจัดเตรียมความพร้อมในส่วนของการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกด้านเทคโนโลยีพื้นฐาน เช่น สัญญาณอินเทอร์เน็ต ระบบไฟฟ้าในการใช้อุปกรณ์ของนักเรียน เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปได้อย่างสะดวก
2. สถานศึกษาควรมีนโยบายการส่งเสริมนำเทคโนโลยี อย่างโทรศัพท์มือถือมาใช้ในการเรียนให้เกิดประโยชน์ และมีนโยบายการควบคุมการใช้งานที่ไม่เหมาะสม เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครูสามารถจัดกิจกรรมโดยใช้อุปกรณ์ของนักเรียนมาเป็นส่วนร่วมได้
3. สถานศึกษาควรมีการอบรมการนำเทคโนโลยีใกล้ตัวอย่างโทรศัพท์มือถือไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหลากหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันด้วยบัตรสะสมแต้มในไลน์ออฟฟิเชียลนั้น ต้องสำรวจความพร้อมของผู้เรียนทั้งในเรื่องของอุปกรณ์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต และกิจกรรมที่จะนำไปใช้ในการแจกแต้ม และการแลกของรางวัล
2. ไลน์ออฟฟิเชียลจะสร้าง ID อัตโนมัติ ทำให้ไม่สามารถระบุตัวนักเรียนได้ ดังนั้น การทำกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชัน ซึ่งมีการสร้างกระดานผู้นำ (Leader Board) จะต้องมีการให้นักเรียนสแกน QR-Code เพื่อรับแต้มแรกทีละคน เพื่อให้ผู้สอนสามารถนำข้อมูล ID ของนักเรียนในไลน์ออฟฟิเชียล มาจับคู่กับรายชื่อนักเรียนเพื่อนำไปสร้างกระดานผู้นำ (Leader Board) ได้
3. ในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรมีการกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมโดยการนำเสนอผู้ที่สะสมแต้มได้แต้มสูงในแต่ละสัปดาห์ และผู้ที่มีการสะสมแต้มครบตามที่กำหนดให้การนำแต้มมาแลกกับรางวัล ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการทำกิจกรรมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชนาภัทร์ สุทธิพันธ์. (2564). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชัน เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่องความน่าจะเป็น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 1(5), 1-11.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- เบญจภาคี จงหมื่นไวย, กริช กองศรีมา, แสงเพชร พระฉาย, สายสุนีย์ จัปโจร, อรัญ ชูกระเดื่อง. (2561). เกมมิฟิเคชันเพื่อการเรียนรู้. *Journal of Project in Computer Science and Information Technology*, 4(2), 34-43.
- มนธิรา ชื่นชมพุทธ, พงศธร มหาวิจิตร และวิภารัตน์ แสงจันทร์. (2563). การพัฒนากิจกรรมคณิตศาสตร์ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชันเพื่อเสริมสร้าง ทักษะการสื่อสารและแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารศึกษาศาสตร์สารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 4(2), 98-110.
- ศุภากร ธิรมงคลจิต, ฉัตรวรรณ ลัญฉวรรณะกร. (2559). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชันเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. *OJED*, 11(4), 450-464.
- อาทิตย สิริผ่าย. (2558). *การปฏิบัติการส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับเทคนิคการเรียนการสอนแบบผสมผสานผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ กรณีเฟสบุ๊ค*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- Fraser, B. J., Fisher, D. L., & McRobbie, C. J. (1996). Development, validation and use of personal and class forms of a new classroom environment instrument. *Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association*, Retrieved from <https://www.aare.edu.au/data/publications/2001/fis01028.pdf>

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์

Guidelines for the Quality of Life Development for People in Khao Kob
Erawan Community Nakhon Sawan Province

อุทัยวรรณ ภูเทศ¹

Utaiwan Puthed

Received: January 25, 2023

Revised: February 28, 2023

Accepted: February 28, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขากบเอราวัณ จำนวน 260 คน ได้มาจากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครซีและมอร์แกน การศึกษาเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์โดยใช้จำนวนค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทำการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติทดสอบไคสแควร์ การศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสนทนากลุ่ม วิเคราะห์โดยใช้วิธีการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.58$) 2) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; Nakhon Sawan Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: joacd@windowslive.com, Tel. 093-4141995

กบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล คือ รายได้ มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ และ 3) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ เน้นการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมทางศาสนา (ไตรสิกขา) ในการดำเนินชีวิต จะนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีประสิทธิภาพ และทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นได้

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, คุณภาพชีวิต, ชุมชน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the life quality level of people in Khao Kob Erawan Community, Nakhon Sawan Province; 2) to study the relationship between personal factors and the life quality development of people in Khao Kob Erawan Community, Nakhon Sawan Province; and 3) to study the guidelines to improve the life quality of people in Khao Kob Erawan Community, Nakhon Sawan Province. The sample used in this research was 260 people, aged 20 years and over living in the Khao Kob Erawan Community that were determined by the size of the sample according to Crazy and Morgan's table. In terms of quantitative study, data were collected using a questionnaire. The statistics used were percentage, mean and standard deviation. The hypothesis was tested with chi-square. For qualitative study, data were collected using focus groups. It was analyzed by descriptive narrative method. The results of the research were as follows: 1) the life quality of people in Khao Kob Erawan community, Nakhon Sawan Province, overall was high ($\bar{X} = 3.58$); 2) the relationship between personal factors and the life quality development of people in Khao Kob Erawan Community, Nakhon Sawan Province found that the personal factor, namely income was related to the life quality development of the people in Khao Kob Erawan Community, Nakhon Sawan Province; and 3) the guidelines for improving the life quality of people in Khao Kob Erawan Community, Nakhon Sawan Province emphasized the application of sufficiency economy

principles and religious principles (Trisikkha) in life that will bring about effective life quality development and improve the quality of life.

Keywords: Development Guidelines, Life Quality, Community

บทนำ

เป้าหมายของการพัฒนาประเทศไทยในอดีต มักพิจารณาจากอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยคำนวณเฉพาะรายได้ที่เกิดขึ้นในไทยเท่านั้น เรียกว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product) หรือ GDP เป็นเป้าหมายในการพัฒนา และถือเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนและกำหนดนโยบายต่าง ๆ สำหรับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ หากประเทศมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคลสูงขึ้นย่อมหมายถึงการที่ประชาชนในประเทศมีรายได้ต่อบุคคลสูงขึ้นและมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นด้วย ซึ่งจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การพิจารณาจากการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคลเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการสะท้อนคุณภาพชีวิตของบุคคลได้ ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประชากร โดยมุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา การพัฒนาศักยภาพของคนพึงปรารถนาจะต้องทำให้ทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพอย่างเต็มที่จึงจะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และทำให้การพัฒนาประเทศมีความสมดุล ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของความเป็นไทย ดังจะเห็นได้จากหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560) ที่ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน และคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และเพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศดังกล่าวจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งนี้แนวคิดคุณภาพชีวิตได้รับความสนใจและได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในทางการแพทย์และการสาธารณสุขได้นำคุณภาพชีวิตใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินผลการดำเนินงานด้านสุขภาพ คุณภาพชีวิตจึงเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายซับซ้อนและยากในการให้ความหมายหรือให้คำนิยาม การให้ความหมายของคุณภาพชีวิตแต่ละบุคคลอาจจะแตกต่างกันออกไปและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การกำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการประเมินคุณภาพชีวิต ซึ่งจะแตกต่างในบุคคลแต่ละกลุ่มตามการให้ความหมายของ

คุณภาพชีวิต การที่บุคคลจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจะต้องมาจากคุณภาพชีวิตหลาย ๆ องค์ประกอบ ไม่ใช่องค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง โดยการประเมินคุณภาพชีวิตของคนทั่วไปนั้นส่วนมากจะมุ่งเน้นในด้านความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ว่าได้รับการตอบสนองหรือไม่ การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศหรือองค์ระหว่างประเทศเองต่างมุ่งหวังและพยายามสร้างเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตที่สะท้อนถึงปัญหาหรือสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของปัจเจกบุคคลและสุขภาพของสังคม โดยให้ผลจากเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตเหล่านั้นต่างมุ่งที่จะนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งองค์การอนามัยโลก (The WHOQOL Group, 1994) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม การศึกษาจึงควรศึกษาในหลากหลายด้าน

เมื่อประเทศไทยประสบกับการแพร่ระบาดของโควิด 19 และมีแนวโน้มเข้าสู่ยุคที่เชื้อไวรัสโคโรนาระบาดหนักขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาอย่างมากส่งผลกระทบต่อการทำงานของประชาชน ระบบเศรษฐกิจโดยรวมถูกกระทบด้วยมาตรการการควบคุมโรคที่ประเทศใช้อยู่ขณะนี้ ตั้งแต่การลดการเดินทาง การเข้าออกพื้นที่ การปิดสนามบิน การใช้มาตรการ Social distancing มีการปิดสถานที่ ปิดสถานการค้า และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ปิดเมือง ฯลฯ มีผลทำให้เกิดการชะงักงันของเศรษฐกิจการค้า การทำงานผลิต และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง โรงแรม ร้านอาหาร รวมไปถึงการผลิตในภาคอุตสาหกรรม องค์กรหลายแห่งจำเป็นต้องปรับตัวส่งผลให้รูปแบบการทำงานที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ขณะเดียวกันทุกคนมีความกังวล และต้องดูแลปกป้องตัวเองมีการกักตัวอยู่กับบ้าน หลายคนไม่สามารถมาทำงานหาเลี้ยงชีพแบบปกติได้ ธุรกิจจำนวนมากต้องหยุดกิจการ หรือทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ จนทำให้ขาดรายได้มาจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจนที่ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพเป็นวัน ๆ ซึ่งคนเหล่านี้จะต้องตกงาน สูญเสียรายได้ ข้าราชการยากจนเหล่านี้ยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางด้านสาธารณสุขได้เท่ากับคนที่มีความฐานะ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีมาตรการเยียวยาผู้ขาดรายได้ในรูปแบบคนไทยไม่ทิ้งกัน แต่ก็ยังเกิดความเครียด และปัญหาทางสุขภาพจิตตามมา การค้าและการลงทุนเกิดผลกระทบค่อนข้างรุนแรง แม้แต่เศรษฐกิจโลกก็กำลังเข้าสู่วิกฤติเศรษฐกิจซึ่งมีที่มาจากโควิด 19 เป็นสำคัญ

ชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในเขตการดูแลของเทศบาลนครนครสวรรค์ คนในชุมชนได้รับผลกระทบจากปัญหาโรคระบาดโควิด 19 ก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น การไม่ทำงาน การถูกให้ออกจากงาน อีกทั้งปัญหาปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ การรั่วไหลของขยะออกสู่ขยะกลายเป็นกองขยะขนาดใหญ่มาส่งกลิ่นเหม็น ก่อให้เกิดปัญหากับระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง ทำให้จิตใจหดหู่ ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในครอบครัวและคนร่วมสังคมเท่าใดนัก

ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตนี้เป็น ปัญหาสำคัญที่ทางเทศบาลนครนครสวรรค์ให้ความสนใจและให้การดูแลอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด แต่อาจยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ได้รับการพัฒนา เท่าที่ควร โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีนั้นเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักวิธีปฏิบัติต่อชีวิตหรือให้รู้จักวิธีในการดำเนินชีวิตอย่าง ถูกต้อง มีความสงบสุข รู้จักการแก้ปัญหาของชีวิตและหาทางออกจากความทุกข์ได้ด้วยปัญญา โดย ไม่ก่อให้เกิดโทษพิชภัยแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมและมีคุณภาพมากที่สุด

จากการดำเนินงานของเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ที่ได้ให้ความสำคัญ กับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ทั้งนี้เทศบาล นครนครสวรรค์มุ่งเน้นการบริการด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสามารถ สนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อมที่เป็นเรื่องเร่งด่วนที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ และปัญหาด้านอื่น ๆ จึงได้เกิด โครงการต่าง ๆ มากมายที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยผู้นำ ชุมชนทั้ง 71 ชุมชน ได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือและได้เลือกชุมชนเขากบเอราวัณเป็นที่แรกในการ ริเริ่มโครงการที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุผลที่ชุมชนเขากบเอราวัณเป็นชุมชนที่มี ลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีความแออัด ภาวะมลพิษ น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ขยะสิ่งปฏิกูล และมี ปัญหาอาชญากรรมสูง ได้แสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาของชุมชนที่มีความแออัดของประชาชนอย่าง หนาแน่น ประกอบกับคนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป/ลูกจ้างเอกชน บริษัท โรงงาน และ อาชีพเกษตรกรรม ที่ได้รับผลกระทบต่อการดำรงชีวิต

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ควรที่จะศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ หลังจากที่ได้รับการส่งเสริมจากเทศบาลนครนครสวรรค์ในการดำเนินโครงการพัฒนา คุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะถึงแม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนอยู่น้อย แต่เนื่องจากสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก การวิจัยนี้จึงใช้ชุมชนเขากบเอราวัณเป็นพื้นที่ตัวอย่าง ซึ่งการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน

การแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชน อีกทั้งจะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดนโยบายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน โดยการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีกับงานวิจัยเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดและสร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่นำมาใช้คือ เกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก คุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 807 คน กำหนดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครชชี และมอร์แกน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) และสุ่มตามความสะดวก (Convenience Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 260 คน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) คือ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
2. ข้อมูลคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบน

มาตรฐาน (Standard Deviation) ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการตัดสินระดับคุณภาพชีวิต โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

4.21 – 5.00	หมายถึงมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูงมาก
3.41 – 4.20	หมายถึงมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง
2.61 – 3.40	หมายถึงมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง
1.81 – 2.60	หมายถึงมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ
1.00 – 1.80	หมายถึงมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำที่สุด

3. ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยใช้สถิติทดสอบไคสแควร์ (χ^2) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานหลัก (H_0) : ปัจจัยส่วนบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์

สมมติฐานรอง (H_1) : ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์

ขั้นตอนที่ 2 หาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 15 คน ประกอบด้วย ตัวแทนประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 9 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน และตัวแทนจากเทศบาลนครนครสวรรค์ จำนวน 3 คน โดยนำผลการวิจัยเชิงปริมาณไปออกแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ และทำการบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเทป จากนั้นนำมาจัดกลุ่มข้อมูลตามสาระสำคัญของประเด็นการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

สรุปผลวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 41.5 และร้อยละ 58.5 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.9 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับ

ประณศีกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.2 ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย 5,001-15,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 70.7 และมีสมาชิกในครอบครัวที่อยู่รวมกัน จำนวน 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 50.4

1. ผลการศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระาวัง จังหวัด นครสวรรค์ มีรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 คุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระาวัง จังหวัดนครสวรรค์

องค์ประกอบ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิต
ด้านร่างกาย	3.30	0.61	ปานกลาง
ด้านจิตใจ	3.50	0.72	สูง
ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	3.90	0.34	สูง
ด้านสิ่งแวดล้อม	3.60	0.67	สูง
ภาพรวม	3.58	0.54	สูง

จากตารางที่ 1 พบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระาวัง จังหวัด นครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.58$) เมื่อจำแนกตามรายด้าน พบว่า กลุ่มเป้าหมาย หมายมีคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.30$) คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ อยู่ใน ระดับสูง ($\bar{X} = 3.50$) คุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.90$) คุณภาพ ชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.60$)

2. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนชุมชนเขากบเระาวัง จังหวัดนครสวรรค์ มีรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานที่	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	(χ^2)	Sig.	ผลการทดสอบ
1	เพศ	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	2.245	0.343	ปฏิเสธ
2	อายุ	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	6.718	0.523	ปฏิเสธ
3	สถานภาพสมรส	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	5.647	0.753	ปฏิเสธ
4	ระดับการศึกษา	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	2.624	0.487	ปฏิเสธ
5	รายได้ต่อเดือน	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	22.475	0.021	ยอมรับ
6	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	7.380	0.245	ปฏิเสธ

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ สมรส ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จึงปฏิเสธสมมติฐานรอง ส่วนตัวแปรต้น คือ รายได้ต่อเดือน มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จึงปฏิเสธสมมติหลัก และยอมรับสมมติฐานรอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้จัดเวทีสนทนากลุ่ม เพื่อเชื่อมโยงความคิด และหาข้อสรุป เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้ รายได้ต่อเดือน มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐาน ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงควรเน้นในเรื่องการประกอบอาชีพเสริมต่าง ๆ การส่งเสริมพัฒนาอาชีพและทักษะฝีมือตามความถนัดหรือตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน เพื่อสร้างรายได้ให้ใช้เลี้ยงตนเองและครอบครัว เพราะรายได้ต่าง ๆ จากการมีอาชีพเสริมมีผลต่อการมีคุณภาพชีวิตในวงกว้างทั้งครัวเรือนที่มีเพียงรายได้ต่อวันในการจุนเจือครอบครัวเท่านั้น หรืออาชีพส่วนใหญ่เน้นทำเป็นอาชีพหลักแต่เพียงอาชีพเดียวเท่านั้น และผลจากการสนทนากลุ่ม สมาชิกสนทนากลุ่มส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน พบว่า ประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพร่างกายที่ถูกต้อง เนื่องจากเห็นว่าเป็นการเจ็บป่วยเล็กน้อย จึงหาซื้อยามารับประทานเอง จึงไม่ตระหนักถึงสาเหตุของการเจ็บป่วย หรือการตรวจสุขภาพเป็นประจำตามสถานพยาบาล อีกทั้งมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย บางครั้งเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาในครอบครัว และเกิดภาวะเครียด

แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์

1) ด้านร่างกาย ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนเขากบเระวี่ยน ใส่ใจกับสุขภาพมากขึ้น มีการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี เปิดโอกาสให้เข้าถึงสวัสดิการด้านสุขภาพและการรักษา จัดหาเครื่องออกกำลังกายภายในชุมชน ลานออกกำลังกาย ส่งเสริมกีฬาภายในชุมชน และส่งเสริมด้านโภชนาการที่ถูกต้องลักษณะ เช่น รับประทานอาหารที่ไม่มีรสเค็ม ไม่มัน และดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมทางพุทธศาสนา

2) ด้านจิตใจ ส่งเสริมให้การพูดคุยทำความเข้าใจกับคนในครอบครัวมากขึ้น การสร้างการยอมรับสภาพและการปรับตัวจากคนในครอบครัวและสังคม สร้างกำลังใจที่ดีในการอยู่ร่วมกัน เช่น หากไม่มีงานทำหรือถูกพักงานหรือถูกเลิกจ้าง อันเนื่องมาจากสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโควิด 19 ทั้งนี้ขวัญและกำลังใจจากคนในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญในแง่ของการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้สุขภาพจิตใจเบิกบาน และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนมีกิจกรรมผ่อนคลายความเครียด ไม่ให้เกิดความเหงาหรือความเบื่อหน่าย

3) ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ส่งเสริมด้านรวมกิจกรรมทางสังคม และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มช่างเชื่อมโลหะ กลุ่มช่างไม้ กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ กลุ่มแปรรูปอาหาร และกลุ่มสมุนไพรยามอ่องน้ำสูตรต่าง ๆ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมส่วนรวมในชุมชน เช่น สมาชิกสมาคม/ชมรม การเป็นกรรมการวัด ชุมชนหรือโรงเรียน นักกีฬาภายในชุมชน

4) ด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมของชุมชน การสร้างสภาพแวดล้อมแบบองค์รวมให้น่าอยู่ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น ถนนหนทาง ความสะอาด ปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคงแข็งแรงสามารถอยู่ได้อย่างปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.58$) ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานมีสุขภาพแข็งแรง มีความพึงพอใจในสภาวะของตนเอง มีความเข้าใจและยอมรับสภาพปัญหาความเป็นจริงได้ สามารถจัดการกับความทุกข์ เศร้า ความกังวล นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากเครือญาติ และเพื่อนบ้านภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอนรรฆ อีสเฮาะ (2562) ที่ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภเทพา จังหวัดสงขลา พบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภเทพา จังหวัดสงขลา อยู่ในระดับดี สามารถอธิบายเป็นรายด้านดังนี้

1. คุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านร่างกาย พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.30$) ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนหรือวัยทำงาน สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี การที่สามารถนอนหลับและพักผ่อนได้ดี มีกำลังเพียงพอที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ในแต่ละวัน หากมีอาการเจ็บป่วยตามร่างกายมีเพียงเล็กน้อย เช่น ปวดตามเนื้อ

ตามตัว ปวดท้อง จึงไม่มีความจำเป็นในการรักษาพยาบาลที่สถานพยาบาล และอาจเป็นเพราะคนในชุมชนเขากบเระวี่ยน ได้รับการดูแลส่งเสริมสุขภาพจากทางเทศบาลนครนครสวรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของประภาส บารมี (2546) ที่ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนชาวแพ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ด้านร่างกาย อยู่ในระดับปานกลาง

2. คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านจิตใจ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.50$) ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างมากที่สุด ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงในการดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งต้องมีความอดทน อดกลั้นดีพอสมควร และการเข้าใจในเรื่องกฎแห่งกรรม พร้อมทั้งมีความพึงพอใจหรือภูมิใจในชีวิตที่เป็นอยู่ในระดับดีมาก ทำให้ไม่รู้สึกเหงา เศร้า หดหู่ สิ้นหวัง หรือเป็นทุกข์มากเกินไป สอดคล้องกับงานวิจัยของอนรรฆ อีสเฮาะ (2562) ที่ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ด้านจิตใจ อยู่ในระดับดี

3. คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.90$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ประชาชนส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ 4-6 คน ทำให้ไม่รู้สึก โดดเดี่ยว และเนื่องจากชุมชนเขากบเระวี่ยน เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่มีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติสูง และละแวกบ้าน เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องร่วมกันคนในชุมชนจะมารวมตัวกันทำกิจกรรม เช่น งานบุญ งานสงกรานต์ งานบวช จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของอนรรฆ อีสเฮาะ (2562) ที่ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ในระดับดี และสอดคล้องกับ Power, M. J., Bullinger, M., & the WHOQOL Group (2002) ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม และการรับรู้ว่าตนนั้นได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย

4. คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเขากบเระวี่ยน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.60$) ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนเขากบเระวี่ยน ให้ความร่วมมือกับทางเทศบาลนครนครสวรรค์ในการจัดการกับปัญหาขยะ เช่น การคัดแยกขยะในครัวเรือน การใช้ประโยชน์จากขยะ ทำให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สะอาด น่าอยู่ และรู้สึกว่ามี

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินซึ่งส่งผลดีต่อตนเอง และชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุธรรม อิสเฮาะ (2562) ที่ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล สะกอม อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา พบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของเจษฎา นกน้อยและวรรณภรณ์ บริพันธ์ (2560) ที่ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้าน ร้องเม็ง ตำบลหนองแห่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับสูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมที่ดี น่าอยู่ จะนำมาซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยเช่นกัน

5. ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะส่วนใหญ่โครงการที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ของเทศบาลนครนครสวรรค์ เป็นไปอย่างครอบคลุมทุกเพศ วัย สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน แต่เนื่องจากรายได้ของประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้จากอาชีพรับจ้าง หรือรายได้จากสวัสดิการของรัฐ และขึ้นอยู่กับสถานประกอบการนั้น ๆ ประกอบกับสถานที่ทำงานหลายแห่งประกาศหยุดกิจการ จึงมีความแตกต่างกัน เป็นสาเหตุที่ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตแตกต่างกันไปด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของรัตน ปันจตุ (2557) ที่ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตผู้ด้อยโอกาสของเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน พบว่า รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ด้อยโอกาสของเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

6. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนเขากบเราวัน จังหวัดนครสวรรค์ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้องการให้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย การให้ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ การส่งเสริมการรวมกลุ่มกิจกรรมสังคม เพื่อให้ตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของสนธยา สวัสดิ์ (2561) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านร้องเม็ง ตำบลหนองแห่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ควรพิจารณาไปพร้อมกันทุกด้าน ได้แก่ ด้านร่างกายควรบำรุงรักษาให้แข็งแรง ด้านอารมณ์หาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เบิกบานแจ่มใส ด้านสังคมคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม บำรุงศาสนา และด้านสติปัญญาคือการสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวม

องค์ความรู้ใหม่

หากพิจารณาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ให้คนในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข ในขณะเดียวกันระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนชนเขาภบเอราวัณ จังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับสูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โครงการต่าง ๆ ของเทศบาลนครนครสวรรค์ เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนชนเขาภบเอราวัณ เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมในระดับหนึ่งแล้ว ถึงแม้ว่าในบางด้านจะยังมีความไม่เหมาะสมเท่าใดนัก ทั้งนี้ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ต้องให้ความสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้เป็นอันดับแรก ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้และตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ทำให้เกิดความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้สึกมั่นคงทั้งสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางอารมณ์ และสุขภาวะทางสังคม นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมในเรื่องสุขภาพจิต โดยการสร้างโอกาสให้ตนเองได้เรียนรู้ฝึกฝนและพัฒนาทักษะอาชีพต่าง ๆ การผลักดันและเสริมสร้างกำลังใจให้กับตนเองในการต่อสู้กับชีวิต อีกทั้งขวัญและกำลังใจจากคนในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ โดยเน้นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และอยู่ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม มาใช้ในชีวิตประจำวันควบคู่กับการนำหลักศาสนาไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ไปปรับใช้ในชีวิตจริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในสถานะที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ศีลเป็นรากฐานแห่งความประพฤติที่ดีงาม สติเป็นเครื่องกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ซึ่งสติและสมาธิเป็นผลต่อเนื่องกัน หากมีอะไรมากระทบกับชีวิตต้องอาศัยสติในการคิดให้รอบคอบ เพื่อไม่ให้เกิดผลร้าย ปัญญาเป็นการใช้ความรู้ความสามารถที่ตนเองมีอยู่ในการหาหนทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง การใช้สติปัญญานั้นจำเป็นต้องมีความรู้เป็นทุนทางปัญญา จึงต้องเรียนรู้อยู่เสมอเพื่อจัดการกับชีวิตให้สามารถอยู่รอดได้ ท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผันผวนอย่างรุนแรง ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมทางศาสนาจะทำให้เกิดความมั่นคงแก่พื้นฐานของชีวิต จะทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลนครนครสวรรค์ ควรส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมการออกกำลังกายในชุมชน การดูแลสุขภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม เช่น จัดหาเครื่องออกกำลังกาย เพื่อให้คนในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรง ป้องกันการเจ็บป่วย อันเป็นการลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษา

2. เทศบาลนครนครสวรรค์ควรมีนโยบายส่งเสริม/สนับสนุนให้ประชาชนมีการพัฒนาทักษะฝีมือ และแนวอาชีพ เพื่อให้มีงานทำ และนายจ้างลูกจ้างปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน และสวัสดิการสังคม

3. เทศบาลนครนครสวรรค์ควรมีนโยบายเสริมสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีความผูกพัน ร่วมรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชน และร่วมการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ประชาชนในชุมชนควรใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับหลักธรรมทางศาสนา เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นสุขและพึ่งพาตนเองได้

2. ประชาชนในชุมชนควรมีการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ตนเองมีอยู่เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตที่ตนประสบอยู่ ไม่ควรรอรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือหน่วยงานรัฐ

3. เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดประชุมอบรมให้คำแนะนำแก่ผู้นำชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจที่จะดำเนินการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในลักษณะที่ให้พึ่งตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

เจษฎา นกน้อย และวรรณภรณ์ บริพันธ์. (2560). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, 9(3), 83.

ประภาส บารมี (2546). คุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยในชุมชนชาวแพ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. (การค้นคว้าอิสระสาธาณสุขศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกวิชาศาสตร์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

รัตนา ปันจติ. (2557). คุณภาพชีวิตผู้ด้อยโอกาสของเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สนธยา สวัสดิ์. (2561). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านร้องเม็ง ตำบลหนองแห่ อำเภอ สันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพริ้นติ้ง.
- อนรรฆ อีสเฮาะ. (2562). *คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา*. (สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Sizes for Research Activities. *Journal of Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Power, M. J., Bullinger, M., & the WHOQOL Group. (2002). The universality of quality of life: An empirical approach using the WHOQOL. *Social Indicators Research Series*, 6, 129-149.
- The WHOQOL Group. (1944). Development of the WHOQOL: Rationale and current status. *International Journal of Mental Health*, 23(3), 24-56.

รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

A Model of Innovative Leadership for School Administrators under the
Office of the Basic Education Commission

สารธร ทรัพย์รวงทอง¹

Satorn Subruangthong

Received: December 04, 2022

Revised: February 28, 2023

Accepted: February 28, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา 2) สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และ 3) ประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จำนวน 345 คน เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย แบบบันทึก แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.976 มีการวิเคราะห์องค์ประกอบโดยใช้สถิติ EFA ขั้นตอนที่ 2 สร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ 11 คน ขั้นตอนที่ 3 ประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 20 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงด้วยการกำหนดคุณสมบัติประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีวิทยฐานะเชี่ยวชาญหรือผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีวุฒิปริญญาเอกของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ซึ่งผลการวิจัย

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; Nakhon Sawan Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: satorn.s@nsru.ac.th, Tel. 086-9254466

พบว่า 1) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร มี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การบริหารความเสี่ยง (2) การใช้เทคโนโลยี (3) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ (4) การสร้างองค์กรนวัตกรรม (5) การมีวิสัยทัศน์ (6) บทบาทหน้าที่ และ (7) การทำงานเป็นทีม 2) ผลของการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มี 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ส่วนนำ คือ 1) แนวคิดและหลักการพื้นฐานของรูปแบบ และ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่ 2 ส่วนเนื้อหา คือ องค์ประกอบของรูปแบบ และส่วนที่ 3 ส่วนการนำไปใช้ คือ 1) แนวทาง และ 2) เงื่อนไขความสำเร็จ และ 3) ผลการประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบ, ผู้นำเชิงนวัตกรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The objectives of this research article were 1) to analyze the components of innovative leadership of school administrators; 2) to create an innovative leadership model of school administrators; and 3) to evaluate the innovative leadership model of school administrators. There were 3 research steps as follows: Step 1 was to analyze the components of innovative leadership of school administrators. The sample were 345 directors under the Office of Secondary Educational Service Areas. The tools used consisted of a record form, a questionnaire with a reliability of 0.976. EFA statistical components were analyzed. Step 2 was to create an innovative leadership model of school administrators by seminars based on 11 experts. Step 3 was to assess the innovative leadership model of school administrators by collecting data from 20 experts and qualified persons. Data were obtained by purposive sampling from determining qualifications, consisting of directors of educational institutions with Expert Level Teachers or directors of educational institutions with doctoral degrees of secondary schools under the Secondary Education Service Area Office. The results of the research were as follows: 1) the results of the components analysis of the innovative leadership of

administrators consisted of 7 components: (1) risk management, (2) use of technology, (3) promotion of creativity, (4) creation of an innovative organization, (5) vision, (6) role, and (7) teamwork 2) the results of creating an innovative leadership model of school administrators consisted of 3 parts: part 1 was introduction, namely 1) basic concepts and principles of model and 2) objectives of model; part 2 was the content, namely components of model; and part 3 was application, namely 1) guidelines 2) conditions for success; and 3) the results of the evaluation of the innovative leadership model of school administrators found that innovative leadership model of school administrators had accuracy, suitability, possibility and usefulness, overall at the highest level.

Keywords: Model, Innovative Leadership, School Administrators

บทนำ

การก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21 และการปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาลเป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัยและการพัฒนาและการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน จึงจำเป็นต้องพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในด้านกำลังคน ความรู้ สมรรถนะ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ที่ทำให้เกิดนวัตกรรม ซึ่ง Weiss, S. D. & Legand, P. C. (2011) กล่าวว่า การขับเคลื่อนสู่การเป็นนวัตกรรมให้สำเร็จนั้นต้องอาศัยผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม ใช้กระบวนการของการสร้างสรรค์บริบททางนวัตกรรมให้เกิดขึ้นในองค์กร และค้นพบแนวทางในการดำเนินการใหม่ ๆ โดยผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องมีความฉลาดทางนวัตกรรม (Innovative Intelligence) เพื่อช่วยให้สามารถตอบสนองและแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เพราะผู้นำเชิงนวัตกรรมจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนวัตกรรมให้มีความก้าวหน้าให้ทันกับกระแสการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความกระตือรือร้น ถ้าเปลี่ยนแปลงองค์กรในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ให้แก่สถานศึกษาและยั่งยืนในอนาคต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ที่ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด โดยให้ความสำคัญในด้านความรู้ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการของแต่ละระดับการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ 1) ความรู้ในเรื่องของตนเอง การมีทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ด้านกีฬา การใช้ภูมิปัญญาไทย ทักษะทางคณิตศาสตร์ การใช้ภาษาและทักษะในการประกอบอาชีพ โดยให้สถานศึกษาดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายที่ ตรงกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยฝึกทักษะการคิดที่บูรณาการในการจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานความรู้ในด้านต่าง ๆ ร่วมกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและเรียนรู้ถึงเทคนิควิธีการที่จะพัฒนาการเรียนการสอนที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพและมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีปัญญา มีความเป็นไทยและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อครูและบุคลากรในสถานศึกษาเป็นอย่างมาก การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสร้างสื่อใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานต่าง ๆ ของสถานศึกษา โดยผู้บริหารและครูจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาและให้ความใส่ใจในรายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ได้อย่างละเอียดถูกต้อง เปิดใจยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ กล้าคิดนอกกรอบอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งนำแนวคิดเก่ามาพัฒนาต่อยอด เพื่อหาแนวทางใหม่ในการแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการนำนวัตกรรมเหล่านั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษา (สุกัญญา แซ่ม้อย, 2560) อย่างไรก็ตามกระบวนการพัฒนาความคิดเชิงนวัตกรรมในงาน เป็นการมุ่งเน้นการเปิดใจยอมรับแนวคิดวิธีการทำงานใหม่ ๆ และพร้อมที่จะเรียนรู้ในมุมมองที่หลากหลาย การให้ครูยอมรับเทคโนโลยี นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น จึงเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมของสถานศึกษาที่มีความหลากหลายและต้องคำนึงถึงผลกระทบเป็นอย่างมาก ดังนั้นการที่ผู้นำมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจะส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค่นวัตกรรมที่จะช่วยสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่องค์กรและประเทศชาติในระยะยาว ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับองค์กรและประเทศชาติได้อย่างต่อเนื่อง (Robert, F. B. & Jeff, Z., 2010)

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยศึกษาขอบข่ายภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร โดยมุ่งหวังให้หน่วยงานทางการศึกษาได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ พร้อมทั้งเป็นข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ประกอบกับการวางแผนการบริหารงานและการพัฒนาผู้บริหารในด้านภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ตลอดจนเป็นแนวทางในการนำไปสู่การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารการศึกษา ให้มีคุณภาพการศึกษาดียิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
2. เพื่อสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
3. เพื่อประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ ภาวะผู้นำ ผู้นำเชิงนวัตกรรม และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ด้วยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้น 10 คน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาหรือรักษาการในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 345 คน ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยสุ่มโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา ในพื้นที่ของสำนักงานศึกษาธิการภาค จำนวน 18 ภาค ตามขั้นตอน ดังนี้

- 2.1 ผู้วิจัยสุ่มจังหวัดในสำนักงานศึกษาภาค ภาคละ 2 จังหวัด ได้ 36 จังหวัด และในแต่ละจังหวัด โดยใช้การสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

- 2.2 สุ่มผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา โดยสุ่มจังหวัด ละ 9 คน จำนวน 15 จังหวัด และจังหวัดละ 10 คน จำนวน 21 จังหวัด โดยใช้การสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล จำนวนรวมทั้งสิ้น 345 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่า IOC เท่ากับ 0.80 ขึ้นทุกข้อ มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0.98

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ที่ใช้สถิติพื้นฐาน คือ ค่าความถี่ (f) ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์ใช้สถิติการทดสอบสมมติฐาน คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA)

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ดำเนินการดังนี้

1. นำผลการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

2. ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จำนวน 11 คน

3. การสร้างคู่มือ และประเมินความเหมาะสมของคู่มือภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยนำรูปแบบที่ได้จากการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมคู่มือ

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ดำเนินการ

1. ดำเนินการประสานติดต่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ทำหนังสือเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 20 คน

3. ดำเนินการส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมด้วยรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และส่งแบบประเมินรูปแบบไปยังผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ทางไปรษณีย์

4. วิเคราะห์ข้อมูลการประเมินรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ได้จากการ

สอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 20 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ด้วยการกำหนดคุณสมบัติ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีวิทยฐานะเชี่ยวชาญหรือผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีวุฒิปริญญาเอกของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า มี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารความเสี่ยง (Risk) 2) การใช้เทคโนโลยี (Technology) 3) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) 4) การสร้างองค์กรนวัตกรรม (Innovative) 5) การมีวิสัยทัศน์ (Vision) 6) บทบาทหน้าที่ (Role) และ 7) การทำงานเป็นทีม (Teamwork)

2. ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า มี 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ส่วนนำ คือ 1) แนวคิดและหลักการพื้นฐานของรูปแบบ และ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่ 2 ส่วนเนื้อหา คือ องค์ประกอบของรูปแบบ และส่วนที่ 3 ส่วนการนำไปใช้ คือ 1) แนวทาง และ 2) เงื่อนไขความสำเร็จ

3. ผลการประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.47) เมื่อพิจารณาตามรายการประเมิน พบว่า รายการประเมินที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.43) รองลงมา คือ ด้านความเป็นประโยชน์ ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 0.45) ด้านความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.46) ส่วนรายการประเมินที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านความถูกต้อง ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.55)

อภิปรายผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มี 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การบริหารความเสี่ยง 2) การใช้เทคโนโลยี 3) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ 4) การสร้างองค์กรนวัตกรรม 5) การมีวิสัยทัศน์ 6) บทบาทหน้าที่ และ 7) การทำงานเป็นทีม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ตามขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี วิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่

เกี่ยวข้อง 2) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง 3) ทำเครื่องมือการวิจัยโดยการสร้างแบบสอบถามองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย และ 4) รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์องค์ประกอบโดยใช้สถิติ (Exploratory Factor Analysis) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป อันส่งผลให้ทุกองค์ประกอบมีความสำคัญต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีเป้าหมายสำคัญเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาให้แพร่หลายเป็นที่ยอมรับ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถอธิบายได้ดังนี้

1.1 องค์ประกอบที่ 1 การบริหารความเสี่ยง ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารต้องมีการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความเสียหายร่วมกับบุคลากรในสถานศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยเสี่ยงจากโอกาส และผลกระทบของความเสี่ยง ประเมินสถานการณ์หรือผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น มีความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์บนความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น สถานศึกษาต้องมีการวัดผล ประเมินผล และสรุปรายงาน เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินงานตามแผนที่กำหนด ดังที่ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2561) กล่าวว่าคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีการจัดการความเสี่ยง ให้มีความสำคัญกับการทดลองสิ่งใหม่ ๆ ในองค์การและเมื่อความเสี่ยงเกิดขึ้นผู้นำก็สามารถจัดการลดระดับความเสี่ยงนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Weberg, D. (2013) ที่กล่าวว่าในการบริหารความเสี่ยง (Risk Taking) ผู้บริหารสามารถพองค์การทดลองใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน

1.2 องค์ประกอบที่ 2 การใช้เทคโนโลยี ซึ่งการใช้เทคโนโลยีนั้นเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความก้าวหน้าและทันสมัย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าโรงเรียนมีระบบฐานข้อมูลที่แสดงข้อมูลโรงเรียนในทุกมิติ ทั้งการบริหารจัดการ การเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และงบประมาณ โดยสามารถแก้ไข ปรับปรุงข้อมูลได้ตลอดเวลา รวมทั้งมีระบบอินเทอร์เน็ตที่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพ และครอบคลุมทุกพื้นที่ในโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารสามารถนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาพัฒนาหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและใช้เทคโนโลยีสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ทันสมัยและทันต่อสังคมปัจจุบัน ดังที่จิราภา ประพันธ์พัฒน์ (2560) กล่าวว่าผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องใช้เทคโนโลยีเป็น ต้องมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการใช้คอมพิวเตอร์ สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ เพื่อให้บุคลากรมีความเข้าใจ ยอมรับและนำการปฏิบัติ ปรับประยุกต์ ให้สอดคล้องกับการ

ดำเนินงาน สนับสนุนให้มีการพัฒนาคุณภาพและใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย พัฒนาระบบบริหารจัดการ ถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนและหน่วยงานอื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของปรีวัฒน์ ยืนยง (2563) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความสามารถในการวินิจฉัยองค์กร ส่งเสริมให้บุคลากรคิดค้น และปรับปรุงสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ในระบบเครือข่ายและระบบเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ในการพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง

1.3 องค์ประกอบที่ 3 การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากร และผู้ที่เกี่ยวข้องมีตระหนักและเห็นความสำคัญของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดังที่จิราภา ประพันธ์ พัทธน์ (2560) ที่กล่าวว่าผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นความสามารถในการคิด ริเริ่ม คิดสิ่งใหม่ หลากหลายรูปแบบ หลายแง่มุม คิดนอกกรอบ สร้างทางเลือกใหม่เพื่อหาแนวทาง ในการพัฒนาและขับเคลื่อนการดำเนินงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นำสิ่งใหม่ ๆ หรือสร้าง นวัตกรรมใหม่มาใช้ในการบริหาร ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรคิดสร้างสรรค์พัฒนางานใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดนวัตกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตินันท์ นันทะศรี (2563) พบว่า ม้องค์ประกอบ หลัก 5 ด้าน คือ 1) การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม 2) การทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วมเชิง นวัตกรรม 3) การมีทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม 4) การแสดงบทบาทหน้าที่เชิงนวัตกรรม และ 5) การมีบุคลิกภาพเชิงนวัตกรรม

1.4 องค์ประกอบที่ 4 การสร้างองค์กรนวัตกรรม เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการ พัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ โดยการวางแผน การเชื่อมโยงระบบงานต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม มีการจัดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันและเผยแพร่ผลงานด้านนวัตกรรมสู่สาธารณชนเพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ ปฏิบัติงาน ดังที่จุฑาธิป อินทรเรืองศรี (2549) กล่าวว่า รูปแบบผู้นำองค์กรที่เอื้อต่อการสร้าง นวัตกรรมหรือผู้นำเชิงนวัตกรรม ได้แก่ ผู้นำองค์กรที่มีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์เพื่อบรรลุเป้าหมายของ องค์กร การยอมรับความผิดพลาดในการปฏิบัติงานเป็นบางครั้ง บริหารงานโดยวิธีการแก้ปัญหาร่วมกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ การกระจายอำนาจเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการสร้าง นวัตกรรม ซึ่งลักษณะองค์กรนวัตกรรม คือ ผู้บริหารมีความมุ่งมั่นให้บรรลุจุดสูงสุดขององค์กร เป็นผู้ ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้เกิดการสร้างนวัตกรรม ผู้บริหารเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการ สนับสนุนในการปฏิบัติงานให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ด้วยการมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีความยุติธรรม ตลอดจนมีความภูมิใจที่ได้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงองค์กรให้

บรรลุดมมุ่งหมาย สนับสนุนการทำงานเป็นทีม เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีการวางแผนระยะยาวเพื่อการบริหารงานในสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลง

1.5 องค์ประกอบที่ 5 การมีวิสัยทัศน์ เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้บริหารต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และแนวโน้มทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ทางเลือกเชิงนโยบาย เพื่อใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังที่เวียงวิวรรณ์ ทำทูล (2557) ที่กล่าวว่าผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง เป็นการปฏิบัติที่ผู้บริหารแสดงออก มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาขององค์กรไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ประกอบด้วย การสร้างวิสัยทัศน์ การสื่อสารวิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ และการเป็นแบบอย่างที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตินันท์ นันทะศรี (2563) พบว่า ม้องค์ประกอบหลัก 5 ด้าน คือ 1) การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม 2) การทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วมเชิงนวัตกรรม 3) การมีทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม 4) การแสดงบทบาทหน้าที่เชิงนวัตกรรม และ 5) การมีบุคลิกภาพเชิงนวัตกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dean, A. S. (2014) พบว่า 1) องค์ประกอบของภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และการใช้คำถามของผู้บังคับการควบคู่กันไปในในการสร้างนวัตกรรม

1.6 องค์ประกอบที่ 6 บทบาทหน้าที่ เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีบทบาทหน้าที่ในด้านวิชาการ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบร่วมกันในการบริหารสถานศึกษา สามารถนํานโยบายการบริหารมาพัฒนานวัตกรรมการบริหารและนำไปสู่การปฏิบัติได้ ดังที่ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต (2552) กล่าวว่า บทบาทของผู้นำที่ดีต้องมีบทบาทดังนี้ 1) บทบาทการสร้างเครือข่าย 2) บทบาทการให้การสนับสนุน 3) บทบาทการจัดความขัดแย้งและการสร้างทีมงาน 4) บทบาทการติดตาม 5) บทบาทการให้ข้อมูล 6) บทบาทในการสร้างความชัดเจน 7) บทบาทในการวางแผนและจัดองค์การ 8) บทบาทในการแก้ปัญหา 9) บทบาทในการปรึกษาและมอบหมายงาน 10) บทบาทในการสร้างแรงจูงใจ และ 11) บทบาทในการประกาศเกียรติคุณและให้รางวัล และสอดคล้องกับงานวิจัยของจิตินันท์ นันทะศรี (2563) พบว่า ม้องค์ประกอบหลัก 5 ด้าน ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม 2) การทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วมเชิงนวัตกรรม 3) การมีทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม 4) การแสดงบทบาทหน้าที่เชิงนวัตกรรม และ 5) การมีบุคลิกภาพเชิงนวัตกรรม

1.7 องค์ประกอบที่ 7 การทำงานเป็นทีม เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา เพราะงานจะสำเร็จได้นั้นต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกหรือทีมงาน มีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ดังที่เวียงวิวรรณ ท่าพล (2557) ที่กล่าวว่าผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องรู้จักการทำงานเป็นทีมและมีส่วนร่วม โดยผู้บริหารส่งเสริมการทำงานเป็นทีมของครูภายในโรงเรียน โดยสมาชิกภายในทีมจะปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ที่ได้รับ เพื่อให้ผู้บริหารและครูมีการทำงานร่วมกัน เพื่อเป็นการปฏิบัติงานร่วมในการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้นวัตกรรม ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ สอดคล้องกับจิราภา ประพันธ์พัฒน์ (2560) กล่าวว่าผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีการทำงานเป็นทีม ซึ่งต้องมีการร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้บุคลากรและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ร่วมกันคิด ระดมสมอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีเป้าหมายร่วมกัน กำหนดบทบาทวางแผน มอบหมายงาน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็นเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาและปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตินันท์ นันทะศรี (2563) พบว่า มีองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน คือ 1) การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม 2) การทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วมเชิงนวัตกรรม 3) การมีทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม 4) การแสดงบทบาทหน้าที่เชิงนวัตกรรม และ 5) การมีบุคลิกภาพเชิงนวัตกรรม

2. การสร้างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ประกอบด้วย 1) แนวคิดและหลักการพื้นฐานของรูปแบบ และ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่ 2 ส่วนเนื้อหา ประกอบด้วย องค์ประกอบของรูปแบบ และส่วนที่ 3 ส่วนการนำไปใช้ ประกอบด้วย 1) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และ 2) เงื่อนไขความสำเร็จ พบว่า มีความเหมาะสม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการสร้างรูปแบบได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน เริ่มจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากสภาพจริงทั้งด้านที่เป็นปัญหาและความต้องการ แล้วจึงยกยกรูปแบบตามแนวคิดหาประสิทธิภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ จากนั้นปรับปรุงแก้ไขให้เป็นรูปแบบฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิทักษ์ ทิพย์วาร (2558) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางนวัตกรรมสำหรับผู้บริหารสถาบันการพลศึกษา มี 4 ส่วน ได้แก่ 1) หลักการและวัตถุประสงค์ 2) องค์ประกอบภาวะผู้นำทางนวัตกรรมที่ต้องพัฒนา 3) กระบวนการพัฒนาภาวะ ผู้นำทางนวัตกรรม มี 5 ขั้นตอนประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อม

สำหรับการพัฒนา ขั้นที่ 2 การตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนา ขั้นที่ 3 การดำเนินการพัฒนา ขั้นที่ 4 การนำไปใช้ ขั้นที่ 5 การประเมินผลการพัฒนา และ 4) การประเมินผลการดำเนินการ

3. การประเมินรูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้มีการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารหรือด้านการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำ และได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องครอบคลุมโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งในการสร้างรูปแบบ มีกรอบแนวคิดหลักการ ทฤษฎี ของนักวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนได้ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ทำให้รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอนุพงษ์ ชุมแวงวาปีและคณะ (2561) พบว่า มีผลการประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในทุก ๆ ด้าน
2. ควรพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมให้กับผู้บริหารสถานศึกษาทุกแห่ง
3. ควรพัฒนาคู่มือภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทหรือสภาพจริง
4. ควรมีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างความตระหนักและสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับครูและบุคลากรในสถานศึกษาก่อน โดยการจัดประชุมสร้างการรับรู้ที่ครอบคลุมและทั่วถึงทุกคนในสถานศึกษา เพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
2. ผู้บริหารสถานศึกษาพัฒนา ปรับปรุง หรือประยุกต์ใช้รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา โดยจัดทำเป็นคู่มือการดำเนินงานหรือคู่มือการใช้รูปแบบของสถานศึกษา เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานและปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นในปีต่อ ๆ ไป
3. ผู้บริหารสถานศึกษาแต่งตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการดำเนินงาน ที่ประกอบด้วย บุคลากรที่มีความสามารถหลากหลาย ครอบคลุมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายหรือเป็นการสร้างทีมงานที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจบริบทของพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- เวียงวิวรรณ ทำทูล. (2557). *ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารที่ส่งต่อองค์การขีดสมรรถนะสูงของโรงเรียน*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- จิราภา ประพันธ์พัฒน์. (2560). *การศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

- จุฑาธิป อินทรเรืองศรี. (2549). *การศึกษาตัวชี้วัดความเป็นองค์กรแห่งนวัตกรรมของกลุ่มการพยาบาลโรงพยาบาลศูนย์*. (วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชวาล อรรถศรีศุภทัต. (2552). 11 บทบาทของผู้นำที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำที่ดี. เข้าถึงได้จาก http://www.tpa.or.th/writer/read_this_book_topic.
- ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2561). *ภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารองค์กร: แนวคิด ทฤษฎีและกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ : ปัญญาชน.
- ฐิตินันท์ นันทะศรี. (2563). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ปรีวัฒน์ ยืนยง. (2563). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา วิทยาลัยเทคนิคอุบลราชธานี. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 4(3), 330-344.
- พิทักษ์ ทิพย์วารี. (2558). *หลักสูตรการพัฒนาภาวะผู้นำทางนวัตกรรมสำหรับผู้บริหารสถาบันการพลศึกษา*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2560). *การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุพงษ์ ชุมแวงวาปี และคณะ. (2561). *การพัฒนารูปแบบองค์กรแห่งนวัตกรรมของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 12(3), 207-219.
- Dean, A. S. (2014). *Leaders' Fostering of Innovation: A Phenomenological Study in Small Successful U.S. Biopharmaceuticals*. (Doctoral Dissertation) . The George Washington University.
- Robert, F. B. & Jeff, Z. (2010). Leadership vacuums and overcoming barriers to innovation. Retrieved from <http://www.business-strategy-innovation.com/2010/04/leadershipvacuums-and-overcoming.html>.
- Weberg, D. (2013). *Innovation leadership behaviors: Starting the complexity journey*. Burlington, NJ : Jones & Bartlett Learning.

Weiss, S. D. & Legand, P. C. (2011). *Innovative intelligence*. Ontario : John Wiley & Sons.

Now Normal to Next Normal ของพระสงฆ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ

Now Normal to Next Normal of Monks and Buddhists

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวัตตนโน¹

Phrakrusangkarak Suphanut Puriwattano

Received: October 28, 2022

Revised: January 11, 2023

Accepted: January 31, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา Now Normal to Next Normal ของพระสงฆ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 สร้างผลกระทบในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม จนนำไปสู่การดำรงชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตใหม่ ปัจจุบันผู้คนในสังคมปรับตัวและคุ้นชินกับการอยู่ร่วมกับโรคโควิด-19 ประกอบกับรัฐบาลได้ผ่อนคลายมาตรการป้องกัน อีกทั้งมีการประกาศยกเลิกมาตรการป้องกันและควบคุมโรคโควิด-19 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2565 ที่ผ่านมา และสถานการณ์ตอนนี้เรียกว่า Now Normal ผู้คนในสังคมปรับตัวให้อยู่กับโรคโควิด-19 ได้อย่างไม่มีปัญหา และการดำเนินชีวิตในอนาคตซึ่งเป็นการใช้ชีวิตรูปแบบใหม่ของคนทุกช่วงวัย ที่เรียกว่า Next Normal หรือชีวิตวิถีถัดไป ผู้คนในสังคมปรับตัวเพื่อความอยู่รอดจนเกิดความคุ้นชินทั้งวิถีคิด วิถีเรียนรู้ วิถีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติ พระสงฆ์ก็เช่นกันเป็นผู้ที่ต้องพบปะพุทธศาสนิกชนโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติศาสนกิจไปตามสถานการณ์ เน้นการดำเนินชีวิตอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้นมีแพลตฟอร์มบริการดิจิทัลในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ธรรมะให้แก่พุทธศาสนิกชนต้องปรับเปลี่ยนให้อยู่ในโลกออนไลน์เช่นกัน เช่น การสอนธรรมะผ่าน Youtube, Live Stream ผ่าน Facebook, โปรแกรม Zoom เป็นต้น และหลักธรรมที่สามารถเป็นเครื่องส่งเสริมในการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นของ

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Lampang Buddhist College
Corresponding author, e-mail: silawatchaiwong30@gmail.com

พุทธศาสนิกชนในชีวิตวิถีใหม่และชีวิตวิถีถัดไปที่ยังใช้ได้ทุกช่วงเวลา คือ ศีล 5 และธรรมมีอุปการะมาก 2 ประการ คือ สติ และสัมปชัญญะ และการปฏิบัติศาสนกิจบนโลกออนไลน์สิ่งที่พระสงฆ์ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางสถานภาพ และภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ด้วย เนื่องจากการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนที่สร้างสรรค์และส่วนที่ทำลาย หากพระสงฆ์ไม่คำนึงถึงพระธรรมวินัยก็อาจถูกตั้งข้อสังเกตจากพุทธศาสนิกชนว่าไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธา

คำสำคัญ: ชีวิตวิถีใหม่, ชีวิตวิถีถัดไป, พระสงฆ์, การปฏิบัติศาสนกิจ

Abstract

This academic article aimed to study the Now Normal to Next Normal of monks in religious practices. It was found that COVID-19 epidemic situation made an impact on people's lives in society leading to a new way of living (New Normal), which was a change in behavior and a new lifestyle. Nowadays, people in society had adapted and were used to living with COVID-19. Meanwhile government had relaxed preventive measures. In addition, measures to prevent and control COVID-19 had been canceled Since October 1, 2022. The situation is now called Now Normal, people in society have adapted to live with COVID-19 without any problems. Life in the future is a new way of living for people of all ages called Next Normal or the next way of life. People in society adapt to survive until they become familiar with ways of thinking, learning methods, communication methods, and practical methods. Monks too are inevitable encounter with Buddhists. Monks must adjust their religious practices according to the situation. They must focus on living more in the online world, have digital service platforms as monks who preach Dharma to Buddhists must also change to live in the online world, such as teaching Dharma via Youtube, Live Stream via Facebook, Zoom program etc.. The Dhamma principles that can be used as tools to improve the lives of Buddhists in the new way of life and the next way of life that can still be used at all times, are the five precepts and the two very supportive Dhamma, namely Sati and Sampajanya. In performing religious activities online, monks must take into account the limitations of their status and the image

of the monks. Because the use of these tools has both constructive and destructive parts. If a monk doesn't take into account the Dhamma and Vinaya, it may be noticed by Buddhists as inappropriate causing distrust.

Keywords: New Way of Life, Next Way of Life, Monks, Religious Practices

บทนำ

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 (พ.ศ.2562-พ.ศ.2564) สร้างผลกระทบในการดำเนินชีวิต การเรียน การทำงาน ส่งผลให้ประชาชนทุกเพศทุกวัย จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ตั้งแต่การใช้ชีวิตอยู่ภายในบ้าน สวมหน้ากากอนามัย ลดการเดินทาง หลีกเลี่ยงในบริเวณที่มีคนพลุกพล่าน ทำงานที่บ้าน Work from Home (WFH) ซื้อขายสินค้าโดยใช้บริการผ่านระบบออนไลน์ วัดอุณหภูมิทุกครั้งเมื่อเข้ารับบริการในสถานที่ต่าง ๆ ทำความสะอาดมือด้วยแอลกอฮอล์ ส่วนภาคธุรกิจ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร ศูนย์การค้า ธนาคารก็ต้องปรับตัวมีการเว้นระยะห่าง (Social Distancing) การตรวจคัดกรอง การบันทึกการเข้าออก (Check In) เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตและการให้บริการไปจากเดิมที่เรียกว่า New Normal หรือชีวิตวิถีใหม่ เป็นแนวทางที่ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตจากที่เคยออกจากบ้านเพื่อไปทำงาน ไปโรงเรียน ต้องหันมาทำทุกอย่างอยู่ที่บ้าน เมื่อต้องออกจากบ้านก็ต้องสวมหน้ากากอนามัยเพื่อป้องกันเชื้อโรค ส่วนภาคธุรกิจก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการไปสู่ระบบซื้อขายและบริการผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า บนชีวิตวิถีใหม่มีการใช้บริการต่าง ๆ ผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น มีแพลตฟอร์มบริการดิจิทัล (Digital Service Platform) บนระบบออนไลน์เกิดขึ้นมากมายทำให้เข้าถึงสินค้าและบริการต่าง ๆ ได้ง่ายมากขึ้น (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, 2565)

ในปัจจุบัน Now Normal (พ.ศ. 2565) ยอดจำนวนผู้ป่วยได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาถือว่าคนในสังคมปรับตัวให้อยู่กับโรคโควิด-19 ได้อย่างไม่มีปัญหา และการดำเนินชีวิตในอนาคตซึ่งเป็นการใช้ชีวิตรูปแบบใหม่ของคนทุกช่วงวัย ที่เรียกว่า Next Normal หรือชีวิตวิถีถัดไป คือ เป็นการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของคนในสังคมหลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 เพื่อความอยู่รอดจนเกิดความคุ้นชินทั้งวิธีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งเน้นความปลอดภัยด้านสุขอนามัย และผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, 2565)

เมื่อกล่าวถึงพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องพบปะพุทธศาสนิกชนโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติศาสนกิจไปตามสถานการณ์ เช่น บิณฑบาต การจัดพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมสืบเนื่อง เป็นต้น และจากข้อความข้างต้น Next Normal หรือชีวิตวิถีถัดไปซึ่งเน้นการดำเนินชีวิตอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้นมีแพลตฟอร์มบริการดิจิทัล (Digital Service Platform) ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่ธรรมะให้แก่พุทธศาสนิกชนต้องปรับเปลี่ยนให้อยู่ในโลกออนไลน์เช่นกัน เช่น การสอนธรรมะผ่าน Youtube, Live Stream ผ่าน Facebook เป็นต้น ในปัจจุบันจะเห็นตามสื่อต่าง ๆ พระสงฆ์ออกมาใช้พื้นที่สื่อออนไลน์มากขึ้น เชิญชวนทำกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น และทั้งนี้พระสงฆ์ต้องศึกษากฎหมาย พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ดังนั้นก่อนจะโพสต์หรือแชร์ข้อมูลข่าวสารหรือนำประเด็นเนื้อหาขึ้นมา ชี้ชวน พุทธศาสนิกชน ต้องตรวจสอบให้ดีกว่าก่อน ไม่เช่นนั้นอาจต้องรับผิดชอบใน พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ได้

บทบาทของพระสงฆ์ในชีวิตวิถีใหม่และการปรับตัวในชีวิตวิถีถัดไป

สถานการณ์โควิด-19 ทำให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักรู้ถึงการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พระสงฆ์ซึ่งเช่นกันก็ต้องปรับตัวไม่ว่าจะเป็นการปรับตัวในเรื่องของวิถีปฏิบัติตนเอง และการปฏิบัติศาสนกิจ เนื่องด้วยมหาเถรสมาคมมีมติ 137/2563 ว่าด้วยเรื่อง มาตรการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) สำหรับพระภิกษุ สามเณรปฏิบัติ และกระทรวงสาธารณสุข ประกาศมาตรการสำหรับสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับตัวและปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นสถานการณ์ใหม่ที่พระภิกษุไม่เคยเจอมาก่อน ดังนั้นต้องกลับมาทบทวนในวิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ผ่านมามองเห็นภาพที่พระสงฆ์ช่วยเหลือเกื้อกูลพุทธศาสนิกชนในด้านต่าง ๆ แล้วการกระทำเหล่านี้ก็มาพร้อมกับการถูกวิพากษ์วิจารณ์ เรื่องการช่วยเหลือชุมชนที่ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์ 2 ลักษณะ คือ พระสงฆ์ควรมุ่งไปสู่นิพพานตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้วางไว้ และพระสงฆ์ไม่ควรทิ้งพุทธศาสนิกชนและสังคม แต่เมื่อพิจารณาเหตุการณ์จะพบว่า การให้ทานที่แปลว่า “การให้” พระพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้เกิดการช่วยเหลือ สงเคราะห์กันใน 2 สถาน คือ ให้หลักการแนวคิดที่เรียกว่า “ธรรมทาน” ตลอดจนให้แนวคิดวิธีการ หลักการดำเนินชีวิตภายใต้สภาวะการณ์ปัจจุบันที่พุทธศาสนิกชนขาดที่พึ่งทางจิตใจ ขาดขวัญและกำลังใจ ให้พุทธศาสนิกชนมีขันติธรรม อดทนเพื่อผ่านวิกฤติโรคโควิด-19 ไปด้วยกัน (พระมหาจันทน์ สิริวัฒน, 2564)

เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมมากมีความผูกพันกับชาวบ้าน และในการปฏิบัติศาสนกิจก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้จึงต้องมีการ

ปรับตัวทั้งตนเองและวัด เช่น การทำวัตรเช้า-เย็น การลงพระปาฏิโมกข์, การจัดงานอุปสมบท, งานมงคลและอวมงคล, การออกบิณฑบาตของพระสงฆ์, การปฏิบัติตนของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, การปฏิบัติตนของพระสงฆ์ที่ต้องเดินทางไปปฏิบัติสณิกจนอกวัด ตลอดจน การเปิดวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวปลอดภัยจากเชื้อไวรัสโควิด-19 โดยรวมแล้ววิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และมาตรการภายในวัดแต่ละพื้นที่ก็จะมีวิธีปฏิบัติทั่วไปตามมาตรการของภาครัฐ (พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ, 2563)

อีกนัยหนึ่งการปรับตัวของพระสงฆ์สำหรับการปฏิบัติศาสนกิจต้องให้ความสำคัญกับสื่อใหม่ในปัจจุบันโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ และสื่อออนไลน์หลายประเภท เปิดโอกาสให้ผู้ติดต่อสื่อสารระหว่างกันในสังคมซึ่งเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ พระสงฆ์ก็ใช้ช่องทางนี้ในการเผยแพร่ธรรมะหลักธรรมคำสอน ระหว่างพระสงฆ์และกลุ่มพุทธศาสนิกชน โดยสื่อสารผ่านรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วยรูปแบบเครื่องมือที่หลากหลาย แม้แต่การถ่ายทอดสดกิจกรรม สวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญของประเทศสู่พุทธศาสนิกชนในสังคมเสมือนจริงได้รับรู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง สื่อเหล่านี้จึงกลายเป็นที่นิยมของคนไทยทั่วไปในทุกชนชั้นรายได้ อายุ เพศ หรือแม้แต่ระดับการศึกษา ซึ่งเข้าถึงได้อย่างง่ายดายขึ้น ผ่านช่องทางต่าง ๆ ดังนี้

1) เว็บไซต์ หน้าเว็บเพจทางวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมจัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอข้อมูลกิจกรรมต่างๆ ของทางวัดผ่านทางอินเทอร์เน็ต

2) Zoom แพลตฟอร์มการประชุมออนไลน์ (Video Conference Platform) ที่วัด/สถานปฏิบัติธรรม/สำนักสงฆ์ได้รับความนิยมหลังจากที่เกิดการระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 โดย Zoom Meeting นั้นมีฟังก์ชันการใช้งานทั้งการประชุมออนไลน์ แชทผ่านข้อความ และยังมีลูกเล่นอื่น ๆ อย่างเช่น การแชร์หน้าจอจากอุปกรณ์นั้น ๆ (Share Screen), การเปลี่ยนภาพพื้นหลังขณะประชุมได้ (Change Background), การอัดวิดีโอขณะประชุมได้ (Record Video) ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรม อาทิ สันทนาธรรม เติมน้ำใจ ฯลฯ

3) Youtube เป็นเว็บไซต์คลังคลิปวิดีโอที่มีผู้ใช้งานที่อับโหลดทั่วโลก ภายใต้การให้บริการฟรี และมีหลากหลายหมวดหมู่ให้เลือกชม เช่น สารคดี กีฬา ภาพยนตร์ การ์ตูน รายการทีวี/วิดีโอเพลง เป็นต้น จึงเป็นที่นิยมของคนทุกเพศ ทุกวัย และนอกจาก Youtube ยังสนับสนุนให้ผู้ใช้งานสามารถเป็น Creator นักสร้างสรรค์วิดีโอบน Youtube หรือที่นิยมเรียกกันว่า “ยูทูบเบอร์ (Youtuber)” เพื่อสร้างช่อง (Channel) อับโหลดวิดีโอให้ผู้คนได้เข้าชมติดตาม และสร้างรายได้

ให้กับผู้สร้างคลิปวิดีโอ กิจกรรมบรรยายธรรมเป็นคลิปวิดีโอเผยแพร่เป็นธรรมทานแก่พุทธศาสนิกชน เป็นต้น

4) Facebook บริการบนอินเทอร์เน็ตบริการหนึ่งที่พระสงฆ์ใช้ติดต่อสื่อสารและร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรม หนึ่งหรือหลาย ๆ กิจกรรมกับผู้ใช้ Facebook คนอื่น ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็น การตั้งประเด็น ถามตอบในเรื่องที่สนใจ โปสต์รูปภาพ โปสต์คลิปวิดีโอ เขียนบทความหรือบล็อก แลกขุดกันแบบสด ๆ และยังสามารถทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น บอกบุญการทำทาน ทำบุญสร้างศาสนสถาน หรือทำนุบำรุงสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นพุทธบูชา ผ่านช่องทางนี้

ในปัจจุบันสื่อสังคมแต่ละประเภท มีบทบาทในการเป็นเครื่องมือที่เสริมเข้ามาในกระบวนการสื่อสาร กลายเป็นสื่อใหม่ ที่เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในยุคที่สังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เมื่ออินเทอร์เน็ตเติบโตขึ้นและมีการใช้เป็นช่องทางในการสื่อสาร ทุกคนหันมาใช้เครื่องมือที่มีอยู่ในอินเทอร์เน็ตกันมากขึ้น รวมถึงพระภิกษุสงฆ์ ชาวพุทธนิยมการมีวิถีชีวิตใหม่ในสภาพแวดล้อมใหม่ นั่นคือ สังคมออนไลน์ที่เป็นโลกเสมือนจริง วัดยังต้องมีบทบาทสำคัญ ไม่เพียงแต่การเผยแผ่สารธรรม แต่วัดยังมีบทบาทอื่น อาทิ บทบาทด้านการปกครอง บทบาทด้านการส่งเสริมเผยแผ่ธรรมบทบาทด้านศาสนศึกษา บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ บทบาทด้านสาธารณูปการ ตลอดจน บทบาทด้านการท่องเที่ยว โดยการขับเคลื่อนร่วมกันทั้งพระสงฆ์และศรัทธาในชุมชนเป็นสำคัญ (พระมหาภาณุวัฒน์ ภูภิบาล เมธี และศศิวิมล แรงสิงห์, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพินิจ ลาภอนานนท์ และแทนพันธุ์ เสนะพันธุ์บัวใหม่ ซึ่งได้ศึกษาพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่อาจนำไปสู่การอาบัติความเหมาะสม และรูปแบบการใช้ประโยชน์อินเทอร์เน็ต เพื่อกิจการพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ดังนั้น กระแสนิยมสื่อออนไลน์ เป็นเครื่องมือสื่อสารของสังคมทางโลกกลับกลายเป็นช่องทางหนึ่งที่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อสถาบันศาสนา โดยผ่านกลุ่มพระสงฆ์ที่ยอมรับ และใช้สื่อออนไลน์ ผ่านการโพสต์ข้อมูลความรู้ หลักธรรมคำสอน ข้อคิดต่าง ๆ รวมไปถึงการ Live สด แต่การใช้งานของพระสงฆ์แต่ละรูป จะมีลักษณะการใช้งานอย่างไร อยู่ในความเหมาะสมในระดับมากน้อยเพียงใดนั้นผู้ใช้งาน หรือพระสงฆ์เอง จะเป็นผู้ควบคุมเครื่องมือสื่อเหล่านี้ อาจสะท้อนให้เห็นว่า แม้วัฒนธรรมนิยมจะเข้าไปมีอำนาจต่อบุคลากรในสถาบันศาสนา แต่สุดท้ายแล้ว ลักษณะการใช้งานย่อมขึ้นอยู่กับตัวผู้ใช้ (พินิจ ลาภอนานนท์ และแทนพันธุ์ เสนะพันธุ์บัวใหม่, 2557)

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ต้องใช้โอกาสในการสร้างสรรค์และพัฒนาการเรียนรู้ให้ทันยุคทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน รวมถึงต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางสถานภาพ และภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ด้วย เนื่องจากการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนที่สร้างสรรค์และส่วนที่ทำลาย หากพระสงฆ์

ไม่คำนึงถึงพระธรรมวินัยก็อาจถูกตั้งข้อสังเกตจากพุทธศาสนิกชนว่าไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธา ซึ่งจะเห็นข่าวเกี่ยวกับบวงการพระสงฆ์ สามเณร ประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมตามพระธรรมวินัยในการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในทางที่ไม่เหมาะสมเกิดความเสื่อมศรัทธาต่อผู้ที่พบเห็น เพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา ให้เจ้าอาวาสทุกวัดในเขตปกครองควบคุม สอดส่อง ตักเตือน พระภิกษุสามเณร ให้ปฏิบัติเป็นไปอย่างเหมาะสมทุกกาลเทศะ” จึงส่งผลให้คณะกรรมการมหาเถรสมาคม ออกหนังสือ เรื่องการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แจ้งไปยังเจ้าคณะเขตทุกเขตในกรุงเทพมหานคร ให้ทุกวัดกำชับ พระสงฆ์ ประพฤติตามพระธรรมวินัย และใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเหมาะสม

สิ่งสำคัญกลยุทธ์การเผยแพร่คำสอนพระพุทธศาสนาซึ่งพระพุทธเจ้าใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อจูงใจและดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนจำนวนมากสนใจในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่ได้ประโยชน์หลาย ๆ ด้าน ทั้งจิตใจที่ทำให้เกิดความสงบ การรู้จักบาป บุญคุณโทษ รู้จักการเสียสละ ให้ทำความดี เพื่อที่จะให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสุขอย่างแท้จริง การยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ นอกจากนี้ หัวใจสำคัญของการเผยแพร่ ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป” จากพระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ จะต้องเผยแพร่หลักคำสอนให้ทั่วถึง โดยหลักการก็คือให้เกิด ประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการคือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

1) ทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ในชาตินี้ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขในขั้นต้น เป็นหลักปฏิบัติในการสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างฐานะที่มั่นคง ซึ่งประกอบไปด้วย

1.1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการงานเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงาน มีปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุปายในการงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จ

1.2 อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม รักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้ไม่ใหญ่ลักหรือทำลายไปโดยภัยต่าง ๆ

1.3 กัลยาณมิตตตา การคบคนดี ไม่คบคนชั่ว รู้จักคบหาสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

1.4 สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียงรู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สูญสลาย ไม่ให้ผิดเคือง รู้จักกำหนดรายได้ รายจ่ายอย่างเหมาะสมรู้จักประหยัด

2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ 4 อย่าง ได้แก่ ประโยชน์ในชาติหน้า

2.1) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือ เชื่อว่าทำดี ได้ดี เป็นต้น

2.2) ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากาย วาจาเรียบร้อย

2.3) จาคะสัมปทา ถึงพร้อมด้วยจาคะ คือ เสียสละเอื้ออาทร

2.4) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา คือ รู้จักบาปบุญคุณโทษ

3) ปรมัตถประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์อย่างยิ่ง ความมีใจเป็นอิสระ ความมีจิตหลุดพ้นจากการถูกบังคับบงการชีวิตด้วยอำนาจของความอยากได้ อยากมี อยากเป็น จึงมีจิตใจปลอดโปร่งผ่องใสเบิกบานอยู่เป็นพื้นฐาน เพราะปราศจากกิเลส

กล่าวโดยสรุป การขยายพระสัทธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้กระจายออกไปสู่สาธุชนอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ ทำให้เกิดรูปแบบการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามยุคตามสมัยเรื่อยมา เริ่มตั้งแต่ด้วยวิธีการท่องจำแบบดั้งเดิม จนมาถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อช่วยเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างทั่วถึง และรวดเร็ว สามารถปรับตัวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้น จนกลายมาเป็นการใช้ชีวิตวิถีใหม่และการปรับตัวในชีวิตวิถีถัดไป จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ทั้งการประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิต การฝึกจิต สมาธิ ให้สามารถปรับตัวในการดำรงชีวิตวิถีใหม่และการปรับตัวในชีวิตวิถีถัดไปได้อย่างไร ทำให้ปัจจุบันพระสงฆ์นักปฏิบัติจึงมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ในรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบไปด้วย รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ รูปแบบสื่อดิจิทัล และรูปแบบออนไลน์ ด้วยองค์ประกอบของรูปแบบ การสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะ ถูกต้อง ถูกใจผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยเนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติการสอนหลักธรรม ธรรมะปฏิบัติผ่านการนำเสนอแบบมัลติมีเดีย ได้แก่ นำเสนอด้วยตัวอักษร (Text) นำเสนอด้วยภาพนิ่ง (Still Image) นำเสนอด้วยภาพเคลื่อนไหว (Animation) นำเสนอด้วยภาพวิดีโอ (Video) นำเสนอด้วยเสียง (Sound) ผ่านช่องทางต่าง ๆ ตัวอย่าง พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ท่านเป็นคนแรก ๆ ที่ออกมาเผยแผ่ธรรมะผ่านช่องทาง

ออนไลน์ สื่อสาธารณะต่าง ๆ เช่น รายการธรรมะเดลิเวอรี่ โดยใช้วิธีการสื่อสารเชิงวัจนะ ผ่านการตั้งคำถาม การใช้คำศัพท์แปลกใหม่ ศัพท์ต่างประเทศและศัพท์วัยรุ่น ผสมผสานกับการใช้สัมผัสทางภาษา คำอุปมาอุปมัยให้เกิดความคล่องจอง น่าติดตามชม รวมถึงการใช้ภาพและเสียงร่วมกับวัจนภาษา คือ การแสดงสีหน้ายิ้มแย้มและเสียงหัวเราะระหว่างการถ่ายทำรายการ ปรับเปลี่ยนอารมณ์ไปตามเหตุการณ์ที่เล่า พูดเสียงดัง ฟังชัด/น่าฟัง เพราะในปัจจุบันพระนักธรรมเผยแผ่ไม่ควรอยู่แต่ในวัดเพื่อรอรับโอกาสจากประชาชนอย่างเดียว แต่ต้องก้าวออกไปข้างนอกเมื่อมีโอกาส พระสงฆ์รุ่นใหม่จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ส่งสารที่มีอิทธิพลอย่างมากในการนำพุทธศาสนิกชนเข้าหาธรรม โดยการทำหน้าที่ผลักดันและขับเคลื่อนพุทธศาสนาเชิงรุกให้เข้าถึงตัวบุคคลและสังคมให้มากขึ้น

ผลกระทบการเผยแผ่คำสอนของพระสงฆ์ในการปฏิบัติศาสนกิจผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทุกประเทศต่างติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยีและระบบโทรคมนาคม อันทันสมัย คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และได้ครอบงำการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนเรียกได้ว่าเป็นปัจจัยที่ 6 ของการดำเนินชีวิต ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโลกออนไลน์ เมื่อกล่าวถึงพระสงฆ์กับการปฏิบัติศาสนกิจผ่านสังคมออนไลน์ แต่ละรูปต้องพิจารณาเนื้อหาที่จะเสนอลงไปในโลกออนไลน์ เนื่องจากเป็นสื่อที่ไวต่อการรับรู้ข่าวสารของผู้คนหมู่มาก และผลกระทบก็อยู่ในรูปแบบของวงกว้าง ดังจะเห็นตามข่าวบนสื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์ พระสงฆ์กับโยมเกิดการวิวาทกันส่งผลกระทบเป็นอย่างมาก อันกระทบต่อความเลื่อมใสศรัทธาที่พุทธศาสนิกชนมีต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมลดน้อยถอยลง และจะกัดกร่อนและทำลายวิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธจนสูญสิ้นไปถึงแม้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมาก และในวงกว้างแต่พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในพื้นที่สาธารณะ ยังไม่เหมาะสม เช่น การโพสต์ข้อความ การนำเสนอรูปภาพต่าง การพูดคุยผ่านสื่อ ทำให้เกิดความเสื่อมเสียภาพลักษณ์ ดังนั้น ควรตระหนักถึงสถานภาพของสมณเพศที่มีกรอบวัดความประพฤติตามหลักการพุทธบัญญัติมหาเถรสมาคมและบรรทัดฐานของสังคมไทยจึงควรวางบทบาทของตนเองให้เหมาะสม โดยการใช้การสื่อสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ จึงเป็นการนำพระพุทธศาสนาออกนอกวัดไม่จำกัดอยู่แต่เพียงการสื่อสารผ่านในวัด หรือผ่านวัด (พระ) เท่านั้น แต่การสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ยังหลายกำแพงวัดลง ทำให้การรับรู้ หรือแสวงหาความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาไม่ถูก

จำกัดอยู่แค่คนบางกลุ่ม เช่น เฉพาะคนกลุ่มวัด ซึ่งได้แก่ ภิกษุ และฆราวาสที่เข้าวัด หรือผู้ที่ติดต่อกับพระสงฆ์ แต่การเปิดกว้างด้านข้อมูลอย่างไร้ขีดจำกัดที่เกิดจากการสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ ทำให้ข้อมูลทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไหลเข้าไปในวัดไปด้วยกัน นับเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนา หากภิกษุไม่รู้เท่าทัน หรือปล่อยใจ ปล่อยวาจา และปล่อยกายไปตามข้อมูลที่ภิกษุไม่พึงเสพ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543)

เมื่อพิจารณาจากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าผลกระทบจากการเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ในการปฏิบัติศาสนกิจผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นคุณอนันต์และมีโทษมหันต์การที่จะทำเนื้อหาสิ่งต้องพิจารณาวิเคราะห์สิ่งที่จะเกิดตามมาในภายหลังให้รอบคอบ ซึ่งผลกระทบหลัก ๆ ก็ จะกระทบทางด้านจิตใจ และด้านสังคมเป็นหลัก

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ในการพัฒนาพุทธศาสนิกชนในชีวิตวิถีใหม่ และชีวิตวิถีถัดไป

ความเครียดที่เกิดจากการทำงาน ปัญหาเศรษฐกิจ ตลอดจนจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของพุทธศาสนิกชนโดยตรง ประกอบกับการรับข้อมูลข่าวสารบนโลกออนไลน์ ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงต้องมีที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อสุขภาพจิตดี สุขภาพกายก็จะดีด้วย หนทางการขจัดความเครียดมีหลากหลายเส้นทาง ทั้งนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอคือ หนทางที่ใช้หลักธรรมหรือหลักพุทธธรรมในการพาพุทธศาสนิกชนไปสู่ชีวิตวิถีใหม่ และวิถีชีวิตถัดไป หลักพุทธธรรมถือว่าเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ช่วยดึงสติ คลายความวิตกกังวลของพุทธศาสนิกชนได้ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ใช้สติและปัญญาในการเผชิญหน้ากับปัญหาด้วยสติ หลักพุทธธรรมส่วนใหญ่ได้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความทุกข์และการปฏิบัติเพื่อความไม่ทุกข์ไว้อย่างชัดเจน และมุ่งสู่ความเข้าใจต่อโลกมุ่งสู่ความจริง

หลักธรรมที่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตในชีวิตวิถีใหม่และชีวิตวิถีถัดไป คือ อริยสัจ 4, มรรค 8, และศีล 5 (ธานี วรภัทร์, 2560) สามารถอธิบายได้ดังนี้

อริยสัจ 4 หรือ ความจริงสี่ประการ

- 1) ทุกข์ หรือการเห็นความทุกข์ทรมานในชีวิต
- 2) สมุทัยหรือต้นกำเนิดของความทุกข์
- 3) นิโรธหรือหนทางดับทุกข์
- 4) มรรคหรือความดับทุกข์

มรรค 8 หรือ รูปแบบการดำเนินชีวิต ได้แก่

- 1) สัมมาทิฏฐิ คือ การเห็นชอบ การมีมุมมองที่ถูกต้อง
- 2) สัมมาสังกัปปะ คือ การดำริชอบ การมีเจตนาที่ถูกต้อง
- 3) สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ การใช้คำพูดที่ถูกต้อง
- 4) สัมมากัมมันตะ คือ การทำการชอบ มีการกระทำที่ถูกต้อง
- 5) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง
- 6) สัมมาวายามะ คือ การเพียรชอบ ความเพียรพยายามในการใช้สิทธิที่ถูก
- 7) สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ ในความถูกต้อง
- 8) สัมมาสมาธิ คือ การตั้งจิตมั่นชอบ มีสมาธิที่ถูกต้อง

ศีล 5 ถือว่าเป็นต้นแบบหรือกรอบการดำรงชีวิตที่ปกติ

- 1) ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการฆ่าสัตว์
- 2) อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการลักทรัพย์
- 3) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการประพฤติดีกาม
- 4) มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการพูดโกหก
- 5) สุราเมรยมชชพมาทานุชานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย

กล่าวโดยสรุป พุทธธรรมที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่ให้พุทธศาสนิกชนตั้งสติปัญญาให้เผชิญหน้ากับปัญหาด้วยความมีสติ หลักพุทธธรรมส่วนใหญ่ได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับความทุกข์และการปฏิบัติเพื่อความไม่ทุกข์ไว้อย่างชัดเจน และมุ่งสร้างความเข้าใจต่อโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริง มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความทุกข์และดับความทุกข์ ดังนั้น สติและปัญญาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่พระสงฆ์ต้องนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนาชีวิตของพุทธศาสนิกชน ทั้งการฝึกสติในการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติธรรมเป็นครั้งคราว การหมั่นศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจ และเข้าถึงความจริงของชีวิตเพื่อไม่ให้ เป็นทุกข์ระหว่า การใช้ชีวิตในการดำเนินชีวิต จากสถานการณ์โควิดทำให้พุทธศาสนิกชนปรับตัวจนชินกลายมาเป็นการใช้ชีวิตวิถีใหม่ และในอนาคตอันใกล้วิถีชีวิตถัดไป หลักพุทธธรรมก็ยังคงใช้ได้กับทุกช่วงเวลาในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำให้เห็นว่าปัญหาทุกอย่างมีทางแก้ไขได้ ถ้ารู้จักคิดและนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง การวินิจฉัยปัญหาจึงต้องใช้สติปัญญาโดยการคิดรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อหยุดยั้งและป้องกันความประมาทและอคติต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น ทำให้เห็นเหตุที่เกี่ยวข้องกันเป็นกระบวนการได้กระจ่างชัดในทุกกระบวนการ (สยามรัฐออนไลน์, 2564)

เมื่อลองมาพิจารณา คำว่า “สติ” จะประกอบไปด้วยปัญหาเสมอ คือ ระลึกได้ ระลึกถึงความจริงของความจริงว่าเป็นอย่างไร สิ่งเหล่านี้คือ “ปัญญา” ปัญญาเป็นที่ตั้งแห่งการดับทุกข์ และสติทำให้เกิด “สมาธิ” และสมาธิทำให้เกิดปัญญา และปัญญาที่มีสมาธิเป็นฐานนั้นจะมีพลังมาก มีอานิสงส์มาก พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพราะปัญญา พระพุทธเจ้าต้องเจริญสติบำเพ็ญสมาธิ เพราะฉะนั้นฝึกสติให้อยู่กับปัจจุบัน การที่จะมีสมาธิแล้วให้สมาธินั้นทำให้เกิดปัญญา ปัญญาที่นำมาใช้ชีวิตประจำวัน เรียกว่า “สัมปชัญญะ” และสัมปชัญญะก็คือความรู้ชัด รู้จริงที่นำมาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะนั้นได้ เมื่อมองถึงสติกับสัมปชัญญะจะต้องมาด้วยกัน สติคือความรู้ทัน สัมปชัญญะคือรู้เท่าถึงการเห็นเหตุแล้วคาดว่าผลลัพธ์อะไรจะตามมา มองภาพกว้าง รู้เท่าเอาไวป้องกัน รู้ทันเอาไวแก้ไขพอเกิดปัญหาเฉพาะหน้าสติจะช่วยทำให้จะทำให้เกิดปัญญามาแก้ไขปัญหา (วิ.จุ.(ไทย) 7/262/93)

อย่างไรก็ตามพุทธศาสนิกชนในชีวิตวิถีใหม่และชีวิตวิถีถัดไปที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็คือ ความสุขในการดำเนินชีวิต ความเกื้อกูล ซึ่งเราได้ผ่านเหตุการณ์ที่เลวร้ายเกิดโรคระบาดไวรัสโควิด-19 มาแล้ว จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทย และคณะสงฆ์ องค์กรต่าง ๆ ออกมาขับเคลื่อนให้การช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ประคับประคองจนทำให้ผ่านวิกฤตนั้นมาได้ และหลักธรรมอีกข้อที่สามารถเสริมเพื่อให้เกิดการเติมเต็มความสุขในการดำเนินชีวิตและเป็นเครื่องส่งเสริมในการพัฒนาชีวิตและแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นของพุทธศาสนิกชนในชีวิตวิถีใหม่และชีวิตวิถีถัดไปที่ยังใช้ได้ทุกช่วงเวลา คือ ศีล 5 พระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาว่า โลกใบนี้จะสงบร่มเย็นได้ก็ต่อเมื่อนุชย์ เคารพในสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และใจ ทรงชี้ให้เห็นว่าสัตว์ทุกจำพวกรักความสุขเกลียดความทุกข์ต้องการได้ยินคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน เมื่อนุชย์ต้องการให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติที่อื่นน้อมแก่เรา เราควรประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นแก่เขา การประพฤติปฏิบัติเพื่อมิให้ผิดศีลหรือทำให้ขาดศีล ต้องมีการสำรวมกาย วาจา และใจ โดยมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรมจึงเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อลดช่องว่างระหว่างสังคมเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ได้ ที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างตลอดถึงสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยศีล คือ สัมมาวาจา สัมมาภังคะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นองค์ของมรรค ได้แก่ การพูด การกระทำ การประกอบอาชีพที่มีเจตนาปราศจากความทุจริต หรือความคิดที่เบียดเบียน ฉะนั้น เพื่อควบคุมบุคคลในสังคมให้อยู่ในภาวะเยือกเย็นที่สังคมได้กำหนดขึ้น พระพุทธศาสนาจึงมุ่งสอนไปให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักของสาราณียธรรม คือ ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจของผู้อื่น ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ ถ้ามุชย์ทุกคนเข้าใจความ

มุ่งหมายที่แท้จริงของศีลและประเพณีปฏิบัติให้ถูกต้องฉะนั้นเพื่อให้มนุษย์หันมาใส่ใจว่าเราจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้อย่างไร พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนในสังคมมีศีลเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน (วิ.จ. (ไทย) 7/262/93)

บทสรุป

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 สร้างผลกระทบในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม จนนำไปสู่การดำรงชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตใหม่พร้อมกันทั่วโลกในช่วงโควิดระบอบ และในปัจจุบันผู้คนในสังคมปรับตัวและคุ้นชินกับการอยู่ร่วมกับโรคโควิด-19 ประกอบกับรัฐบาลได้ผ่อนคลายมาตรการป้องกันและควบคุมโรคโควิด-19 และสถานการณ์ตอนนี้เรียกว่า Now Normal ผู้คนในสังคมปรับตัวให้อยู่กับโรคโควิด-19 ได้อย่างไม่มีปัญหา และการดำเนินชีวิตในอนาคตซึ่งเป็นการใช้ชีวิตรูปแบบใหม่ของคนทุกช่วงวัยที่เรียกว่า Next Normal หรือ ชีวิตวิถีถัดไป คือ เป็นการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของคนในสังคมหลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 เพื่อความอยู่รอดจนเกิดความคุ้นชินทั้งวิถีคิด วิถีเรียนรู้ วิถีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งเน้นความปลอดภัยด้านสุขอนามัย และผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

เมื่อกล่าวถึงพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องพบปะพุทธศาสนิกชนโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติศาสนกิจไปตามสถานการณ์ เช่น บิณฑบาต การจัดพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมสืบเนื่อง เป็นต้น และจากข้อความข้างต้น Next Normal หรือ ชีวิตวิถีถัดไป ซึ่งเน้นการดำเนินชีวิตอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้นมีแพลตฟอร์มบริการดิจิทัล (Digital Service Platform) ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่ธรรมะให้แก่พุทธศาสนิกชนต้องปรับเปลี่ยนให้อยู่ในโลกออนไลน์เช่นกัน เช่น การสอนธรรมะผ่าน Youtube, Live Stream ผ่าน Facebook เป็นต้น ในปัจจุบันจะเห็นตามสื่อต่าง ๆ พระสงฆ์ออกมาใช้พื้นที่สื่อออนไลน์มากขึ้น เชิญชวนทำกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น และทั้งนี้พระสงฆ์ต้องศึกษากฎหมาย พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ ดังนั้นก่อนจะโพสต์หรือแชร์ข้อมูลข่าวสารหรือนำประเด็นเนื้อหาขึ้นนำ ชีวชน พุทธศาสนิกชน ต้องตรวจสอบให้ถี่ถ้วน ไม่เช่นนั้นอาจต้องรับผิดชอบ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ได้ อีกนัยหนึ่งการปรับตัวของพระสงฆ์สำหรับการปฏิบัติศาสนกิจต้องให้ความสำคัญกับสื่อใหม่ในปัจจุบันโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ และสื่อออนไลน์หลายประเภท เปิดโอกาสให้ผู้ติดต่อสื่อสารระหว่างกันคนในสังคมซึ่งเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ พระสงฆ์ก็ใช้ช่องทางนี้ในการเผยแพร่ธรรมะ หลักธรรมคำสอน ระหว่างพระสงฆ์และกลุ่มพุทธศาสนิกชน โดยสื่อสารผ่านรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วยรูปแบบเครื่องมือที่หลากหลาย แม้แต่การถ่ายทอดสดกิจกรรม สวดมนต์ทำ

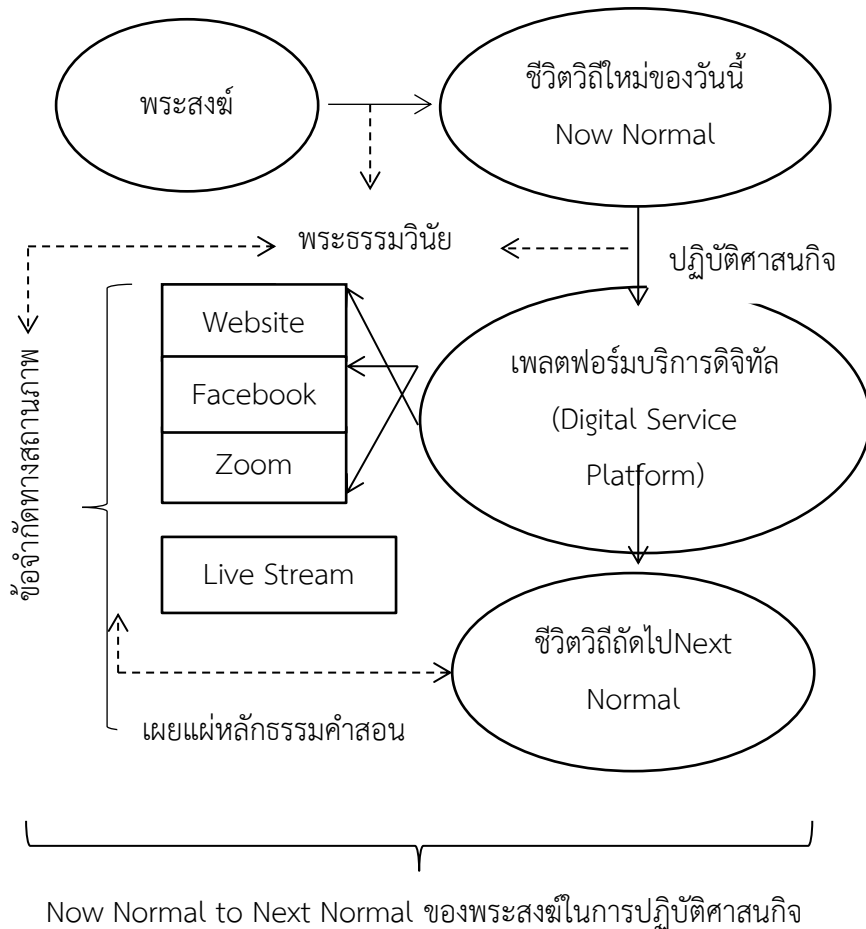
วัตรเข้า-เย็น เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญของประเทศสู่พุทธศาสนิกชนในสังคมเสมือนจริงได้รับรู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง สื่อเหล่านี้จึงกลายเป็นที่นิยมของคนไทยทั่วไปในทุกชนชั้นรายได้ อายุ เพศ หรือแม้แต่ระดับการศึกษา ซึ่งเข้าถึงได้อย่างง่ายดายผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์, โปรแกรม Zoom แพลตฟอร์มการประชุมออนไลน์ (Video Conference Platform), ยูทูบ (Youtube), Facebook เป็นต้น และหลักธรรมอีกข้อที่สามารถเสริมเพื่อให้เกิดการเติมเต็มความสุขในการดำเนินชีวิตและเป็นเครื่องส่งเสริมในการพัฒนาชีวิตและแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นของพุทธศาสนิกชนในชีวิตวิถีใหม่และชีวิตวิถีถัดไปที่ยังใช้ได้ทุกช่วงเวลา คือ ศีล 5 และธรรมมีอุปการะมาก 2 ประการ คือ สติ และสัมปชัญญะ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ทำให้สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี เพราะมีสติ สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งระยะเวลานั้นและระยะยาว เพราะมีสติที่ดี รู้ว่าสิ่งที่ทำในขณะนั้นมีประโยชน์หรือไม่ รู้ตัวว่าสิ่งที่ทำนั้นเหมาะสมหรือไม่ รู้ตัวว่าเป็นความสุขหรือความทุกข์ รู้ตัวว่าเป็นความฉลาดหรือโง่ งามาย

เมื่อพิจารณาแล้วจากเหตุการณ์วิกฤติในสังคมทุกคน ทุกกลุ่มมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคมเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์เองก็ต้องปรับบริบทกิจวัตรประจำวัน และการปฏิบัติศาสนกิจให้องค์กรสงฆ์ คณะสงฆ์อยู่ได้ในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปต้องใช้โอกาสในการสร้างสรรค์และพัฒนาการเรียนรู้ให้ทันยุคทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน รวมถึงต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางสภาพ และภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ด้วย เนื่องจากการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนที่สร้างสรรค์และส่วนที่ทำลาย หากพระสงฆ์ไม่คำนึงถึงพระธรรมวินัยก็อาจถูกตั้งข้อสังเกตจากพุทธศาสนิกชนว่าไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธา เนื่องจากสังคมออนไลน์เป็นคุณอนันต์และมีโทษมหันต์การที่จะทำเนื้อหาต้องพิจารณาวิเคราะห์สิ่งที่จะเกิดตามมาในภายหลังให้รอบคอบ

องค์ความรู้ใหม่

พระสงฆ์เป็นผู้ที่ต้องพบปะคนในสังคมโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้และในสถานการณ์ตอนนี้เรียกว่า Now Normal และการดำเนินชีวิตในอนาคตรูปแบบใหม่เรียกว่า Next Normal หรือ ชีวิตวิถีถัดไป พระสงฆ์ต้องมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติศาสนกิจไปตามสถานการณ์ เน้นการดำเนินชีวิตอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้นมีแพลตฟอร์มบริการดิจิทัล (Digital Service Platform) ในการเผยแผ่ธรรมะให้แก่คนในสังคม เช่น การสอนธรรมะผ่าน Youtube, Live Stream ผ่าน Facebook, โปรแกรม Zoom เป็นต้น และการปฏิบัติศาสนกิจบนโลกออนไลน์สิ่งที่พระสงฆ์ต้องคำนึงถึง

ข้อจำกัดทางสถานภาพ และภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ด้วย เนื่องจากการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนที่สร้างสรรค์และส่วนที่ทำลาย หากพระสงฆ์ไม่คำนึงถึงพระธรรมวินัยก็อาจถูกตั้งข้อสังเกตจากคนในสังคมว่าไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธา

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ธานี วรภัทร์. (2560). *หลักธรรมกับผู้กระทำความผิด*. (รายงานการวิจัย). สำนักพระตำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา: กระทรวงยุติธรรม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พระมหาจันท สิริวัฒน. (2564). แนวทางการจัดการบทบาทพระสงฆ์ในการปรับตัวกับสถานการณ์โควิด-19. *Journal of Modern Learning Development*, 6(1), 395-405.
- พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ. (2563). การปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในยุค New Normal. นนทบุรี: หจก.นิตยธรรมการพิมพ์
- พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธีและศศิวิมล แรงสิงห์. (2562). บทบาทและความสำคัญของวัดมิ่งเมืองมูล: ในบริบทสังคมกระแสปัจจุบัน. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, 7(3), 151-164.
- พินิจ ลาภนันทน์ และแทนพันธุ์ เสนะพันธุ์บัวใหม่. (2557). พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สยามรัฐออนไลน์. (2564). เสพข่าว “โควิด-19” อย่างมีสติ. เข้าถึงได้จาก <https://siamrath.co.ac.th/n/142579>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2565). *Digital Transformation จาก New Normal สู่ Next Normal*. เข้าถึงได้จาก <https://www.depa.or.th/th/article-view/digital-transformation-new-Normal-next-Normal>.

สมรรถนะกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลง

Competencies and Human Resource Development in the Disruptive Era

ทศพร พิษะระ¹

Thorsporn Peesara

Received: December 21, 2022

Revised: February 20, 2023

Accepted: February 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมรรถนะกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลง และนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่มีความจำเป็นในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลง แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สอดคล้องกับสมรรถนะในการปฏิบัติงาน และแนวทางที่หน่วยงานหรือองค์กรในปัจจุบันต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ รูปแบบการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน และปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อสมรรถนะกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งอาศัยข้อมูลจากเอกสารการสอน ตำราทางด้านสมรรถนะ ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีการบูรณาการข้อมูลความรู้ทั้งทฤษฎี และปฏิบัติ ตลอดจนประสบการณ์ สรุปเป็นแนวทางที่จะนำเสนอหน่วยงานหรือองค์กรสำหรับส่งเสริมให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานภายใต้สภาวะการณ์ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ 2 หัวข้อด้วยกัน คือ สมรรถนะที่พึงประสงค์ในปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการนำไปปฏิบัติให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพและศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรในทุกสาขาอาชีพ ส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรต่อไป ผลการศึกษา พบว่า แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลงฉบับเส้นทางดิจิทัล ประกอบด้วย (1) องค์กรจะต้องกำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ให้ชัดเจน (2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยยึดหลักการ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เปี่ยมคุณค่า และยืดหยุ่น

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี; Thepsatri Rajabhat University

คล่องตัว รวมถึงปรับวิธีการทำงานของบุคลากรให้สอดคล้องกับยุคการเปลี่ยนนับพลันทางดิจิทัล และวิถี New Normal (3) การออกแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมา ใช้เป็นเครื่องมือ (4) ต้องเน้นการทำงานในเชิงรุกและ (5) พัฒนาบุคลากรที่มีศักยภาพ

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สมรรถนะ

Abstract

This academic article aimed to study competencies and human resource development in the disruption era and to present details about the operational competencies needed in this disruption era. Guidelines for human resource development that were consistent with operational competencies and guidelines of current agencies or organizations must adapt to the changes that occurred from the environment, the economy, change pattern of working and other factors that affected competencies and human resource development which relied on information from teaching documents, competency textbook, human resource development textbook. There was an integration of information of knowledge, both theory and practice, as well as experience in order to summarize as a guideline to present to agencies or organizations to encourage employees to be able to work under conditions in the disruption era that was rapidly changing. It consisted of two important topics together that were current desired competencies and guidelines for human resource development in the disruption era to be put into practice to develop the efficiency and potential in the performance of personnel in all professions affected the further development of the organization. The study found that the guidelines for human resource development in the era of digital disruption consisted of (1) the organization must set a clear policy and vision, (2) human resource development based on principles of effectiveness, efficiency, value and flexibility including adjusting the work methods of personnel to be in line with the sudden digital change era and the New Normal way, (3) human resource development design was done by using modern

technology as a tool, (4) human resource development must focus on proactive work, and (5) human resource development develop personnel with potential.

Keywords: Change, Human Resource Development, Competency

บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงของโลกสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งแนวโน้มที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อาจประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) โลกาภิวัตน์ (Globalization) เทคโนโลยีข่าวสาร (Information Technology) การเกิดนวัตกรรมทางการบริหารและการจัดการ (Managerial Innovation) และปัจจัยหรือภัยทางธรรมชาติ ทำให้องค์การต่างให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการอยู่รอดขององค์กร และผู้ที่มีส่วนช่วยให้องค์การสามารถอยู่ภายใต้สภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้นั้น คงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า คือ ทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติงานตลอดจนสร้างผลงานให้กับองค์กร ดังนั้น องค์กรต้องเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

สิ่งที่องค์กรในยุคปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐ หรือเอกชนล้วนแต่ให้ความสนใจอย่างมากคือ การพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ขององค์กรให้มีความสามารถในการแข่งขัน เพื่อให้สามารถอยู่รอดและบรรลุผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร สอดคล้องกับ ผนรรค์วิทย์ แสนทอง (2560) ที่ได้นำเสนอแนวคิดความสอดคล้องระหว่างการบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ง่ายขึ้น หากพนักงานได้รับการพัฒนาสมรรถนะ (Competency) จะช่วยในการสร้างกรอบแนวคิด พฤติกรรม ความเชื่อ ทักษะคติของคนในองค์กรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับวิสัยทัศน์ ภารกิจและกลยุทธ์ขององค์กร และสมรรถนะ (Competency) เปรียบเสมือนตัวเร่งปฏิกิริยาให้เป้าหมายต่าง ๆ บรรลุได้ดีและเร็วยิ่งขึ้น ดังนั้น การพัฒนาองค์กร ทักษะ เจตคติ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของพนักงานจะมีส่วนช่วยให้ผลของการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้หน่วยงาน หรือองค์กร บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ แต่การที่องค์กรจะมีพนักงานที่ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือได้ “คนมีคุณภาพ” นั้น องค์กรจะต้องมีกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ได้มาซึ่งพนักงานที่พร้อมต่อการปฏิบัติงาน

นอกเหนือจากความรู้ที่ได้กล่าวข้างต้นแล้ว ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าขององค์กรยังขึ้นอยู่กับการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็น

สินทรัพย์ที่มีค่าขององค์กร (Delahaye, B. L., 2018) โดยองค์กรจะต้องมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างชัดเจน รวมทั้งสนับสนุนในการใช้เครื่องมือพัฒนาพนักงาน เน้นการเรียนรู้ที่เสริมสร้างประสบการณ์ตรงให้กับพนักงาน เนื่องจากการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัจจุบัน และเครื่องมือเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความถนัด (Aptitude) ทักษะ (Skill) และสมรรถนะส่วนบุคคล (Individual Capacity) สามารถพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ให้แก่พนักงานในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกระบวนการพัฒนา และสร้างความชำนาญ เพื่อปรับปรุงคุณลักษณะส่วนบุคคล ทีม ขั้นตอนการทำงาน และระบบงานภายในองค์กร และเป็นที่เข้าใจกันดีว่าในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ที่เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และวิทยาการต่าง ๆ ส่งผลให้หน่วยงาน หรือองค์กรต้องเร่งพัฒนา ปรับปรุงสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า และอยู่รอดภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมที่มีการแข่งขันสูง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิด Disruptive ขึ้น ส่งผลให้วิธีการทำงานต้องเปลี่ยนไปสอดคล้องกับแนวคิดของ Branded Content (2019) ได้นำเสนอการทำงานในปัจจุบันว่ากลายเป็นดิจิทัลมากขึ้น มีการใช้ข้อมูลที่เชื่อมโยงถึงกันได้ทุกที่ ทุกเวลา ส่งผลให้การทำงานของพนักงานไม่จำกัดอยู่แต่ภายในองค์กรหรือสำนักงานดังที่เคยเป็นมา โดยมีเทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วยในการทำงานเกือบทุกขั้นตอน และช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา เช่นเดียวกับแนวคิดของพิชญ์สินี มะโน (2562) ได้นำเสนอถึงการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) เป็นการทำงานให้ใช้คอมพิวเตอร์ในลักษณะที่ก้าวหน้าขึ้น จนอาจถึงขั้นไม่ต้องใช้แรงงานคน มักเป็นการเปลี่ยนอย่างทันทีทันใดจนทำให้รูปแบบการทำงานเดิมต้องยุติลง

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอแนวคิดสมรรถนะที่จำเป็นในยุคการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มความสามารถขององค์กร ช่วยในการเปลี่ยนถ่าย (Transformation) การทำงานของหน่วยงาน หรือองค์กรได้เตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง หรือการถูกแทนที่ด้วยนวัตกรรม หรือการแข่งขันทางด้านองค์ความรู้ทางธุรกิจ ส่งผลให้เป็นองค์กรสามารถอยู่ภายใต้สภาวะการณดังกล่าวได้ต่อไปในอนาคต

แนวคิดสมรรถนะ

สมรรถนะ (Competency) เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน ซึ่งการสร้าง ความแข็งแกร่งด้านสมรรถนะจะทำให้องค์กรสามารถปรับปรุงตนเองได้ในทุกแง่มุม และสามารถบรรลุผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ที่องค์กรกำหนดไว้ได้ นอกจากนี้ องค์การส่วนใหญ่ยังมีจุดอ่อนด้าน

ทรัพยากรมนุษย์ พนักงานมักมีจุดอ่อนด้านการคิดเชิงกลยุทธ์ การจูงใจ การพัฒนาพนักงาน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฯลฯ กล่าวคือ นอกจากจะตระหนักถึงความสำคัญของการบรรลุเป้าหมายแล้ว การให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างสมรรถนะก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดเช่นกันที่จะเสริมสร้างองค์การให้สามารถบรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจและวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน ดังเช่นแนวคิดของ แมคคิแลนดี ดี.ซี. (McClelland, D. C., 1973) พบว่า ผู้ทำงานเก่ง ไม่ใช่ผู้ที่เรียนเก่ง การที่คนจะทำงานแล้วมีผลงานดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีคุณลักษณะอย่างไร สามารถประยุกต์ใช้หลักการ หรือความรู้ที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ในงานที่ทำ ซึ่งเรียกว่า คนนั้นมีสมรรถนะ (Competency) ที่เหมาะสมตรงกับงานนั้น ๆ จากแนวคิดของนักวิชาการจะเห็นได้ว่า สมรรถนะจึงกลายเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่น่ามาเป็นพื้นฐานในการประเมิน หรือจัดทำระบบ และวางแผนแนวทางในการพัฒนาให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ และเป้าหมายในการดำเนินงานขององค์กร โดยต้องการให้บุคลากรมีคุณลักษณะ หรือต้องการให้มีความรู้อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดคุณลักษณะหรือความรู้ที่พึงประสงค์นั้น ต่อมามีการนำแนวคิดดังกล่าว ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคลของหน่วยงานในสหรัฐอเมริกา โดยกำหนดพื้นฐานทักษะ ความรู้ความสามารถ หรือพฤติกรรมที่จะต้อง มีในตำแหน่งงานนั้น ๆ ว่า ควรมีในเรื่องใดและอยู่ในระดับใด ถึงจะทำให้บุคคลนั้น สามารถปฏิบัติงานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ซึ่งเมื่อนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ ยังพบอีกว่า สมรรถนะของบุคลากรภายในองค์กรเป็นกุญแจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพด้วย สำหรับสเปนเซอร์ แอล. เอ็ม. และสเปนเซอร์ เอส. เอ็ม. (Spencer, L. M., & Spencer, S. M., 1993) ได้สรุปแนวคิดเรื่องสมรรถนะในการพัฒนาบุคคลว่า ประเภทหรือระดับสมรรถนะมีผลในทางปฏิบัติ สำหรับการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สอดคล้องกับเทต อาร์., กูรเทอร์แมน เฮช., ไบรเยอร์ เอ. และเมอร์ฟี พี. (Tett, R., Guterman, H., Bleier, A. and Murphy, P., 2000) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคล สรุปได้ว่า เชาว์ปัญญาและบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในองค์กร เป็นเรื่องที่นักจิตวิทยาได้ศึกษามาเป็นเวลานานแล้วเกี่ยวกับการคัดเลือกบุคคล โดยใช้คำว่า KSAO เป็นคำย่อที่แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของบุคคล ประกอบด้วย (1) K-Knowledge หมายถึง ความรู้ ซึ่งเป็นข้อมูลหรือสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาทั้งในสถาบันการศึกษา หรือการฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนการศึกษาด้วยตนเอง (2) S-Skill หมายถึง ทักษะ เป็นสิ่งที่จะต้องพัฒนาและฝึกฝนให้เกิดขึ้น โดยอาศัยระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ (3) A-Attributes หมายถึง คุณลักษณะที่พึงปรารถนา เป็นความคิด ความรู้สึก เจตคติ ทัศนคติ แรงจูงใจ ความต้องการส่วนบุคคล และ (4) O-Other characteristics หมายถึง คุณลักษณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน

ความหมายของสมรรถนะ

สมรรถนะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลที่แสดงให้เห็นถึงความรู้และพฤติกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้การปฏิบัติงานในหน่วยงาน มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จึงได้มีผู้ให้ความหมายของสมรรถนะไว้ ดังนี้

อาภรณ์ ภูวิทย์พันธุ์ (2558) และเลิศชัย สุธรรมมานนท์ และวิเชศ คำบุญรัตน์ (2556) ได้ให้ความหมายของสมรรถนะว่าเป็นความสามารถในการปฏิบัติงานที่ใช้ความสามารถทางร่างกายหรือความสามารถทางกระบวนการทางความคิด (Mental or Cognitive) เช่น ความคิดในเชิงวิเคราะห์ ความคิดรวบยอด เป็นต้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 หมายถึง บุคลิกลักษณะของคนที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ทศนคติ (Attitude) ความเชื่อ (Belief) และอุปนิสัย (Trait) และกลุ่มที่ 2 หมายถึง กลุ่มของความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และคุณลักษณะของบุคคล (Attributes) หรือเรียกกันว่า KSAs ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากพฤติกรรมในการทำงานที่แสดงออกมาของแต่ละบุคคลที่สามารถวัดและสังเกตเห็นได้ ส่งผลให้บุคคลทำงานได้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด และทศพร พิษะระ (2561) ได้กล่าวถึงความหมายของสมรรถนะว่าเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงานและการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานในองค์กร ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวยังส่งผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลนั้น ให้สำเร็จตามเป้าหมายที่หน่วยงาน หรือองค์กรกำหนด

นอกจากนี้ แบลนชาร์ด พี. เอ็น. และแท็คเกอร์ เจ. ดับเบิลยู. (Blanchard, P. N., & Thacker, J. W., 2012), แมคเคลแลนด์ ดี.ซี. (McClelland, D. C., 1973) และสเปนเซอร์ แอล. เอ็ม. และสเปนเซอร์ เอส. เอ็ม. (Spencer, L. M., & Spencer, S. M., 1993) ได้ให้ความหมายของสมรรถนะ สรุปได้ว่า เป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่ซ่อนอยู่ภายในตัวบุคคล ความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงาน ซึ่งสามารถผลักดันให้บุคคลนั้น สร้างผลการปฏิบัติงานที่ดี หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนรับผิดชอบ และ/หรือการปฏิบัติงานที่ได้ผลของการปฏิบัติงานที่ดีขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ สำหรับ แบลนชาร์ด พี. เอ็น. และแท็คเกอร์ เจ. ดับเบิลยู. (Blanchard, P. N., & Thacker, J. W., 2012) ได้ให้ความหมายของสมรรถนะ สรุปได้ว่า สมรรถนะเป็นความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ช่วยให้การปฏิบัติงานของบุคคลเกิดผลสำเร็จ โดยทำงานแต่ละประเภทจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งสมรรถนะของแต่ละบุคคลก็จะแตกต่างกันไปตามลักษณะงานนั้นด้วย จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สมรรถนะคือคุณลักษณะพื้นฐานที่มีอยู่ในตัวบุคคล ความรู้ ทักษะ แรงจูงใจ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่ทำให้บุคคลนั้น สามารถ

ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ผลสัมฤทธิ์ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตรงตามที่ต้องการ

องค์ประกอบของสมรรถนะ

แมคคีย์แลนด์ ดี.ซี. (McClelland, D. C., 1973) และสเปนเซอร์ แอล. เอ็ม. และสเปนเซอร์ เอส. เอ็ม. (Spencer, L. M., & Spencer, S. M., 1993) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของสมรรถนะ สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบของสมรรถนะมี 5 ส่วน ดังนี้

1. แรงจูงใจ (Motives) เป็นสาเหตุที่บุคคลต้องการกระทำ หรือคิดอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นแรงขับ หรือการเลือกพฤติกรรมที่แสดงออก หรือเป้าหมาย และทำให้ห่างไปจากสิ่งอื่น ๆ

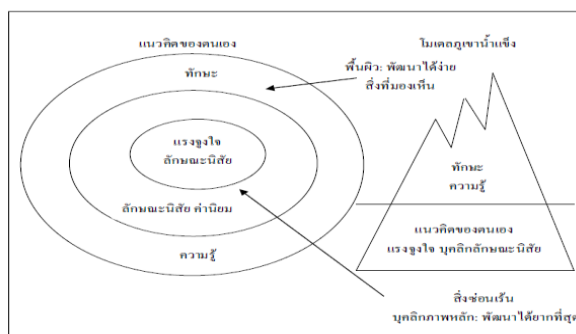
2. ลักษณะ (Traits) เป็นลักษณะทางกายภาพ และการตอบสนองที่สอดคล้องกับสถานการณ์หรือข้อมูล เช่น ลักษณะของนักบินเครื่องบินรบที่มีความสามารถทางกายภาพทางปฏิกิริยาการตอบสนอง และสายตา ในการขับเครื่องบิน

3. แนวคิดเกี่ยวกับตนเองและความรู้ (Self-concept and Knowledge) เป็นทัศนคติ ค่านิยม หรือภาพลักษณ์ของตนเอง โดยอาศัยข้อมูลความรู้เฉพาะด้านของบุคคลเช่น ความมั่นใจในตนเองของศัลยแพทย์ที่จะรักษาคนไข้ตามความรู้ที่เรียนมา

4. ทักษะ (Skill) เป็นความสามารถในการปฏิบัติงานทั้งด้านกายภาพ และด้านจิตใจ

5. บทบาททางสังคม (Social Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลแสดงออกต่อบุคคลอื่น และต้องการให้บุคคลอื่นในสังคมเห็นว่าตนเองมีบทบาทอย่างไร

จากคุณลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือ (1) ความรู้ และทักษะ เป็นสมรรถนะที่มีมองเห็น ง่ายต่อพัฒนา และการฝึกอบรมเป็นเครื่องมือวัดและเพิ่มความสามารถที่มีประสิทธิภาพ และ (2) แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง ลักษณะ และแรงจูงใจ เป็นสมรรถนะที่ซ่อนอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะประเมินและพัฒนา ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะ

ประเภทของสมรรถนะ

สเปนเซอร์ แอล. เอ็ม. และสเปนเซอร์ เอส. เอ็ม. (Spencer, L. M., & Spencer, S. M., 1993) ได้แบ่งประเภทของสมรรถนะเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย (1) สมรรถนะขั้นพื้นฐาน (Threshold Competencies) หมายถึง ความรู้ หรือทักษะพื้นฐานที่ผู้ปฏิบัติงานทุกคนจำเป็นต้องมีเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ตามความต้องการขององค์กร และ (2) สมรรถนะที่แยกความแตกต่าง (Differentiating Competencies) หมายถึง สมรรถนะที่สามารถแยกผู้ที่มีศักยภาพสูงเหนือกว่าผู้ที่ปฏิบัติงานได้ตามเกณฑ์เฉลี่ยขององค์กร ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีผลการปฏิบัติงานดีกว่าหรือสูงกว่ามาตรฐานสำหรับคนทั่วไป เช่น การวางเป้าหมายความสำเร็จของบุคคลคนหนึ่ง ที่ตั้งค่าไว้สูงกว่าที่องค์กรกำหนดนั้น คือ สมรรถนะที่แตกต่างจากบุคคลในระดับเดียวกัน สำหรับแมคลาแกน (McLagan, P. A., 1997) ยังได้แบ่งประเภทของสมรรถนะเป็น 5 ประเภท สรุปได้ ดังนี้

1. สมรรถนะตามลักษณะงาน (Competency as Tasks) เป็นสมรรถนะที่แยกออกเป็นงานย่อย ๆ และกำหนดขอบเขตของงานที่ปฏิบัติ
2. สมรรถนะตามลักษณะของผลลัพธ์ (Competency as Results) เป็นสมรรถนะที่แบ่งออกเป็นองค์ประกอบกลุ่มย่อย ซึ่งผลลัพธ์ในแต่ละองค์ประกอบนั้น จะถูกรวบรวมไปสู่ผลลัพธ์
3. สมรรถนะตามผลของการกระทำ (Competency as Outputs) เป็นสมรรถนะที่แบ่งออกเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ และกำหนดคุณภาพ มาตรฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า โดยจะต้องค้นหาความต้องการของลูกค้าทั้งภายในและภายนอกองค์กร
4. สมรรถนะตามความรู้ ทักษะ และทัศนคติ (Competency as Knowledge, Skill and Attitude) เป็นสมรรถนะที่แบ่งออกเป็น ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่ส่งผลต่อการที่จะ

ทำให้เกิดผลสำเร็จ รวมถึงการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา และใช้เป็นเป้าหมายจัดลำดับความสำคัญของการปฏิบัติงานได้

5. สมรรถนะที่แต่ละบุคคลมี (Competency as Attribute Bundle) เป็นสมรรถนะที่ติดตัวบุคคลนั้นมา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทักษะ และทัศนคติ โดยบุคคลนั้นสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน จากการนำเสนอเกี่ยวกับประเภทของสมรรถนะ สามารถสรุปได้ว่า ประเภทของสมรรถนะประกอบด้วย (1) สมรรถนะหลัก (Core Competency) (2) สมรรถนะตามสายงาน (Job Competency) และ (3) สมรรถนะส่วนบุคคล (Personal Competency)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ปัจจุบันองค์กรต้องเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การที่องค์กรจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นทุกหน่วยงานภายในองค์กรจะต้องให้ความร่วมมือ เพราะในปัจจุบันสิ่งสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เน้นที่ความรู้ การเรียนรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สรุปได้ว่า เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการพัฒนาบุคคล เนื่องจากบุคคลหรือพนักงานผู้นั้น จะต้องปฏิบัติงานให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ยอมรับต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อสร้างการยอมรับและสนับสนุนให้สามารถมีความเจริญก้าวหน้าไปสู่ตำแหน่งงานที่สูงขึ้นตามแผนอาชีพ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในขณะที่ปฏิบัติงานบุคคลหรือพนักงานจะต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่งจะต้องอาศัยวิธีการต่าง ๆ หลายวิธี รวมทั้งการฝึกอบรม การศึกษาเพื่อสร้างความเชี่ยวชาญของตนเองให้สูงขึ้นอยู่เสมอ (จำเนียร จวงตระกูล, 2563) สอดคล้องกับอาภรณ์ ภูวิทย์พันธ์ (2558) ศิริภัสสร วงศ์ทองดี (2559) และโสภณ ภูเก้าล้วน และฐิติวรรณ สินธุ์นอก (2557) ที่กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า เป็นกระบวนการที่มีแบบแผน มีส่วนขับเคลื่อนให้คนในองค์กรมีการเรียนรู้ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ (Learning) ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และประสบการณ์ใหม่ ๆ (Experiences) และเป็นการเพิ่มหรือเปลี่ยนแปลงศักยภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมปฏิบัติงานตามที่ต้องการ สำหรับเผชิญสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับเฮเนแมน, เอช. จี., ชวาบ, ดี. เอส., ฟอสซัม, เจ. เอ. และไดเออร์, แอล. ดี. (Heneman, H. G., Schwab, D. S., Fossum, J. A., & Dyer, L. D., 1989) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถสรุปได้ว่า ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดขององค์กร ดังนั้น ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จะต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา โดยผ่านกระบวนการของกิจกรรมอย่าง

เป็นระบบในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ถูกกำหนดไว้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว อาจจะประกอบด้วย (1) การฝึกอบรม (2) การศึกษา และ (3) การพัฒนา

ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ปัจจุบันโลกเจริญก้าวหน้ามาก รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่องค์กรต้องพยายามปรับปรุง และพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ซึ่งลิม, จี. เอส., มาติส, อาร์. แอล. และแจ๊คสัน, เอช. เจ. (Lim, G. S., Mathis, R. L., & Jackson, H. J., 2016) และเดซิโมน, อาร์. แอล. และเวอร์เนอร์, เจ. แอล. (DeSimone, R. L. & Werner, J., M., 2013) กล่าวถึงความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สรุปได้ว่า เป็นชุดของกิจกรรมที่เป็นระบบและมีการวางแผนการออกแบบโดยองค์กร เพื่อให้บุคลากรมีโอกาสที่จะเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นสามารถตอบสนองความต้องการของงานในปัจจุบันและอนาคต โดยชาลอฟสกี, เอ็น. อี., ร็อกโค, ที. เอส. และมอร์ริส, เอ็ม. แอล. (Chalofsky, N. E., Rocco, T. S. & Morris, M. L., 2014) และสเวนสัน, อาร์. เอ. และฮอลตัน, อาร์. เอ. (Swanson, R. A., & Holton, E. F., 2011) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นกระบวนการพัฒนาและก่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาฐานความรู้ ความเชี่ยวชาญ ผลิตผล และความพึงพอใจ ตลอดจนปรับปรุงระดับตัวบุคคล การทำงานร่วมกันหรือทีมงาน ขั้นตอนในการปฏิบัติงาน และประสิทธิภาพของระบบภายในองค์กร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์กร โดยอาจประกอบด้วยการวางแผน และการอำนวยความสะดวกที่หลากหลายของการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ อาจจะมีการเรียนรู้แบบเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการได้

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ กระบวนการและกิจกรรมที่ผ่านการวางแผนให้บุคลากรในองค์กรได้รับความรู้ และสร้างให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถเพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงานประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น เป็นไปตามที่องค์กรกำหนดไว้

วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นมีวิธีการหลายอย่าง เช่น การฝึกอบรม การศึกษา ดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น เป็นต้น ขึ้นอยู่กับบุคลากรที่จะนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ ซึ่ง โนต, อาร์. เอ. (Noe, R. A., 2013) กล่าวถึงวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สรุปได้ดังนี้

1. การให้การศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal Education) ได้แก่ การศึกษาในหลักสูตร หรือการสัมมนา โดยบริษัทหรือการศึกษาในสถานศึกษา

2. การประเมิน (Assessment) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องผลการปฏิบัติงาน พฤติกรรม ทักษะ และบุคลิกภาพลักษณะ

3. ประสบการณ์ในการทำงาน (Job Experiences) โดยดูในเรื่องการขยายงาน การหมุนเวียนงาน หรือการโยกย้าย การเลื่อนตำแหน่ง การย้ายสู่ตำแหน่งที่ต่ำกว่า ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาได้

4. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationships) ได้แก่ การให้คำแนะนำ และการสอนงาน สำหรับลิม, จี. เอส., มาติส, อาร์. แอล. และแจ๊คสัน, เอช. เจ. (Lim, G. S., Mathis, R. L., & Jackson, H. J., 2016) และเดซิโมน, อาร์. แอล. และเวอร์เนอร์, เจ. แอล. (DeSimone, R. L. & Werner, J., M., 2013) กล่าวถึงวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สามารถสรุปได้ดังนี้

4.1 การฝึกอบรมและการพัฒนา (Training and Development) เป็นการมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลง หรือการปรับปรุงความรู้ ทักษะ และทัศนคติของบุคคล

4.2 การพัฒนาองค์กร (Organizational Development) คือ กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร และพนักงานผ่านการวางแผนตามแนวคิดพฤติกรรม ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในองค์กร 2 ประเด็น คือ (1) การเปลี่ยนแปลงในระดับองค์กร มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กรโดยรวม และ (2) การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของบุคคล กลุ่ม และทีมงาน

4.3 การพัฒนาสายอาชีพ (Career Development) สามารถแบ่งออกเป็น 2 กระบวนการ ประกอบด้วย (1) การวางแผนอาชีพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อประเมินทักษะ และความสามารถในสายอาชีพของพนักงาน และ (2) การจัดการอาชีพ เป็นขั้นตอนที่ระบุไว้ในกิจกรรม เพื่อให้บรรลุแผนอาชีพ โดยทั่วไปมุ่งเน้นที่ความสามารถขององค์กร เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอาชีพของพนักงาน

แนดเลอร์และแนดเลอร์ (Nadler, L., & Nadler, Z., 1989) กล่าวถึงวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มี 3 วิธี คือ (1) การฝึกอบรมเป็นการเรียนรู้งานในปัจจุบันของผู้เรียน (2) การศึกษาเป็นการเรียนรู้งานในอนาคตของผู้เรียน และ (3) การพัฒนาเป็นการเรียนรู้ที่เน้นไปยังตัวองค์กร เพื่อให้องค์กรปรับตัวได้ในทุกสถานการณ์

จากวิธีการพัฒนาดังกล่าวล้วนมีจุดประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมีปัจจัย ขั้นตอน กระบวนการ และวิธีการเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาดังแต่ว่าระดับบุคคล หน่วยงาน และองค์กร ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานที่จะเกิดขึ้นต่อไป สอดคล้องกับชัยรัตน์ ชามพูนท และคณะ (2564) ได้นำเสนอถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) จึงต้องพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ก้าวทันความทันสมัยของเทคโนโลยีนั้นซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ทำได้โดยง่าย เพราะเกิดปัญหามากมายจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องมีการลงทุนสูงและต้องเปลี่ยนแนวคิดในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ใหม่ เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็ต้องได้รับความสำคัญปรับตัวตามไปด้วย เพราะคนคือหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรทุกองค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกและทิศทางการดำเนินงานขององค์กรให้เติบโตได้อย่างเหมาะสมเพื่อรองรับยุคการเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) โดยมีวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ และเป้าหมายการพัฒนานคนแบบใหม่ซึ่งมี 3 ประการด้วยกัน คือ การพัฒนานคนให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข เพื่อให้อยู่กับองค์กรอย่างมีความสุขและยาวนาน ซึ่งส่งผลต่อเป้าหมายของสังคมและประเทศชาติด้วย

สมรรถนะที่จำเป็นในยุคการเปลี่ยนแปลง

Disruptive Change คือ การเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ถึง เช่น การเกิดนวัตกรรมแบบพลิกฟ้าพลิกแผ่นดิน (Disruptive Innovation) ซึ่งเป็นแนวคิดของเคลย์ตัน คริสเตนเซน (Christensen, C., et al., 2017) ศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัย Harvard ที่กล่าวว่า Disruption เป็นกระบวนการที่บริษัทขนาดเล็กหรือบริษัทใหม่ที่มีทรัพยากรน้อย แล้วสามารถสร้างความสั่นสะเทือนให้กับบริษัทขนาดใหญ่และบริษัทเดิมที่อยู่ในอุตสาหกรรมได้ Disruptive หากดูแนวโน้มการพัฒนาประเทศก็พบว่า ในพ.ศ. 2548-2556 ประเทศที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยนวัตกรรม (Innovation Driven Economy) มีอัตราส่วนการยื่นจดสิทธิบัตรและการประดิษฐ์ตามระบบ PCT (Patent Cooperation Treaty) ในอัตราส่วนที่สูงมาก (พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, 2561) และอริญญา เกลิงศรี (2561) กล่าวว่า Disruptive เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบหนึ่ง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในวิธีใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงที่ทำให้สิ่งเดิม ๆ ที่มีอยู่บางสิ่งบางอย่างต้องหายไป Disruptive ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันประกอบด้วย 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ความเร็วการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปในอดีต แต่ในวันนี้ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอัตราที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ด้วยเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็วมาก

2. ความวิตกกังวลคือ วิธีการมองจากคนรุ่นใหม่ ที่มาจากการศึกษาใหม่ ๆ มาจากการมองโลกใหม่ คนกลุ่มนี้ไม่เชื่อในการมองแบบเดิม คนกลุ่มนี้ใช้เลนส์ในการมองแบบใหม่

3. การเติบโตทางธุรกิจที่เรียกว่า Startup โดยกลุ่มคนที่ไม่ต้องการเดินตามแนวทางเดิมที่สังคมกำหนดมาความคิดแบบ Startup ไม่ได้เกิดขึ้นกับองค์กรขนาดเล็กที่เพิ่งเกิดใหม่เท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้กับองค์กรใหญ่ระดับโลกที่มีการใช้เลนส์แบบใหม่ในการทำงาน เช่น Alibaba, Zara หรือ Adidas คนที่มีความคิดแบบ Startup คือ คนที่ไม่เชื่อในสิ่งที่สังคมกำหนดและมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าเพราะ Startup “รื้อ” สิ่งเดิมและการทำแบบเดิม ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนที่เปลี่ยนไป

4. ข่าวสารข้อมูลมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และสะดวกสบายมากขึ้นจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องอะไรก็ได้ที่อยากรู้เพียงแค่ผ่านการใช้โทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต (Tablet) ความต้องการของคนที่เปลี่ยนไป และด้วยข้อมูลข่าวสารจำนวนมากที่ส่งผ่านกันอย่างรวดเร็ว

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นที่มาของสมรรถนะที่จำเป็นในยุค Disruptive โดยมีนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนการคาดการณ์เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมสำหรับกลุ่มสมรรถนะกับยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงสามารถสรุปได้ดังนี้ (สมชาย สันติวัฒนกุล, 2563)

1. สมรรถนะเพื่อการทำงานแบบมืออาชีพ (Working Professionally) ประกอบด้วย ความสามารถในการจัดการปัญหาบนฐานการคิด (Thinking-based Solution), ความตั้งใจใฝ่รู้เพื่อการพัฒนา (Willingness to Learn), ความฉลาดรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy) และความฉลาดรู้ทางข้อมูล (Information Literacy)

2. สมรรถนะเพื่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Working with Others), ความสามารถในการมีอิทธิพลทางความคิด (Influencing and Leading to Goals) และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างชาญฉลาด (Interpersonal Savvy)

3. สมรรถนะเพื่อการทำงานสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายองค์กร (Working to Achieve Goals), ความสามารถในการระบุโอกาสที่สร้างคุณค่าให้กับองค์กร (Opportunity Identification for Valuing Ideas), ความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน (Dealing with Ambiguity and Risk), ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว (Behavioral

Flexibility & Adaptability) และความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)

จากสมรรถนะที่นักวิชาการได้นำเสนอในเบื้องต้น หากนำพัฒนาเป็นทักษะ สามารถสรุปได้ว่า ทักษะที่จำเป็นในยุคการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย (1) ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (2) ทักษะการบริหารการเปลี่ยนแปลง (3) ทักษะการคิดเชิงระบบ (4) ทักษะด้านนวัตกรรมและการคิดสร้างสรรค์ (5) ทักษะการรู้เท่าทัน และ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ (6) ทักษะการอยู่ร่วมกันและเข้าใจมนุษย์

สรุปผล

จากการเปลี่ยนแปลงของโลกสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งแนวโน้มที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อาจประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) โลกาภิวัตน์ (Globalization) เทคโนโลยีข่าวสาร (Information Technology) การเกิดนวัตกรรมทางการบริหารและการจัดการ (Managerial Innovation) และปัจจัย หรือภัยทางธรรมชาติ ทำให้องค์กรต่างให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการอยู่รอดขององค์กร และผู้ที่มีส่วนช่วยให้องค์กรสามารถอยู่ภายใต้สภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้นั้น คงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า คือ ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมในการรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว องค์กรจะต้องเข้าใจและให้ความสำคัญต่อวิธีการพัฒนา โดยอาจใช้วิธีการ (1) การให้การศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal Education) (2) การประเมิน (Assessment) (3) ประสบการณ์ในการทำงาน (Job Experiences) และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationships) ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะส่งผลต่อสมรรถนะ ประกอบด้วย (1) แรงจูงใจ (Motives) (2) ลักษณะ (Traits) (3) แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self-concept) (4) ความรู้ (Knowledge) (5) ทักษะ (Skill) และ (6) บทบาททางสังคม (Social Role)

นอกจากวิธีการและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ได้กล่าวมาแล้ว องค์กรจะต้องเข้าใจการพัฒนาจะส่งผลต่อการสร้างสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นในยุคการเปลี่ยนแปลง (Digital Disruption) ประกอบด้วย (1) สมรรถนะเพื่อการทำงานแบบมืออาชีพ (Working Professionally) (2) สมรรถนะเพื่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Working with Others) และ (3) สมรรถนะเพื่อการทำงานสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายองค์กร (Working to Achieve Goals)

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาสมรรถนะ และทักษะการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับยุคการเปลี่ยน (Disruptive Change) จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับตัว เพราะหากทรัพยากรมนุษย์ไม่มีการปรับตัว ไม่มีการพัฒนาตนเองก็จะไม่สามารถอยู่รอดได้ในยุคนี้ได้ โดยแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัลไว้ดังนี้ (1) องค์กรจะต้องกำหนดนโยบาย และวิสัยทัศน์ให้ชัดเจน เป็นระบบ กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมองค์การให้เข้าสู่สังคมดิจิทัล และนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการบริหารจัดการ (2) เป้าหมายและความต้องการขององค์กร โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยยึดหลักการ ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เปี่ยมคุณค่า และปรับเปลี่ยนได้ยืดหยุ่นคล่องตัว รวมถึงปรับวิธีการทำงานของบุคลากรให้สอดคล้องกับยุคการเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัล และวิถี New Normal โดยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาสนับสนุนการปฏิบัติงานราชการเพิ่มมากขึ้น (3) การออกแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยองค์กรต้องดำเนินการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลที่จำเป็นสำหรับบุคลากร โดยจัดการฝึกอบรม พัฒนาทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ และนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้กับบุคลากร (4) ต้องเน้นการทำงานในเชิงรุก โดยปรับปรุงกระบวนการสรรหาว่าจ้างใหม่ด้วยการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ช่วยในงานการสรรหาบุคลากร รวมถึงใช้วิธีการการมอบทุนการศึกษาหรือการเชิญชวนคนรุ่นใหม่เข้ามาทำงาน การคัดเลือกบุคลากรมุ่งเน้นการคัดเลือกบุคลากรที่มีศักยภาพสูง และ (5) พัฒนาศักยภาพที่มีศักยภาพ คือ การผลักดันด้านค่าตอบแทนให้เพิ่มสูงขึ้น สร้างเส้นทางเติบโตในสายวิชาชีพ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จัดสวัสดิการที่ดีและเหมาะสม ท้ายที่สุดปรับเปลี่ยนสถานที่ทำงานให้มีความทันสมัย บรรยากาศเอื้อต่อการทำงาน (ชัยรัตน์ ชามพูนท และคณะ, 2564) สอดคล้องกับโสมวลี ชยามฤต (2564) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทักษะของบุคลากร ว่าในทุกภาคส่วนจะต้องปรับตัวในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยยึดหลักที่ว่ามนุษย์มีจุดแข็ง มีศักยภาพที่เหนือกว่าเครื่องจักร นั่นคือ มนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาที่สลับซับซ้อนได้มากกว่า สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ความท้าทายขององค์กรที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลง (Disruptive Change) วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อาจเปลี่ยนแปลงไปมีการพัฒนาในรูปแบบที่

เป็นผ่านระบบ เครือข่าย หรือบทเรียนออนไลน์เพิ่มมาขึ้น สอดคล้องกับวิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา (2562) ได้นำเสนอถึงการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ (Online Learning) กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความซับซ้อน (Complexity) ผู้เรียนจะต้องมีเป้าหมายและกำกับตัวเองในการมีวินัยในตนเอง (Self-Discipline) การใช้กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุน ดังนั้น องค์กรจะต้องเรียนรู้วิธีการที่เหมาะสมกับทรัพยากรมนุษย์ที่ตนเองมีอยู่ เพื่อสร้างให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง เนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้ และวิธีการปฏิบัติงานที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับงบประมาณที่ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของแต่ละองค์กรมีไม่เท่ากัน ประกอบกับบริบทขององค์กรที่ไม่เหมือนกัน ฉะนั้น การที่องค์กรจะพัฒนาสมรรถนะในยุคการเปลี่ยนแปลง (Disruptive Change) จะต้องนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนตรงกับความต้องการของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร และสอดคล้องกับบริบทขององค์กร ซึ่งถ้าหากองค์กรไม่สามารถวิเคราะห์ถึงความต้องการที่แท้จริง หรือพัฒนาไม่ตรงจุด เท่ากับว่าการพัฒนาดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- จำเนียร จวงตระกูล. (2563). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: ทฤษฎีและการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเตอร์ชั่นแนล.
- ชัยรัตน์ ชามพูนท และคณะ. (2564). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลงผันทางดิจิทัล*. *วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1), 195-208.
- ณรงค์วิทย์ แสนทอง. (2560). *Competency ทำงานกว่า ได้ผลดีกว่า*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอช อาร์ เซ็นเตอร์ จำกัด.
- ทศพร พิษะระ. (2561). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะหลักของบุคลากรสายสนับสนุนมหาวิทยาลัยกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์). คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. (2561). *กระบวนการทัศน์ใหม่ของการบริหาร*. เข้าถึงได้จาก <https://www.sammajivasil.net/news11.htm>.
- พิชญ์สินี มะโน. (2562). ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในยุค DIGITAL DISRUPTION ต่อการศึกษา. *วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม*, 18(1), 1-6.

- เลิศชัย สุธรรมมานนท์ และวิเชศ คำบุญรัตน์. (2556). *การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ*. กรุงเทพฯ: บริษัท เคซีอี อีเลคโทรนิคส์ (มหาชน).
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. (2562). *การโค้ชเพื่อการรู้คิด*. กรุงเทพฯ: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี. (2556). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย สันติวัฒนกุล. (2563). *10 สมรรถนะเพื่องานในอนาคต*. เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/csr-hr/news-574051>.
- โสภณ ภูเก้าล้วน และจิตติวรรณ สิ้นธุ์นอก. (2557). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์ สำหรับผู้จัดการในสายงานในทศวรรษหน้า*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อีเทอร์นิตี้ไอเดีย 168.
- โสมวลี ชยามฤต. (2564). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคดิจิทัลขององค์การภาครัฐและเอกชน. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 4(1), 38-50.*
- อริญญา เถลิงศรี. (2561). *Disruption: ทำลายล้างหรือสร้างโอกาส*. เข้าถึงได้จาก <https://thaipublica.org/2018/06/seac-disruption>.
- อาภรณ์ ภูวิทยพันธุ์. (2551). *กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เอช อาร์ เซ็นเตอร์ จำกัด.
- Blanchard, P. N., & Thacker, J. W. (2012). *Effective training: Systems, strategies and practices*. (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Branded Content. (2019). *Techniques for working in the disruption era. How to survive and grow*. Retrieved from <https://brandinside.asia/seac-technic-in-disruption> (In Thai)
- Chalofsky, N. E., Rocco, T. S., & Morris, M. L. (Eds.). (2014). *Handbook of human resource development*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Christensen, C. M., Michael B. H. & Curtis W. J. (2017). *Disrupting Class: How Disruptive Innovation will Change the Way the World Learns*. New York: McGraw-Hill.
- Delahaye, B. L. (2018). *Human resource development: Adult learning and Knowledge management*. (5th ed.). Queensland, Australia: John Wiley & Son.
- DeSimone, R., L., & Werner, J., M. (2013). *Human Resource Development*. (6th ed.). South-Western: Cengage Learning.

- Heneman, H. G., Schwab, D. S., Fossum, J. A., & Dyer, L. D. (1989). *Personnel/ Human Resource Management*. Illinois: Irwin.
- Lim, G. S., Mathis, R. L., & Jackson, H. J. (2016). *Human resource management and Asia edition*. Lorong Chuan. (2nd ed.), Singapore: Cengage Learning.
- McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist*, 28(1), 1-14.
- McLagan, P. A. (1997). Competencies: The next generation. *Training and Development*, 51(5), 40-47.
- Nadler, L., & Nadler, Z. (1989). *Developing human resources*. (3rd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Noe, R. A. (2013). *Employee training and development*. (6th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Spencer, L. M., & Spencer, S. M. (1993). *Competence at work: Models for superior performance*. New York: John Wiley & Sons.
- Swanson, R. A., & Holton, E. F., III. (2011). *Foundations of human resource development*. (2nd ed.). San Francisco: Berrett-Koehler.
- Tett, R., Guterman, H., Bleier, A. & Murphy, P. (2000). Development and Content Validation of a “Hyperdimensional” Taxonomy of Managerial Competence. *HUMAN PERFORMANCE*, 13(3), 205–251.

สนามสังคมข้ามพรมแดนกับการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่และผลกระทบด้านความมั่นคงในกรุงเทพมหานคร

The Migration of Chinese New Migrants to Pursuit of Economic Opportunities and Consequences of Stability in Bangkok

ธนกร วรพิทักษานนท์¹

Thanakorn Worapitaksanond

Received: November 14, 2022

Revised: January 24, 2023

Accepted: February 01, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านสนามสังคมข้ามพรมแดนของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่และผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิในการวิจัยเชิงคุณภาพ จากประสบการณ์วิจัยของผู้เขียนซึ่งทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกในชาวจีนรุ่นใหม่ ที่เข้ามาเรียนสถาบันสอนภาษาไทยในกรุงเทพมหานคร และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยทฤษฎีการเคลื่อนย้ายศึกษาในแนวคิดมโนทัศน์สนามสังคมข้ามพรมแดน ผลการศึกษา พบว่า 1) การเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่นใหม่ในปัจจุบันแตกต่างจากชาวจีนรุ่นก่อนหน้าในอดีต โดยชาวจีนรุ่นใหม่เคลื่อนย้ายเข้ามาด้วยวัตถุประสงค์ 4 ประการ ประกอบด้วย การทำงาน การศึกษา การติดตามเพื่อย้ายถิ่น และการมาแสวงหาโอกาส โดยเป็นการเคลื่อนย้ายชั่วคราวเพื่อมุ่งแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ด้วยการสร้างสนามสังคมข้ามพรมแดนในดินแดนนั้น ๆ 2) โดยมีปัจจัยหลักจากประเทศต้นทางและปัจจัยดึงดูดจากประเทศปลายทางเชื่อมต่อกับโครงสร้างอำนาจผ่านนโยบายและท่าทีของรัฐบาลไทย ซึ่งสนับสนุนให้เกิดการลงทุนของต่างชาติและผู้ประกอบการใหม่ ส่งผลให้เกิด

¹ หน่วยปฏิบัติการวิจัยความมั่นคงของมนุษย์และความเท่าเทียม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย;
Human Security and Equity, Social Research Institute, Chulalongkorn University
Corresponding author, email: jeremy18694@hotmail.com, Tel. 099-2246336

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจผ่านสนามสังคมข้ามพรมแดนในชั้นเรียนของสถาบันสอนภาษาไทย ซึ่งได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นใหม่ นำไปสู่ 3) ผลกระทบด้านความมั่นคงทั้งทางบวกและทางลบต่อความมั่นคงด้านอาชีพและที่อยู่อาศัยของคนในท้องถิ่นจากการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นใหม่ หรืออาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์นี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการขยายอาณานิคมทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวจีนสู่ดินแดนไทย ดังนั้น จึงมีข้อสังเกตต่อรัฐไทยในแง่ของการทบทวนนโยบายการพัฒนาด้านการลงทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อลดช่องว่างการแสวงหาโอกาสที่เกินความสมเหตุสมผลของชาวต่างชาติโดยคำนึงถึงความมั่นคงของคนในท้องถิ่นประกอบด้วย

คำสำคัญ: สนามสังคมข้ามพรมแดน, การแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ, ชาวจีนอพยพรุ่นใหม่, ความมั่นคง

Abstract

This article aimed to present the phenomenon of migration to seek economic opportunities through transnationalism of the new generation of Chinese immigrants and impact on security in Bangkok. It was a documentary research together with primary data in qualitative research by random purposive sampling and in-depth interviews among new generation of Chinese people who came to study at Thai language institutes in Bangkok. Data were analyzed with the theory of mobility studies in the transnationalism concept. The results of the study revealed that 1) the mobility of the new Chinese generation in the present was different from that of the overseas Chinese generation in the past. The new Chinese generation moved in with 4 objectives consisting of work, education, follow-up to migrate, and seeking opportunities. It was a temporary move aimed primarily at economic opportunities by creating a transnationalism in that territory; 2) the push factors from the source country and the pull factors from the destination country were connected to the power structure through the policies and attitudes of the Thai state which encouraged foreign investment and new entrepreneurs resulting in the implementation of economic activities through transnationalism in the classroom of

Thai language institutes which had become a space for the new generation of Chinese economic interactions, leading to; 3) the security impacts, both positive and negative, on occupational and housing security of local people from the new generation of Chinese seeking economic opportunities. In other words, this phenomenon was a form of Chinese economic and social colonial expansion into Thai territory. Therefore, there were observations of the Thai state in terms of the review of development policies in relation to economic investment to reduce the gap in seeking unreasonable opportunities for foreigners by taking into account the stability of local people as well.

Keywords: Transnationalism (Cross-Border Social Field), Seeking Economic Opportunities, New Chinese Immigrants, Security

บทนำ

ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนเกิดการก่อตั้งเป็นรัฐชาติไทยนั้นดินแดนนี้เป็นพื้นที่ทำเลทองสำหรับผู้อพยพย้ายถิ่นรวมถึงแสวงโชคและโอกาสต่าง ๆ หนึ่งในชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์การติดต่อกับดินแดนสยามมายาวนานคือ ชาวจีนจากบันทึกทางประวัติศาสตร์และเอกสารทางวิชาการจะพบว่า ในช่วงแรกของการติดต่อกับชาวจีนนั้นดินแดนไทยมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการค้าโดยมิได้มีประเด็นด้านความมั่นคงเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากชาวจีนที่เดินทางในขณะนั้นมีแต่พ่อค้าวานิชที่มิได้ต้องการเคลื่อนย้ายในลักษณะอพยพเพื่อปักหลักอาศัยถาวรในดินแดนใด ซึ่งถือเป็นช่วงระยะเวลากว่า 300 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.1911 ถึง พ.ศ.2187 ในช่วงของราชวงศ์หมิงกับราชธานีสุโขทัยที่มีความสัมพันธ์อันดี และดินแดนไทยขณะนั้นเป็นหนึ่งในดินแดนที่ได้รับสิทธิพิเศษด้านเศรษฐกิจจากจีน จึงถือเป็นช่วงที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าเป็นอย่างมาก (ประจิตร ป้อมอินทร์, 2563)

การเคลื่อนย้ายของชาวจีนในช่วงยุคแรกจึงมิได้นับรวมกับระลอกของการอพยพย้ายถิ่นที่ส่งผลกับความมั่นคงของรัฐไทย การตระหนักในความมั่นคงของรัฐไทยที่มีต่อชาวจีนเกิดขึ้นในช่วงระยะหลัง ซึ่งเป็นผลจากการเคลื่อนย้ายถิ่นของชาวจีนอพยพเพื่อตั้งรกรากใหม่ โดยเฉพาะในระลอกรุ่นชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งมีบริบทพลวัติทางเศรษฐกิจ ทางการเมืองการปกครอง และการขับเคลื่อนมโนทัศน์ชาตินิยมภายใต้ความเป็นรัฐชาติไทยเข้ามาเกี่ยวข้อง นำไปสู่การเฝ้าระวังชาวจีนอพยพ

โดยเฉพาะ ตามที่ศุภการ สิริไพศาล (2553) ระบุว่า ชาวจีนโพ้นทะเลได้ทำการอพยพภรรยา บุตร หรือทั้งสามะโนครวมา แต่ยังคงมีสมาชิกครอบครัวบางส่วนอยู่ในเมืองจีน โดยชาวจีนกลุ่มนี้ที่เข้ามาได้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อก่อร่างสร้างตัว และสามารถส่งเงินกลับบ้านเกิดได้ในปริมาณมาก โดยเฉพาะช่วง พ.ศ.2470 ถึง พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นจำนวน 160 ล้านบาท หรือปีละ 26.6 ล้านบาท ขณะที่สังคมไทยในขณะนั้นอยู่ในช่วงผิดเคืองทางเศรษฐกิจ นำไปสู่การเพ่งเล็งชาวจีนอพยพเป็นพิเศษ โดยการสำรวจสอดส่องตรวจตรา ไปจนถึงการตรากฎหมายเฉพาะขึ้นสำหรับชาวจีนที่เข้ามาปักหลักในไทย เห็นได้ว่า รัฐไทยระยะหนึ่งผ่านการตระหนักในความมั่นคงของชาติ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมจากปรากฏการณ์การอพยพของชาวจีนมาก่อน จากสภาวะทางสังคมที่ยังไม่มีเสถียรภาพ และผลประโยชน์ที่ถกเถียงกันระหว่างคนในชาติกับชาวจีนอพยพที่เกิดขึ้น

กระทั่งโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์สมัยใหม่ในละแวกเอเชียมีการเคลื่อนย้ายของผู้อพยพแรงงานทั้งเป็นแรงงานที่มีทักษะและไม่มีทักษะ ซึ่งมีชาวจีนอพยพรุ่นใหม่เข้ามาเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ด้วยปัจจัยผลจากรัฐชาติจีนต้นทางและปัจจัยปลายทางที่เอื้อหนุนให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น โดยชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ในช่วงศตวรรษ 2000 นี้มีความแตกต่างจากชาวจีนรุ่นโพ้นทะเล ซึ่งدنุพล อริยสัจจากร (2558) ได้กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่นี้ว่า มิได้เป็นการย้ายถิ่นอพยพเพื่อตั้งรกรากแสวงหาถิ่นฐานอยู่อาศัยถาวรอย่างที่เคยเกิดขึ้นในอดีต หากแต่ด้วยรัฐชาติจีนในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างมาก ประชากรจึงมีการเคลื่อนย้ายสูง และการแสวงหาถิ่นฐานอาศัยในประเทศปลายทางอื่น ๆ นั้นย่อมเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การทำงาน การตั้งรกรากแบบชั่วคราว และการแสวงหาโอกาสของชาวจีนรุ่นใหม่ ซึ่งมีจำนวนมากที่เป็นแรงงานระดับมีทักษะฝีมือตามการจำแนกทักษะของแรงงานตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ซึ่งได้จัดให้ชาวจีนอพยพรุ่นใหม่เป็นกลุ่มแรงงานประเภทส่งเสริมการลงทุน อีกทั้งจากข้อมูลทางเศรษฐกิจระบุว่า นอกเหนือจากการลงทุนแล้ว ชาวจีนรุ่นใหม่นี้เป็นหนึ่งในกลุ่มคนต่างด้าวซึ่งเป็นผู้ซื้อหลักของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ไทย โดยเฉพาะประเภทตลาดคอนโดมิเนียม ทั้งในเขตกรุงเทพและปริมณฑล ธุรกิจคอนโดมิเนียมของไทยจึงพึ่งหวังในผู้บริโภคอย่างชาวจีนรุ่นใหม่เป็นอย่างมาก จึงมีทั้งช่วงเติบโตและช่วงตกต่ำเมื่อสถานการณ์เกิดความผันผวนทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ (Thansettakij, 2020) ชาวจีนจึงมีอิทธิพลอย่างมากในการกระตุ้นธุรกิจหลายประการทั้งคอนโดมิเนียม การท่องเที่ยว และการลงทุน โดยเฉพาะตลาดคอนโดมิเนียม (Thansettakij, 2023) ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีความผกผันในทิศทางเดียวกันกับการเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่นใหม่เป็นอย่างมาก ในขณะที่การเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่น

ใหม่นี้อยู่บนความไม่แน่นอนนั่นเอง ดังนั้น การมุ่งพัฒนาให้เศรษฐกิจไทยเติบโตด้วยการยึดมั่นพึ่งหวังต่อชาวจีนรุ่นใหม่จึงเสมือนเป็นดาบสองคม

ในงานศึกษาในประเด็นการเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่นใหม่ ครอบครัวชาวจีน บุตรหลาน และนักศึกษาจีน พบว่าหลายงานศึกษาได้มุ่งเน้นพื้นที่บริเวณภาคเหนือค่อนข้างมากอย่างงานศึกษาของนาริตา ชัยธิมา (2560), Yanqing Ping (2563), หมา เทา (2558), อรัญญา ศิริผล (2561), อมร ฟ้าม่วย (2554) ที่สนใจการเคลื่อนย้ายแบบไหลลงของชาวจีนผ่านเข้ามาทางจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย อำเภอเชียงแสน และบางงานศึกษาคาบเกี่ยวไปยังพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงอย่างลาวและพม่าซึ่งเชื่อมต่อกับดินแดนไทยด้วย ซึ่งมีบางงานศึกษาที่กล่าวเนื่องถึงเรื่องของการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนด้วยกลวิธีต่าง ๆ ทั้งในไทยและประเทศซึ่งเชื่อมต่อกัน เช่นงานศึกษาของหมา เทา (2558), นาริรัตน์ ปรีสุทธิวิมลพร และคณะ (2561), สักกรินทร์ นิยมศิลป์ (2555), นฤมิต ใหญ่ชีระนันท์ และคณะ (2563) โดยมีงานศึกษาของอรัญญา ศิริผล (2561) ที่กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายด้วยประสงค์ทางเศรษฐกิจในฐานะผู้ประกอบการของชาวจีนรุ่นใหม่และกล่าวถึงการแข่งขันกับความท้าทายใหม่ที่ผู้ค้าท้องถิ่นไทยต้องเผชิญ

อย่างไรก็ตามงานศึกษายังไม่ค่อยเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ของการศึกษาชาวจีนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีปรากฏของการเคลื่อนย้าย การแสวงหาโอกาส และการสร้างสังคมข้ามพรมแดนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัยช่องทางทางการศึกษาผ่านสถาบันการศึกษานอกระบบอย่างสถาบันสอนภาษาไทยแก่คนจีน รวมไปถึงหลายงานศึกษามุ่งเชื่อมต่อไปยังนโยบายเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยมุ่งนำเสนอในด้านที่เป็นประโยชน์ต่อการเติบโตในรายได้ของประเทศไทยเป็นหลัก ทำให้งานศึกษาในประเด็นนี้อาจถูกนำเสนอในภาพที่เป็นคุณต่อรัฐหรือนำเสนอในฐานะคนกลางโดยมองข้ามการศึกษาในประเด็นนี้ในฐานะปัญหาและความท้าทาย โดยเฉพาะด้านความมั่นคงของคนในชาติที่กำลังเผชิญกับการแสวงหาโอกาสของชาวจีนรุ่นใหม่ภายใต้ช่องว่างของโครงสร้าง ซึ่งถูกพร่าเลือนด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ควรต้องทบทวนพิจารณาใหม่

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายถิ่นของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ โดยมีขอบเขตการนำเสนอหนึ่งของผลการศึกษาวิจัยในเรื่อง การสร้างสังคมต่างแดน การแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ และการใช้ทุนทรัพย์สำหรับการแสวงหาและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านการเป็นผู้ประกอบการของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ ในพื้นที่ชั้นเรียนของสถาบันสอนภาษาไทยแก่คนจีนในกรุงเทพมหานคร ผ่านการวิเคราะห์ในฐานกรอบแนวคิดการเคลื่อนย้ายศึกษา (Mobility Studies) และมนทัศน์สนามสังคมข้ามพรมแดน (Transnationism) เพื่อมุ่งนำเสนอ 1)

ความเข้าใจของการเคลื่อนย้ายของชาวจีนในอดีตจนถึงชาวจีนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน 2) สนามสังคมข้ามพรมแดนกับการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นใหม่ภายใต้ปัจจัยดึงดูดจากนโยบายและท่าทีของรัฐบาลไทย และ 3) ผลกระทบด้านความมั่นคงในกรุงเทพมหานครจากการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นใหม่ เพื่อนำไปสู่การนำเสนอข้อสังเกตเชิงนโยบายของรัฐบาลกับการจัดการผลกระทบด้านความมั่นคงจากปรากฏการณ์นี้ ที่มีต่อพื้นที่ปลายทางของการเคลื่อนย้ายอย่างกรุงเทพมหานคร ให้เกิดเป็นความสมดุลภายใต้การพัฒนาชาติที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

การเคลื่อนย้ายของชาวจีนในอดีตมาสู่การเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่นใหม่

ในปัจจุบันประเทศจีนเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจของโลก มีปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เหมาะสมและมีการปฏิสัมพันธ์ทางการค้ากับหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงการลงทุนจากต่างประเทศที่ไหลเข้าสู่ประเทศจีนเป็นจำนวนมาก ถึงกระนั้นชาวจีนในประเทศกลับเคลื่อนย้ายออกจากประเทศต้นทางและเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยระลอกการเคลื่อนย้ายล่าสุดของชาวจีนถือเป็นระลอกที่สี่ของการเคลื่อนย้ายออกที่มีจำนวนมาก ตามการจัดแบ่งระยะทั้งสี่ระลอกของการอพยพของชาวจีน โดยระลอกคลื่นลูกที่หนึ่งของการเคลื่อนย้ายอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2187 ซึ่งสักรินทร์ นิยมศิลป์ (2555) ให้ข้อมูลว่าเป็นช่วงแมนจูครองอำนาจได้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ของชาวยุ่ ซึ่งไม่สามารถย้อนกลับประเทศได้อีก ร่วมกับแรงดึงดูดในด้านการค้าของประเทศปลายทาง โดยส่วนใหญ่เป็นประเทศปลายทางบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่งผลสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายในระลอกนี้ คลื่นการอพยพลูกที่สองได้เกิดขึ้นในสองร้อยปีให้หลัง โดยสักรินทร์ นิยมศิลป์ (2555) ระบุว่าในระลอกนี้ชาวจีนได้อพยพไปออกนอกประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าสู่แถบตะวันตก ช่วง พ.ศ.2401-พ.ศ.2403 ซึ่งเกิดจากสงครามฝิ่นในประเทศจีนจึงเกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นของชาวจีนที่เป็นแรงงานจำนวนมาก

ถัดมาอีกครั้งศตวรรษได้เกิดคลื่นระลอกที่สามขึ้นเมื่อสิ้นสุตราวงศ์ชิง พ.ศ.2454 เป็นยุคเกิดการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ยึดอำนาจการปกครองใน พ.ศ.2492 ซึ่งเกิดชาวจีนโพ้นทะเลหรือหัวเฉียวจำนวนมากที่อพยพไปดินแดนใหม่ ซึ่งประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการอพยพเข้ามาจำนวนมากในงานศึกษาชาวจีนโพ้นทะเลจึงจะให้ความสนใจกับชาวจีนกลุ่มนี้ที่สามารถตั้งรกรากและดำรงรักษาวัฒนธรรมเดิมของตนบนดินแดนต่างถิ่น อย่างงานศึกษาของยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง (2545) ที่ได้ศึกษาและให้ข้อมูลว่าชาวจีนแต้จิ๋วและกวางตุ้งที่มีการโยกย้ายถิ่นอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เดินทางโดยเรือเข้าสู่ประเทศไทยและนำความสามารถในด้านอาชีพมาปรับใช้ดำรงชีพในดินแดนใหม่ และความสามารถในการธำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรมและการรวมกลุ่ม

ไว้ได้ โดยผู้เขียนได้มีโอกาสศึกษาวัฒนธรรมย่อยในคติชนวิทยาของชาวจีนกวางตุ้งบนพื้นที่ชาติพันธุ์ที่ทับซ้อนกับวัฒนธรรมจีนแต่จีวกระแสหลักในย่านเยาวราช และได้พบว่าชาวจีนกวางตุ้งอพยพรุ่นโพ้นทะเลมีการดำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากชาวแต่จีวในย่านที่อยู่อาศัยรวมกัน และพบความพยายามในการติดต่อกลับไปบ้านเกิดจนเกิดความถอดใจ และมุ่งมั่นตั้งถิ่นฐานใหม่ในดินแดนไทย มีการลงหลักปักฐานและมีแนวโน้มไม่สามารถย้อนกลับไปประเทศจีนได้อีกแล้ว จึงได้พยายามสร้างความสัมพันธ์และความเข้มแข็งของชุมชนชาวกวางตุ้งไว้ เช่น การตั้งสมาคมก่วงสิว ในเยาวราชเพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวจีนกวางตุ้งในทุก ๆ กิจกรรมทางสังคมตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต ซึ่งในภายหลังเมื่อชาวจีนกวางตุ้งกระจายตัวออกไปสมาคมก็มีบทบาทลดลงไป

การปักหลักของชาวจีนรุ่นอพยพในขณะนั้นทำให้เกิดการแผ่ระวางของรัฐไทย โดยศุภการ สิริไพศาล (2553) นำเสนอว่าการแผ่ระวางเกิดจากการที่ชาวจีนโพ้นทะเลที่ย้ายถิ่นด้วยสาเหตุทางการเมือง เป็นชาวจีนที่โยกย้ายมาเป็นสามะโนคร้วหรือพากรรยามาจากเมืองจีนมาสร้างครอบครัวใหม่ โดยตั้งใจคงความเป็นจีนเอาไว้เมื่อเข้ามาอาศัยและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทำให้ชาวจีนสามารถส่งเงินกลับบ้านเกิดในปริมาณมากในขณะที่ไทยอยู่ในสภาวะฝืดเคืองทางเศรษฐกิจ ในช่วง พ.ศ.2470-พ.ศ. 2475 จึงทำให้ไทยเพ่งเล็งและจำกัดสิทธิกลุ่มชาวจีนอพยพเป็นพิเศษ แต่ผู้เขียนได้ศึกษาและพบข้อมูลว่า มีเอกสารการตรากฎหมายที่บัญญัติขึ้นในช่วงนั้นสำหรับชาวจีนรุ่นโพ้นทะเล โดยมีได้รองรับเฉพาะการย้ายถิ่นเพียงประเด็นเดียว แต่ยังรองรับการทำงานและการประกอบอาชีพของชาวจีนรุ่นโพ้นทะเลที่มีความสามารถเฉพาะทางให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งแรงงานที่มีทักษะและแรงงานที่ไม่มีทักษะ สอดรับกับสภาวะการขาดแคลนแรงงานไทยในระบบ และสอดคล้องกับทักษะความสามารถของชาวจีนที่ติดตัวมา ดังนั้น ผู้เขียนจึงมองว่า การที่รัฐไทยเปลี่ยนท่าทีที่มีต่อชาวจีนอพยพรุ่นโพ้นทะเล จากการเปิดรับให้ที่อยู่อาศัยและอาชีพ เกิดขึ้นภายใต้การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนที่เป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนชาติในช่วงเวลานั้น

การอพยพของชาวจีนลดลงมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการแนวคิดคอมมิวนิสต์อย่างที่หม่า เทา (2558) ได้ให้ข้อมูลว่ารัฐบาลจีนได้สั่งห้ามคนจีนอพยพอย่างเด็ดขาด โดยปลูกฝังความคิดแบบสังคมนิยม และให้เกิดความคิดด้านลบต่อการมีปฏิสัมพันธ์หรือการโยกย้ายไปในต่างแดน อีกทั้ง ปัจจัยดึงดูดของดินแดนปลายทางอย่างประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้ลดลง จากความกังวลและกลไกการป้องกันชาติจากระบอบคอมมิวนิสต์ จวบจนกระทั่งรัฐจีนได้ทำการปฏิรูปครั้งใหญ่ที่มุ่งการมีสัมพันธ์กับต่างแดนชาติมากขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนา จึงได้เกิดระลอกการอพยพครั้งที่สี่ขึ้นในปี พ.ศ.2521 โดยยุคคลื่นลูกที่สี่นี้ มีเป้าหมายในการเดินทางที่แตกต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต งานศึกษาของสกินเนอร์ จี วิลเลียม (2529) นำเสนอว่าชาวจีน

ระลอกนี้นิยมเดินทางไปยังประเทศที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เช่น ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และรัสเซีย ในทางการเงินได้เรียกชาวจีนอพยพในยุคคลื่นลูกที่สี่นี้ว่า Xin Yimin หรือ New Migrants โดยได้เดินทางมาประเทศไทยจำนวนมากใน พ.ศ.2523 เนื่องจากความสัมพันธ์ที่พัฒนาดีขึ้นระหว่างจีนและประเทศไทย ทั้งความสัมพันธ์ทางการค้า เศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ชาวจีนรุ่นใหม่เข้ามาเป็นนักธุรกิจและนักลงทุนรวมถึงชาวจีนที่เข้ามาทำธุรกิจข้ามชาติของจีน ในธุรกิจข้ามชาติที่จีนเข้ามาลงทุน รวมถึงแรงงานที่ไม่ถูกกฎหมาย การอพยพครั้งใหญ่ของคลื่นระลอกที่สี่หลัง พ.ศ.2523 ที่เกิดจากการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีน และทางการเงินได้ทำการวางนโยบายครั้งใหญ่ในการใช้ชาวจีนอพยพทั้งรุ่นโพ้นทะเลและชาวจีนอพยพรุ่นใหม่เป็นเครื่องมือในการสร้างความรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจ

หนึ่งในกลวิธีสร้างความรุ่งเรืองของรัฐจีน คือ การผนวกแนวความคิดให้เข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์สมัยใหม่ตามที่งานศึกษาของอรัญญา ศิริผล (2561) นำเสนอว่ารัฐชาติจีนสมัยใหม่มีการผนวกรวม สร้างสรรค์ และคิดค้นหลากหลายยุทธวิธีที่ใช้สภาวะโลกาภิวัตน์ และพลังการเคลื่อนย้ายของทุน ให้เกิดเป็นชุมชนจีนข้ามชาติเครือข่ายชาวจีนโพ้นทะเล และการเคลื่อนย้ายของคนจีนรุ่นใหม่ เป็นเครื่องมือยุทธศาสตร์เชิงนโยบายในการพัฒนาไปสู่การเรืองอำนาจของประเทศจีน รัฐจีนจึงมีนโยบายสลายภาพของการยึดติดกับดินแดน และมุ่งสู่แนวคิดพลเมืองข้ามชาติ เพื่อล้างภาพการเป็นคอมมิวนิสต์ ทำการวางยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจไปพร้อมวาทกรรมจีนรุ่นใหม่ และสร้างสังคมปรัชญาขงจื้อที่มีคุณค่า ยึดคุณธรรมให้สอดคล้องกับระบบทุนนิยมโลกพร้อมส่งออกแนวคิดนี้ผ่านชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ สอดคล้องกับงานของสิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ (2562) ที่สนับสนุนเพิ่มเติมว่าการส่งออกได้ทำผ่านการทูตวิชาการหรือนักวิชาการไปยังดินแดนต่าง ๆ ด้วยและเข้าสู่ประเทศไทยในช่วงศตวรรษ 2000 ซึ่งได้รับการตอบรับค่อนข้างดี

ถึงกระนั้น ชาวจีนรุ่นใหม่ไม่ได้ตกเป็นเครื่องมือของรัฐจีนเสมอไป ชาวจีนรุ่นใหม่บางส่วนสร้างการต่อรองและพยายามเอาชนะรัฐชาติจีนที่ Ong, A. (1997) นำเสนอว่าชาวจีนรุ่นใหม่ในระบอบทุนนิยมมีชีวิตที่ยืดหยุ่นในการใช้ชีวิต การให้ความหมาย และการต่อรองกับกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน และเป็นชาวจีนที่มีอำนาจในการเลือกสรรจุดสำหรับการอพยพ จุดที่ทำงาน และที่ตั้งครอบครัว หรือที่เรียกว่าการเลือกเป็นพลเมือง อีกทั้ง ในประเทศต้นทางซึ่งมีการแข่งขันสูงจากประชากรที่มาก และทรัพยากรอันมีจำกัด เกิดแรงผลักดันที่ส่งออกชาวจีนรุ่นใหม่เหล่านี้ไปยังดินแดนต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งแห่ง เพื่อแสวงหาโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ และชาวจีนเองยังได้รับแรงดึงดูดมหาศาลจากดินแดนปลายทางที่มีปัจจัยเอื้ออำนวยสำหรับการแสวงหาโอกาสและการแข่งขัน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาโดยไม่จำเป็นต้องย้ายถิ่นฐานปักหลักถาวร อย่าง

ประเทศไทย ซึ่งอมร พาม่วย (2554) ได้วิเคราะห์ท่าทีของรัฐบาลไทยต่อการเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่นใหม่ ระบุว่า รัฐบาลไทยมีท่าทีที่สนับสนุนชาวจีนอย่างชัดเจน แต่ก็ไม่ได้ต่อต้านชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ โดยส่วนราชการจะค่อนข้างให้อิสระในการดำเนินธุรกิจของชาวจีน และสอดคล้องดูแลในปัญหาเป็นกรณีไป มิได้เข้มงวดในการใช้กฎหมายรุนแรงเพื่อประโยชน์ในการพึ่งพากันในกรอบการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งทางการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวเสมือนเป็นตัวกลางทางเศรษฐกิจที่เชื่อมต่อไทยและจีน

สนามสังคมข้ามพรมแดนกับการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นใหม่ ภายใต้ปัจจัยดึงดูดจากนโยบายและท่าทีของรัฐบาลไทย

ในกรุงเทพมหานครมีชาวจีนรุ่นใหม่อยู่หลากหลายกลุ่มและหลากหลายพื้นที่ โดยบางพื้นที่ได้มีสถาบันการศึกษานอกระบบสำหรับสอนภาษาไทยแก่ชาวจีนโดยเฉพาะ จากประสบการณ์งานวิจัยในสนามของผู้เขียน สามารถสรุปประเด็นพอสังเขปได้ พบว่า หลายสถาบันเป็นสถาบันที่มีจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งเพื่อวัตถุประสงค์ในการสอนภาษาไทยให้กับชาวต่างชาติ ที่มีนักเรียนส่วนใหญ่ในระยะเริ่มแรกเป็นชาวเอเชียทั้งญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลี เป็นต้น โดยในระยะ 5-6 ปีที่ผ่านมา นักเรียนที่เข้าศึกษาจะคละคล้าปนกันหลากหลายสัญชาติ ซึ่งต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นชาวจีนรุ่นใหม่ que เพิ่มขึ้นจำนวนมากขึ้นจนครอบคลุมชั้นเรียนทั้งหมดของสถาบัน สถาบันจึงปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ให้มุ่งเป็นการศึกษาภาษาไทยของชาวจีนโดยเฉพาะ อันเป็นผลพวงสำคัญจากการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในประเทศไทยของชาวจีนในระลอกล่าสุดที่เป็นการอพยพโดยมีปัจจัยหลักและปัจจัยดึงดูดทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

รูปแบบการย้ายถิ่นมีเป้าหมาย 4 ประการ ได้แก่ แบบที่ 1 คือ การย้ายถิ่นเพื่อการทำงาน แบบที่ 2 คือ การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา แบบที่ 3 คือ การย้ายถิ่นเพื่อมาแสวงหาโอกาส และแบบที่ 4 คือ การย้ายถิ่นเพื่อติดตาม ดังกลุ่มกรณีศึกษาชาวจีนในสถาบันที่เป็นชาวจีนวัยทำงานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เดินทางมาทั้งในแบบปัจเจกและแบบครอบครัวโดยมีผู้ติดตาม และยังพบกลุ่มที่เข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ในการแสวงหาโอกาสเป็นหลัก ส่งผลให้ในชั้นเรียนของสถาบันจะมีกลุ่มชาวจีนที่มีลักษณะร่วมบางอย่างปรากฏอยู่ในชั้นเรียนเดียวกัน กล่าวคือ ในชั้นเรียนจะพบกลุ่มวัยทำงานที่เป็นเพศชายทั้งหมดเป็นกลุ่มใหญ่ โดยเป็นการย้ายถิ่นเพื่อเข้ามาทำงานในบริษัทข้ามชาติที่ตั้งอยู่ในละแวกนั้น ในขณะที่กลุ่มเพศหญิงซึ่งส่วนใหญ่เป็นภรรยาของผู้ชายวัยทำงานที่ติดตามมาด้วย ผู้วิจัยจะเรียกกลุ่มนี้ว่า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มนี้จะอยู่ในชั้นเรียนร่วมกันในช่วงเวลาเดียวกันแต่ไม่ทับซ้อนกันกับชั้นเรียนของกลุ่มผู้ชายวัยทำงาน กล่าวคือ ชั้นเรียนในทุกวันธรรมดาในช่วงบ่ายจะเป็นกลุ่มแม่บ้าน ในช่วงเย็นซึ่งเป็นเวลาเลิกงานจะเป็นกลุ่มผู้ชายวัยทำงาน ส่วนในวันหยุดจะเป็น

กลุ่มนักเรียนนักศึกษาชาวจีนที่ทางสถาบันการศึกษาอย่างโรงเรียนนานาชาติและมหาวิทยาลัยได้ส่งนักเรียนนักศึกษาชาวจีนให้มาศึกษาเพื่อปรับพื้นฐานภาษาไทย โดยการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านจุดร่วมทางอัตลักษณ์สามารถพบการเป็นผู้ประกอบการได้ในทุกรูปแบบของการเคลื่อนย้ายถิ่นของชาวจีนรุ่นใหม่ในทุก ๆ ชั้นเรียน โดยพบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังนี้ 1) การซื้ออสังหาริมทรัพย์ประเภทห้องคอนโดมิเนียมมากกว่า 1 ห้องเพื่ออยู่อาศัยและเพื่อเก็งกำไรโดยพบการปล่อยเช่าให้กับคนจีนรวมทั้งเปิดเป็นห้องพักรักษาสัมพันธ์ในแอปพลิเคชันเช่าห้องพักเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง Airbnb เป็นต้น 2) เปิดกิจการหน้าร้านได้แก่ ร้านนวดแผนไทย ร้านขนมไข่มุก ร้านขายของที่ระลึก ร้านขายเครื่องประดับ 3) ทำธุรกิจขายของออนไลน์ในสินค้าประเภทเครื่องแต่งกาย เครื่องสำอางและอื่น ๆ ที่ได้รับความนิยมสำหรับคนจีนและนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนไปขายปลีกและขายส่งให้แก่ลูกค้าชาวไทย

ชาวจีนรุ่นใหม่ในงานศึกษานี้ใช้ประโยชน์จากการสร้างสนามสังคมข้ามพรมแดน เพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเกิดจากลักษณะรูปแบบการรวมกลุ่มและรูปแบบของชั้นเรียน ที่ทำให้ผู้เรียนชาวจีนซึ่งมีลักษณะร่วมได้ปฏิสังสรรค์กัน กล่าวคือ ในชั้นเรียนของสถาบันสอนภาษาทุกวันธรรมดา ในชั้นเรียนช่วงเที่ยงและบ่ายจะเป็นกลุ่มของผู้ติดตามหรือที่ผู้เขียนเรียกว่า กลุ่มแม่บ้านมาเรียนร่วมกัน และในช่วงเย็นถึงค่ำจะเป็นกลุ่มชาวจีนเพศชายวัยทำงาน ด้วยปัจจัยด้านเวลาสถานที่และบทบาทหน้าที่ ได้ส่งผลให้ชาวจีนที่มีลักษณะร่วมบางอย่างเข้ามาอยู่ในชั้นเรียนเดียวกัน เกิดปฏิสัมพันธ์บนพื้นที่ข้ามพรมแดนแห่งการไหลเวียน และดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในฐานะการเป็นผู้ประกอบการของผู้ย้ายถิ่นชาวจีนที่ใช้ประโยชน์จากความสะดวกสบายทั้งการเรียนรู้ภาษา การสร้างเครือข่ายในประเทศต้นทางและในประเทศปลายทาง เพื่อการปรับตัวและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ยังเกิดพื้นที่สังคมออนไลน์และชุมชนข้ามพรมแดน ที่มีสายสัมพันธ์แนบแน่น ในฐานะของการมีเชื้อชาติ สัญชาติชาวจีนเหมือนกัน มีอัตลักษณ์บางอย่างร่วมกัน ส่งผลให้เกิดกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจตามมา โดยในกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มวัยทำงานจะทำการแลกเปลี่ยนซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งมาในรูปแบบของการซื้อขายสินค้านี้ การไปใช้บริการในกิจการต่าง ๆ หรือไปบริโภคสินค้าในร้านของเพื่อนชาวจีน การเช่าหรือซื้ออสังหาริมทรัพย์ในคอนโดมิเนียมที่มีเพื่อนชาวจีนเป็นเจ้าของ ไปจนถึงการชักชวนและระดมทุนเพื่อการลงทุนในกิจการใหม่ๆ ในพื้นที่ต่างแดนนี้ ปฏิสัมพันธ์บนพื้นที่ต่างแดนของชาวจีนรุ่นใหม่จึงเป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยนซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในฐานะของผู้ประกอบการ โดยมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมร่วมอย่างการมีเชื้อชาติ สัญชาติ ภาษาหรือมาจากดินแดนต้นทางเดียวกัน เป็นปัจจัยและเครื่องมือสำคัญของการ

พัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน จนก่อเกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจและเม็ดเงินระหว่างชาวจีนด้วยกันเอง ผ่านการลงทุนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการไหลเวียนเศรษฐกิจของพื้นที่ปลายทางและการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไทย (GDP) อย่างมีนัยยะสำคัญ เนื่องจากการลงทุนในระดับจุลภาค และเกิดบนสังคมข้ามพรมแดนของชาวต่างชาติย้ายถิ่นในดินแดนไทย และได้แสวงหาโอกาสและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจผ่านพื้นที่ต่างแดน สอดรับกับนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจและท่าทีของประเทศไทยที่มีต่อการลงทุนของต่างชาติเป็นอย่างมาก

จากกระบวนการพัฒนาของประเทศไทยที่ได้มุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ นอกเหนือจากการพึ่งพาการท่องเที่ยวแล้ว ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการค้าและการลงทุนจากต่างชาติมาก ทั้งการลงทุนในระดับมหภาคเศรษฐกิจขนาดใหญ่ และการลงทุนในระดับจุลภาคของการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้มีการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) โดยที่การออมหรือเม็ดเงินลงทุนในประเทศอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับการเติบโต จึงต้องใช้งบการลงทุนจากต่างชาติเพื่อให้ทิศทางของ (GDP) สูงขึ้น และให้เกิดการจ้างงานของคนไทยในโมทัศน์การพัฒนาแบบไหลรินลงล่าง เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในประเทศ ซึ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทรัพยากรมนุษย์ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ นโยบายการค้าของประเทศปลายทางที่เป็นผู้รับการลงทุน เพื่อแลกกับการลงทุนให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศสามารถเติบโตได้ ประเทศไทยจึงได้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อดึงดูดการลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติให้สนใจแสวงหาตลาดในประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557)

นโยบายประเทศไทยที่มีต่อการลงทุนจากต่างชาติจึงมีความยืดหยุ่น และเอื้อต่อนักลงทุนค่อนข้างมากตามที่ยศ สันตสมบัติ (2557) ได้ให้ข้อมูลว่านโยบายการลงทุนนี้ค่อนข้างเอื้อต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาติ อย่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและรัฐจีน ที่ทำให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้าการลงทุน รวมทั้งนโยบายจากรัฐจีนต้นทางที่สนับสนุนให้ชาวจีนประเภทกลุ่มนักลงทุน ผู้ประกอบการ และข้าราชการ เคลื่อนย้ายออกนอกประเทศเพื่อแสวงหาความมั่งคั่งทางสังคมและเศรษฐกิจในดินแดนปลายทาง อาทิ ประเทศไทยที่มีนโยบายสอดคล้องอย่างการเปิดเสรีทางตลาด โดยไม่จำกัดเชื้อชาติสัญชาติของการเป็นนักลงทุน และอนุญาตให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาประกอบกิจการได้เกือบทุกชนิด และสามารถเคลื่อนย้ายผลตอบแทนได้อย่างเสรี

ระยะหลังการลงทุนแต่ละประเภทในแบบจุลภาคได้ก่อการเกิดเป็นผู้ประกอบการชาวต่างชาติจำนวนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางของนโยบายการพัฒนาของรัฐ ที่มุ่งสนับสนุนการเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น โดยให้ความสำคัญในฐานะรากฐานของการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มี

บทบาทสร้างรายได้และการจ้างงานให้กับประชาชน (เดือนใจ ศรีละมัย, 2553) ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของผู้ประกอบการยุคใหม่จะช่วยเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนในชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ดังนั้น นโยบายและการส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติของประเทศไทยจึงเป็นปัจจัยดึงดูดสำคัญของการเคลื่อนย้ายถิ่นของต่างชาติอย่างชาวจีน เพื่อเข้ามาเป็นผู้ประกอบการโดยมุ่งแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจเป็นหลัก จนอาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของคนท้องถิ่นได้

ผลกระทบด้านความมั่นคงในกรุงเทพมหานครจากการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นใหม่

การเคลื่อนย้ายถิ่นข้ามพรมแดนของชาวจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในทุกรุ่น ล้วนมีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อน หรือเป็นทั้งปัจจัยผลักดันจากต้นทางและปัจจัยดึงดูดในดินแดนปลายทางเสมอ การเคลื่อนย้ายถิ่นเพื่อการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของชาวจีนจะไม่สามารถก้าวหน้าได้ ถ้าปัจจัยดึงดูดแห่งพื้นที่ปลายทางไม่เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนย้ายถิ่น จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงอำนาจและโครงสร้าง ซึ่งในบริบทของชาวจีนรุ่นใหม่ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยนี้ สามารถพิจารณาผ่านนโยบายและกฎหมายของประเทศไทยได้ ตามกรอบแนวคิดการเคลื่อนย้ายศึกษาที่มีความซับซ้อนในการพิจารณาอำนาจและโครงสร้าง ที่จะช่วยฉายภาพผลกระทบด้านความมั่นคงจากปรากฏการณ์นี้มีต่อพื้นที่ปลายทางของการเคลื่อนย้ายอย่างกรุงเทพมหานครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้วยการอพยพของชาวจีนรุ่นใหม่เป็นผลจากการเปิดประเทศ และการปฏิรูปทางเศรษฐกิจของจีน ซึ่งมีการสร้างสานสัมพันธ์ไมตรีทั้งทางการทูตวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง และความสัมพันธ์อันดีกับประเทศไทยที่ได้สนองรับการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเช่นกัน อันก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อพื้นที่ปลายทาง โดยพบว่า สนามสังคมและชุมชนข้ามพรมแดนได้สร้างปฏิสัมพันธ์ และการเกื้อหนุนหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในกลุ่มชาวจีนรุ่นใหม่บนพื้นที่ในดินแดนไทย ส่งผลให้ในบางกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างการเปิดกิจการร้านค้าต่าง ๆ มีการจัดจ้างแรงงานไทยหรือชาวไทยให้เข้าไปทำงานจริง หรือการทำธุรกิจออนไลน์สำหรับขายสินค้าราคาส่ง ก็สามารถทำการขายให้กับชาวไทยที่ต้องการสินค้าราคาถูกเพื่อนำไปเก็งกำไรต่อ และรวมถึงธุรกิจการนำส่งहारิมทรัพย์ประเภทคอนโดมิเนียม ทำเป็นห้องพัก หรือห้องเช่ารายวัน ประชาสัมพันธ์ผ่านแอปพลิเคชัน เพื่อการหาห้องพักก็ได้มีลูกค้าบางส่วนเป็นชาวไทยที่มาจากต่างจังหวัดทางไกลเมืองหลวงและต้องการที่พักใน

กรุงเทพฯ แม้จะมีปัญหาในการสื่อสารบ้างแต่เมื่อลูกค้าชาวไทยได้เข้ามาพักก็ได้จับจ่ายใช้สอยในพื้นที่อย่างตลาดชุมชน ห้างสรรพสินค้า และบริการต่าง ๆ รอบบริเวณห้องพัก เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการลงทุนจากต่างชาติและการเปิดตลาดเสรี รวมทั้งนโยบายส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการของประเทศไทย ที่เป็นรากฐานสำคัญที่ได้ทำให้ค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศ (GDP) เพิ่มสูงขึ้น มีผู้ประกอบการหน้าใหม่เพิ่มมากขึ้นในตลาดไม่ให้เกิดการผูกขาดและเกิดการจ้างงานชาวไทยและได้ทำให้ชุมชนพื้นที่ปลายทางมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ถึงกระนั้น การเติบโตในลักษณะนี้รัฐไทยจะต้องเริ่มพิจารณาถึงผลกระทบระยะยาวที่จะตามมา อันเกิดจากการมุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักและละเลยสิ่งคุกคามต่อความมั่นคงในชีวิตของชุมชนในพื้นที่ปลายทาง

การเติบโตทางเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับสิ่งคุกคามได้มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะในกรณีของการกว้านซื้อสังหาริมทรัพย์ประเภทคอนโดมิเนียมของชาวจีนรุ่นใหม่ โดยผู้เขียนมองว่า แม้รัฐไทยจะจำกัดปริมาณของการถือครองมิให้เกิน 49% ของจำนวนห้องทั้งหมดก็ตาม แต่เป็นการควบคุมการเกิดปัญหาที่ยังไม่ครอบคลุม ด้วยผู้ซื้อเป็นชาวจีนรุ่นใหม่ที่มีทุนทางเศรษฐกิจที่ติดตัวมาพร้อมกับการเคลื่อนย้ายสูง ส่งผลให้มีกำลังซื้อสูงและสามารถจ้างนายหน้าชาวไทยเพื่อทำธุรกิจการลงทุนอสังหาริมทรัพย์ประเภทคอนโดมิเนียม ทำให้ทิศทางของการลงทุนก่อสร้างคอนโดมิเนียมเป็นไปเพื่อมุ่งตลาดชาวต่างชาติอย่างชาวจีนรุ่นใหม่ทำการซื้อขายโดยเฉพาะพื้นที่ในกรุงเทพมหานครหลายแห่งจึงได้กลายสภาพเป็นสิ่งปลูกสร้างประเภทคอนโดมิเนียม ในขณะที่คนท้องถิ่นยังมีความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย รวมทั้งการมีชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ไปอยู่เป็นจำนวนมากขึ้น ได้ทำให้สังคมและชุมชนบริเวณนั้นเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อความไม่มั่นคงทางที่อยู่อาศัยของคนในพื้นที่ปลายทาง

นอกจากนี้การที่ธุรกิจหรือตลาดของท้องถิ่นได้กลายเป็นธุรกิจของชาวจีน ที่เป็นผู้ประกอบการแทน มีใช้ธุรกิจหรือผู้ประกอบการชาวไทย ได้นำไปสู่ความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพของคนท้องถิ่นด้วยเช่นกัน การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวจีนรุ่นใหม่เข้ามาทั้งในฐานะแรงงานหรือมีใช่แรงงาน ได้มาอาศัยสร้างสัมพันธ์ผ่านสนามสังคมข้ามแดน กลายเป็นชุมชนต่างแดน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมในการแสวงหาโอกาส และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัวและปัจเจกทั้งสิ้น ส่งผลให้พื้นที่ปลายทางถูกคุกคามจากการแสวงหาที่ทางประกอบอาชีพของชาวจีนรุ่นใหม่ที่เกิดความสมเหตุสมผล และได้เบียดขับผู้ประกอบการชาวไทยหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งมีทุนทางเศรษฐกิจน้อยกว่าให้หลุดออกจากวงจรตลาดไป และทำให้ในบางพื้นที่ได้เสมือนเป็นชุมชนทางสังคมหนึ่งของกลุ่มชาวจีนไปโดยปริยาย จนเกิดการผลิตสร้างวาทกรรมสำหรับนิยามปรากฏการณ์นี้

ว่า “มณฑลไต้หวัน” อันหมายถึง การที่ประเทศไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งในฐานะเมืองมณฑลของประเทศจีนไปแล้ว ซึ่งเป็นวาทกรรมเสียดลที่ถูกรู้ใช้เป็นภาพแทนของปรากฏการณ์ของการที่พื้นที่ปลายทางและนโยบายรัฐไทย ได้มุ่งเน้นผูกสัมพันธ์การพึ่งพิงและแปลงสภาพเป็นเสมือนอาณานิคมทางเศรษฐกิจของรัฐจีน

การจะลดทอนวาทะวาทกรรมดังกล่าวลง รัฐไทยจะต้องทบทวนในกระบวนการทัศน์ทิศทางของนโยบาย รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในประเด็นด้านความมั่นคงและความยั่งยืนของประชากรไทย โดยในสิ่งคุกคามแรกที่มีต่อที่อยู่อาศัยนั้น รัฐไทยจะต้องลดแรงจูงใจของการอพยพผ่านการพิจารณากฎหมายการถือครองสินทรัพย์ของชาวต่างชาติใหม่ ให้เป็นการเช่าที่โดยมีระยะเวลาที่กำหนดชัดเจน และไม่ระยะยาวเกินไป และปรับเปลี่ยนทิศทางตลาดอสังหาริมทรัพย์คอนโดมิเนียมของนายทุน มิให้เป็นการมุ่งสร้างเพื่อเข้าสู่ตลาดการบริโภคของชาวต่างชาติเป็นหลัก แต่ต้องเป็นการสร้างเพื่อเพิ่มความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนไทย หรือปรับเปลี่ยนจากการมุ่งสร้างคอนโดมิเนียมให้เป็นสิ่งปลูกสร้างหรืออสังหาริมทรัพย์ลักษณะอื่นแทน และให้ผู้อพยพย้ายถิ่นมาและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นได้ โดยต้องไม่ทำให้ชุมชนพื้นที่เดิมแปลงสภาพหรือหายไป

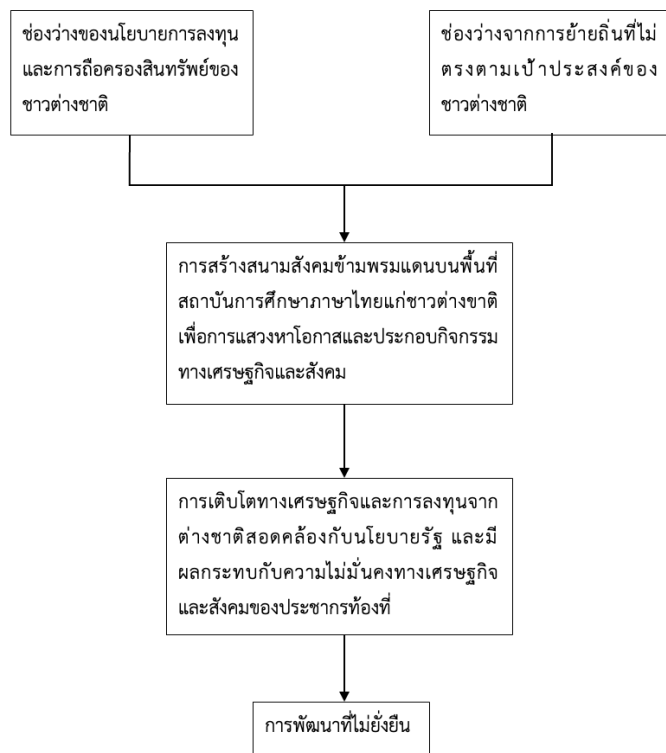
นอกจากนี้ในปัญหาด้านความมั่นคงในการประกอบอาชีพ รัฐอาจต้องทบทวนนโยบายโดยผู้เขียนตั้งข้อสังเกตให้ทบทวนนโยบายการสร้างผู้ประกอบการหน้าใหม่ โดยต้องระมัดระวังการสร้างผู้ประกอบการชาวไทยให้เข้าสู่ตลาดแข่งขัน เนื่องจากการไม่กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนและปล่อยให้ไปไปตามกลไกตลาด ได้ทำให้บุคคลที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงกว่าอย่างชาวจีนรุ่นใหม่สามารถเข้าสู่ตลาดและเป็นผู้ประกอบการหน้าใหม่ได้อย่างรวดเร็ว และเบียดขับการเติบโตของผู้ประกอบการชาวไทยให้ออกจากตลาดไป รัฐต้องเข้ามาควบคุมผู้ประกอบการต่างชาติ และผลักดันให้ผู้ประกอบการชาวไทยเข้าสู่ตลาดได้ง่าย มีเสถียรภาพและความมั่นคง ซึ่งมีเพียงเพื่อด้านทานการคุกคามจากอำนาจทางการตลาดกับชาวต่างชาติเท่านั้น แต่จะสามารถด้านทานอำนาจแห่งการครอบครองตลาดแบบเบ็ดเสร็จจากนายทุนใหญ่ได้ด้วยเช่นกัน และจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์รัฐไทยใหม่ จากการเน้นพึ่งพิงต่างชาติและนายทุนรายใหญ่ด้วยมุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลักจนนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ให้มุ่งเป็นการพึ่งพาตนเองภายในชาติอย่างสมดุล

สรุปผล

สนามสังคมข้ามพรมแดนของการเคลื่อนย้ายของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ นั้น ได้สร้างผลกระทบต่อนพื้นที่ปลายทางซึ่งสะท้อนผ่านวาทกรรม “มณฑลไต้หวัน” ที่ได้ถูกผลิตสร้างเพื่อนิยาม

ปรากฏการณ์การแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจรูปแบบต่าง ๆ ของชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ สามารถเน้นย้ำได้ถึงภาวะคุกคามรูปแบบใหม่ ในลักษณะกระบวนการกลายเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจ ผ่านปัจจัยเงื่อนไขและมโนทัศน์การพึ่งพาและพึ่งพิงของประเทศไทยที่มีต่อต่างชาติอย่างรัฐจีน นำไปสู่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และมองข้ามสิ่งคุกคามต่อความมั่นคงในชีวิตของประชาชนท้องถิ่น ซึ่งรัฐไทยได้ผลักดันให้ความมั่นคงของประชาชนเข้าแลกกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เติบโตของรัฐและภาพรวมประเทศ วิสัยทัศน์นี้เป็นอันตรายต่อคุณภาพชีวิตในอนาคตของประชาชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ตราบที่รัฐไทยยังมิได้ตระหนักและเฝ้าระวังการแสวงหาโอกาส และมุ่งเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมจากผู้เคลื่อนย้ายจากต่างแดนอย่างชาวจีนรุ่นใหม่ ซึ่งได้อาศัยช่องว่างทางนโยบาย และการมีต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงกว่าประชาชนท้องถิ่น ในลักษณะเกินความสมเหตุสมผลจนนำไปสู่ผลกระทบตามมา และส่งผลต่อการเสียสมดุลในภาคเศรษฐกิจและสังคม รัฐจึงอาจต้องทบทวนในวิสัยทัศน์การพัฒนาใหม่ เพื่อให้ประชาชนในชาติได้เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการพัฒนา เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ดนุพล อริยสัจจากร. (2558). *สถานการณ์และผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีในภูมิภาคอาเซียน*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือนใจ ศรีละมัย. (2553). อุปสรรคในกฎหมายการลงทุนของไทยในการขอบัตรส่งเสริมสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 3(1), 56-72.
- นฤมิต หิฎฐิระนันท์และคณะ. (2563). การขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและผลกระทบที่เกิดขึ้น: กรณีศึกษาการทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงราย. *วารสารวิจัยสังคม*, 43(1), 177-206.
- นาริตา ชัยธิดา. (2560). การเคลื่อนย้ายของนักเรียนจีนสู่อุษาคเนย์: กรณีนักศึกษาจีนในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*, 8(2), 173-192.
- นาริรัตน์ ปรีสุทธิภูมิพร, สมชัย ภัทรธนานันท์, และชยันต์ วรธนะภูติ. (2561). ผู้ค้าจีนกับการสร้างตลาดและวงจรการค้าในนครหลวงเวียงจันทน์. *วารสารการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 10(2), 138-152.
- ประจิตร ป้อมอรินทร์. (2563). ความสัมพันธ์ไทย-จีนสมัยโบราณและการท่องเที่ยวไทยของนักท่องเที่ยวชาวจีน. *วารสารวิชาการภาษาและวัฒนธรรมจีน*, 7(1), 169-180.
- ยศ สันตสมบัติ. (2557). *มังกรหลากสี: การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรมในอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง. (2543). *จากอาลัยถึงหย้าอา ตำนานคนกวางตุ้งกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศุภการ สิริไพศาล. (2552). ยิวแห่งบูรพาทิศ: ชาวจีนโพ้นทะเลในทศนะชนชั้นปกครองสยาม. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 4(2), 79-102.
- สกินเนอร์, จี วิลเลียม. (2529). *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สักรินทร์ นิยมศิลป์. (2555). *คลื่นลูกที่สี่: เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับการย้ายถิ่นของชาวจีนยุคใหม่*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง*. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2557). *การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2562). การทูตวิชาการและความไม่รู้ในความสัมพันธ์ไทย-จีน. *วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์*, 6(2), 198-253.
- หม่า เทา. (2558). คนจีนโพ้นทะเลรุ่นใหม่: กรณีศึกษาผู้อพยพคนจีนในประเทศไทย. *วารสารกาลละลองคำ*, 9(2), 147-159.
- อมร พาม่วย. (2554). นโยบายของไทยต่อการอพยพของชาวจีนระลอกใหม่: ศึกษากรณีอำเภอแม่สาย เชียงแสน และเชียงของจังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). คณะรัฐศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรัญญา ศิริผล. (2561). *การเคลื่อนย้ายของคนจีนกับบทบาทรัฐจีนในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรัญญา ศิริผล. (2561). ผู้ประกอบการจีนรุ่นใหม่กับการเปลี่ยนวัฒนธรรมการค้าชายแดนภาคเหนือไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 14(2), 139-157.
- Ong, A. (1997). *Chinese modernities: Narratives of nation and of capitalism*. In A.Ong & M.D. Nonini (Eds.), *Undergrounded empires: The cultural politics of modern Chinese transnationalism*. New York: Routledge.
- Thansettakij. (2020). *คอนโดตัมพ์ราคาครึ่งแรกกรอบ 8 ปีหลังน้ำท่วมใหญ่*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thansettakij.com/content/property/430436?fb=>
- Thansettakij. (2023). “จีน” เปิดประเทศ ความหวังกำลังซื้อสั่งหาไทย. เข้าถึงได้จาก <https://www.thansettakij.com/real-estate/552561>
- Yanqing Ping. (2563). *ผู้อพยพทางการศึกษา: การเคลื่อนย้ายรูปแบบใหม่ของครอบครัวชาวจีนกรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต

การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องฆราวาสมุนี

Analysis of the Concept of Secular Muni

สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล¹

Sunthorn Sukhsaptaweephol

Received: November 07, 2022

Revised: December 30, 2022

Accepted: January 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องการบรรลุลัทธิของฆราวาสหรือฆราวาสมุนีในพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดกว้างสำหรับคนทุกคนให้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม มีเป้าหมายของการบรรลุลัทธิจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับสูง 4 ระดับ คือ ระดับโสดาบัน ระดับสกทาคามี ระดับอนาคามี และระดับอรหัตต์ ผู้ที่สามารถเข้าถึงธรรมทั้ง 4 ระดับนี้ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะนักบวชเท่านั้น ฆราวาสก็สามารถเข้าถึงธรรมชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ด้วย เช่น พระเจ้าสุทโธทนะ นางวิสาขา พระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ด้วยความที่ฆราวาสสามารถบรรลุลัทธิได้เช่นเดียวกับนักบวช จึงทำให้ผู้ที่ไม่พร้อมจะออกบวชสามารถเลือกปฏิบัติธรรมในสถานะที่เป็นฆราวาสได้ เรียกว่า ฆราวาสมุนี หรืออาคารมุนี หมายถึง ผู้มีปฏิปทาเพื่อความเป็นผู้รู้ในรูปแบบของการเป็นฆราวาส แต่มีความประพฤติเหมือนนักบวช โดยมีแนวปฏิบัติ 3 ป. คือ 1) ปสาทะ เลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง 2) ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ข้องเกี่ยวกับกามคุณ และ 3) ประพฤติธรรมอย่างจริงจังไม่ย่อหย่อน การปฏิบัติตามแนวทางทั้ง 3 นี้เรียก โมนัยปฏิปทา คือ รูปแบบการปฏิบัติสำหรับการเป็นมุนี

คำสำคัญ: การบรรลุลัทธิ, ฆราวาสมุนี, การวิเคราะห์

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj, Buddhist College
Corresponding Author, email: Sunthorn.suk@mcu.ac.th, Tel. 097-9181636

Abstract

This academic article aimed to present the concept of enlightenment of lay people or Gharavasa Muni in Buddhism. It was found that Buddhism was a religion that was open to all people to study, learn and practice. There were 4 levels of enlightenment from the basic level to the higher levels, namely the Sotapanna level, Sakadagami level, Anagami level, and Arahanta level. Those who can reach these four levels of Dharma were not limited to monks only. Lay people can also attain the highest Dharma in Buddhism, such as Phra Chao Suddhodana, Nang Visakha, Phra Chao Bimbisara, etc.. With the ability of lay people to attain Dharma as well as monks, therefore, those who were not ready to become ordained can choose to practice Dharma in a secular state called Gharavasa Muni or Agara Muni that referred to one who had the path to knowledge in the form of laymanship but behaved like a monk with 3 practice guidelines, namely 1) firmly belief in the Triple Gems; 2) chastity not related to your desires; and 3) behaving seriously and without compromise.

Keywords: Enlightenment, Gharavasa Muni, Analysis

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540) คือ การพัฒนาจิตวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะว่าบุคคลเป็นคนเลวเพราะชาติก็หาไม่ เป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติก็หาไม่ เป็นคนเลวเพราะการกระทำ เป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ (ขุ.สุ. (ไทย), 15/136/531) มนุษย์ทุกคนจึงสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ โดยเรียกบุคคลเหล่านั้นว่า อริยบุคคล แบ่งออกเป็น 4 ประเภท พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะสนับสนุนการออกบวชเป็นพระภิกษุเป็นอุดมเพศ มีเป้าหมายมุ่งตรงเพื่อการกระทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ ดังปรากฏในพระดำรัสประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (วิ.ม. (ไทย), 4/18/25) แต่จากคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาทพบว่า การบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีเฉพาะแต่พระภิกษุและภิกษุณีเท่านั้น ยังมีอุบาสกอุบาสิกาที่ครองเพศฆราวาสบรรลुरुธรรม ซึ่งมีตั้งแต่ระดับโสดาบันจนถึง

พระอรหันต์ เช่น สันตติมหาอำมาตย์ ได้บรรลุธรรมชั้นอรหันต์ขณะที่เป็นฆราวาส (ขุ.ธ.อ. (ไทย), 1/2/3/113) พระเจ้าสุทโธทนะได้บรรลุอรหันต์ในพรรษาที่ 5 ของพระพุทธเจ้า (ขุ.อป.อ. (ไทย), 9/1/388) นางวิสาขามหาอุบาสิกาบรรลุโสดาบัน เป็นต้น การที่ฆราวาสสามารถบรรลุธรรมได้นี้ ทำให้เกิดแนวความคิดการปฏิบัติธรรมในภาวะความเป็นฆราวาส ที่เรียกว่า “ฆราวาสมุนี” คือ ไม่ออกบวช เป็นภิกษุ แต่ถือพรตปฏิบัติธรรมในความเป็นชาวบ้าน ดังเช่น เสถียร โพธิ์นันทะ เป็นต้น แนวคิด ฆราวาสมุนีนี้นี้จึงเป็นการบวชใจและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของฆราวาสอย่างจริงจัง และสามารถส่งผลถึงมรรคผลนิพพานได้เช่นเดียวกับผู้ที่ออกบวช อันเป็นปฏิปทาที่ควรแก่การศึกษาและทำความเข้าใจ บทความวิชาการนี้จึงจะขอเสนอแนวคิดเรื่องการบรรลุธรรมของฆราวาสหรือฆราวาสมุนี ในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับฆราวาสในปัจจุบันที่ยังไม่มีความสะดวกหรือมีข้อจำกัดบางอย่างทำให้ไม่สามารถบวช แต่มีปฏิปทาความตั้งใจที่จะมุ่งสู่เป้าหมายคือการบรรลุธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา

การบรรลุธรรมเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพื่อการเข้าถึงพระนิพพาน คือ ความดับทุกข์ ดับต้นเหตุ และกองทุกข์ทั้งปวง เข้าสู่โลกุตตรธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงล้วนแต่มุ่งไปเพื่อการบรรลุธรรมทั้งสิ้น ดังจะพบในพระดำรัสที่ทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (วิ.ม. (ไทย), 4/18/25) ในคัมภีร์พระไตรปิฎกอธิบายการบรรลุธรรม หมายถึง การพัฒนาปัญญาเพื่อให้รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ตามระดับขั้นของการบรรลุจนโลกุตตรธรรม คือ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก หรือสภาวะพ้นโลก มี 9 อย่าง ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 (อภิ.ส. (ไทย), 34/706/278) ส่วนจุฑาภักดิ์ หริรักษ์ธารัง (2560) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ จนถึงธรรมในระดับมรรคผล เป็นภาวะที่ทำให้สรรพสัตว์รู้ความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกทั้งฝ่ายโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม การบรรลุธรรมสามารถพิสูจน์พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า ได้ 3 ระดับ คือ 1) ปริยัติธรรม คือ คำสอนที่เป็นพุทธพจน์ 2) ปฏิบัติธรรม คือ การปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม และ 3) ปฏิเวธธรรม คือ ผลที่ได้จากการบรรลุธรรม ดังนั้นการบรรลุธรรมจึงหมายถึง การเข้าถึงสภาวะอันประเสริฐ (อริยะ) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นสภาวะที่สิ้นไปแห่งกองทุกข์ทั้งหมดทั้งปวง ผู้ที่บรรลุในขั้นใดขั้นหนึ่งตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นอริยบุคคล

การบรรลุลหรรณในทางพระพุทธศาสนานั้นจะเป็นไปตามลำดับขั้น จากระดับต่ำสุดไปจนถึงระดับสูงสุด โดยอาศัยการละสังโยชน์เป็นเกณฑ์วัด สังโยชน์ 10 ประการนั้นคือ 1) สักกายทิฐิ 2) วิจิกิจฉา 3) สิลัปปตปราคาส 4) กามราคะ 5) ปฏิฆะ 6) รูปราคะ 7) อรูปราคะ 8) มานะ 9) อุทธัจจะ และ 10) อวิชชา สังโยชน์ทั้ง 10 ประการเป็นเกณฑ์วัดระดับของการบรรลุลหรรณในทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้บรรลุประโยชนตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นเรียกได้ว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายในวรรณะ 4 เหล่านั้น” (ที.ปา. (ไทย), 11/116/87) ผู้บรรลุลหรรณยกเว้นพระอรหันต์ ยังคงมีสังโยชน์นี้บางประเภทอยู่ เพียงแต่ปฏิบัติการไม่รุนแรงเท่าของบุคคลธรรมดา ระดับของการบรรลุลหรรณออกเป็น 4 ระดับตามเกณฑ์ของการละสังโยชน์ได้ดังนี้

1. พระโสดาบัน หมายถึง ผู้ถึงกระแส คือเข้าสู่มรรคที่จะนำไปสู่พระนิพพาน เดินทางได้ถูกต้องแท้จริง หรือปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริงแล้ว เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในศีล ทำได้พอประมาณในสมาธิ และทำได้พอประมาณในปัญญา ละสังโยชน์ 3 ประการ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา และสิลัปปตปราคาสได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ 6 ประการ

2. พระสกทาคามี คือ ผู้กลับมาเกิดในโลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะบรรลุถึงพระนิพพาน เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในศีล ทำได้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำได้พอประมาณในปัญญา ละสังโยชน์ 3 ประการคือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สิลัปปตปราคาสได้เด็ดขาด และทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง

3. พระอนาคามี หมายถึง ผู้จะปรินิพพานในที่สุด ไม่เวียนกลับมาอีก คือ ผู้จะปรินิพพานในที่ผุดเกิดขึ้นในสุทธาวาสพรหมโลกนั้น ไม่เวียนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในศีล ทำได้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำได้พอประมาณในปัญญา ละสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ข้อ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สิลัปปตปราคาส กามราคะและปฏิฆะได้เด็ดขาด

4. พระอรหันต์ คือ ผู้ควรแก่ทักษิณาหรือการบูชาพิเศษหรือผู้หักกำแพงสังสารจักรได้แล้ว ผู้ห่างไกลกิเลสแล้ว เป็นผู้ลอยบาปข้ามถึงฝั่งดำรงอยู่บนบก ผู้ไม่มีความลับในเรื่องทำบาป เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในสิกขาทั้ง 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ละสังโยชน์ได้ทั้ง 10 ข้อ ได้สิ้นเชิง

ขรรวาสที่บรรลุลหรรณที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในพระพุทธศาสนายอมรับการบรรลุลหรรณของขรรวาส ดังพุทธพจน์ว่า “อุบาสกผู้มีจิตหลุดพ้นอย่างนี้กับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะอาตมภาพไม่กล่าวว่ามีแตกต่างกันเลย”

(ส.ม. (ไทย) 19/1050/576) ดังนั้น ในพระไตรปิฎกมีการแสดงให้เห็นถึงการบรรลุธรรมของฆราวาสไว้มากมาย มีหลายระดับแตกต่างกันไป ดังนี้

1. ฆราวาสที่บรรลุธรรมขั้นโสดาบัน ในพระไตรปิฎกพบว่าฆราวาสที่บรรลุโสดาบันเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น จูฬอนาถบิณฑิกะ พระเจ้ามหายานามะ ประชาชนเมืองราชคฤห์ 11 นหุต นางสิริมา ปุณณเศรษฐี คนเลี้ยงโคชื่อนันทะ พระเจ้าพิมพิสาร อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นต้น

2. ฆราวาสที่บรรลุธรรมขั้นสกทาคามี ในขั้นนี้มีหลักฐานในพระไตรปิฎกไม่ค่อยมาปรากฏนัก เท่าที่ค้นพบประกอบด้วย นางสุมนาเทวี นางอุตตราธิดาของปุณณเศรษฐี และนายอิสิทัตตะ เป็นต้น

3. ฆราวาสที่บรรลุธรรมขั้นอนาคามี ฆราวาสที่บรรลุธรรมขั้นนี้มีไม่มากนัก เท่าที่ค้นพบมีจำนวน 3 ได้แก่ จิตตคหบดี อุคคเศรษฐี และสันธานคหบดี

4. ฆราวาสที่บรรลุธรรมขั้นอรหัตต์ จากการศึกษาพบว่าผู้ที่บรรลุอรหัตต์ส่วนมากจะเป็นพระภิกษุและภิกษุณี สำหรับฆราวาสนั้นมีน้อยมาก เท่าที่ค้นพบในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางเขมา พระพาหิยทารุจิริยะ สันตติมหาอำมาตย์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าฆราวาสที่บรรลุธรรมในระดับขั้นโสดาบันนั้นมีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นพระอริยบุคคลอันดับแรกในพระพุทธศาสนาที่ได้สัมผัสกระแสแห่งพระนิพพานแล้ว และมองเห็นความเป็นจริงในเรื่องของชีวิต ในเรื่องของความทุกข์ จะไม่มีการเดินผิดทาง คือ เดินทางสายกลางที่เรียกว่า อริยมรรค ส่วนฆราวาสที่บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลขั้นอื่น ๆ นั้นพบได้น้อย โดยเฉพาะระดับขั้นอรหัตต์ สำหรับหลักธรรมที่ทำให้ฆราวาสบรรลุธรรมนั้นมีความแตกต่างกันไป แต่สิ่งที่สามารถยืนยันได้จากหลักฐานข้างต้นก็คือ พระพุทธศาสนานั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่เพศพระภิกษุเท่านั้นที่จะสามารถเข้าถึงธรรมได้ แม้แต่ฆราวาสผู้ครองเรือน หากได้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนก็สามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้ แนวคิดเรื่องฆราวาสมุณีจึงสอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏพบในพระไตรปิฎก

หลักธรรมที่ฆราวาสบรรลุธรรม

เตชิน อิศระภาณุวงศ์ (2561) ได้วิเคราะห์หลักธรรมที่ทำให้ฆราวาสบรรลุธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. หลักธรรมพื้นฐาน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้บรรลุธรรมส่วนมากได้ฟังเหมือนกัน และเป็นปกติที่พระพุทธเจ้าจะแสดงหลักธรรมนี้ หมายถึง อนุปัพพิกถาและอริยสัจ 4 โดยก่อนที่

พระพุทธรูปเจ้าจะแสดงหัวข้อธรรมอื่น ๆ ตามจริตของแต่ละคน พระองค์จะทรงแสดงอนุพุทธานุภาพก่อน ซึ่งเป็นวิธีการสอนในแบบอนุศาสนูปถัมภ์ คือ การแสดงไปตามลำดับ เป็นพื้นฐานแก่บุคคลทั่วไป ที่มีใช้นักบวช เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้ฟังก่อนเสมอ หลังจากนั้นจึงทรงแสดงสามกัมมกัณฑ์ เทศนา หรืออริยสัจ 4 ซึ่งเป็นธรรมะขั้นสูงต่อไป โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1 ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนก่อนการแสดงธรรม พระพุทธรูปเจ้ามีวิธีเตรียมการ ผู้ฟังโดยการพิจารณา 3 ด้าน ได้แก่ (1) ตรวจสอบอภัยภัย จะทรงตรวจสอบว่าบุคคลนั้นมีบุพกรรม เช่นไร มีการสั่งสมบาปมาเพียงพอสอดต่อการเข้าใจธรรมหรือเปล่า พระองค์จะไม่ทรงแสดงธรรม แก่ปทัชชหีณบุคคล (2) ตรวจสอบศรัทธา จะทรงตรวจสอบว่าบุคคลนั้นมีความเคารพเลื่อมใสหรือยัง หรือยังมีความลังเลสงสัยในคุณพระรัตนตรัย ในพระพุทธรูป ดังเช่น กรณีของสีหเสนapatiที่ยังนับถือศาสนาอื่นครั้นอยู่ พระองค์จึงทรงตอบปัญหาของสีหเสนapatiให้กระจ่างแจ้ง จนมีจิตเลื่อมใสในพระองค์แล้วจึงแสดงธรรม (วิ.ม. (ไทย) 5/290-294/108-116) (3) ตรวจสอบความพร้อม จะทรงตรวจสอบว่าบุคคลนั้นมีความพร้อมที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาหรือยัง หรือยังมีปิลิโพรอันใด ขัดขวางอยู่ เนื่องจากบุคคลบางกลุ่ม แม้จะมีอภัยภัยเหมาะแก่การฟังธรรม มีความเลื่อมใสในพระพุทธรูปเจ้า แต่ยังถูกความหิวทำร้าย หรือจิตยังวิปลาส จนไม่อาจสนใจไปในธรรมได้ก็จะยังไม่ทรงแสดงธรรม พระองค์จะทรงรักษาโรคเหล่านั้นให้สิ้นไปก่อนแล้วจึงทรงแสดงอนุพุทธานุภาพ

1.2 ขั้นเทศนาการ เป็นขั้นตอนการแสดงพุทธานุภาพ โดยปกติพระพุทธรูปเจ้าจะทรงแสดงอนุพุทธานุภาพตามอภัยภัยของผู้ฟัง โดยมีจุดประสงค์ให้จิตของผู้ได้ฟัง เป็นจิตควรอ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส และพร้อมที่จะรับพระธรรมเทศนาขั้นสูงขึ้นไป

1.3 ขั้นพัฒนาการ เป็นขั้นตอนการแสดงอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มักจะแสดงหลักจากอนุพุทธานุภาพ ทั้งนี้เพราะบุคคลมีจิตควรแล้ว คือ จิตที่เหมาะสมแก่การงาน โดยเข้าถึงภาวะเป็นที่รองรับเทศนาที่ทรงประกาศไว้ในเบื้องต้นและเทศนาเบื้องสูง เพราะปราศจากโทษแห่งจิต มีความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา มีจิตผ่องใสแล้ว เพราะสมบูรณ์ด้วยศรัทธาในสัมมาปฏิบัติ นั้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ จิตที่โน้มไปในสัมมาปฏิบัติโดยปราศจากวิกิจจกานิวรณ์

2. หลักธรรมพิเศษที่ทำให้บรรลุธรรมขั้นสูง

การแสดงธรรมเพื่อให้บรรลุธรรมขั้นสูงนั้นเป็นการที่พระพุทธรูปเจ้าทรงเลือกที่จะแสดงธรรมเพื่อโปรดบุคคลตามจริตของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุธรรมตามที่ปรากฏในเครือข่ายแห่งพระญาณ ดังเช่นพระองค์ทรงเลือกธรรมที่กล่าวถึงการตัดรากะแสดงแก่พระนางเขมาเถรี ทรงแสดงหลักอนิจจังแก่พระเจ้าสุทโธทนะ เป็นต้น หลักธรรมพิเศษที่ทำให้บรรลุธรรมเหล่านี้ล้วนขึ้นอยู่กับสภาพ และอภัยภัยของผู้ฟังเป็นหลัก โดยที่พระพุทธรูปเจ้าจะทรงเป็นผู้พิจารณาแสดงด้วยพระองค์เอง บาง

กรณีพบว่า พระองค์ทรงแสดงต่อยอดจากหลักอนุพุทพิกถาและอริยสัจ 4 ที่ได้เพาะบ่มจิตไว้ดีแล้ว หรือทรงแสดงแก่บุคคลที่บรรลุธรรมในขั้นต้นแล้วเพื่อให้บรรลุธรรมขั้นสูงขึ้น แต่บางครั้งก็ทรงแสดงธรรมพิเศษเหล่านี้ตามสถานการณ์และเหตุการณ์ที่อยู่เบื้องหน้า และส่งผลให้ผู้ฟังธรรมนั้นบรรลุธรรมขั้นสูงได้ในคราวเดียวเลยก็มี เช่น กรณีของจิตตคหบดีที่ได้ฟังธรรมเกี่ยวกับการละกามคุณแล้ว น้อมใจไปในพระธรรมเทศนาจนบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นอนาคามี

ขรรวาสมนิ

จากหลักฐานในพระไตรปิฎกที่ได้นำแสดงข้างต้น ทำให้เห็นถึงศักยภาพของขรรวาสที่สามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกับนักบวช การบรรลุธรรมในพระพุทธานุศาสนาจึงเป็นไปเพื่อมนุษยชาติอย่างเสมอภาคกัน ไม่จำแนกเป็นนักบวชหรือขรรวาส และหลักธรรมที่ทำให้บรรลุธรรมนั้นก็คือหลักธรรมชุดเดียวกัน ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมและองค์คุณของหลักธรรมต่าง ๆ ที่ให้ผลได้ไม่จำแนกเป็นเพศหรือบุคคล นับเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของพระพุทธานุศาสนา หลักฐานดังกล่าวทั้งหมดนี้ทำให้เกิดแนวคิดขรรวาสมนิหรืออาคารมุนิ (วคิน อินทสระ, 2558) คือ การบำเพ็ญบารมีในรูปแบบของการเป็นขรรวาส โดยไม่ต้องออกบวชเป็นพระภิกษุหรือภิกษุณี

ขรรวาสมนิ มาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า ขรรวาส กับคำว่า มุนิ คำว่า ขรรวาสนี้เป็นศัพท์ประกอบจากคำ 2 คำ คือ ขร ที่แปลว่า เรือน กับอาวาสที่แปลว่า ความอยู่ อาศัย รวมกันแปลว่า ผู้ครองเรือน, ผู้อยู่ในเรือน ได้แก่ ชาวบ้านทั่วไปที่มีใช้นักบวช เป็นคำที่มีความหมายเดียวกับคำว่า คฤหัสถ์ เฉพาะคำว่า ขร นั้นรากศัพท์แปลว่า “ที่เป็นที่หลังไหลแห่งฝนคือกิเลส” (คือ เป็นสถานที่มนุษย์เสพสังวาสกัน) ขยายความว่า เดิมเมื่อมนุษย์ยังมีน้อย ก็เสพสังวาสกันตามสถานที่ทั่วไป ต่อมาเมื่อมนุษย์มีมากขึ้น สถานที่ทั่วไปก็จะรุดจากหูดของเพื่อนมนุษย์หายากขึ้น ประกอบกับมีพิธีโอดตปปะ จึงเกิดความคิดสร้างที่มุงที่บังขึ้นมาเพื่อเป็นที่เสพสังวาสกัน สถานที่นั้นจึงถูกเรียกว่า “ขร” (“ที่เป็นที่หลังไหลแห่งฝนคือกิเลส”) กาลต่อมาจึงพัฒนาขึ้นเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนคำว่า มุนิ แปลว่า ผู้รู้ ผู้มีใจสงบ “บัณฑิตทั้งหลาย เรียกบุคคลผู้เป็นมุนิทางกาย เป็นมุนิทางวาจา เป็นมุนิทางใจ ผู้ไม่มีอาสวะว่าเป็นมุนิผู้สมบูรณ์ด้วยโมแนยธรรม ละกิเลสทั้งปวงได้” (ทองย้อย แสงสินชัย, 2558) รวมความหมายถึง ผู้มุ่งประพฤติเพื่อความเป็นผู้รู้ในความเป็นขรรวาส ขรรวาสมนินี้ในพระไตรปิฎกเรียกว่า อาคารมุนิ ดังปรากฏในคฤหัสถ์กฐตนิเทศ ได้อธิบายถึงมุนิ 6 ประเภท ได้แก่ 1) อาคารมุนิ 2) อนาคารมุนิ 3) เสขมุนิ 4) อเสขมุนิ 5) ปัจเจกมุนิ และ 6) มุนิมุนิ (ขุ.มหา. (ไทย) 29/14/70) และได้อธิบายถึง อาคารมุนิ ว่า ได้แก่ บุคคลผู้ครองเรือน เห็นทาง (นิพพาน) แล้ว รู้แจ้งหลักคำสอนแล้ว

แนวคิดขรรวาสุมุณีนี้เป็นที่นิยมในฝ่ายพระพุทธศาสนาหายานเป็นอย่างมาก ดังที่วสิน อินทสระ (2558) ได้กล่าวว่า “ขรรวาสุมุณี คือ ผู้ที่มีศีลมีธรรม มีความสงบใจอยู่ในเพศขรรวาส ส่วนอนาคาริกมุณี คือ ท่านผู้สละบ้านเรือน บุตร ภรรยา ออกบำเพ็ญพรต ลัทธิพุทธศาสนาหายาน นิยมขรรวาสุมุณีน้อยไม่่น้อย เพราะมหายานถือเอาจิตใจคนสำคัญกว่ารูปแบบทางร่างกายภายนอก” และได้สรุปแนวทางแห่งมุณีไว้ในหนังสือทางเดินของมุณี (โมไนยปฏิบัติ) จำนวน 12 ประการ คือ

1. เป็นผู้อุปถัมภ์ตน คือ ช่วยเหลือตนเองทำความเพียร ซึ่งบุคคลอื่นทำให้สำเร็จได้โดยยาก คุณธรรมข้อนี้ต้องประกอบด้วยนาถกรรมธรรม คือหลักธรรมสำหรับการพึ่งตนเอง 10 ประการ คือ 1) ศีล 2) พาหุสัจจะ 3) กัลยาณมิตตตา 4) โสวัจัสสตา 5) กิงกรณียะสุ ทักขตา 6) ธัมมกามตา 7) วิริยารัมภะ 8) สันตุฎฐี 9) สติ และ 10) ปัญญา

2. เป็นผู้นั่นคงในการทำความเพียรไม่ย่อหย่อน อดกลั้นต่อสิ่งที่อดกลั้นได้ยาก คือ ความยินดีและความยินร้าย เป็นผู้วางเฉยในอารมณ์ทั้ง 6

3. เห็นการดำและการไหว้ของชาวบ้านเป็นสิ่งเสมอกัน เมื่อถูกด่าก็ไม่คิดประทุษร้าย เมื่อเขาไหว้ก็ไม่เยอหยิ่งจองหองลิ้มตัว

4. ไม่ตกอยู่ในอำนาจของสตรี ถ้าเป็นสตรีก็ไม่ตกอยู่ในอำนาจของบุรุษ คือ เป็นอิสระจากความรักใคร่ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของการประเล้าประโลม เว้นจากกามคุณได้ทั้งอย่างหยาบและประณีต

5. มีเมตตาต่อสัตว์ทั้งปวงเสมอด้วยตน

6. ละความปรารถนาและความโลภในปัจจัยทั้ง 4 อันปุชชนส่วนมากเกี่ยวข้องอยู่ พึงข้ามพ้นความทะเยอทะยานในปัจจัยอันเป็นเหตุแห่งมิจฉาชีพ ประกอบแต่อาชีวะปาริสุทธี

7. เป็นผู้ที่มิต้องพร่อง (โอโณทโร) คือ ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง พอประมาณในอาหาร มีความปรารถนาล้น ไม่โลภ ดังความเร้าร้อน

8. ยินดีในที่สงัด พอใจในฉาน ยินดีในวิเวกทั้ง 3 คือ กายวิเวก จิตวิเวก และอุปัธิวิเวก เพราะความสุขจะยิ่งกว่าความสงบสงัดไม่มี

9. คิดอยู่เสมอว่า ได้ก็ดี ไม่ได้ก็เป็นกุศล เป็นผู้คงที่ในการได้และไม่ได้

10. ไม่ใ้ทำเป็นเหมือนใบไม้หมิ่นทานว่าน้อย ไม่ดูแคลนผู้ให้ บริโภคปัจจัยเหมือนเลียหยาดน้ำผึ้งจากมิตโกณด้วยความระมัดระวังเกรงจะบาดลิ้น รักษาจิตให้พ้นจากกิเลสในการบริโภค กตพदानปากไว้ด้วยลิ้น คือ บรรเทา ความอยากในรส เป็นผู้สำรวมในท้อง คือไม่เสพปัจจัยที่เกิดในทางอันเศร้าหมอง ไม่บริสุทธ และไม่ชอบธรรม

11. มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ท้อแท้ ไม่เกียจคร้าน มั่นคงในการบำเพ็ญคุณธรรมเป็นนิจ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่มีกลิ่นคาว คือ บาปอกุศลต่าง ๆ มุ่งหน้าสู่พรหมจรรย์ อันไม่มีต้นทางและทิวถุญแผงเร้นอยู่ มีปกติอยู่ผู้เดียว ประกอบการอบรมจิตอยู่เสมอ

12. ทำศรัทธาและหิริให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นแบบของ “ฆราวาสมุนี” ผู้ได้รับฉายาว่า “พระไตรปิฎกเคลื่อนที่” ด้วยความที่ท่านมีความจำเป็นเลิศ ทั้งมีความแตกฉานในเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน เป็นนักปาฐกถาที่มีผู้นิยมเป็นอย่างมาก หากท่านไปปาฐกถาที่ไหนก็มีผู้ชมติดตามแน่นขนัดเสมอ ทั้งยังได้ร่วมก่อตั้งยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ระดมชาวพุทธวัยหนุ่มสาวมาทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา เป็นอาจารย์ในสภาการศึกษาหมากฎราชวิทยาลัย ที่สำคัญคือท่านเป็นฆราวาสมุนีที่ดำรงชีวิตอย่างสมณะ เป็นฆราวาสผู้บำเพ็ญธรรม มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ผูกเนคไท นาฬิกาข้อมือ ไม่หรูหราฟุ้งเพื่อสวมใส่เสื้อฮาวายลายพริ้ว กางเกงสีมอ ๆ และร้องเท้าเก่า ๆ ใส่ใจในความสะอาดของอาหารมากจนไม่รับประทานอาหารนอกบ้าน ท่านกล่าวว่า “ผมไม่ต้องการประชุมสังคม เขามืออะไรก็มีไปเถอะสิ่งใดไม่จำเป็นจริง ๆ ผมจะสลัดออกไปให้หมด ผมเคยถูกประนามว่าเอาแต่ใจตัวเอง แต่ผมก็ให้เหตุผลว่า ผมเป็นคนประพฤติธรรม ผมเป็นฆราวาสมุนี ขอใช้ชีวิตโดดเดี่ยวและให้วิทยาทานเรื่อยไป” (วิเวกา นาค, 2560) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน) ได้กล่าวถึงท่านอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะว่า “บุคคลธรรมดาคนหนึ่ง แม้ไม่มียศศักดิ์ อัครฐาน ไม่มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาใคร ๆ แต่ถ้าได้ทำความดีด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อกันมาจนเป็นที่ประจักษ์แก่สาธุชนทั้งหลายแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมได้รับความนับถือยกย่อง มีใครต่อใคร พากันมาเยี่ยมศพนื่องแน่น” (นริศ จรัสจรรยาวงศ์, 2560) ความเคารพในเสถียร โพธิ์นันทะ เกิดจากปฏิบัติทาของการดำเนินชีวิตในรูปแบบ ฆราวาสมุนีนั่นเอง

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า วิถีทาของการดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นมุนีหรือเข้าสู่สภาวะธรรมอันสูงสุดของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยความเป็นฆราวาสหรือนักบวช ทุกคนสามารถเข้าถึงพรหมจรรย์ได้เสมอกัน ทั้งนี้แนวทางของฆราวาสมุนีที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์สามารถสรุปได้ 3 ป. ดังนี้

1. ปสาทะ มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย ผู้ที่ยึดถือแนวทางฆราวาสมุนีนั้นจะต้องมั่นคงไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย โดยเฉพาะในพระสงฆ์ เนื่องจากผู้ที่มีแนวปฏิบัติเช่นนี้ได้ปฏิเสธภาวะของการเป็นนักบวช อาจด้วยจำกัดบางอย่างที่ไม่สามารถบวชได้ จึงปฏิบัติธรรมในแบบฆราวาส ถึงอย่างนั้น ผู้ที่ปฏิบัติธรรมนั้นก็ต้องยึดมั่นในพระรัตนตรัย

2. ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ สันโดษในตนเอง เพราะหากมีคู่ครองย่อมต้องมีความเกี่ยวเนื่อง เกี่ยวพันกับเป็นสหาย ไม่มีที่สิ้นสุด แม้จะอาศัยอยู่ในเรือน แต่ต้องไม่เกี่ยวข้องกับเรือน ไม่สร้างพันธะด้วยครอบครัว เป็นอิสระจากความรักใคร่และกามทั้งหลาย อย่างสิ้นเชิง

3. ปฏิบัติธรรม อยู่ในธรรม มีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ออกแวก ไม่ประพฤติอกุศลกรรม ประกอบแต่คุณงามความดี มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง

จากองค์ความรู้ 3 ป. ได้แก่ ปสาทะ ประพฤติพรหมจรรย์ และปฏิบัติธรรม เป็นองค์ความรู้เพื่อการบรรลุธรรมของฆราวาสหรือฆราวาสมุณีในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบุคคลที่มีความโดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและปัจจุบัน ที่มีแนวทางปฏิบัติที่สัมพันธ์กับองค์รู้ 3 ป. ดังนี้

1. สันตติมหาอำมาตย์ ประวัติชีวิตของท่านในพระไตรปิฎกนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่ปรากฏในอรรถกถา พบว่าท่านเป็นผู้มีปัญญาสามารถบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะที่ยังเป็นฆราวาส โดยท่านมีแนวทางตามองค์ความรู้ 3 ป. ได้แก่

ปสาทะ ในอรรถกถาหลังจากที่ภรรยาของท่านเสียชีวิต ท่านก็ได้ไปปรึกษาพระพุทธเจ้าเพื่อดับความโศกเศร้า (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/10) แสดงให้เห็นว่าท่านมีความศรัทธาในพระรัตนตรัย

ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ (ขุ.ธ (ไทย) 25/142/75)

ปฏิบัติธรรม ละเว้นจากการเบียดเบียนสรรพสัตว์ เป็นผู้แน่นอนในโลกุตตรมรรค
ทั้ง 4

2. อาจารย์เสถียร โพนันทะ เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน เป็นตัวอย่างของฆราวาสมุณี ท่านมีแนวทางตามองค์ความรู้ 3 ป. ได้แก่

ปสาทะ ท่านมีความศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นอย่างยิ่งมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ชอบไหว้พระสวดมนต์ มีปฏิปทาที่จะไม่ทำร้ายเบียดเบียนสัตว์ทุกชนิด

ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านอธิษฐานตั้งมั่นที่จะประพฤติพรหมจรรย์ให้ได้สุทธิบริบูรณ์ในชาตินี้ ใช้ชีวิตอย่างสมณะ ขอใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ไม่ขอมีคู่ครอง และขอให้วิหยาทานเรื่อยไป

ปฏิบัติธรรม ท่านตั้งใจที่จะเจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา ยิ่งๆ ขึ้นไป ท่านยังสวดมนต์พระสูตรบาลีและสันสกฤตของมหายาน มีความตั้งใจทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา และปฏิบัติพุทธานุสสติกรรมฐานอยู่เป็นนิจ

3. พระนางเขมา พระนางสามารถบรรลอรหัตต์ก่อนที่จะโกนเกล้าเข้าบวชในพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าพระนางบรรลุธรรมตั้งแต่ยังเป็นฆราวาส พระนางมีแนวทางตามองค์ความรู้ 3 ป. ได้แก่

ปสาทะ หลังจากທີ່พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตเทพธิดาถือพัดที่มีรูปร่างสวยงาม แล้วทรงเนรมิตชราและตายตามลำดับ ทำให้พระนางเขมาเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยน้อมนำคำสอนไปประพฤติปฏิบัติจนสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ประพตติพรหมจรรย์ แม้พระนางจะเป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร แต่หลังจากที่บรรลอรหัตต์แล้วพระนางก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ประพตติพรหมจรรย์ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณทั้งหลายอีกต่อไป

ปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์ทรงตรัสสุภาสิตแก่พระนางเขมาว่า “ชนเหล่าใดกำหนดด้วยราคะ เกสากระแสน้อยเหมือนแมลงมุมเกาะในตรึงกลางที่ทำไว้เอง ชนเหล่านั้นตัดราคะนั้นเสีย ไม่มีความอาลัย ละกามสุขเสียได้ย่อมออกบวช” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/347/141) พระนางก็ได้ปฏิบัติตามแนวคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้สำเร็จจรหดผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย หลังจากທີ່พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาจบ

4. สันธานคหบดี ท่านเป็นฆราวาสผู้มีแนวทางปฏิบัติอันแน่วแน่งจนได้บรรลุโสดาบันและอนาคามี ท่านมีแนวทางตามองค์ความรู้ 3 ป. ได้แก่

ปสาทะ ท่านมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง

ประพตติพรหมจรรย์ ท่านสมาทานรักษาศีลอุโบสถตลอดชีวิต เลิกการคลุกคลีด้วยภรรยา นุ่งขาวห่มขาว ประพตติตนอยู่ในพรหมจรรย์โดยตลอด กิจวัตรประจำของท่านคือ ตอนเช้ามีตจะสมาทานองค์อุโบสถ พอสายก็ไปถวายทาน เพื่อเกื้อกูลภิกษุสงฆ์เป็นประจำไม่เคยขาด

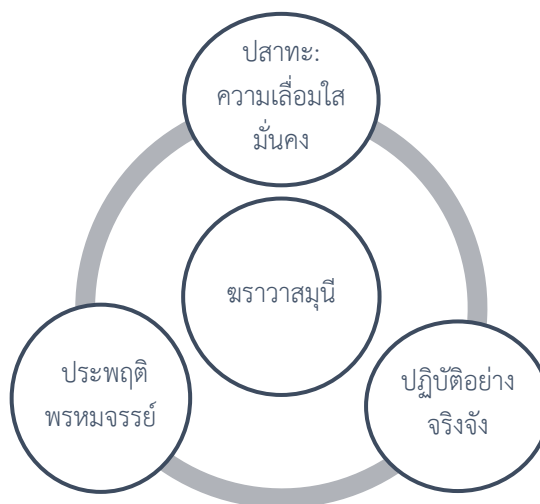
ปฏิบัติธรรม เป็นผู้มีความเคร่งครัดในข้อวัตร มีอริยศีล มีอริยญาณ มีอริยวิมุตติ เพราะได้ฟังพระธรรมเทศนาเรื่องอริยสัจ 4 ท่านได้เจริญวิปัสสนาพิจารณาตามธรรม แล้วได้บรรลุโสดาปัตติผล ต่อมาได้ตั้งใจปฏิบัติตนถือศีลอุโบสถเป็นประจำ ตั้งใจฟังพระธรรมคำสอน ในที่สุดก็ได้บรรลุอนาคามีผลในกาลต่อมา

บทสรุป

ฆราวาสผู้มีหรืออาคาริยมุณี เป็นคำเรียกฆราวาสที่มีแนวทางประพฤติปฏิบัติตน เช่น นักบวชมุ่งแสวงหาทางบรรลุธรรมตามแนววิถีของฆราวาส แนวคิดนี้มีจุดกำเนิดจากการบรรลุธรรมของฆราวาสที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก เช่น สันตติมหาอำมาตย์ พระนางเขมา

สันธานคหบดี เป็นต้น ขรवासเหล่านี้ล้วนบรรลุลหรรณในระดับที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็ก็เป็นเรื่องยืนยันได้ว่า ขรवासสามารถบรรลุลหรรณได้ตามหลักพระพุทธศาสนา แนวคิดขรवासบรรลุลหรรณนี้เป็นที่นิยมในพระพุทธศาสนาหลายนเป็นอย่างมาก คือหลักการของ “การบวชใจ” แต่ “ไม่บวชกาย” โดยมีวิถีปฏิบัติที่เรียกว่า โมไนยปฏิบัติทา โดยสรุปได้ 3 ประการ คือ ปสาทะ ความเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ประพฤติพรหมจรรย์ และปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง แนวคิดนี้จะเป็นแนวทางสำหรับขรवासในปัจจุบัน ให้สามารถปฏิบัติธรรมเพื่อความเป็นมุนีได้อย่างเหมาะสมตามทำนองคลองธรรมของพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ 3 ป. แนวทางของขรवासมุนี

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาภักดิ์ หริรักษ์ธำรง. (2560). *รูปแบบการบรรลุลหรรณในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เดชิน อิศระภาณวงศ์. (2561). *ศึกษาการบรรลุลหรรณของขรवासที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทองย้อย แสงสินชัย. (2558). *ธรรมธारा ขรवास (บาลีวันละคำ 969)*. เข้าถึงได้จาก <https://dhamtara.com/?p=6757>

- นริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2560). ฆราวาสมนูญี เสถียร โพธิ์นันทะ พ.ศ. 2472-2509. *ศิลปวัฒนธรรม*, 39(2), 96-123.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อเพื่อนาคตของมนุษยชาติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 25). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2558). *ทางดำเนินของมนูญี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัท ชุมทองอุตสาหกรรม และการพิมพ์ จำกัด.
- วิเวกา นาคร. (2560, มีนาคม 13). ดั่งได้สดับมา. *มติชนสุดสัปดาห์*.

